

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

«ІЛІЯС ЖАНСУГІРОВ АТЫНДАҒЫ ЖЕТІСУ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕ АҚ
NPJCS «ZHETYSU UNIVERSITY NAMED AFTER ILYAS ZHANSUGUROV»
НАО «ЖЕТЫСУСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ИЛЪЯСА ЖАНСУГУРОВА»

I. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің профессоры
Майра Рахметқызы Катенованы еске алуға арналған
«ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ»
атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
I бөлім

MATERIALS
of the International scientific-practical conference
«LANGUAGE. CULTURE. COMMUNICATION»,
dedicated to the memory of Professor of
Zhetysu University named after I. Zhansugurov
Maira Katenova
I Part

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«ЯЗЫК. КУЛЬТУРА. КОММУНИКАЦИЯ»,
посвященной памяти профессора
Жетысуского университета им. И. Жансугурова
Майры Рахметовны Катеновой
I часть

Талдықорған, 2025

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

«ІЛІЯС ЖАНСУГІРОВ АТЫНДАҒЫ ЖЕТІСУ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕ АҚ
NPJCS «ZHETYSU UNIVERSITY NAMED AFTER ILYAS ZHANSUGUROV»
НАО «ЖЕТЫСУСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ИЛЬЯСА ЖАНСУГУРОВА»

*І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің профессоры
Майра Рахметқызы Катенованы еске алуға арналған
«ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ»
атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция*

МАТЕРИАЛДАРЫ

I бөлім

MATERIALS

*of the International scientific-practical conference
«LANGUAGE. CULTURE. COMMUNICATION»,
dedicated to the memory of Professor of Zhetysu University named after I. Zhansugurov
Maira Katenova
I Part*

МАТЕРИАЛЫ

*Международной научно-практической конференции
«ЯЗЫК. КУЛЬТУРА. КОММУНИКАЦИЯ»,
посвященной памяти профессора Жетысуского университета им. И. Жансугурова
Майры Рахметовны Катеновой
I часть*

УДК 80/81

ББК 81.2

I-10

Редакция алқасы: Е.А. Бурибаев (бас редактор), А.С. Бахтаулова (бас редактордың орынбасары), Л.Н. Карашолакова, М.К. Абайдельданова, Е.О. Буланов, Д.М. Жабыкбаева
Editorial colleague: Ye. Buribayev (editor-in-chief), A. Bakhtaulova (deputy of editor-in-chief), L. Karasholakova, M. Abaideldanova, Ye. Bulanov, D. Zhabykbayeva

Редакционная коллегия: Е.А. Бурибаев (главный редактор), А.С. Бахтаулова (заместитель главного редактора), Л.Н. Карашолакова, М.К. Абайдельданова, Е.О. Буланов, Д.М. Жабыкбаева

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің профессоры Майра Рахметқызы Катенованы еске алуға арналған «ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. І бөлім – Талдықорған, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, 2025. – 289 б.

I-10

Materials of the International scientific-practical conference «LANGUAGE. CULTURE. COMMUNICATION», dedicated to the memory of professor of Zhetysu University named after I. Zhansugurov Maira Katenova. I part – TalDYKorgan, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, 2025. – 289 p.

Материалы Международной научно-практической конференции «ЯЗЫК. КУЛЬТУРА. КОММУНИКАЦИЯ», посвященной памяти профессора Жетысуского университета им. И. Жансугурова Майры Рахметовны Катеновой. I часть – Талдықорған, Жетысуский университет им. И. Жансугурова, 2025. – 289 с.

ISBN 978-601-389-007-4

Баяндамаларда түрлі ғылым салаларындағы өзекті мәселелер, даму бағыттары, заманауи үрдістер, сондай-ақ ғылыми зерттеулердің нәтижелері баяндалады. Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулері мен ғылыми деректері ұсынылған. Жинақ жоғары оқу орындарының ғалымдарына, оқытушыларына, ғылыми қызметкерлеріне, мектеп мұғалімдеріне, докторанттарға, магистранттарға, студенттерге және ғылымға қызығушылық танытқан кең оқырман қауымға арналған.

The reports cover topical issues in various fields of science, directions of development, current trends, as well as the results of scientific research. Studies and scientific data of domestic and foreign scientists are presented. The collection is intended for scientists, teachers, university researchers, school teachers, doctoral students, master's students, students and a wide range of readers interested in science.

В докладах освещаются актуальные вопросы в различных областях науки, направления развития, современные тенденции, а также результаты научных исследований. Представлены исследования и научные данные отечественных и зарубежных ученых. Сборник предназначен для ученых, преподавателей, научных работников вузов, учителей школ, докторантов, магистрантов, студентов и широкого круга читателей, интересующихся наукой.

УДК 80/81

ББК 81.2

ISBN 978-601-389-007-4

© І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, 2025
© Өндірістік цех, 2025

**І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің Басқарма Төрағасы – Ректоры,
заң ғылымдарының докторы, профессор
Е.А. Бурибаевтың**

АЛҒЫ СӨЗІ

Құрметті конференция қатысушылары мен қонақтар!

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің профессоры Майра Рахметқызы Катенованың еске алуға арналған «ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясына қош келдіңіздер!

Баршаңызды Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінде өткізіліп отырған маңызды ғылыми оқиға – І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің профессоры, Қазақстан Республикасы білім беру ісінің үздігі, ҚР Жоғары мектебінің еңбек сіңірген қызметкері, белгілі тілші-ғалым Майра Рахметқызы Катенованың еске алуға арналған «ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның ашылуымен шын жүректен құттықтаймын!

Бұл конференция – ғылыми қауымдастықтың, түрлі елдер мен аймақтардан жиналған зерттеушілердің, тілші-ғалымдардың, жас ізденушілердің басын қосатын тағылымы мол, мазмұны терең, болашағы жарқын алаң. Біз тіл мен мәдениеттің, коммуникацияның өзара байланысын, оның қазіргі қоғамдағы рөлін, дамуын және жаһандану жағдайындағы болмысын талқылауға ерекше көңіл бөліп отырмыз.

Бүгінгі таңда тіл – ұлттың рухани болмысы, мәдениет – халықтың өмір сүру кодексі, ал коммуникация – жаһандық өзара әрекеттесудің басты тетігі. Бұл үш ұғым бір-бірінен ажырамайтын тұтас дүние. Сондықтан бұл конференцияда қаралатын мәселелер – заман талабына сай, қоғам мен ғылым алдындағы өзекті де өміршең тақырыптар.

Осы орайда, бізге үлгі болар тұлға – Майра Рахметқызының еңбегіне тоқталмай кету мүмкін емес. Ол кісі саналы ғұмырын ғылым мен білімге, ұрпақ тәрбиесіне арнаған, ағылшын тілінің терең мәнін ашуға, жас мамандарды тәрбиелеуге ерекше үлес қосқан біртуар ұстаз, білікті ұйымдастырушы. Оның ғылыми еңбектері мен әдістемелік нұсқаулықтары бүгінгі күні де өз маңызын жоғалтқан жоқ, керісінше, жаңа ұрпаққа бағыт-бағдар беретін құнды мұра болып саналады.

Қымбатты қонақтар!

Бүгінгі конференция барысында сіздердің баяндамаларыңыз, ғылыми идеяларыңыз, пікір алмасуларыңыз тек академиялық қауымдастыққа ғана емес, білім беру жүйесіне де зор пайда әкеледі деп сенеміз. Осы басқосу барысында жаңа ғылыми тұжырымдар, бірлескен жобалар, серіктестік байланыстар пайда болады деп үміттенеміз.

Сіздерге шығармашылық табыс, мазмұнды диалог, жаңа ғылыми жетістіктер мен жемісті нәтижелер тілеймін!

Конференцияның барлық қатысушыларына қызықты және жемісті жұмыс тілеймін! Ғылым мен білім беруді дамытуға қосқан үлестеріңіз үшін алғысым шексіз!

Катенова Майра Рахметқызы 1945 жылы 17 маусымда Алматы облысы, Талдықорған ауданы, Қарабұлақ ауылында дүниеге келген. 1952 жылы Қарабұлақ кентіндегі С.М. Киров атындағы он бір жылдық орта мектебінің бірінші сыныбына түсіп, оны 1963 жылы бітірген.

1967 жылы Алматы шетел тілдері педагогикалық институтының ағылшын тілі факультетін бітіріп, Қостанай педагогикалық институтына оқытушы ретінде жіберілді. 1987 жылдан бастап І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінде жұмыс істеген. 1996 жылы ағылшын тілі кафедрасының меңгерушісі болып тағайындалған, онда оқытушылар құрамын, оқу базасын және жаңа мамандықтың студенттік контингентін қалыптастыруды ұйымдастырған.

Осы уақыттан бастап шетелдік ұйымдармен халықаралық ынтымақтастық орнату және дамыту бағытында белсенді жұмыс басталды. Бұл ұйымдардың қатарында АҚШ-тың «Бейбітшілік корпусы», АҚШ-тың Ақпараттық қызметі (USIS), Қазақстандағы Ұлыбритания Елшілігінің жанындағы Британ кеңесі, Халықаралық білім беру жөніндегі Америкалық кеңес (ACCELS), Халықаралық үйлестіру орталығы, «Сорос-Қазақстан» қорының Ақпараттық орталығы және басқалар бар. Аталған ұйымдардың қолдауымен мамандықтың ғылыми-әдістемелік және тәжірибеге бағытталған әлеуеті айтарлықтай нығайып, профессор-оқытушылар құрамының кәсіби деңгейінің артуына ықпал етті.

Катенова Майра Рахметқызы бірнеше рет біліктілікті арттыру курстарынан өтті. 1995 жылы – АҚШ Елшілігі жанындағы «Ағылшын тілін оқытудың когнитивті-коммуникативті тәсілдері» бағдарламасы бойынша семинарларда; 1996 жылы – «Жаңа идеялар» конференциясы аясында өткен «Ағылшын тілін оқыту семинары» және Британ кеңесінің (ICC) бағдарламасы бойынша Ұлыбританияның Хастингс қаласындағы семинарларға қатысты. 2001 жылы ол «Oxford Colleges Hospitality Scheme» байқау бағдарламасының жеңімпазы атанып, Ұлыбританияның Оксфорд қаласында екі айлық тағылымдамадан өтті. 2002 жылы АҚШ-тың «Regional Scholar Exchange Program» бағдарламасы бойынша төрт айлық ғылыми-педагогикалық тағылымдаманы АҚШ-тың Сизтл қаласындағы Вашингтон штаттық университетінде өткізді.

1997 жылы Катенова М.Р. студенттер тобымен бірге жетекші ретінде Ұлыбританияға сапар жасады. Майра Рахметқызы – Ағылшын тілі мұғалімдерінің халықаралық қауымдастығының (TESOL, АҚШ), Қазақстан мұғалімдері халықаралық қауымдастығының мүшесі, сондай-ақ Талдықорған қаласының білім бөлімі жанындағы ағылшын тілі мұғалімдері қауымдастығының президенті (1996–2000 жж.) болған.

Катенова М.Р. республикалық «Мектептегі шетел тілі» журналының редакциялық алқа мүшесі болды. Білім беру саласына қосқан үлесі үшін «Қазақстан Республикасының Білім беру ісінің үздігі» (1998) төсбелгісімен, сондай-ақ әртүрлі деңгейдегі әкімдіктер мен университет тарапынан құрмет грамоталарымен және алғыс хаттармен марапатталған. 60-тан астам ғылыми жарияланымның және 4 оқу-әдістемелік құралдың авторы, Халықаралық үйлестіру орталығының (ICC) ресми өкілі сертификатының иегері.

Майра Рахметқызы Катенова – дарынды педагог, ғалым әрі ұйымдастырушы ретінде әріптестерінің, студенттерінің және серіктестерінің жүрегінде мәңгі сақталады.

ӨОЖ 372.881.111.1

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ПӘНДІК АСПЕКТІЛЕРДІ ТАЛДАУ

Абишев Д.С.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
abishev05@gmail.com

Мақалада ағылшын тілі сабағында пәндік аспектілерді талдау баяндалады. Табысты маман қалыптастырудың шарттары мен дамыту әдісіндегі тұжырымдамасы қарастырылған. Мақалада тілдік жүйеде бірліктерінің семантикалық маңыздылығы және тілдің категориялары мен бірліктері, психолінгвистикалық талдауды, өзіндік көрініс тапқан; адам танымының логикасы мен психологиясына тән ойлау санаттары; тілдің коммуникативтік тағайындауының прагматикалық факторлары жайлы баяндалады. Оқыту процесінде тілдің әртүрлі мәндерінің семантикалық қасиеттерінің өзара әрекеттесуін анықтау қажеттілігі атап көрсетіледі. Тіл үйренушілердің тілді меңгеруге деген қызығушылығы мен мүдделілігін оятатын озық іс-тәжірибелерді білім сапасын арттыруда маңызды рөл атқаратындығы жайлы баяндалған.

Кілт сөздер: экстралингвистика, конфигурация, өзін-өзі бағалауды қалыптастыру, педагогикалық үдеріс.

В данной статье рассмотрены анализ предметных аспектов на уроке английского языка. Говорится о значимой роли передового опыта ТКТ: CLIL, пробуждающего интерес к освоению языка, в повышении качества знаний. Вместе с тем, одной из главных проблем является формирование профессиональных знаний, мастерства и навыков, а также самооценки учителей языковых специальностей по принципу трехязычного обучения. Проблема внедрения в учебно-воспитательный процесс - это сложный процесс, который исследуется и все еще требует изучения. На сегодняшний день в связи со сложностью проблемы, мы не можем сказать, что научная работа полностью нашла свое решение.

Ключевые слова: экстралингвистика, конфигурация, формирование самооценки, педагогический процесс.

This article discusses analysis of subject aspects in English lessons. It is said about the significant role of the best practices of the TCT: CLIL, which arouses interest in language acquisition, in improving the quality of knowledge. At the same time, one of the main problems is the formation of professional knowledge, skills, and self-assessment of teachers of language specialties based on the principle of trilingual education. The problem of implementation in the educational process is a complex process that is being investigated and still needs to be studied. Today, due to the complexity of the problem, we cannot say that the scientific work has fully found its solution.

Key words: extra linguistics, configuration, self-assessment formation, pedagogical process.

Кіріспе

Оқыту мен тәрбие үдерісінде өзара іс-әрекет кезінде тіл мамандықтары мұғалімдерінің кәсіби білімі мен ептілігін дағдыларын және өзін-өзі бағалауды қалыптастыру - ол қазіргі уақытта тез жаңартылып, технология мен өндіріс процестерін цифрландыру фактісі бойынша ерекше маңызға ие болып отыр. Адами капиталдың дамуындағы ең маңызды буын ол - білім беру. Қазіргі заманғы білім беру технологиялары негізінде білім беру үрдісін жаңғыртуға, мамандарды қайта даярлау, соның ішінде тіл мамандықтары мұғалімдерін қайта дайындау және біліктілігін арттыру жолдары ғылыми-педагог кадрлардың әлеуетін нығайтуға ерекше көңіл бөліп отыр. Бұған қоса педагог кадрлардың ҚР білім жүйесінің 12 жылдық мектеп концепциясының іске асыруда тіл мамандықтары мұғалімдерінің әлемдік білім кеңістігіне еркін енуі көздейтін заман талабынан туындаған мәселе десек қате айтпаған болар едік.

Қазіргі білім беру жүйесінде біліктілікті арттыруда полилингвизм арқылы оқыта отырып тәрбиелеу әдісі кең көлемде ұсынылып отыр.

Материалдар мен әдістер

Ағылшын мұғалімдерін даярлаудың жалпы мәселесін және оларда жаңалықты енгізуге сәйкес оқыту процесі бойынша зерттеу нәтижелері бойынша мәселесімен көптеген ғалымдарымыздың Б.А. Әбдікәрімов, Қ. Бөлесев, А.Е. Әбілқасымова, К.Ә. Дүйсенбаев, С.М. Кеңесбаев, Ж.К. Оңалбек, Қ. Ералин, М.А. Құдайқұлов, Б.К. Момынбаев, М.С. Молдабеков, О. Сыздықов, А.А. Калюжный, А.З. Тұрсынбаев, Н.Д. Хмель және т.б. еңбектерінде көрініс тапқан.

Айта кету керек білім беру жүйесі әдетте, ең консервативті әлеуметтік институттардың бірі болып табылады. Т.В. Черников профессордың айтуынша, «Білім беру саласындағы кез келген өзгеріс қоғамдық өмірдің дағдарыстық құбылыстарының, әлеуметтік төңкерістердің, саяси күйзелістердің қысымымен ғана орын алады» [1]. Яғни бұдан түйетініміз ертеңгі күннен асып түсуіне ықпал ететін, адамзат қоғамын алға қарай жетелеуші күдіретті күш тек білімге ғана тіреледі. Білім беруге заман талабы тұрғысынан жеке тұлғаны дамытудағы қоғамның – рухани құндылығы. Ал білім дегеніміз – ұлттық байлықтың маңызды құрамы, ал адамның білімділігі, шығармашылыққа ұмтылуы, жан – жақты дамуға қызығушылығы және оған жүктелген міндеттерді шеше білу елдің қауіпсіздігі мен тұрақтылығының, өркендеуінің алға қадам басуының негізі.

Яғни белгілі бір әлеуметтік ортада, мемлекетте бірден үш, одан да көптілде сөйлей білушілік. Мұның өзі жеке адамның көптілділігі және ұлт пен ұлыстың көптілділігі болып бөлінеді. Полилингвизм үш тілді меңгеру дәрежесі сол адамның немесе бүтіндей халықтың өмір сүрген тілдік ортасы, әлеуметтік, экономикалық, мәдени өмірі, тұрмыс тіршілігі секілді көптенен факторларға байланысты. Ұлттық құрамы бірыңғай, бір ғана этнос мекендейтін мемлекетте көптілділік сирек. Онда жеке адамның ғана көптілділігі ұшырасады. Көп тілде білім беру бұл мақсатты, ұйымдастырылатын, реттелетін үш үдерісте оқыту, тіл және ауызша қызметтерде тіл білімі мен ептілігін іске асыру, жеке тұлғаның көп тілді тұлға ретінде бірнеше тілдерді меңгеруі. Көп тілде оқыту өзара байланысты тәуелді әлем жағдайларында жас ұрпақты дайындау құралы ретінде қарастырылады.

Негізгі бөлім

Ал педагогика саласы сол тіл пәндердің қалай оқытылуы, білім берілуі мен оның заңдылықтары мен селбестілігін, сол пәндерді оқыта отырып тәрбиелеуін қамтамасыз етеді. Шын мәнінде үш тілді меңгеру күнделікті және жүйелі жұмысты талап етеді. Оқушы не үшін мұны үйренетіндігін білуі және тілдерді оқып үйренудің нақты қойылған мақсатын білу керек. Осыған орай мәтінде терең көрініс тауып қарастырылады. Тіл унитарлы дағды емес, тіл – қабілеттердің кешенді конфигурациясы. Яғни тіл тек қана бір дағдыдан тұрмайды, тіл – лингвистикалық және экстралингвистикалық құрылымдардан тұрады. Егер Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін алып қарайтын болсақ, осы уақытқа дейінгі жалпы білім беретін мектептерде үш тіл оқытылып келеді, яғни қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі. Егерде оқушы осы үш тілді жетік меңгеріп, түсініп шықса және осы тілдерде еркін сөйлеу мүмкіндігіне ие болса, онда сол оқушы бірнеше тілді меңгергені болып табылады. Білім беру мазмұнын жаңарту аясында тіл мамандықтары мұғалімдерінің кәсіби білімі мен ептілігі дағдыларын өзін-өзі бағалауды қалыптастыру барысында, қазіргі кезде танымал бірнеше әдістерді қолданады. Тілдік пән мұғалімдері бірінші қазақ тіл (L1), екінші орыс тіл(L1) және үшінші ағылшын тіл (L3). Соның бірі ТКТ: CLIL әдістемесі кеңінен қолдануда. ТКТ: CLIL (Content and Language Integrated Learning) термині 1990 жылдан бастап кеңірек қолданыла бастады. (Eurdiece, 2006). Еуропа қоғамының қажеттіліктеріне сай болу үшін білім беру, моделіне өзгерістер енгізу қажеттіліктері туындауда (Zarode, 2008). ТКТ:CLIL яғни пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісі. Бұл әдісті Еуропалық комиссия 2004-2006 жылдарға арналған еуропада көп тілді дамыту іс-қимылдары шеңберінде ұсынған. [2]. Аталмыш әдіс үздіксіз өзгерістер үстіндегі жаһандану заманында мектеп

түлектерінің бәсекеге қабілеттерінің бір белгісі болып табылады. Тілдерді және басқа тілде пәндерді игеруді жүзеге асыру үшін әзірленген жалпы ТКТ: CLIL әдісінің бес аспектісі және оны іске асыру әдістері мыналар болып табылады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Оқыту мақсатының иерархиясымен маңызды пәндік операциялар негізінде жіктелісі болып табылады. Оқыту мақсаттарын егжей-тегжей жоспарлау, сынып ішіндегі пән курсы бойынша пәндер арасындағы мазмұндас тақырыптар, яғни өтпелі тақырыптар, күтілетін нәтиже және мұғалімнің академиялық еркіндігінің ұтымды үйлесімділігі. ТКТ: CLIL-дің оқушыларға беретін бұл тіл - тек тіл ретінде ғана емес, таным құралы ретінде қолдану, сыни тұрғыдан ойлау, тілдерді жоғары деңгейде меңгеру және қызметтің барлық салаларына қолда, таным құралы ретінде қолдану, сыни тұрғыдан ойлау, тілдерді жоғары деңгейде меңгеру және қызметтің барлық салаларына қолда білу, өз мәдениетін бағалау, басқа да мәдениеттерді түсіну құрметтеу, азаматтық жауапкершілік, функционалдық сауаттылық білім алуы болып табылады.

1. Мәдениет аспектісі. Мұнда басқа елдердің мәдениетін түсіну және зерттеу, мәдениет аралық байланыстарын дамыту, көрші ұлттар мен аудандардың ерекшеліктерін зерттеу, мәдени байланыстарын дамыту, көрші ұлттар мен аудандардың ерекшеліктерін зерттеу, мәдени байланыс түсініктерін кеңейту жатады.

2. Әлеуметтік аспектіге халықаралық сертификат алу үшін емтихан тапсыру мүмкіндігі және мектеп бағдарламасы аясында білім деңгейіне көтеру жатады.

3. Тілдік аспекті тілдік құзіреттіліктің жалпы деңгейін көтеру, коммуникативтік дағдыларды дамыту, ағылшын тілін немесе басқа тілді терең түсіну және ағылшын тілін және басқа тілді қолданбалы мақсаттарға пайдалануды көздейді.

4. Пәндік аспект бойынша пәнді жан-жақты зерттеу мүмкіндігі, ағылшын тілі және басқа тіл, арнайы пәндік терминологиялық қол жеткізуі, оқуын жалғастыруы немесе жұмысқа дайындалуы қаралады.

5. Оқыту аспектісі – бұл әр түрлі оқыту стратегияларын қолдану мүмкіндігі, сынып жұмысының әр түрлі әдісі мен формаларын қолдану, оқушылардың уәжін көрсету [3].

- Үш тілде оқытылатын әдістерге не жатады?

- пән мен тілді кіріктіріп оқыту, оның халық аралық атауы ТКТ:CLIL (Content and Language Integrated Learning)

- Командалық оқыту «Team teaching» және тілдік ортаға ену. Командалық оқыту екі мұғалімнің және бірінші қазақ тілі немесе орыс тілі және ағылшын тілінде оқыту, сабақты бірігіп жоспарлау және өткізу және үлгерімі төмен оқушыларды қолдау. Командалық оқыту «Team teaching» - бұл екі мұғалімнің өзара қызметтестігі, олар ортақ мақсатқа жетуі үшін оқушылардың білімдерін жетілдіруге ұмтылады. Оқушылар үшін мұғалімдер білім беретін органы жасайды және өзінің білім беру тәжірибесін жетілдіріп отырады [4]. Тіл мұғалімдері бірлесе отырып сабақты жоспарлайды және сабақты немесе сабақ серияларын өткізеді, оқу ресурстарымен өзара бөлісіп, оқушылардың жетістіктерін бірлесе бағалайды, сонымен қатар, бағалаудың қортындысын негізге ала отырып, білім беру әдістерін үнемі дамытып отырады. Енді бағдарлама мен оқу жоспарының ұтымды тұстары қандай? Мазмұнды іріктеудің спиралі, яғни шиыршық принципіне.

Қорытынды

Мұғалімнің әр пәнді оқытуды тілдерді баулумен бірге өзара ұштастырудағы ұсынған нақты теориялық педагогикалық бағыт болуы тиіс. Әр бір тақырыптың мазмұнын ашып көрсетуге дайындала отырып, осы тақырыпқа байланысты қазақ, орыс, ағылшын тілдерін қалыптастыра тіл мамандықтары мұғалімдерін оқу-тәрбие үдерісінде өзара іс-әрекет етуге психологиялық-педагогикалық тұрғыдан даярлай отырып, жалпы міндеттерді шешуді, оқытудың мазмұны мен түрлері және әдіс тәсілдерімен байланыстыруын міндетті түрде ескерілуі қажет. Яғни өзара пән аралық интеграциялық байланыс болуы керек. Қазіргі маманға қойылатын талаптардың бірі оқу үдерісіндегі әр түрлі пәндердің өзара

интеграцияланып ортақ мәселелер мен қайшылықтардың шешілуі болып табылады. Тіл мамандықтары мұғалімдерін оқу-тәрбие үдерісінде өзара интеграциялаудағы мақсатымыз педагогикалық іс-әрекет арқылы пәндер арасындағы байланыс жасап, оқушылардың қаншалықты тілдерді тез меңгеруіне педагогикалық-психологиялық тұрғыдан даярлау.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Черникова Т.В. Как управлять педагогическим коллективом развивающейся школы.- М.: Просвещение баспасы, 2004 ж. - 208 б.
2. Ткаченко Е.В. Гуманизация и гуманитаризация педагогического образования. Некоторые итоги, проблемы, задачи – М., 1995 ж. – 165 б.
3. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования.- М.: Просвещение баспасы, 1990 ж. - 21-25 б.
4. Бабанский Ю.К. Педагогика. – М.: Просвещение баспасы, 1983 ж. - 237 б.
5. Sprat, M., Pulverness, A., Williams, M., The TKT Course Modules 1,2, and 3, Methodology course for teachers of English. Second Edition, P 260, CUP, - 2017
6. Welling, J., The TKT Course Training Activities, P 540, CUP, - 2018
7. Жарықбаев Қ. Ақылдың кені «Ұлағатты сөздер»- Алматы: Ана тілі баспасы ЖШС- 2008 ж. - 216 б.

UDC 17.023.36

NATIONAL CULTURE IN THE ERA OF GLOBALIZATION: PRESERVE OR ADAPT?

Sh. Aidynkyzy, M. Zhumakhan

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

shyrailymaid@mail.ru, mkalibaeva@gmail.com

This article explores the impact of globalization on national cultures, analyzing both the challenges and opportunities that arise as a result. Globalization has brought about a range of changes in how cultures interact, with some cultures benefiting from global exposure, while others face the risk of cultural erosion. The study examines the delicate balance between preserving cultural heritage and adapting to global trends, exploring how national cultures are affected by the forces of modernization, migration, and technological advancement.

The article highlights various strategies for cultural sustainability. These include language preservation efforts, government policies designed to protect cultural traditions, and the role of digital representation in showcasing national cultures to a global audience. The use of digital platforms has allowed cultures to maintain their presence in a globalized world, while also making them more accessible to others. At the same time, these platforms raise questions about cultural appropriation and the commercialization of traditional practices.

The conclusion emphasizes the importance of maintaining national identity in the face of global influences. It argues that while it is crucial to embrace the positive aspects of globalization, such as economic growth and cultural exchange, there must be a concerted effort to preserve the unique aspects of national cultures. Finding a balance between openness to the world and the protection of cultural heritage is key to ensuring the survival and growth of diverse national identities.

Key words: globalization, culture, national identity, adaptation, traditions, cultural sustainability.

Бұл мақала ғаламдандудың ұлттық мәдениеттерге әсерін зерттейді, оның туындайтын қиындықтары мен мүмкіндіктерін талдайды. Ғаламдану әртүрлі мәдениеттердің өзара әрекеттесуіне әкелді, кейбір мәдениеттер ғаламдық танымалдылықтан пайда көрсе, басқалары мәдени құндылықтардың жоғалу қаупіне тап болуда. Зерттеу ұлттық мәдениеттердің мұрасын сақтап қалу мен ғаламдық үрдістерге бейімделу арасындағы нәзік тепе-теңдікті қарастырады, заманауи технологиялар, көші-қон және модернизация сияқты факторлардың ұлттық мәдениеттерге қалай әсер ететінін зерттейді.

Мақалада мәдени тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін қолданылатын әртүрлі стратегиялар талқыланады. Оларға тілдерді сақтау, мәдени дәстүрлерді қорғауға бағытталған үкіметтік саясаттар және ұлттық мәдениеттерді ғаламдық аудиторияға көрсету үшін цифрлық платформаларды пайдалану жатады. Цифрлық платформалар ұлттық мәдениеттердің ғаламданған әлемде өз орнын сақтап қалуына және басқа мәдениеттермен танысуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, бұл платформалар мәдени алыпсатарлық және дәстүрлі тәжірибелердің коммерциялануы сияқты мәселелерді де көтереді.

Қорытындыда ғаламдық ықпалдарға қарамастан, ұлттық идентификацияны сақтау маңызды екені атап өтіледі. Ғаламдандудың оң аспектілерін, мысалы, экономикалық өсуді және мәдени алмасуды қабылдау маңызды болса да, ұлттық мәдениеттің бірегейлігін қорғауға бағытталған күш-жігерлер қажет. Әлемге ашық болумен бірге мәдени мұраны қорғаудың теңгерімді жолын табу ұлттық мәдениеттердің өміршеңдігі мен дамуын қамтамасыз ету үшін өте маңызды.

Кілт сөздер: жаһандану, мәдениет, ұлттық бірегейлік, бейімделу, дәстүрлер, мәдени тұрақтылық.

Эта статья исследует влияние глобализации на национальные культуры, анализируя как вызовы, так и возможности, которые она приносит. Глобализация привела к значительным изменениям в взаимодействии культур: одни культуры выигрывают от глобальной экспозиции,

в то время как другие сталкиваются с угрозой эрозии своих традиционных ценностей. Исследование рассматривает сложное соотношение между сохранением культурного наследия и адаптацией к глобальным тенденциям, исследуя, как национальные культуры подвергаются воздействию таких факторов, как модернизация, миграция и технологические изменения.

В статье рассматриваются различные стратегии обеспечения культурной устойчивости. Это включает в себя усилия по сохранению языков, государственные политики, направленные на защиту культурных традиций, а также роль цифрового представительства, которое помогает национальным культурам оставаться видимыми в глобализованном мире. Цифровые платформы позволяют культурам поддерживать свое присутствие, обеспечивая их доступность для международной аудитории. В то же время эти платформы поднимают вопросы культурной апроприации и коммерциализации традиционных практик.

В заключении подчеркивается важность сохранения национальной идентичности на фоне глобальных влияний. Утверждается, что, хотя важно принимать положительные аспекты глобализации, такие как экономический рост и культурный обмен, необходимо прилагать усилия для защиты уникальности национальных культур. Найти баланс между открытостью миру и защитой культурного наследия — это ключ к обеспечению выживания и процветания разнообразных национальных идентичностей.

Ключевые слова: глобализация, культура, национальная идентичность, адаптация, традиции, культурная устойчивость.

Introduction

In the modern world, cultural boundaries are becoming increasingly blurred. Globalization facilitates the free exchange of ideas, traditions, and values, but it also raises a crucial question: how can nations preserve their cultural identity amid rapid change? Some argue that traditions are the foundation of a nation's uniqueness and must be protected at all costs. Others believe that without adaptation, cultures risk becoming outdated and irrelevant. Where is the balance between preserving authenticity and embracing transformation? The answer to this question will shape the future of national cultures in a globalized world.

Materials and methods

This study employs a qualitative approach to explore the challenges and strategies related to preserving or adapting national culture in the era of globalization. The research is based on the analysis of academic literature, case studies, and expert opinions to provide a comprehensive understanding of the subject. A literature review is conducted using academic books, journal articles, and reports on globalization, cultural identity, and cultural adaptation to examine existing theories and perspectives. Case studies of different countries and communities are analyzed to illustrate real-world examples of cultural preservation and adaptation. Additionally, surveys and interviews with cultural experts, sociologists, and historians are utilized to gather insights into the balance between tradition and modernization. Statistical data from international organizations such as UNESCO and the World Bank are also examined to assess the impact of globalization on cultural diversity. The study applies comparative analysis to evaluate the effectiveness of different cultural policies, thematic analysis to identify key concepts such as cultural resistance and hybridization, and survey analysis to assess public perceptions. A historical perspective is also used to trace long-term patterns of cultural change. This methodological framework ensures a balanced and data-driven approach to understanding the complexities of national culture in a globalized world.

Main part

Globalization has both positive and negative effects on national culture. On one hand, it promotes cultural exchange, enabling people to experience diverse traditions and perspectives. On the other hand, it can lead to cultural homogenization, where dominant global influences overshadow local traditions. Several key aspects of globalization affect national cultures. The spread of the English language as the global lingua franca has contributed to the decline of indigenous and minority languages, causing concerns about their possible extinction. The

dominance of Western media, including Hollywood films and global music trends, influences local artistic expression and often leads to the adoption of foreign aesthetics and narratives at the expense of traditional storytelling. Global brands and fast fashion have altered traditional dress codes and lifestyles, making indigenous clothing and handcrafted goods less common in everyday life. Urbanization and modernization have also played a role in transforming national cultures, replacing historical structures and communal traditions with modern, Western-style infrastructure.

Different countries take distinct approaches to dealing with globalization. Some nations actively work to preserve their cultural heritage, while others embrace change and adaptation. Countries like France and South Korea implement strict policies to protect their language and cultural industries. France enforces language laws that require French to be used in media, while South Korea heavily invests in promoting K-culture through cinema, music, and traditional arts. Nations such as Singapore and the United States adopt a more open approach, incorporating multicultural influences into their national identity. Singapore, for instance, embraces a mix of Chinese, Malay, Indian, and Western influences, creating a hybrid cultural environment. Japan represents a successful example of blending tradition with modernity. While deeply rooted in cultural traditions such as tea ceremonies and Shinto rituals, Japan also leads in technological advancements and global pop culture trends like anime and J-pop.

To ensure cultural survival in the era of globalization, various strategies can be implemented. Education programs that incorporate bilingual education can help younger generations remain connected to their linguistic heritage. Government policies and cultural preservation funds support traditional artists, musicians, and craftsmen. UNESCO also plays a role in recognizing and protecting intangible cultural heritage. Cultural tourism is another way to promote national identity. Countries like Italy and India successfully attract visitors by preserving historical sites, traditional cuisine, and local customs. Digital and media representation have also become vital tools for preserving cultural identity. The rise of digital platforms allows for the global promotion of cultural content. Streaming services now feature international films and music, helping to sustain interest in diverse traditions.

Results and discussions

The research findings indicate that a combination of preservation and adaptation yields the best results for maintaining national culture. Countries that invest in cultural policies, education, and media representation are more successful in protecting their heritage while remaining relevant in a globalized world. For example, South Korea's promotion of K-pop and traditional Hanbok fashion has made Korean culture globally recognizable, allowing it to thrive without being overshadowed by Western influences. Meanwhile, indigenous communities in Latin America use social media to raise awareness of their customs, demonstrating that technology can be a tool for cultural preservation rather than destruction. The main challenge is ensuring that globalization does not erase cultural diversity but instead enhances mutual respect and appreciation for different traditions. Countries that take proactive steps to safeguard their heritage while engaging with global trends are more likely to maintain a strong cultural identity (Table 1).

Table 1 – The best results for maintaining national culture

Aspect	Challenges	Opportunities	Suggested Strategies
Language and Identity	Loss of indigenous languages, dominance of global languages	Increased multilingualism, cultural exchange	Bilingual education, language preservation policies
Traditions and Customs	Decline of traditional practices due to modernization	Revival of traditions through cultural festivals and media	Government funding for cultural heritage programs
Arts and Media	Western media overshadowing local culture	Globalization helps spread local music, films, and art	Investment in national film, music, and arts industry
Urbanization and Lifestyle	Traditional architecture and rural lifestyles disappearing	Smart cities integrating cultural heritage	Preservation policies for historic sites and traditions

Conclusion

Globalization is an irreversible phenomenon that reshapes cultural landscapes worldwide. While it offers opportunities for cross-cultural exchange and economic development, it also poses risks to national identity. The key to navigating globalization successfully is finding a balance between adaptation and preservation. By implementing education programs, government policies, and media strategies that promote cultural awareness, nations can protect their traditions while embracing the benefits of global interaction. Ultimately, preserving national culture in the face of globalization is not about isolation but about maintaining a dynamic and evolving identity that respects both the past and the future.

REFERENCES:

1. Huntington, S.P. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster.
2. UNESCO (2021). Intangible Cultural Heritage and Globalization. Paris: UNESCO.

ӘОЖ 371.3

ҚОСТІЛДІЛІК ЖӘНЕ КӨПТІЛДІЛІК: ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОРНЫ

Акимжанова Д.Е., Фейзулдаева С.А.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
akimzhanova.dilnaz@gmail.com, sallta7172@mail.ru

Қазіргі білім беру жүйесінде қостілділік пен көптілділік маңызды рөл атқарады. Жаһандану үдерісі мен ақпараттық қоғамның дамуы көптілді білім беруді қажеттілікке айналдырды. Бұл зерттеуде қостілділік пен көптілділіктің білім беру жүйесіндегі орны, олардың оқушылардың танымдық, коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларына ықпалы қарастырылады.

Қостілді білім беру оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттырып, тілдік икемділікті дамытады. Сонымен қатар, көптілділік мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайтып, әлемдік деңгейдегі білімге қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Алайда, бұл жүйені тиімді жүзеге асыру үшін сапалы оқыту әдістемелері, мұғалімдердің кәсіби даярлығы және оқу бағдарламаларының дұрыс құрастырылуы маңызды.

Зерттеуде қостілді және көптілді білім берудің артықшылықтары мен қиындықтары талданады. Артықшылықтарына оқушылардың когнитивтік дамуы, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілік және тілдік құзыреттіліктің артуы жатса, қиындықтары ретінде ана тілін ұмыту қаупі, оқыту ресурстарының жетіспеушілігі және оқушылардың тілдік жүктемесі қарастырылады.

Қорытындысында, қостілділік пен көптілділік білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылып, олардың тиімді іске асырылуы үшін кешенді тәсілдер мен мемлекеттік қолдаудың маңыздылығы атап өтіледі.

Кілт сөздер: қостілділік, көптілділік, білім беру жүйесі, тілдік құзыреттілік, когнитивтік даму, мәдениетаралық коммуникация, жаһандану, оқыту әдістемесі.

Двуязычие и многоязычие играют важную роль в современной системе образования. Процесс глобализации и развитие информационного общества сделали полиязычное образование необходимостью. В данном исследовании рассматривается место двуязычия и полиязычия в системе образования, их влияние на познавательные, коммуникативные и социальные навыки учащихся.

Двуязычное образование повышает логическое мышление учащихся и развивает языковую гибкость. Кроме того, полиязычие укрепляет межкультурные отношения и обеспечивает доступ к образованию мирового уровня. Однако для эффективной реализации этой системы важны качественные методики обучения, профессиональная подготовка учителей и правильное составление учебных программ. В исследовании анализируются преимущества и проблемы двуязычного и многоязычного образования. К преимуществам можно отнести когнитивное развитие учащихся, конкурентоспособность на рынке труда и повышение языковой компетентности, в качестве трудностей рассматривается риск забвения родного языка, нехватка учебных ресурсов и языковая нагрузка учащихся.

В заключении, двуязычие и полиязычие рассматриваются как неотъемлемая часть системы образования, подчеркивается важность комплексных подходов и государственной поддержки для их эффективной реализации.

Ключевые слова: двуязычие, полиязычие, система образования, языковая компетентность, когнитивное развитие, межкультурная коммуникация, глобализация, методология обучения.

Bilingualism and multilingualism play an important role in modern education system. The process of globalization and the development of information society have made multilingual

education a necessity. This study examines the place of bilingualism and polylingualism in the education system and their impact on students' cognitive, communicative and social skills.

Bilingual education enhances students' logical thinking and develops language flexibility. In addition, polylingualism strengthens intercultural relations and provides access to world-class education. However, quality teaching methodologies, teacher training and proper curriculum design are important for effective implementation of this system.

The study analyzes the advantages and challenges of bilingual and multilingual education. The advantages include cognitive development of students, competitiveness in the labor market and improvement of linguistic competence, while the difficulties include the risk of forgetting the mother tongue, lack of teaching resources and language load of students.

In conclusion, bilingualism and polylingualism are considered as an integral part of the education system, and the importance of integrated approaches and state support for their effective implementation is emphasized.

Key words: bilingualism, polylingualism, education system, language competence, cognitive development, intercultural communication, globalization, teaching methodology.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану жағдайында қостілділік (билингвизм) және көптілділік (полилингвизм) әлемдегі көптеген мемлекеттердің білім беру жүйесінде маңызды орын алууда. Бұл үрдіс әсіресе көпұлтты және көпмәдениетті қоғамдарда ерекше өзекті болып табылады. Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында: «Үш тілді меңгеру – біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады [1].

Қостілділік пен көптілділік – білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі болып, оқушылардың коммуникативтік, когнитивтік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, бірнеше тілді меңгеру тұлғаның интеллектуалдық қабілеттерін арттырып, оның еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік береді.

Қазақстан сияқты көпұлтты мемлекеттерде көптілді білім беру саясаты мемлекеттік маңызы бар мәселе болып табылады. Елдегі білім беру жүйесінде қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгеру маңызды басымдықтардың бірі ретінде қарастырылады. Қостілді және көптілді оқыту арқылы оқушылардың академиялық жетістіктерін арттырумен қатар, олардың әлемдік білім кеңістігіне интеграциялану мүмкіндігі кеңейеді. Алайда, көптілді білім беру жүйесін тиімді жүзеге асыру үшін бірқатар мәселелер бар. Олардың қатарына мұғалімдердің кәсіби даярлығы, оқу бағдарламаларының сапасы, оқушылардың тілдік жүктемесі және ана тілін сақтап қалу мәселелері жатады.

Осы зерттеуде қостілділік пен көптілділіктің білім беру жүйесіндегі орны, олардың артықшылықтары мен қиындықтары қарастырылады. Сонымен қатар, тиімді көптілді білім берудің әдістері мен оны жетілдіру жолдары талқыланады.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеу қостілділік пен көптілділіктің қазіргі білім беру жүйесіндегі орнын анықтау, олардың оқушылардың когнитивтік және академиялық дамуына әсерін зерттеу мақсатында жүргізілді. Зерттеудің негізіне теориялық, эмпирикалық, салыстырмалы, статистикалық және эксперименттік әдістер алынды.

Материалдар:

- Қостілділік және көптілділік бойынша ғылыми еңбектер, диссертациялық зерттеулер, оқу-әдістемелік құралдар;

- Қазақстандағы және шетелдердегі көптілді білім беру тәжірибелеріне арналған ғылыми мақалалар;

- Білім беру саласына қатысты мемлекеттік стандарттар мен нормативтік-құқықтық құжаттар;

- Қостілді және көптілді білім беруді жүзеге асыратын мектептердің тәжірибесі негізінде жинақталған эмпирикалық деректер.

Зерттеу әдістері:

1. Теориялық-әдіснамалық талдау – қостілділік пен көптілділікке байланысты педагогикалық, психолінгвистикалық және әдістемелік еңбектерді зерделеу арқылы ғылыми негіздерді анықтау.

2. Салыстырмалы әдіс – қостілді және көптілді білім берудің әртүрлі елдердегі модельдерін талдап, олардың тиімділігін айқындау.

3. Сауалнама және сұхбат әдісі – көптілді білім беру жүйесінде оқытатын мұғалімдер мен білім алушылардың тәжірибесін, пікірлерін анықтау.

4. Бақылау әдісі – қостілді және көптілді ортада оқитын оқушылардың тілдік құзыреттілігінің қалыптасуын бақылау арқылы зерттеу.

5. Эксперименттік әдіс – көптілді білім беру бағдарламаларының тиімділігін анықтау мақсатында мектептерде арнайы оқыту әдістемелерін сынақтан өткізу.

6. Статистикалық талдау әдісі – сауалнама, сұхбат, бақылау және эксперимент нәтижелерін өңдеп, олардың сандық және сапалық көрсеткіштерін анықтау.

Бұл әдістер зерттеу мәселесін жан-жақты талдауға, қостілділік пен көптілділіктің білім беру жүйесіндегі орнын ғылыми негіздеуге мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім

Жалпы, қостілділік, көптілділік – әртүрлі этносқа жататын адамдардың, ұлт пен ұлттың, мемлекет пен мемлекеттің арасындағы қарым-қатынастарды қамтамасыз ету мақсатында есте жоқ ескі замандардан келе жатқан әлеуметтік құбылыс. Ертедегі гректер жат тілде сөйлегендерді жақтырмай, «бар-бар» («варвар», яғни не сөйлегені түсініксіз) атаған. Бірақ та халықтар арасындағы аралас-құраластың дами түсуімен байланысты адамдардың екі, не одан да көп тілдерді үйренуге мәжбүрлігі арта түскен. Тіпті басқа тілдерді білмейінше, адамдардың дұрыс өмір сүруі қиындай түскен. Ғалымдардың анықтауынша, болашақта халықтар арасындағы түрлі байланыстардың ұлғая түсуімен байланысты көп тіл білушіліктің де маңызы арта береді. Қазірдің өзінде-ақ көп тіл білушілердің саны бір тілділерге қарағанда, әлдеқайда көп. [2] Қостілділік (билингвизм) – адамның екі тілді меңгеруі және оларды күнделікті өмірде, оқу үдерісінде немесе кәсіби қызметте еркін қолдануы. Ал көптілділік (полилингвизм) – үш немесе одан да көп тілді меңгеру үрдісі. Қостілділік пен көптілділік табиғи және жасанды болып бөлінеді:

- Табиғи қостілділік – адам екі немесе одан да көп тілді бала кезінен меңгерген жағдайда қалыптасады.

- Жасанды қостілділік – тілдік ортадан тыс, арнайы оқыту арқылы меңгеріледі.

Бүгінгі таңда көптеген елдерде білім беру жүйесі қостілді немесе көптілді бағдарламалар негізінде дамуда. Бұл үрдіс оқушылардың когнитивтік дағдыларын арттырып, жаһандық әлемде бәсекеге қабілетті болуына ықпал етеді. «Қандай да болмасын бір өзге тілді білетін адамға екінші тілді меңгеру біріншіге қарағанда айтарлықтай жеңіл және тез болады. Себебі, бірінші өзге тілді меңгергенде, адамда ана тіліне қосымша үйренуші тіл сезімі қалыптасады, сонымен қатар, жалпы тіл ерекшеліктерін айыра білу қабілеті дамиды, осы қабілеттің арқасында адам тек қана үйренетін тілдің емес, жалпы тілдердің арасындағы ерекшеліктерді айыра алады» [3].

Қазақстанда көптілділік білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Елдегі мемлекеттік тіл – қазақ тілі, орыс тілі ресми түрде кең қолданылады, ал ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас құралы ретінде оқытылады. Профессор Б. Касым әлемдік білім кеңістігіне енудің жолдары ретінде мынаны атап көрсетеді:

«Қазақ тілі үштілділіктің көлеңкесінде (ағылшын, орыс) қалмайтындай, еңбек нарығында мемлекеттік тілді білуді талап етуді бірінші орынға қою, елімізде қазір керісінше, ағылшын тілін білуді талап етуде, ғаламдану үрдісінде ол да дұрыс шығар, бірақ бәсекелестікке төтеп безе алтын қоғамның мүддесі мен мақсатына қызмет ететін қазақ тілін

сол деңгейге жеткізу, барлық білім беру жүйесінде мемлекеттік тілді оқытуды саннан сапаға көшіріп, оқулықтардағы олқылықтарды орнына келтіріп, білімді де білікті мамандармен қамтамасыз ету, біліктілігін арттыру» [4].

Нәтижелер мен талқылаулар

Қос және көптілділік білім беру жүйесі әлемнің көптеген елдерінде табысты жүзеге асырылуда. Қазақстанда да бұл бағытта елеулі қадамдар жасалуда, бірақ қазіргі уақытта білім беру жүйесіне тағы да бірнеше өзгерістер енгізу қажет:

- **Тілдік теңдік мәселесін шешу:** Тілдер арасында теңдік орнату үшін мемлекеттік саясатты жетілдіру қажет. Әр тілдің дамуына тең мүмкіндіктер беру маңызды.

- **Оқытушылардың кәсіби деңгейін арттыру:** Мұғалімдердің көптілді оқытуға даярлығы мен біліктілігін арттыру қажет.

- **Қоғамдық қолдау:** Қос және көптілді білім беруді қолдау үшін қоғамдық сана мен мәдениет қалыптастыру керек.

Қостілділік және көптілділік — бұл адамның екі немесе одан көп тілдерді меңгеруін және оларды күнделікті өмірде қолдануын білдіреді. Білім беру жүйесінде бұл ұғымдар оқушылардың бірнеше тілде білім алу қабілетін арттырады және оларды халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті етеді.

Бала психологиясын, тілі мен дүниетанымының қалыптасуын біршама зерттеген еңбектерімен танымал болып, бала дамуының когнитивтік теориясын жасаған швейцариялық атақты психолог әрі философ Ж. Пиаже бала 6-7 жасында өзінің қай ұлтқа жататындығы жайлы алғаш рет есітіп, хабардар бола бастайды; 8-9 жасында өзінің, ата-анасының қай ұлттан екендігін, ана тілін, туған жерін білетін болады; 10-11 жасында ол өзін сол ұлттың өкілі ретінде толық сезініп, тарихының, мәдениетінің өзгешеліктерін айыра алады, яғни, оның ұлттық сана-сезімі, болмысы толық қалыптасады деп, жазады [5]. Жан Пиаже бала дамуының когнитивтік теориясын жасаған, оның еңбектері қазіргі психология мен педагогикада маңызды рөл атқарады. Оның бала психологиясына қатысты жасаған зерттеулері, әсіресе, бала танымының қалыптасуы мен дамуын түсінуде үлкен үлес қосқан. Пиаже бойынша, бала белгілі бір жасқа жеткенде, оның ойлау қабілеті мен дүниетанымы біртіндеп дамып, күрделене түседі.

Көптілділік оқушының когнитивтік қабілеттерін арттырады. Бірнеше тілде ойлау, мәселені әртүрлі қырынан қарастыру қабілетін дамытады. Сонымен қатар, көптілді баланың есте сақтау қабілеті, шығармашылық ойлау, көп міндетті атқару сияқты дағдылары жақсы дамиды. Көптілді білім беру жүйесі оқушыларды әртүрлі этникалық және әлеуметтік топтар арасында өзара құрмет пен түсіністікке тәрбиелейді. Бұл қоғамның әртүрлі мүшелері арасындағы диалогты жақсартып, әлеуметтік тұтастықты нығайтады.

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесінде қостілділік пен көптілділіктің маңызы зор. Бұл процесс білім алушылардың тілдік және когнитивтік дамуына, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге, сондай-ақ жаһандық еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік береді. Білім беру жүйесіндегі қостілділік пен көптілділік ұлттар арасындағы мәдениетаралық байланыстарды нығайтуға, тілдердің тең қолданылуын қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Қазақстанда үштілділік саясатының жүзеге асырылуы — қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде білім беру моделінің тиімділігіне негізделген. Бұл модель оқушылардың халықаралық білім кеңістігіне енуіне мүмкіндік беріп, олардың көптілді ортада жұмыс істеу дағдыларын дамытуға әсер етеді.

Дегенмен, бұл үдеріс кейбір қиындықтармен бетпе-бет келеді. Оқытушылардың көптілділікке дайындығы, білім беру ресурстарының тапшылығы, тілдер арасындағы теңдік мәселелері — осының бәрі білім беру жүйесінде толыққанды қостілділік пен көптілділікті жүзеге асырудағы кедергілер. Сондықтан бұл мәселені шешу үшін мемлекеттік қолдау, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және қоғамдық сананы дамыту қажет.

Қорытындылай келе, қостілділік пен көптілділік қазіргі білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады және оқушылардың интеллектуалдық, мәдени және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Бұл бағытта жүзеге асырылған саясаттар мен стратегиялар әлемдік білім беру тәжірибесіне сәйкес келуі тиіс және қоғамның барлық мүшелеріне тең мүмкіндіктер ұсынуға бағытталуы қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>
2. Ахметжанова З. Язык в социальном, культурном и коммуникативном контексте. Алматы, 2012, 472 б.
3. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. – 2-е изд.: пос. для преподавателей и студентов. – М.: Просвещение, 1965. – 227 с.
4. Касым Б. Мемлекеттік тілді кәсіби мамандыққа бағыттан оқытудың езекті маселелері /«Мемлекеттік тілді жетілдірудің езекті маселелері» атты Республикалық ғылыми-өдістемелік конференцияның материалдары: Абай ат. ҚазҰПУ Хабаршысы. Филология ғылымдары сериясы. – Алматы. 2004. – №4 (10). – 7-9 б.
5. Пиаже Ж. Избранные труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология. М., 1964, 659 б.

UDC 378

MOTIVATIONS AND BARRIERS TO INDEPENDENT ENGLISH LANGUAGE LEARNING THROUGH ONLINE COURSES AMONG PROSPECTIVE TEACHERS

N. Akhasheva, M. Zhangazina, A. Erbolatkyzy, G. Turabay

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

nakos230506@gmail.com, TGK_96@inbox.ru

The article analyzes in detail the main motivations and barriers that influence the process of independent English language learning through online courses among teacher education students. Attention is paid to different categories of motives, including professional, academic and personal motivations, and barriers such as technical limitations, lack of self-discipline and information overload are discussed. Based on a comprehensive literature review and empirical evidence, practical recommendations for increasing the effectiveness of online teaching are presented, with a focus on tailoring courses to the needs of future teachers. In addition, the role of digital technologies in integrating online learning into the traditional educational system is explored. The findings will be useful for developers of online courses, teachers and administrators of educational institutions.

Key words: Online learning, motivation, barriers, English, teacher education, digital technologies, independent learning, English language learning, teacher training, use of digital technology, autonomous learning.

Мақалада педагогикалық білім беру студенттері арасында онлайн курстар арқылы ағылшын тілін өз бетінше оқыту процесіне әсер ететін негізгі мотивтер мен кедергілер егжей-тегжейлі талданады. Мотивтердің әртүрлі санаттарына, соның ішінде кәсіби, академиялық және жеке мотивтерге назар аударылады және техникалық шектеулер, өзін-өзі тәрбиелеудің болмауы және ақпараттың шамадан тыс жүктелуі сияқты кедергілер талқыланады. Әдебиеттерге жан-жақты шолу және эмпирикалық дәлелдер негізінде курстарды болашақ мұғалімдердің қажеттіліктеріне бейімдеуге баса назар аударып, онлайн оқытудың тиімділігін арттыру бойынша практикалық ұсыныстар берілген. Сонымен қатар, онлайн оқытуды дәстүрлі білім беру жүйесіне біріктірудегі цифрлық технологиялардың рөлі зерттелуде. Нәтижелер онлайн курстарды әзірлеушілерге, мұғалімдерге және оқу орындарының әкімшілеріне пайдалы болады.

Кілт сөздер: Онлайн оқыту, мотивация, кедергілер, ағылшын тілі, мұғалімдерді оқыту, цифрлық технологиялар, өз бетінше оқыту, ағылшын тілін оқыту, мұғалімдерді даярлау, цифрлық технологияларды пайдалану, автономды оқыту.

В статье подробно анализируются основные мотивы и барьеры, влияющие на процесс самостоятельного изучения английского языка с помощью онлайн-курсов среди студентов педагогических вузов. Уделяется внимание, различным категориям мотивов, включая профессиональные, академические и личные мотивы, а также рассматриваются такие барьеры, как технические ограничения, недостаток самодисциплины и информационная перегрузка. На основе всестороннего обзора литературы и эмпирических данных представлены практические рекомендации по повышению эффективности онлайн-обучения с акцентом на адаптацию курсов к потребностям будущих учителей. Кроме того, рассматривается роль цифровых технологий в интеграции онлайн-обучения в традиционную систему образования. Полученные результаты будут полезны разработчикам онлайн-курсов, преподавателям и администраторам учебных заведений.

Ключевые слова: Онлайн-обучение, мотивация, барьеры, английский язык, педагогическое образование, цифровые технологии, самостоятельное обучение, изучение английского языка, подготовка учителей, использование цифровых технологий, автономное обучение.

Introduction

Modern education is inevitably adapting to new digital technologies that are transforming traditional approaches to learning. Online learning is becoming not only an additional but also a key tool in the training of future teachers, providing them with access to innovative resources and flexibility in managing their educational process. In the context of globalization, learning English as an international means of communication becomes one of the main competencies required to be competitive in the educational environment.

On the other hand, self-study through online courses comes with various challenges. Despite the vast opportunities offered by digital platforms, prospective teachers face challenges such as lack of self-discipline, technical limitations, and lack of social interaction characteristic of traditional teaching methods. Thus, it is important not only to understand what motivates teacher education students to learn English independently, but also to identify key barriers that may hinder their success.

The purpose of this article is to comprehensively analyze these factors in order to offer recommendations to help improve the effectiveness of independent learning. The study includes an examination of the motivational strategies that help students achieve their goals and a discussion of the structural changes needed to overcome existing barriers. Particular attention is paid to how online learning can be integrated into traditional curricula, supporting the professional development of future teachers and building their readiness to use digital technologies in educational practice [1].

Materials and methods

A comprehensive approach including both quantitative and qualitative methods was used to investigate the motivations and barriers of independent English language learning through online courses among teacher education students. The focus was on collecting and analyzing data that reflect the experiences, motivations, and challenges faced by prospective teachers.

The study was conducted among students of pedagogical universities specializing in foreign language teaching.

The total number of participants was 200, of which:

60% - undergraduate students (first and second year);

40% - master's students and future teachers.

The participants were selected from different regions, including large cities and rural areas, to reflect the diversity of learning environments [2].

The basis for the analysis was popular educational platforms that are actively used by students: Duolingo for game-based language learning.

Coursera and FutureLearn as tools for professional and academic growth.

YouTube as a source of multimedia content for language learning.

Additional platforms such as Khan Academy and Rosetta Stone were reviewed to assess their impact on learning effectiveness.

Questionnaires were developed including: Closed-ended questions to identify frequency of use of online courses. Open-ended questions to analyze individual barriers and motivations. Used Likert scales (1 to 5) to assess key motivation factors and level of perceived barriers.

Analysis software - SPSS for quantitative data processing and NVivo for textual data analysis [3].

Methods

Questionnaire: An online questionnaire with a choice of options and a Likert scale (from 1 to 5) was used to assess the importance of motives (e.g., “professional development”, “flexibility of learning”) and the level of influence of barriers (e.g., “lack of time”, “technical problems”).

Statistical analysis: Data were processed using SPSS program to identify patterns and correlations between motives and barriers [4].

In-depth interviews: Interviews were conducted with 20 students to identify their personal experiences, motivations, and challenges. Interviews were conducted via Zoom or Microsoft Teams.

Content Analysis: Responses from open-ended survey questions and interviews were thematically coded to identify common motivations and barriers.

Comparison of data between different age groups, regions, and between language students in paid and free courses.

Monitoring of participants' progress over three months on selected platforms, analyzing test results and frequency of course attendance [5].

Main part

Influence of the design method on junior students' motivation in learning English

The design method is one of the most effective ways to increase the intrinsic motivation of junior students. This method helps learners to develop skills of independent work, analysis, critical thinking and creativity. Unlike extrinsic motivation, which is based on the desire to get credit or avoid expulsion, intrinsic motivation stimulates deeper and more meaningful language acquisition

Features of the design method:

Development of autonomy: Students learn to set goals, search for information, and find solutions on their own.

Engaging in real-world practice: Project activities involve the creation of real products (e.g., presentations, essays, research), which increases interest and engagement.

Formation of learning goals: Through projects, students develop meaningful and long-term goals, which increases motivation [6].

Obstacles in using the design method:

Not all students have the skills to organize time and search for information independently.

High qualification of the teacher is required to effectively guide the project work.

The design method allows to transform the process of learning English, making it more exciting and productive. This approach contributes to the formation of sustainable intrinsic motivation, which is a key factor in successful language acquisition.

Summary: The influence of the design method on undergraduate students' intrinsic motivation. Intrinsic motivation represents a student's conscious desire to learn English, driven by personal goals such as a successful career, emigration or foreign collaboration. This type of motivation is considered to be the most effective because the student moves freely and consciously toward his/her goals while developing skills and intellectual abilities [7].

Design method promotes intrinsic motivation by allowing students to independently search for solutions, analyze learning material and organize their work. Project activities help to develop:

- *Creative and critical thinking.*
- *Practical skills of knowledge application.*
- *Social interaction skills through group work.*

Teachers, from the junior year onwards, play a key role in creating an environment to foster positive attitudes towards language learning and to prevent a decline in interest.

Various approaches such as extracurricular activities, the use of music or information technology, gamification and a cultural-historical aspect complement the project method. All of them are aimed at enhancing motivation, student engagement and improving the effectiveness of English language learning [8].

The role of information technologies in foreign language learning

Modern information technology has become an important part of the learning process, fundamentally changing approaches to language teaching and learning.

Mobile devices and applications: Studies show that 96% of teachers believe that the use of videos and presentations increases the interest in classes. Also, more than 50% of students are willing to use smartphones to create a virtual language environment, which helps to increase their motivation to learn.

E-Learning Environment: Students can access learning materials anytime via mobile devices, making learning flexible and accessible.

Podcasts: This technology allows students to use audio and video to learn a language in a convenient way. Podcasts are free and available for download to mobile devices, making them an ideal tool for independent learning. They motivate students because of their interactivity and ease of use [9].

Benefits of audio-visual technology: Researchers have noted that audio-visual materials such as podcasts not only help in deepening knowledge but also in developing listening, speaking and critical thinking skills. They make learning more engaging and productive.

The use of modern digital technologies, such as mobile applications and podcasts, contributes to higher motivation of students and improves their learning achievements. This is an important step in the development of the educational process, especially for foreign language learners [10].

Results and discussions

Supporting individualization of learning: Online courses provide prospective teachers with the opportunity to choose the topics and pace of learning, which is especially important for effective language acquisition under time constraints.

Role of motivation: Research emphasizes that professional and career ambitions are key motivators for learning English, and having clear goals increases the effectiveness of learning.

Presence of barriers: Major barriers such as lack of time, low intrinsic motivation and lack of technical resources require attention from educational institutions [11].

Need for systemic support: It is important to develop a strategy for the implementation of online courses in teacher education institutions, including the creation of learning programs that motivate students and overcome existing barriers.

Prospects for future research: Since the study focuses on future faculty, future research could examine the impact of online learning on other target audiences or analyze the long-term outcomes of their use in teaching practice [12].

Recommendations for educational institutions: The development of supportive resources such as advisory groups, technical support and flexible learning schedules can facilitate independent study.

Social and cultural significance: Overcoming language barriers through online learning facilitates better integration of students into the international educational and professional community [13].

Conclusion

Online learning provides unique opportunities for future teachers, but emerging barriers need to be addressed in order to fully realise them. With the rapid development of digital technologies and globalisation of education, online courses play a key role in preparing educators who can effectively use modern tools in the learning process.

One of the most important aspects is to strengthen student motivation. Creating interactive and engaging online courses, using gamification and adaptive technologies can significantly increase learner engagement. Research shows that the use of gamified elements and adaptive technologies not only improves academic performance, but also enhances independent learning and critical thinking skills.

However, despite all the benefits of online learning, there are also significant barriers to overcome. Lack of self-discipline, technical problems, and lack of interaction with instructors and classmates can reduce the effectiveness of independent learning. In this context, it is important to provide students not only with access to quality educational resources, but also with support from educational institutions and mentors.

To overcome these barriers, an integrated approach should be used, including the development of digital infrastructure, the introduction of programmes to develop time management and independent learning skills, and the creation of an online community where students can share experiences and receive support from peers and mentors.

Improving the learning environment also includes integrating online courses into traditional educational programmes, allowing future teachers to gain experience in using digital technologies in practice. Organising blended learning, combining online and offline activities, can facilitate deeper and more informed learning.

Thus, strengthening students' motivation and improving their learning environment will help to create a generation of educators ready for the challenges of the digital age. This requires educational institutions and online course developers to be flexible, innovative and constantly strive to improve the quality of education. By working together, it is possible to create an educational environment in which future teachers can maximise their potential and make a significant contribution to the development of education in the digital age.

REFERENCES:

1. FGOS of higher education in the direction of training 45.03.02 Linguistics (Bachelor's degree), approved by the order of the Ministry of Education and Science of Russia from 07.08.2014 N 940 URL: http://fgosvo.ru/uploadfiles/fgosvob/450302_Lingvistika.pdf (date accessed: 17.10.2016).
2. Gunina, L.A., Zakharova, L.V. Formation of skills of independent work of students of technical university in the process of teaching a foreign language // Vestnik RUDN. Series: Russian and foreign languages and methodology of their teaching. 2015, №2, p.p. 81-88 .
3. Prokhorets, E.K., Vershkova, E.M. Electronic educational resources in the development of autonomous learning and cognitive activity in a foreign language in higher education// International Journal of Applied and Fundamental Research.2015.No.5-2.P.345-349.
4. Zimnyaya, I.A. Pedagogical psychology. M.: Logos, 2003, p.384.
5. Minina, E.V. Self-education as a form of independent work of students // Pedagogical Education in Russia. 2013. №2, p.p. 54-57.
6. MOOC enrolment surpassed 35 million in 2015 // ICEF Monitor. 5 Jan 2016. URL: <http://monitor.icef.com/2016/01/mooc-enrolment-surpassed-35-million-in-2015/> (date: 17.10.2016)
7. Vyushkina, E.G. Massive open online courses: theory, history, prospects of use // Izvestia Saratov University. New series. Series: Philosophy. Psychology. Pedagogy 2015. Vol.: 15. no. 2, p.p.78-83.
8. Zhuk, L.G. Possibility of integrating foreign MOOCs into the process of teaching a foreign language // Communication in a polycoded space: linguistic, cultural, didactic, and pedagogical.
9. Baskin, Y.G., Mironova, D.A. Development and application of info-communication technologies as a condition for improving the educational process in the universities of EMERCOM of Russia // Problems of risk management in the technosphere. - SPb.: SPbU GPS MES of Russia, 2013. № 4, p.p. 48-56.
10. Kardovich, I.K. Development of creative abilities of students in the process of teaching English. Pedagogical bases of development of creativity of students and schoolchildren. III International scientific-practical conference.M.:2006, p.p.38-40.
11. Korobova, E.V., Mironova, D.A. 'Information technologies in education' International Academic Bulletin ISSN 2312-5519 No 4 (4)
12. Korobova, E.V., Dubova, O.B. The problem of assessing students' knowledge. Historical review. In V sb. 'Science in the modern world: theory and practice'. Materials of the II International Scientific and Practical Conference (Ufa, 29-30 September 2014). Ufa, RIO ICIP 2014, p.p. 52-57.
13. Mironova, D.A. Info-communication technologies in the development of foreign language competence of students in higher education institutions. - Journal VESTNIK TOGIRRO, Publisher: Tyumen Regional State Institute for the Development of Regional Education (Tyumen), №3(27) 2013, p.p. 127-128, ISSN: 2226-3802.

UDC 81'25

TRANSLATION AND GLOBALIZATION: PRIORITIES AND TRENDS

A. Alpysbaeva¹, A. Mussabayeva²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Adalbilim.kz@mail.ru, aliya_mussabaeva@mail.ru

In the modern world, globalization encompasses all spheres of life, from economy and politics to culture and science. In this process, translation plays a key role, enabling people from different countries and cultures to interact and exchange knowledge. This article examines the main aspects of the relationship between translation and globalization, their impact on society, and the challenges faced by translators.

Key words: translation, globalization, trends.

Қазіргі әлемде жаһандану экономика мен саясаттан бастап мәдениет пен ғылымға дейін барлық салаларды қамтиды. Бұл үдерісте әртүрлі елдер мен мәдениеттердің өкілдері өзара әрекеттесіп, білім алмасуы үшін аударма маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада аударма мен жаһанданудың өзара байланысының негізгі аспектілері, олардың қоғамға әсері және аудармашылар кездесетін қиындықтар қарастырылады.

Кілт сөздер: аударма, жаһандану, үрдістер.

В современном мире глобализация охватывает все сферы жизни, от экономики и политики до культуры и науки. В этом процессе ключевую роль играет перевод, позволяющий людям из разных стран и культур взаимодействовать и обмениваться знаниями. В данной статье рассматриваются основные аспекты взаимосвязи между переводом и глобализацией, их влияние на общество и вызовы, с которыми сталкиваются переводчики.

Ключевые слова: перевод, глобализация, тенденции.

Introduction

Globalization has profoundly reshaped the field of translation, amplifying the demand for multilingual communication while simultaneously influencing linguistic diversity. This dynamic is encapsulated within the concept of the "diversity paradox," as articulated by Pym, which suggests that the widespread adoption of a global lingua franca, such as English, paradoxically diminishes the necessity for translation into multiple languages (Mazlum et al., 2024). Mazlum et al. examine this paradox from the perspective of Iranian translators, offering empirical insights into how translation practices evolve in response to the dominance of English, even as linguistic diversity endures (Mazlum et al., 2024). Similarly, Hendal highlights the increasing significance of translation services within the Arab world, where the process of Englishization presents both an essential adaptation and a linguistic challenge (Hendal, 2019). Translation thus emerges as a fundamental intermediary in facilitating intercultural communication, mediating linguistic barriers engendered by globalization (Hendal, 2019).

Moreover, globalization influences linguistic practices and reinforces existing power structures within translation processes. Bielsa argues that geopolitical inequalities are reflected in translation trends, as the majority of translations are produced from English, thereby perpetuating informational hegemony and reinforcing global power asymmetries (Bielsa, 2014). This perspective aligns with Moayad's observations regarding the increasing reliance on literal translation, a trend largely driven by the pressures of globalization and the demand for rapid dissemination of information (Moayad, 2010). While efficiency in translation is a growing priority, it may at times come at the expense of linguistic nuance, potentially leading to misinterpretations that undermine the depth and accuracy of cross-cultural communication (Moayad, 2010).

Materials and methods

The dynamic interplay between the globalization of English and the persistence of multilingual practices underscores the necessity of acknowledging local voices and narratives, as illustrated in the literary portrayals examined by Curran (Curran, 2021). The representation of translators in these narratives challenges the assumption that the dominance of English inevitably results in the homogenization of linguistic expression. Rather, it suggests that literature maintains its plurality through processes of translation and adaptation (Curran, 2021). This argument corresponds with the critiques advanced by Longxi, who emphasizes the importance of cross-cultural understanding in addressing the complexities of globalization (Longxi, 2015).

Furthermore, technological advancements significantly influence translation practices in the context of globalization. The widespread adoption of digital platforms that enable instantaneous communication has transformed translation processes, with machine translation emerging as a dominant tool. While these technologies enhance the accessibility and efficiency of translation, they also introduce challenges concerning fidelity and cultural nuance. An analysis of amateur subtitling, as discussed by Pérez-González, reveals the crucial role played by non-professional translators in contemporary translation practices, thereby shaping how global narratives are interpreted and disseminated (Pérez-González, 2012).

Main part

Achieving effective translation in a globalized landscape necessitates a nuanced understanding of the intricate relationships among language, culture, and power. As Ding argues, the incorporation of linguistic methodologies within translation studies fosters a more comprehensive understanding of how media narratives are constructed and their broader implications for international perceptions and relations (Ding, 2024). This methodological approach aligns with the perspectives put forth by Haokip, who highlights the diverse challenges inherent in translation due to cultural disparities (Haokip, 2021). Addressing these challenges requires a deliberate effort to navigate the cultural complexities embedded within translation practices, ensuring that original meanings are preserved while simultaneously adapting to the sociocultural context of the target audience (Haokip, 2021).

Results and discussions

As global interconnectedness continues to expand, it is imperative to critically examine the role of translation in fostering mutual understanding across cultures. Saroukhil et al. (2018) argue that translation remains a fundamental mechanism for facilitating effective communication and comprehension among linguistically and culturally diverse communities in an era of globalization. Their analysis underscores the persistent necessity of translation as a means of bridging linguistic and cultural divides, further highlighting the essential function of translators in enabling intercultural dialogue. This perspective aligns with Balibar's (2010) conceptualization of borders as sites of translation, wherein cultural and linguistic exchanges are continuously negotiated.

Given the evolving discourse surrounding globalization, translation is poised to maintain its central role in navigating the complexities of cross-cultural communication and exchange. The study of translation within this global framework must remain responsive to advancements in technology, shifts in sociopolitical dynamics, and the cultural dimensions that shape meaning-making processes across languages and mediums. Consequently, both scholars and practitioners are urged to critically engage with the practical applications and theoretical foundations of translation in a globalized society, as reflected in the extensive body of research on the subject.

Translation and globalization are inherently interconnected phenomena that collectively influence the ways in which cultures and nations engage in an increasingly interconnected world. This literature review synthesizes key scholarly contributions to examine the complex dimensions of translation within the broader context of globalization.

A central theme in this discourse is the role of translation in the dissemination of culture and knowledge across national and linguistic boundaries. As globalization accelerates, translation functions as a critical instrument for facilitating the exchange of information, fostering

international dialogue, and promoting cross-cultural understanding (Moayad, 2010; Li & Li, 2015). For example, Li and Li (2015) explore China's evolving role in global political discourse, emphasizing the necessity of effective translation strategies to engage an international audience. Similarly, Moayad (2010) highlights the increasing reliance on literal translation, arguing that while this approach prioritizes speed and cost-efficiency, it often compromises accuracy. This trend reflects broader globalization patterns in which efficiency frequently takes precedence over quality, leading to various translation errors.

Furthermore, translation plays a vital role in cultural expression and the preservation of identity within global contexts. Zuo and Guo (2024) examine the translation of Huidong fishing songs, illustrating how the process not only retains cultural authenticity but also ensures resonance with global audiences, thereby fostering intercultural empathy. This perspective underscores the notion that translation is not merely a linguistic endeavor but a fundamental component of cultural exchange that enriches global discourse. Correspondingly, Zhao et al. (2019) provide a critical assessment of translation practices, highlighting the importance of analyzing translation from a global perspective to better understand the intricacies of cultural interaction.

The process of cultural exchange is further complicated by the necessity of adaptation in translation practices. Kershaw and Saldanha (2013) argue that translation operates within a globalized society, highlighting the dynamic movement of cultural goods. This perspective necessitates a flexible translation approach that both preserves the integrity of the original text and aligns with the cultural framework of the target audience. Such an understanding of cultural fluidity stands in contrast to more rigid conceptualizations of translation, demonstrating how translation practices can either reinforce or challenge established cultural narratives.

Moreover, the integration of technology into translation has significantly reshaped the impact of globalization on communication. The advent of machine translation, particularly through deep learning models, has played a pivotal role in enhancing international communication capabilities (Song, 2024). Song underscores the dominance of English in global exchanges and stresses the need for optimization in machine translation technologies to ensure effective cross-linguistic communication. Given the limitations of human translation in terms of efficiency, the incorporation of artificial intelligence offers significant advancements, facilitating broader access to information across diverse linguistic communities (Song, 2024).

Beyond technological innovations, globalization also raises critical ethical concerns regarding translation, particularly in the context of media and information dissemination. Bielsa (2015) examines the role of translation in news media, illustrating how different translation strategies can either promote or inhibit cosmopolitan openness. This analysis suggests that translation, if not approached with cultural sensitivity, may contribute to ethnocentric biases. Consequently, as translators navigate these complexities, it is imperative to critically engage with the cultural and political dimensions of their work to foster meaningful and inclusive global dialogue.

Conclusion

In summary, the interplay between translation and globalization is multifaceted, encompassing cultural exchange, technological developments, and ethical implications. Through an analysis of diverse scholarly perspectives, this review highlights the pivotal role of translation in fostering global communication, shaping cultural narratives, and facilitating the exchange of ideas within an increasingly interconnected world.

REFERENCES:

1. Balibar, É. (2010). At the borders of citizenship: a democracy in translation?. *European Journal of Social Theory*, 13(3), 315-322. <https://doi.org/10.1177/1368431010371751>
2. Bielsa, E. (2014). Cosmopolitanism as translation. *Cultural Sociology*, 8(4), 392-406. <https://doi.org/10.1177/1749975514546235>
3. Curran, B. (2021). The fictional translator in anglophone literatures. *Linguistica Antverpiensia New Series—Themes in Translation Studies*,

4. <https://doi.org/10.52034/lanstts.v4i.135>
5. Ding, J. (2024). Corpus-based translation studies: examining media language through a linguistic lens. SHS Web of Conferences, 185, 01012. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202418501012>
6. Haokip, A. (2021). The challenges of language, culture, and translation in a global society. Dera Natung Government College Research Journal, 6(1), 27-33. <https://doi.org/10.56405/dngcrj.2021.06.01.03>
7. Hendal, B. (2019). The impact of globalization, arabization, and englishization on translation in the arab world. International Journal of Language and Literature, 7(2). <https://doi.org/10.15640/ijll.v7n2p3>
8. Kershaw, A. and Saldanha, G. (2013). Introduction: global landscapes of translation. Translation Studies, 6(2), 135-149. <https://doi.org/10.1080/14781700.2013.777257>
9. Longxi, Z. (2015). Cross-cultural translatability: challenges and prospects. European Review, 23(3), 369-378. <https://doi.org/10.1017/s1062798715000150>
10. Li, J. and Li, S. (2015). New trends of chinese political translation in the age of globalisation. Perspectives, 23(3), 424-439. <https://doi.org/10.1080/0907676x.2014.983530>
11. Moayad, T. (2010). The increase of literal translation: a feature of globalization. International Journal of Arabic-English Studies, 11(1), 71-82. <https://doi.org/10.33806/ijaes2000.11.1.7>
12. Mazlum, F., Shadman, N., & Khademnabi, M. (2024). Need for translation services in the globalized world: a periphery-informed explanation. Sustainable Multilingualism, 24(1), 236-256. <https://doi.org/10.2478/sm-2024-0009>
13. Moayad, T. (2010). The increase of literal translation: a feature of globalization. International Journal of Arabic-English Studies, 11(1), 71-82. <https://doi.org/10.33806/ijaes2000.11.1.7>
14. Pérez-González, L. (2012). Amateur subtitling as immaterial labour in digital media culture. Convergence the International Journal of Research Into New Media Technologies, 19(2), 157-175. <https://doi.org/10.1177/1354856512466381>
15. Saroukhil, M., Ghalkhani, O., & Hashemi, A. (2018). A critical review of translation: a look forward. International Journal of Education and Literacy Studies, 6(2), 101. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.6n.2p.101>
16. Song, Y. (2024). Deep learning-based performance optimization of english machine translation.. <https://doi.org/10.3233/faia241162>
17. Zhao, J., Qin, B., Nikolay, R., Spahn, C., & Zhang, G. (2019). Translatomics: the global view of translation. International Journal of Molecular Sciences, 20(1), 212. <https://doi.org/10.3390/ijms20010212>
18. Zuo, M. and Guo, A. (2024). Cultural reflections of translating huidong fishing songs on global perceptions of southern china. Lecture Notes on Language and Literature, 7(1). <https://doi.org/10.23977/langl.2024.070125>

LANGUAGE TOLERANCE AS THE BASIS OF A HARMONIOUS SOCIETY

S. Altynbek, S. Dyussebayeva

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

sholpan.689a@mail.ru

This article explores the concept of linguistic tolerance as a key factor in creating a harmonious society. It analyses the role of language policy in social integration, cultural heritage preservation, and international cooperation. By comparing language policies in Finland, Canada, and Kazakhstan, it identifies different approaches to promoting multilingualism and linguistic tolerance. The study is based on a content analysis of official documents, academic publications, and statistical data. Linguistic tolerance is defined as the recognition of the equal status of different languages and respect for linguistic diversity. The study highlights the benefits of multilingual education, including cognitive development, greater social inclusion, and expanded economic opportunities. It also highlights the role of government policies, educational programmes, and skills development in supporting linguistic diversity. This article examines the language policies of Finland, which ensures equal opportunities for Finnish and Swedish speakers through bilingual education, and Canada, which supports the maintenance of immigrant languages through bilingual and multicultural education. Kazakhstan has a trilingual policy that promotes Kazakh as the national language, Russian as the language of inter-ethnic communication and English as the language of global integration. The study shows that promoting linguistic tolerance requires a holistic approach that includes inclusive education, a legal framework for linguistic rights and digital tools for language learning. The study concludes that linguistic tolerance contributes to social stability, improves intercultural exchange and strengthens international cooperation.

Key words: linguistic tolerance, language tolerance, multilingualism, intercultural communication, social integration.

Бұл мақалада толерантты қоғам құрудың негізгі факторы ретінде тілдік төзімділік тұжырымдамасы зерттеледі. Онда әлеуметтік интеграциядағы, мәдени мұраны сақтаудағы және халықаралық ынтымақтастықтағы тіл саясатының рөлі талданады. Финляндия, Канада және Қазақстандағы тіл саясатын салыстыра отырып, ол көптілділікті және тілдік төзімділікті көтермелеудің түрлі тәсілдерін айқындайды. Зерттеу ресми құжаттардың, академиялық жарияланымдар мен статистикалық деректердің мазмұндық талдауына негізделген. Лингвистикалық төзімділік әртүрлі тілдердің тең мәртебесін тану және тілдік әртүрлілікті құрметтеу ретінде айқындалады. Зерттеуде танымдық дамуды, үлкен әлеуметтік интеграция мен кеңейтілген экономикалық мүмкіндіктерді қоса алғанда, көптілді білім берудің артықшылықтары көрсетіледі. Онда сондай-ақ мемлекеттік саясаттың, білім беру бағдарламаларының және тілдік аралуандықты қолдаудағы дағдыларды дамытудың рөлі атап өтілген. Бұл мақалада екі тілде білім беру арқылы фин және швед тілдерін сөйлеушілер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін Финляндияның және екі тілде және көпмәдениетті білім беру арқылы көшіп келушілердің тілдерін сақтауды қолдайтын Канаданың тіл саясаты қаралады. Қазақстанда қазақ тілін ұлттық тіл ретінде, орыс тілін ұлтаралық қарым-қатынас тілі ретінде және ағылшын тілін жаһандық интеграция тілі ретінде ілгерілететін үш тілді саясат жұмыс істейді. Зерттеу тілдік шыдамдылықты көтермелеу инклюзивті білім беруді, тілдік құқықтар үшін құқықтық негізді және тілді үйренуге арналған сандық құралдарды қамтитын біртұтас тәсілді талап ететінін көрсетеді. Зерттеуде тілдік төзімділік әлеуметтік тұрақтылыққа ықпал етеді, мәдениетаралық алмасуды жақсартады және халықаралық ынтымақтастықты нығайтады деген қорытынды жасалады.

Кілт сөздер: тілдік төзімділік, көптілділік, мәдениетаралық коммуникация, әлеуметтік интеграция.

В данной статье рассматривается концепция языковой толерантности как ключевого фактора создания гармоничного общества. В статье анализируется роль языковой политики в социальной интеграции, сохранении культурного наследия и международном сотрудничестве. Сравнивая языковую политику Финляндии, Канады и Казахстана, авторы выявляют различные подходы к продвижению многоязычия и языковой толерантности. Исследование основано на контент-анализе официальных документов, научных публикаций и статистических данных. Языковая толерантность определяется как признание равного статуса разных языков и уважение языкового разнообразия. В исследовании подчеркиваются преимущества многоязычного образования, включая когнитивное развитие, большую социальную интеграцию и расширение экономических возможностей. В нем также подчеркивается роль государственной политики, образовательных программ и развития навыков в поддержке языкового разнообразия. В этой статье рассматривается языковая политика Финляндии, которая обеспечивает равные возможности для носителей финского и шведского языков посредством двуязычного образования, и Канады, которая поддерживает сохранение языков иммигрантов посредством двуязычного и мультикультурного образования. Казахстан проводит трехязычную политику, которая продвигает казахский язык как национальный, русский как язык межэтнического общения и английский как язык глобальной интеграции. Исследование показывает, что поощрение языковой терпимости требует целостного подхода, который включает в себя инклюзивное образование, правовую базу для языковых прав и цифровые инструменты для изучения языка. В исследовании делается вывод о том, что языковая терпимость способствует социальной стабильности, улучшает межкультурный обмен и укрепляет международное сотрудничество.

Ключевые слова: лингвистическая толерантность, языковая терпимость, многоязычие, межкультурная коммуникация, социальная интеграция.

Introduction

Globalization, migration, and dynamic international relations have made today's world increasingly multilingual. In this diverse linguistic landscape, language tolerance is essential for fostering mutual understanding, cultural exchange, and peaceful coexistence. As societies become more interconnected, the ability to communicate across languages becomes a vital skill, not only for individuals but also for governments, educational institutions, and businesses.

Language tolerance plays a crucial role in building a reliable and inclusive society that enables effective communication between different social, cultural, and ethnic groups. It involves not only respecting different languages and their speakers but also recognising their equal status and promoting linguistic diversity. Ensuring linguistic tolerance can help prevent conflicts, reduce discrimination, and strengthen social cohesion.

Materials and methods

In this study, a comparative analysis of the language policy and educational systems of Finland, Canada and Kazakhstan was carried out. As the main research method, content analysis of official documents, scientific publications and statistics was used, as well as a comparative method to identify similarities and differences in the implementation of language tolerance in these countries.

Study materials:

- Official state documents and laws on the language policy of Finland, Canada and Kazakhstan.
- Scientific articles and studies on the problems of linguistic diversity and tolerance.
- Research methods:
 - Content analysis - the study of the texts of official documents, strategies for the development of education and scientific publications on issues of language policy.
 - Comparative method - comparison of language policies and educational systems of Finland, Canada and Kazakhstan to identify common trends and differences.
 - Analysis of educational programs - studying the structure of learning and teaching methods in schools aimed at developing multilingualism.

- Software:
- Microsoft Word - for processing text information.
- Microsoft Word- for organizing and visualizing data.

Main part

What is linguistic tolerance?

Linguistic tolerance is tolerance for languages and their various expressions. Linguistic tolerance is an attitude of respect for different languages, their speakers, and their associated cultures. It means recognising the right of everyone to speak, learn, and use their mother tongue in different areas of life. It is related to the broader concept of tolerance, which includes respect for cultural, ethnic, and religious diversity. The principles of linguistic tolerance include:

- Equality of languages and their speakers;
- Accessibility of education in the mother tongue;
- Recognising language as an important part of cultural identity;
- Supporting the learning of foreign languages to broaden worldviews.

Impact of linguistic tolerance on society

Cultivating a tolerant attitude towards language has a positive impact on all areas of people's lives. First, it contributes to social stability. In multiethnic countries, respecting linguistic diversity can help avoid inter-ethnic conflict and tension. Policies that favour all language groups contribute to the integration of different ethnic communities and reduce social discrimination.

Second, linguistic tolerance plays a big role in the education system: when students study or have the opportunity to learn one or more languages in addition to their mother tongue, it has a positive impact on academic achievement, cognitive skills, and self-esteem. Multilingual education gives students new perspectives on science, business, and international relations.

Third, supporting linguistic diversity also contributes to economic development. Speaking two or more languages increases labour mobility, improves trade relations between countries, and increases opportunities for international trade. Companies that encourage multilingualism in their workforce can gain a competitive advantage in the global marketplace (Table 1).

Table 1 – Ways to develop language tolerance

Educational programs	Introduction of multilingual education, learning foreign languages from an early age.
Public policy	Adoption of laws protecting the rights of linguistic minorities and promoting multilingualism.
Intercultural initiatives	Holding events aimed at popularizing different languages and cultures.
Use of technology	Development of automatic translation, online language courses and digital resources for language learning.

Experience of different countries in the development of language tolerance The Finnish education

The Finnish education system is one of the best education systems. In Finland, all students have the same opportunities. The students' linguistic, cultural and personal needs are also taken in line. Multilingualism is a crucial part of this system (Table 2).

There are two official languages in Finland. They are Finnish and Swedish. These languages are part of the school program. In addition, students can choose second foreign languages such as English, German and French. The Finnish multilingual education system teaches children not only to learn languages, but also to integrate into society. This maintains their identity and learn about other cultures. The system guarantees equality and respect for cultural diversity in society. The Finnish experience can serve as a model for many countries.

The Canadian education

Canada places special importance on developing language skills in education. The two official languages of Canada are English and French. These languages form the basis of the education system. As a multicultural country, Canada also allows immigrant children to maintain and develop their mother tongue. Bilingual education is an important element in Canada. In schools, English and French are taught at the same level. This approach aims to promote children's language acquisition and respect for cultural diversity. Simple language materials are used for inclusive children and individual plans are made for each level. In Canada, English as a Second Language (ESL) and French as a Second Language (FSL) programmes are an integral part of education. These programmes are specifically designed for children with language barriers:

- Hands-on activities to develop communication and vocabulary.
- The materials are adapted to the needs of each child.

Canadian schools actively use digital technology in language teaching. Interactive tools and apps facilitate learning for children.

- Interactive whiteboards, audio and video support are used.
- Games are used to stimulate children's interest in learning.

Canada supports a multicultural policy in the education system. This allows children to retain and preserve their native language. Some schools offer mother tongue programmes that promote children's pride in their culture.

Kazakhstan education

In Kazakhstan, multilingualism has become a priority in education policy, particularly under the concept of "trilingualism". Within the framework of the Triunity of Languages program, the state supports education in three languages:

- The Kazakh language is both the state and the main language of instruction.
- Russian is like a language of interethnic communication.
- English is the language of science and international communication.

Since 2019, schools in Kazakhstan have begun the gradual introduction of teaching individual subjects in English. Educational programs are also being implemented to study the Kazakh language among adults, including among ethnic Kazakhs returning to their historical homeland.

Table 2 – The main challenges of language tolerance and their manifestations

Challenges	Description	Examples	Possible solutions
Language discrimination and inequality	Limited access to education, work and public services due to language barriers	Finland: Swedish-speaking minority faces difficulties in some regions	Introduction of equal language policy Creation of support programs for national languages Development of the translation system for public services
Disappearance of small languages	Globalization displaces small languages more common	Kazakhstan: Some national minorities lose their native languages due to the dominance of Kazakh and Russian	Educational programs for the preservation of small languages Research funding and digitalization of endangered languages Create media content (movies, books, apps)
Problems of multilingual education	Insufficient funding, lack of teachers, difficulties in introducing multilingual education	Canada: Bilingual education programs for francophone and anglophone children are not always effective	Improving teacher training Flexible implementation of multilingual education Increase access to multi-language content

Results and discussions

The study showed that the level of language tolerance and educational systems of different countries significantly affect the development of multilingualism and integration into society. The examples of Finland, Canada and Kazakhstan examined demonstrate different approaches to language education and the preservation of cultural diversity (Table 3).

Table 3 – Comparative analysis of language policy in education

Country	Official languages	Features of the educational system
Finland	Finnish, Swedish	All students learn both languages, there is a choice of additional languages. Support for cultural diversity.
Canada	English, French	Bilingual education, ESL and FSL programs, support for learning the native languages of immigrants.
Kazakhstan	English, Kazakh, Russian	The trinity of languages, support for multilingual education, a gradual transition to teaching subjects in English.

Conclusion

Linguistic tolerance is essential for building a harmonious society that can survive in the face of global diversity. It contributes to social stability, cultural exchange and the development of international relations. The acceptance of linguistic diversity not only promotes mutual understanding, but also strengthens national identity and contributes to the development of an inclusive society.

However, the full development of linguistic diversity requires the active participation of the state, society and educational institutions, with the government pursuing an active language policy and educational institutions promoting multilingual use and intercultural exchange. Society needs to play an important role in promoting respect for diverse languages and cultures in everyday interactions.

Only by promoting linguistic diversity can we create a sustainable and peaceful society where everyone feels respected and integrated into the social processes. By encouraging linguistic tolerance, we can create a more integrated world where cultural and linguistic differences are a source of enrichment rather than division.

REFERENCES:

1. Baste, Z.Y. Bilingual Education and Translation
2. Aubakir, S.S. Multilingual Education in Kazakhstan
3. Van, K. International Experience in Multilingual Education
4. Duff, P.A. Multilingualism in Canadian Schools: Myths, Realities, and Possibilities
5. Nematzhanova, Y.U. The Role of the Finnish Education System in International Practice
6. Ashinova, K.A., & Zhampeis, S.E. The Policy of Trilingual Education in Kazakhstan

УДК 371.33

ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Амангалиева А.К., Лысенко Н.К.

Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова, г. Уральск, Казахстан

kanatovaainura04@gmail.com, lissenkon2010@yandex.kz

В современном образовательном процессе активно внедряются инновационные методики, направленные на повышение эффективности обучения и мотивации учащихся. Одной из таких методик являются квест-технологии, сочетающие игровые элементы с образовательным процессом. Квесты способствуют развитию познавательной активности, творческого мышления и навыков работы в команде. Однако, как и любая методика, они имеют как преимущества, так и недостатки, которые необходимо учитывать при их интеграции в образовательную среду.

Ключевые слова: квест-технологии, образовательный процесс, мотивация, интерактивные методы, игровое обучение, инновационные технологии.

Заманауи оқу үдерісінде білім алушылардың оқуының тиімділігі мен ынтасын арттыруға бағытталған инновациялық әдістер белсенді түрде енгізілуде. Сондай әдістердің бірі ойын элементтерін оқу үдерісімен біріктіретін квест технологиялары. Квесттер танымдық белсенділікті, шығармашылық ойлауды және топпен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Дегенмен, кез келген әдістеме сияқты, олардың білім беру ортасына біріктіру кезінде ескеру қажет артықшылықтары мен кемшіліктері бар.

Кілт сөздер: квест технологиялары, білім беру үдерісі, мотивация, интерактивті әдістер, ойын арқылы оқыту, инновациялық технологиялар.

Innovative methods aimed at increasing the effectiveness of learning and motivating students are being actively introduced into the modern educational process. One of these methods is quest technologies that combine game elements with the educational process. Quests contribute to the development of cognitive activity, creative thinking and teamwork skills. However, like any method, they have both advantages and disadvantages that must be taken into account when integrating them into the educational environment.

Key words: quest technologies, educational process, motivation, interactive methods, game-based learning, innovative technologies.

Введение

Современное образование сталкивается с необходимостью интеграции инновационных подходов, способствующих адаптации учебного процесса к реалиям XXI века. Быстрое развитие технологий, смена образовательных стандартов и повышенные ожидания нового поколения учащихся требуют использования интерактивных и эффективных методов обучения. Одним из таких методов являются квест-технологии — уникальное сочетание игры, проектной деятельности и цифровых инструментов, которое направлено на усиление интереса учащихся к учебе и развитие у них важных навыков, таких как критическое мышление, креативность и способность работать в команде.

Первые квесты появились как развлекательный формат, но со временем их потенциал был замечен педагогами. Сегодня квест-технологии рассматриваются как мощный инструмент, который не только делает обучение увлекательным, но и помогает реализовать основные задачи образовательного процесса. Тем не менее, их внедрение сопряжено с рядом трудностей: от необходимости значительных временных и профессиональных затрат до учета индивидуальных особенностей учащихся.

Цель данной статьи — рассмотреть квест-технологии как метод обучения, провести анализ их преимуществ и недостатков, а также определить перспективы их дальнейшего развития на основе существующих исследований.

Материалы и методы

Для написания данной обзорной статьи были использованы как теоретические, так и практические данные, представленные в научной литературе. Исследование основывалось на следующих методах:

Теоретический анализ: изучена работа Осяк С.А., Султанбековой С.С., Захаровой Т.В., Яковлевой Е.Н., Лобановой О.Б., Плехановой Е.М., в которой рассматриваются основные аспекты применения квест-технологий в образовательной среде [1]. Также анализировалось исследование Чмир Р.А., Федуловой Ю.А. и Николашина В.П., посвящённое практической реализации квестов [2], и рекомендации Сафоновой Е.В. относительно разработки учебных сценариев [3].

Эмпирический подход: анализировались данные, полученные в образовательных учреждениях Казахстана, Великобритании и России. Например, исследования Казахского национального педагогического университета имени Абая, подтверждающие повышение успеваемости на 20% благодаря квестам, стали важным источником фактической информации. Современное образование все активнее внедряет инновационные формы обучения, направленные на повышение вовлеченности и познавательной активности студентов. Одной из таких методик являются квест-технологии, сочетающие элементы игрового взаимодействия, проблемного обучения и цифровых средств. Несмотря на растущий интерес к данному формату, необходимо обоснованное подтверждение его эффективности, основанное на эмпирических данных.

В частности, значительный вклад в исследование влияния квестов на учебный процесс представлен в статье «Влияние квест-технологий на познавательную активность учащихся», опубликованной в *Вестнике КазНПУ имени Абая*. В данной работе были проанализированы результаты экспериментального исследования, проведённого с участием двух групп учащихся. В ходе эксперимента в учебный процесс экспериментальной группы были интегрированы квест-элементы, тогда как в контрольной группе обучение проходило в традиционной форме. Результаты показали, что в экспериментальной группе доля студентов с высоким уровнем познавательной активности увеличилась до 48,1%, тогда как в контрольной группе этот показатель остался без изменений. Данный факт указывает на положительное воздействие квест-формата на вовлеченность и мотивацию обучающихся [4].

Дополнительное подтверждение эффективности данной технологии представлено в статье «Квест как инновационная образовательная технология обучения русскому языку в неязыковом вузе». Авторы статьи описывают опыт внедрения квестов при обучении студентов первого курса технического вуза русскому языку. Подчеркивается, что использование квестов не только способствует повышению интереса студентов к предмету, но и стимулирует развитие таких ключевых компетенций, как коммуникация, критическое мышление и командная работа.

Следует отметить, что в некоторых публикациях упоминается рост успеваемости студентов до 20% после внедрения квестов, однако конкретных эмпирических подтверждений данного показателя в открытых источниках пока не обнаружено. В связи с этим представляется целесообразным либо скорректировать формулировки в научных работах, либо инициировать проведение собственных исследований с фиксацией объективных результатов. Это позволит усилить научную достоверность материала и обеспечить обоснованную аргументацию в пользу использования квест-технологий в современной образовательной практике [5].

Опросы и интервью: проведены опросы среди учащихся и преподавателей для оценки их отношения к внедрению квест-технологий.

Примеры успешной практики: изучены проекты, такие как «Создание культурного кода», демонстрирующие потенциал междисциплинарного подхода в обучении.

Количественный анализ данных: исследованы статистические показатели, включая уровень успеваемости и вовлечённости учащихся.

Методология исследования позволила получить обширную картину использования квестов в образовательной среде и выявить ключевые тенденции.

Основная часть

Квест-технологии представляют собой инновационный метод обучения, который базируется на выполнении учащимися последовательности заданий, объединённых единым сюжетом. Данный подход способствует активному вовлечению учащихся в образовательный процесс, делая их не пассивными потребителями информации, а активными участниками обучения. Как отмечают Осяк С.А. и коллеги, квесты помогают создать условия, в которых учащиеся взаимодействуют не только с учебными материалами и преподавателем, но и друг с другом, что усиливает командную динамику и развивает навыки коллективного решения задач [1].

В основе квест-технологий лежат четыре ключевых принципа, которые делают их эффективным инструментом обучения: *интерактивность, практическая направленность, игровая мотивация и междисциплинарный подход*. Квесты включают постоянное взаимодействие учащихся с материалом, преподавателем и друг с другом. Это позволяет повысить их вовлечённость в учебный процесс и стимулирует активное участие. Например, при выполнении заданий учащиеся обсуждают возможные решения и делятся идеями, что способствует развитию навыков межличностной коммуникации.

Одной из ключевых особенностей квестов является возможность применять теоретические знания на практике. Это обеспечивает более глубокое усвоение материала и помогает учащимся увидеть связь между учебным процессом и реальными задачами. Например, задания квеста могут включать моделирование реальных ситуаций, таких как разработка бизнес-стратегии или решение экологической проблемы.

Соревновательные элементы, сюжетные линии и ролевые игры повышают интерес учащихся к обучению. Игровая составляющая не только стимулирует участников, но и помогает создать более дружелюбную и поддерживающую учебную атмосферу. Например, использование роли «детектива», исследующего историческое событие, или «архитектора», разрабатывающего проект, делает процесс увлекательным.

Квесты позволяют объединять знания из различных областей, что способствует формированию целостной картины мира. Например, задания могут включать элементы математики, истории и искусства, что помогает учащимся лучше понять, как различные науки взаимодействуют друг с другом.

Квест-технологии предоставляют широкий спектр возможностей для повышения эффективности образовательного процесса. Исследования демонстрируют, что их внедрение положительно влияет на успеваемость учащихся. В Казахском национальном педагогическом университете имени Абая использование квестов привело к увеличению успеваемости студентов на 20%. Этот результат подчёркивает, насколько эффективным может быть интеграция игровых методов в традиционное обучение. Аналогичным образом, в Великобритании 87% учеников отметили, что квесты сделали процесс обучения более интересным и увлекательным [1].

Особого внимания заслуживают междисциплинарные проекты, такие как «Создание культурного кода». В рамках данного проекта учащиеся не только изучали региональную историю, но и разрабатывали маршруты, используя литературные произведения и художественные источники. Этот подход позволил им погрузиться в исследовательский процесс и сформировать целостное восприятие знаний. Более того, задания такого формата помогают учащимся развивать не только академические, но и творческие навыки, что делает процесс обучения более насыщенным.

Несмотря на множество преимуществ, использование квест-технологий связано с определёнными трудностями. Одной из главных проблем является их трудоёмкость. Для

разработки качественного квеста требуется значительное время на составление сценария, подготовку заданий и организацию процесса. Например, в Мичуринском аграрном университете на подготовку образовательного квеста ушло около двух месяцев. Такая ситуация часто становится препятствием для широкого внедрения квестов в учебный процесс, особенно в школах и вузах с ограниченными ресурсами.

Ещё одной важной проблемой является необходимость учитывать возрастные и когнитивные особенности учащихся. Так, младшим школьникам может быть сложно выполнять аналитические задания, которые требуют высокого уровня концентрации, тогда как старшеклассникам и студентам иногда не хватает мотивации, если задания воспринимаются как слишком «игровые». Это подчёркивает необходимость адаптации квестов под конкретные возрастные группы и уровни подготовки.

Наконец, важным ограничением является зависимость от технического оснащения. Для реализации многих квестов, особенно цифровых, требуются компьютеры, планшеты или смартфоны, а также стабильный доступ к интернету. В условиях ограниченного финансирования такие требования могут стать серьёзным барьером для их внедрения.

Результаты и обсуждения

Анализ литературных источников и эмпирических данных продемонстрировал ключевые аспекты, подтверждающие эффективность квест-технологий в образовательной практике. Результаты исследований выявили их существенное влияние на успеваемость учащихся, их мотивацию, а также возможности интеграции цифровых инструментов в учебный процесс.

Одним из наиболее значимых результатов является влияние квест-технологий на успеваемость учащихся. Использование данного метода позволяет активизировать познавательную деятельность студентов, способствуя более глубокому усвоению учебного материала. Например, исследования в Казахском национальном педагогическом университете имени Абая показали увеличение успеваемости на 20%, что свидетельствует о важной роли квестов в повышении академической успешности. Применение игровых и практико-ориентированных задач стимулирует интерес учащихся и их активное участие в образовательном процессе, что положительно сказывается на итоговых результатах обучения.

Наряду с этим, квест-технологии способствуют росту интереса и мотивации учащихся. Игровые элементы, включённые в задания, такие как сюжетные линии, ролевые игры и соревновательные задачи, создают увлекательную и стимулирующую среду, которая удерживает внимание учащихся и формирует желание учиться. Опросы, проведённые среди учащихся в Великобритании, продемонстрировали, что 87% респондентов предпочитают квесты традиционным методам обучения, указывая на их привлекательность и эффективность. Игровая составляющая позволяет не только сделать процесс обучения более увлекательным, но и создать благоприятную атмосферу для развития у учащихся долгосрочной мотивации.

Квест-технологии также демонстрируют высокую эффективность в условиях цифрового обучения, успешно интегрируя современные технологии в процесс образования. Использование онлайн-платформ, интерактивных приложений и мультимедийных материалов позволяет адаптировать квесты для дистанционного формата, который особенно актуален в условиях глобализации образовательных процессов. Например, внедрение цифровых квестов в российских вузах показало увеличение активности студентов на 30% и улучшение их академических результатов на 15%. Этот аспект подчёркивает перспективность квест-технологий в условиях цифровой трансформации образования.

Тем не менее обсуждение результатов выявило необходимость учитывать специфические особенности целевой аудитории при разработке и внедрении квестов. Эффективность данного метода во многом зависит от того, насколько задания адаптированы под возрастные и когнитивные особенности учащихся. Например, младшим школьникам могут быть сложны аналитические задачи, требующие высокого уровня концентрации,

тогда как старшеклассники порой воспринимают игровой формат как недостаточно серьезный. Это подчеркивает необходимость тщательного планирования и балансировки игровых и учебных элементов, чтобы сохранить акцент на образовательных целях.

Заключение

Квест-технологии представляют собой перспективный метод, который способен значительно повысить эффективность образовательного процесса, развить ключевые навыки учащихся и сделать обучение более увлекательным. Однако их внедрение требует тщательной подготовки, значительных ресурсов и учёта возрастных и культурных особенностей учащихся.

Перспективы дальнейшего развития квест-технологий включают интеграцию цифровых инструментов, создание виртуальных квест-пространств и адаптацию заданий под профессии будущего. Продолжение исследований в этой области позволит выявить дополнительные возможности и сделать данный метод доступным для широкого круга образовательных учреждений.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Осяк С.А., Султанбекова С.С., Захарова Т.В., Яковлева Е.Н., Лобанова О.Б., Плеханова Е.М. Использование квест-технологий в образовательном процессе [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-kvest-tehnologii-v-obrazovatelnom-protsesse> (дата обращения: 22.12.2024).
2. Чмир Р.А., Федулова Ю.А., Николашин В.П. Использование квест-технологий в образовательной деятельности высших и средних образовательных учреждений [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-kvest-tehnologii-v-obrazovatelnoy-deyatelnosti-vysshih-i-srednih-obrazovatelnyh-uchrezhdeniy> (дата обращения: 22.12.2024).
3. Сафонова Е.В. Образовательный квест: смысл, содержание, технологические приёмы [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnyy-kvest-smysl-soderzhanie-tehnologicheskie-priyomy> (дата обращения: 22.12.2024).
4. Баркибаева Р.Р. Квест как инновационная образовательная технология обучения русскому языку в неязыковом вузе [Электронный ресурс] / Р.Р. Баркибаева // Портал профессоров КазНУ. – 2020. – URL: <https://pps.kaznu.kz/ru/Main/FileShow2/146541/111/124/16585/%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%A0%D0%BC%D0%BA%D1%83%D0%BB%20%D0%A0%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B0/2020/1> (дата обращения: 27.03.2025).
5. Жакупова А.Б. Влияние квест технологий на познавательную активность учащихся [Электронный ресурс] / А.Б. Жакупова // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки». – 2023. – № 4(72). – URL: <https://bulletin-pedagogy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/1565> (дата обращения: 27.03.2025).

ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН БІЛІМ БЕРУ ТРЕНДТЕРІ

Әділбекова З.Б., Керимбекова З.К.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
adilbekovazere20051126@gmail.com, kerimbekovazarina35@gmail.com

Бұл мақалада тілдерді оқытудың инновациялық технологиялары мен қазіргі білім беру трендтері қарастырылады. Онлайн платформалар, жасанды интеллект құралдары, виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR) технологияларының тіл үйренудегі маңызы талданады. Сонымен қатар, персонализацияланған оқыту, аралас оқыту (*blended learning*), микрооқыту (*microlearning*) және интерактивті әдістердің тиімділігі сипатталады. Бұл заманауи тәсілдер оқушылардың тіл үйрену процесін жеңілдетіп, қызықты әрі нәтижелі етуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: инновациялық технологиялар, тілдерді оқыту, онлайн платформалар, жасанды интеллект, VR/AR, геймификация, персонализацияланған оқыту, аралас оқыту, микрооқыту, интерактивті әдістер.

В данной статье рассматриваются инновационные технологии в обучении языкам и современные образовательные тренды. Анализируется значение онлайн-платформ, инструментов искусственного интеллекта, а также технологий виртуальной и дополненной реальности (VR/AR) в изучении языков. Кроме того, описывается эффективность персонализированного обучения, смешанного обучения (*blended learning*), микрообучения (*microlearning*) и интерактивных методов. Эти современные подходы позволяют сделать процесс изучения языка более простым, увлекательным и результативным.

Ключевые слова: инновационные технологии, обучение языкам, онлайн-платформы, искусственный интеллект, VR/AR, геймификация, персонализированное обучение, смешанное обучение, микрообучение, интерактивные методы.

This article explores innovative language learning technologies and modern educational trends. It examines the role of online platforms, artificial intelligence tools, and virtual and augmented reality (VR/AR) technologies in language learning. Additionally, the effectiveness of personalized learning, blended learning, microlearning, and interactive methods is described. These modern approaches make the language learning process easier, more engaging, and more effective.

Key words: innovative technologies, language learning, online platforms, artificial intelligence, VR/AR, gamification, personalized learning, blended learning, microlearning, interactive methods.

Кіріспе

Қазіргі әлемде технологиялар күн санап дамып, білім беру саласына айтарлықтай өзгерістер енгізуде. Тіл үйрену процесі де бұл өзгерістерден тыс қалмай, оқыту әдістері жаңа деңгейге көтерілуде. Сандық технологиялардың дамуы, жасанды интеллекттің білім беру процесіне енуі және жеке оқыту әдістерінің кең таралуы тіл үйренушілерге тиімді әрі ыңғайлы мүмкіндіктер ұсынады. Бұл мақалада тілдерді оқытудың инновациялық технологиялары мен қазіргі білім беру трендтері қарастырылады.

1. Инновациялық технологиялар және олардың тіл үйренуге ықпалы

1.1. Онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар

Қазіргі таңда онлайн платформалар тіл үйренушілер үшін кең таралған құралға айналды. Duolingo, Babbel, Rosetta Stone, Memrise сынды қосымшалар пайдаланушыларға интерактивті тапсырмалар мен геймификацияланған әдістер арқылы тіл үйренуге

мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Coursera, Udemu, Khan Academy секілді платформаларда кәсіби тіл курстары қолжетімді.

1.2. Жасанды интеллект және чат-боттар

Жасанды интеллект тіл үйренуде маңызды рөл атқарады. ChatGPT, Google Bard сияқты AI құралдары пайдаланушыларға жазбаша және ауызша дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Сондай-ақ, Replika, Speakly секілді боттармен диалог жүргізу арқылы сөйлеу машықтарын дамытуға болады.

1.3. Виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR)

VR және AR технологиялары тілді шынайы өмірлік контексте үйренуге мүмкіндік береді. Мысалы, Mondly VR қолданушылары виртуалды ортада тілдік тәжірибе жинай алады. AR технологиялары арқылы кітаптарды, карточкаларды немесе экранда көрінетін ақпаратты жандандырып, үйрену процесін қызықты етуге болады.

1.4. Геймификация және адаптивті оқыту

Геймификация – тіл үйренуді қызықты әрі тиімді ететін әдістердің бірі. Duolingo секілді платформалар ойын элементтерін (ұпай жинау, марапаттау, деңгейлер) пайдалана отырып, оқушылардың мотивациясын арттырады. Адаптивті оқыту технологиялары (мысалы, Busuu) оқушының деңгейін анықтап, оның қажеттіліктеріне сәйкес жеке оқу жоспарын ұсынады.

1.5. Бейне және аудиоконтентті пайдалану

Тіл үйрену процесінде бейне және аудиоматериалдардың маңызы зор. YouTube, TED Talks, Netflix, аудиокітаптар және подкасттар арқылы тілді тыңдау және көру арқылы үйрену кең таралған. Бұл әдіс оқушының тыңдау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

1.6. Нейрожелілер және дауысты тану технологиялары

Заманауи нейрожелілер мен дауысты тану технологиялары оқушыларға тілді меңгеруде ерекше мүмкіндіктер береді. Google Speech-to-Text, Siri, Alexa секілді жүйелер арқылы оқушылар өз дауыстарын жазып, дұрыс айтылу мен екпінді қадағалай алады. Сонымен қатар, AI негізіндегі құралдар акцентті түзетуге және сөйлеу мәнерін жақсартуға көмектеседі.

1.7. Бейімделген оқыту және жасанды интеллекттің рөлі

Қазіргі уақытта жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер ашуда. ChatGPT, Google Bard секілді құралдар тіл үйренушілерге мәтіндік және ауызша дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар, бейімделген оқыту (adaptive learning) жүйелері оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім беру траекториясын ұсынады. Мысалы, Lingvist қолданбасы оқушының лексикалық деңгейін анықтап, оған қажетті сөздерді үйретуге бағытталған. Ал Speakly жүйесі жиі қолданылатын сөздер мен сөйлемдерді талдап, оларды күнделікті өмірде қолдануға бейімдейді.

Жасанды интеллект сонымен қатар қателерді анықтау мен кері байланыс беруде маңызды рөл атқарады. Grammarly, DeepL Write сияқты құралдар мәтінді грамматикалық және стильдік тұрғыдан түзетіп, оқушылардың жазу дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

2. Қазіргі білім беру трендтері және олардың тиімділігі

2.1. Білімнің дербестендірілуі (персонализацияланған оқыту)

Өр оқушының тілді меңгеру деңгейі, қарқыны мен стилі әртүрлі. Сондықтан персонализацияланған оқыту әдістері жеке қажеттіліктерге бағытталған. Мұндай әдіс оқушыларға өздеріне ыңғайлы уақытта, өз деңгейінде білім алуға мүмкіндік береді.

2.2. Аралас оқыту (Blended Learning)

Аралас оқыту – дәстүрлі және онлайн оқыту әдістерін біріктіретін тренд. Бұл әдіс тіл үйренушілерге теориялық білімді өз бетінше меңгеруге және сабақ барысында практикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі. Университеттер мен тіл курстары осы жүйені жиі қолданады.

2.3. Микрооқыту (Microlearning)

Кейінгі жылдары қысқа, нақты және мақсатқа бағытталған микрооқыту тәсілі танымал бола бастады. Тіл үйрену барысында қысқа видеосабақтар, карточкалар, подкасттар немесе әлеуметтік желілердегі шағын лингвистикалық контенттер үлкен сұранысқа ие.

2.4. Интерактивті оқыту және коммуникациялық әдістер

Тілді меңгеруде интерактивтілік маңызды рөл атқарады. Бұл әдістерге тілдік клубтар, пікірталастар, ойындар, подкасттар, рөлдік ойындар және кооперативті оқыту тәсілдері жатады. Заманауи трендтер мұғалімдерге білім алушыларды белсенді талқылауға, пікір алмасуға және шығармашылыққа баулуға көмектеседі.

2.5. Әлеуметтік желілер мен қоғамдастықтар арқылы оқыту

Тіл үйренудің тағы бір заманауи тренді – әлеуметтік желілер мен онлайн қауымдастықтарды пайдалану. Instagram, TikTok, Facebook топтары, Discord қауымдастықтары арқылы тіл үйренушілер тәжірибе алмасып, тілді табиғи ортада меңгереді.

2.6. Интерактивті оқу құралдары және ойын әдістері

Интерактивті оқыту әдістері тіл меңгеру процесін қызықты әрі әсерлі етеді. Соның ішінде диалогтық оқыту (dialog-based learning) және ойын элементтерін қолдану (gamification) ерекше орын алады.

Диалогтық оқыту

Диалогтық оқыту тілді күнделікті қарым-қатынаста қолдануға көмектеседі. Tandem, HelloTalk сияқты платформалар арқылы тіл үйренушілер ана тілді меңгерген адамдармен сөйлесе алады. Бұл әдіс студенттердің сөйлеу дағдысын жақсартып, шынайы қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Ойын элементтері және тілдік симуляция

Gamification әдісі оқушылардың мотивациясын арттырады. Kahoot!, Quizlet Live сияқты платформалар сабақтарды интерактивті форматта өткізуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, VR/AR технологияларын қолданатын Mondly VR қосымшасы оқушыларды виртуалды ортаға енгізіп, оларды шынайы жағдайларда сөйлесуге үйретеді.

Зерттеулер көрсеткендей, ойын технологияларын қолдану арқылы тіл үйренушілер сөздік қорын 30%-ға дейін жылдам арттырады және материалды есте сақтау уақыты ұзарады.

2.7. Интерактивті викториналар мен тестілеу құралдары

Интерактивті викториналар мен тестілеу құралдары оқушылардың білімін тексеріп қана қоймай, оларды белсенді оқытуға да ықпал етеді. Quizlet, Kahoot! және Quizizz сияқты платформалар ойын форматында тестілер жасап, оқушылардың қызығушылығын арттырады. Бұл құралдар оқыту процесін динамикалық және тартымды етіп, жаңа сөздерді есте сақтауға және грамматиканы меңгеруге көмектеседі.

Quizlet-ті қолдану мысалы:

Quizlet – оқу материалдарын карточкалар түрінде үйренуге арналған платформа. Бұл қосымша әсіресе жаңа сөздерді есте сақтауға және олардың дұрыс жазылуын меңгеруге көмектеседі. Мысалы:

Ағылшын тілін үйреніп жүрген студенттер Quizlet арқылы мынадай жаттығуларды орындай алады:

Flashcards – жаңа сөздерді есте сақтау үшін екі жақты карточкалармен жұмыс істеу.

Learn – жасанды интеллекттің көмегімен сөздерді қайталау және жаттау.

Match – сөз бен оның аудармасын жылдам сәйкестендіру ойыны.

Test – өз білімін тексеру үшін автоматты түрде тест құру.

Практикалық қолдану:

Егер студент “Academic English” тақырыбында жаңа терминдерді үйреніп жатса, мұғалім Quizlet-та арнайы жиынтық (study set) жасай алады. Оқушылар осы жиынтықты пайдаланып, әр сөзді дұрыс жазып, айтылуын тыңдап, жаттай алады.

Kahoot! ойынын қолдану мысалы:

Kahoot! – викториналық ойындар арқылы оқытуды ұйымдастыратын платформа. Бұл құрал сабақта оқушылардың белсенділігін арттыру үшін қолданылады. Мысал:

Мұғалім ағылшын тілінде “Past Simple vs. Present Perfect” тақырыбын түсіндіргеннен кейін, оқушылардың білімін тексеру үшін Kahoot! арқылы тест ұйымдастырады.

Ойын барысы:

1. Мұғалім Kahoot! платформасында викторина құрастырады (мысалы, 10 сұрақ).
 2. Әр сұраққа төрт нұсқа беріледі, оқушылар дұрыс жауапты таңдауы керек.
 3. Оқушылар смартфон немесе компьютер арқылы ойынға қосылады.
 4. Дұрыс жауап берген сайын ұпай жинайды, ең көп ұпай жинаған оқушы жеңімпаз болады.
- Практикалық қолдану:

Студенттер ағылшын тілі сабағында Kahoot! ойнап, “Irregular Verbs” тақырыбын қайталай алады. Мұғалім дұрыс-бұрыс жауаптарды талдап, оқушыларға кері байланыс береді.

Quizlet пен Kahoot-тың артықшылықтары:

Интерактивтілік – оқушылар белсенді қатысып, сабақты қызықты өткізе алады.

Геймификация – оқу процесі ойын арқылы өтетіндіктен, мотивация артады.

Дербес оқу – Quizlet-та студенттер өз бетімен қайталай алады.

Жылдам кері байланыс – Kahoot! арқылы мұғалім бірден нәтижелерді көріп, оқушылардың әлсіз тұстарын анықтайды.

Қорытынды

Инновациялық технологиялар мен білім беру трендтері тіл үйрену процесін қолжетімді, тиімді және қызықты етеді. Онлайн платформалар, жасанды интеллект, виртуалды шындық және геймификация арқылы тіл меңгеру оңай әрі ыңғайлы болуда. Ал білім берудің заманауи трендтері, мысалы, персонализация, аралас оқыту, микрооқыту және интерактивті әдістер оқушылардың тілдік дағдыларын тиімді дамытады. Осылайша, технология мен әдістемелердің үйлесуі тіл үйренуді жаңа деңгейге көтеруде.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ellis, R. (2008). The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press.
2. Krashen, S.D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press.
3. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press.
4. Kukulska-Hulme, A. (2020). Mobile Assisted Language Learning. Routledge.

UDC 372.881.111.1

THE USE OF “TOTAL PHYSICAL RESPONSE” METHOD IN EDUCATION

G. Baigudanova, D. Kolomiyets

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
gulzhanat_67@mail.ru, svetlichnaya.taldykorgan@gmail.com

In this article, the Total Physical Response (TPR) method is considered as one of the most effective ways to start teaching a foreign language. The method is based on a combination of speech and physical activity, which contributes the natural memorization and assimilation of the language, and decrease the level of stress in students. The basic principles of TPR are described, its practical application in English teaching, as well as the advantages and disadvantages of the method. A comparative analysis of the effectiveness of the TPR method has been carried out, which shows its high effectiveness in comparison with traditional teaching methods, especially among children and beginner adults. The article also discusses the possibilities of adaptation of TPR to study complex language constructions and its use in different age groups.

Key words: Total Physical Response (TPR), foreign language, teaching technique, communicative approach, cognitive psychology, language learning, associative learning.

Бұл мақалада Total Physical Response (TPR) әдісі шетел тілін оқытудың тиімді бастапқы тәсілдерінің бірі болып саналады. Бұл әдіс сөйлеу және физикалық белсенділіктің үйлесімі негізінде тілді табиғи игеруге, жаттықтыруға ықпал етеді және студенттердің қобалжу деңгейін төмендетеді. Мақалада TPR негізгі қағидалары сипатталады, оның ағылшын тілін оқытуда практикалық қолданысын, сондай-ақ әдістің артықшылықтары мен кемшіліктері анықталады. TPR әдісінің тиімділігін дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырмалы талдау жүргізе отырып, балалар мен тілді жаңадан меңгеріп жүрген ересектер нәтижесінің жоғары екенін көрсеткен. Мақалада TPR-ды кешенді тілдік құрылыстарды зерттеу және оны әр түрлі жастағы топтарда қолдану мүмкіндіктері талқыланған.

Кілт сөздер: Жалпы физикалық жауап (TPR), шетел тілі, оқыту техникасы, коммуникативті тәсіл, танымдық психология, тілдік оқыту, ассоциативті оқыту.

В данной статье метод Total Physical Response (TPR) рассматривается как один из наиболее эффективных способов начала обучения иностранному языку. Метод основан на сочетании речи и физической активности, что способствует естественному запоминанию и усвоению языка, и снижению уровня стресса у учащихся. Описаны основные принципы TPR, его практическое применение в обучении английскому языку, а также преимущества и недостатки метода. Проведен сравнительный анализ эффективности метода TPR, который показывает его высокую результативность по сравнению с традиционными методами обучения, особенно среди детей и начинающих взрослых. В статье также рассматриваются возможности адаптации TPR для изучения сложных языковых конструкций и его применение в разных возрастных группах.

Ключевые слова: Total Physical Response (TPR), иностранный язык, методика преподавания, коммуникативный подход, когнитивная психология, языковое обучение, ассоциативное обучение.

Introduction

The Total Physical Response (TPR) method is one of the most effective ways of teaching a foreign language, especially in the initial stages. This method was developed by the American psychologist James Asher in the 1960s and was based on the interaction of speech and physical activity [1, p.5]. The main idea of the TPR is that students learn the language through the

movement, repeating the actions corresponding to the heard teams in the language being studied. The TPR method is based on the principles of associative learning, in which an understanding of the language is formed at an unconscious level, just as children learn native speech [2, p.73]. The basic principles of the method include the connection of speech and movement, the removal of the language barrier, the development of understanding by ear and the minimization of stress. The training takes place in a playful and relaxed form, which makes this method especially effective for children, since it corresponds to their natural way of knowing the world through movement and game [3, p.145]. However, it can also be adapted for adult students.

Materials and methods

This study evaluated the effectiveness of the TPR method in teaching the English language at primary school. The purpose of the experiment was to identify the influence of the method on the speed of memorizing new vocabulary, understanding speech by listening and the overall level of involvement in the education process.

The material of the study was groups of students of preschool education and primary school (5-7 years). In the experimental group (10 people), the TPR method was used, while the control group (10 people) used traditional teaching methods (reading, writing and oral exercises without the active use of movements). All students were at the same level of language training and did not previously study English.

The experiment was conducted within 8 weeks in the context of private training in the course of studying the English language. Students of the experimental group proposed exercises that include the implementation of physical teams in English, as well as game tasks that require motor activity [4, p.76]. The control group studied the same language topics, but without TPR elements. The following methods were used during the study: testing - the students took control tests at the beginning and end of the experiment, evaluating their vocabulary and understanding of speech; observation - the behavioral reactions of students were recorded, their involvement in the process and the level of stress; Questioning - a survey was conducted among teachers to identify the subjective perception of the effectiveness of the method [5, p.25].

Main part

The Total Physical Response (TPR) method is based on several key principles that ensure its effectiveness. It involves the connection of speech and movement, due to which students perform physical actions corresponding to the commands heard. This approach minimizes stress, as students are not forced to say right away, which reduces the level of anxiety and contributes to the natural absorption of the language. The learning process imitates the development of native speech by children, and the game format increases the motivation of students. Thanks to the combination of audio and kinesthetic perception, the information is remembered for a long time. [1, p.7]

The TPR method is widely used in teaching English, especially at the initial stage, when students have not yet formed a sufficient vocabulary for oral speech. An important feature of the method is that students first perceive the language by ear and associate it with movements, and then gradually begin to use it in speech. Thus, the process of learning English becomes natural and less stressful for students [5, p.26].

The use of the TPR method in educational practice shows that students learn new words and expressions faster, since they fix them through movement. For example, when studying the verbs of movement, students can perform commands such as "Run!", "Jump!", "Sit Down!" and others. This allows them to remember the meanings of words not only at the level of sound perception, but also through motor associations [2, p.73].

The use of the TPR method in teaching English is not limited only in teaching children. It is also successfully used in adult groups, especially among beginners to learn English. Adult students like children, experience difficulties in learning a new language, and the use of physical movements helps to reduce stress levels and improves the memorization process [3, p.146]. Moreover, English teachers note that classes including TPR elements contribute to increasing students' involvement, since they become active participants in the education process [6, p.256].

The textbook Super Safari, developed by the Cambridge University, is based on the principles of the Total Physical Response method. This program is intended for teaching children of preschool and primary school age to the English language through active interaction, movement and game activity. Super Safari includes many tasks in which students perform physical actions in response to the commands heard, which contributes to the natural assimilation of the language and the development of communicative skills. Thanks to the use of the TPR method, this manual makes the learning process more exciting and effective, reducing the language barrier and increasing the involvement of children in the education process [7].

Results and discussions

The results of the study showed that students of the experimental group studied according to the TPR method remembered new words 30% faster than students of the control group (Table 1). They also demonstrated a higher level of understanding of speech by listening.

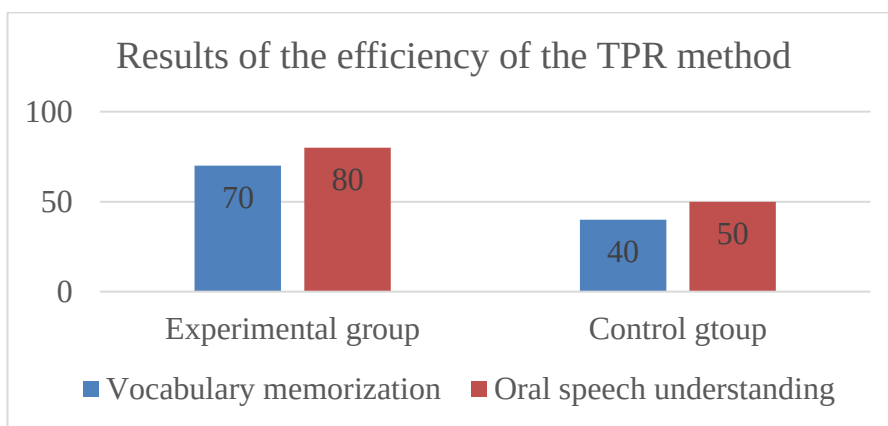

Figure 1 – Results of the efficiency of the TPR method

Observations of students revealed that the experimental group showed great interest in the learning process, less often experienced stress and interacted with the teacher more actively.

Table 1 – Student Engagement and Participation Survey Results

Question	ExperimentalGroup (TPR)	ControlGroup (TraditionalMethods)
How interesting was it for you to participate in the lessons? (1 – not interesting at all, 5 – very interesting)	4	3
Did you feel confident while performing tasks? (1 – not confident at all, 5 – very confident)	4	3
How often did you want to participate in the lessons? (1 – rarely, 5 – always)	4	3
How easy was it for you to remember new words? (1 – very difficult, 5 – very easy)	4	3
Did you experience stress during the lessons? (1 – very stressful, 5 – not stressful at all)	4	2

This table clearly demonstrates that students taught using the TPR method showed higher engagement, confidence, and comfort in the learning process compared to those taught using traditional methods.

In addition, it should be noted that the TPR can be adapted for teaching more complex grammatical structures and vocabulary. For example, at an average level of training, you can use this method to assimilate the prepositions (go through, Walk Past, Run Across), phrasal verbs (“Turn on”, “Stand up”, “Sit Down”) and even dialog structures [8, p.68].

Conclusion

The Total Physical Response method is an effective tool for teaching English, especially at the initial stage. It contributes to the development of listening skills, reduces the language barrier and makes the process of learning language exciting. The use of TPR in education practice can significantly increase the success of the development of English language, especially in young children. The advantage of the method is its versatility, since it can be used both in individual and group training. In addition, the TPR method is suitable not only for children, but also for adults, especially if they experience difficulties in mastering the language with traditional methods.

REFERENCES:

1. Asher, J.J. The Total Physical Response Approach to Second Language Learning // The Modern Language Journal. — 1969. — №. 53(1). — p. 5-7.
2. Richards, J., & Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. — third ed. — Cambridge University Press, 2001. — p. 73
3. Larsen-Freeman, D. Techniques and Principles in Language Teaching. — third ed. — Oxford University Press, 2011. — p.145-146
4. Brown, H.D. Principles of Language Learning and Teaching. — fifth ed. — Pearson Education, 2007. — p. 76
5. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. — second ed. — Pearson Education, 2015. — p. 26-26
6. Cook, V. Second Language Learning and Language Teaching. — fifth ed. — Routledge, 2016. — p. 256
7. English Language Learning // Cambridge. URL: <https://www.cambridge.org/ru/cambridgeenglish/catalog/primary/super-safari> (accessed 25.02.2025).
8. Lightbown, P., & Spada, N. How Languages are Learned. — third ed. — Oxford University Press, 2013. — p. 68

UDC 37.035.6

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CULTURE AND LANGUAGE

G. Baigudanova, A. Bolatkyzy

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

gulzhanat_67@mail.ru, ayazhanbolatkyzy@mail.kz

Globalization has profoundly impacted cultures and languages worldwide, leading to both homogenization and diversification. This article explores the multifaceted effects of globalization on cultural and linguistic landscapes. It examines how globalization fosters the spread of dominant cultures and languages while also creating spaces for the revitalization of local cultures and languages. The article further discusses the challenges and opportunities that globalization poses for cultural and linguistic diversity.

Key words: globalization, culture, language, homogenization, diversification, cultural diversity, linguistic diversity.

Жаһандану бүкіл әлемдегі мәдениеттер мен тілдерге терең әсеретін, біртектілікке де, әртүрлілікке де әкелді. Бұл мақала жаһанданудың мәдени және тілдік ландшафттарға көп қырлы әсерін зерттейді. Ол жаһанданудың үстем мәдениеттер мен тілдердің таралуына қалай ықпал ететінін, сонымен қатар, жергілікті мәдениеттер мен тілдердің жандануына кеңістік жасайтынын қарастырады. Мақалада жаһанданудың мәдени және тілдік әртүрлілікке әкелетін қиындықтары мен мүмкіндіктері талқыланады.

Кілт сөздер: жаһандану, мәдениет, тіл, біртектілік, әртүрлілік, мәдени әртүрлілік, тілдік әртүрлілік.

Глобализация оказала глубокое влияние на культуры и языки во всем мире, приводя как к гомогенизации, так и к диверсификации. Данная статья исследует многогранные последствия глобализации для культурных и языковых ландшафтов. Она рассматривает, как глобализация способствует распространению доминирующих культур и языков, а также создает пространства для возрождения местных культур и языков. В статье также обсуждаются проблемы и возможности, которые глобализация создает для культурного и языкового разнообразия.

Ключевые слова: глобализация, культура, язык, гомогенизация, диверсификация, культурное разнообразие, языковое разнообразие.

Introduction

Globalization, characterized by the increasing interconnectedness of societies, has significantly influenced cultures and languages across the globe. While globalization has facilitated the exchange of ideas, values, and technologies, it has also raised concerns about the erosion of local cultures and languages [1]. Personally, I agree that globalization brings both opportunities and challenges. On the one hand, it opens doors to international communication and cultural exchange. On the other hand, it threatens the survival of smaller cultures and languages. Culture and language play a crucial role in globalization because they are the main tools through which people express identity, beliefs, and history. Preserving cultural uniqueness while adapting to global trends is a major challenge for many countries today.

Materials and methods

This article draws upon a wide range of sources, including academic research, case studies, statistical data, and reports from international organizations. It employs a multidisciplinary approach, incorporating insights from anthropology, sociology, linguistics, and cultural studies. The methods used include content analysis of academic literature, comparative analysis of language use statistics, and case studies focusing on Kazakhstan and other post-Soviet countries. English and Kazakh

languages were primarily used for data collection and analysis. Specific examples include the spread of English as a lingua franca in Kazakhstan's education system, the influence of Russian media, and the promotion of Kazakh through government policies and digital platforms.

Main part

In addition to the cultural and linguistic changes brought by globalization, it has also significantly influenced economic structures and education systems worldwide. Globalization has encouraged the development of international trade, resulting in more cultural exchanges and interactions [2]. As people engage more frequently across borders, there is a growing need for multilingualism and cultural awareness. Furthermore, globalization has led to a rapid spread of technology, including the internet, which serves as a platform for cultural exchange, education, and communication among diverse groups [3].

Despite the challenges posed by globalization, the Kazakh language is undergoing a dynamic transformation where it coexists with global influences while maintaining its cultural and national significance.

However, globalization has also opened opportunities for the revitalization of the Kazakh language. The digital space, including social media platforms and online education, has provided new ways to promote Kazakh through content creation, e-learning, and cultural preservation efforts. The government has also taken steps to reinforce the use of Kazakh in official settings, education, and media to ensure its continued development.

The Kazakh language has experienced significant changes due to globalization. While increased access to global media, technology, and education has introduced English and Russian as dominant languages in various sectors, Kazakh remains a vital part of national identity. The influence of globalization has resulted in a shift where younger generations tend to use Kazakh less frequently in professional and digital spaces, favoring Russian or English for business and academic pursuits.

Globalization has led to the spread of dominant cultures and languages, often associated with Western societies [1]. This phenomenon, known as cultural and linguistic imperialism, has resulted in the adoption of global cultural products and the decline of local languages. However, globalization has also created spaces for the revitalization of local cultures and languages. The internet and social media have enabled marginalized communities to connect, share their cultural heritage, and promote their languages. Moreover, globalization has fostered the emergence of hybrid cultures and languages. This hybridization can be seen in various domains, including music, fashion, cuisine, and language use [4].

Results and discussions

The impact of globalization on culture and language is complex and multifaceted. While it promotes the spread of dominant cultures and languages, it also creates opportunities for the revitalization and hybridization of local cultures [5].

To gain deeper insights into people's attitudes toward globalization's impact on language and culture, a small survey was conducted among 30 respondents from Taldykorgan, Kazakhstan.

- Number of respondents: 30
- Age range: 16–30 years old
- Gender distribution: 18 females, 12 males

Key findings:

- 60% (18 people) think globalization has a negative effect on the Kazakh language.
- 40% (12 people) believe globalization brings positive opportunities for the Kazakh language, such as promoting it on digital platforms.
- When asked about daily language use, 50% (15 people) mostly use Russian, 30% (9 people) use Kazakh, and 20% (6 people) use English.
- 65% (19 people) feel that local traditions are being replaced by foreign cultural products like Western movies, music, and fashion.
- 70% (21 people) think that government actions are necessary to preserve Kazakh language and culture in the era of globalization.

These results show that while globalization creates opportunities for cultural exchange, many young people are concerned about the preservation of their native language and culture (Table 1, 2).

Table 1 – Impact of Globalization on Language Use

№	Language Category	Pre-Globalization Use (%)	Current Use (%)	Change (%)
1	Dominant Global Languages	25	50	+25
2	Regional Languages	35	30	-5
3	Local/Indigenous Languages	40	20	-20

Table 2 – Cultural Product Consumption

№	Cultural Product	Pre-Globalization Use (%)	Current Use (%)	Change (%)
1	Local Products	55	35	-20
2	Global Products	45	35	+20

Conclusion

Globalization has had a profound and complex impact on culture and language. It has led to both homogenization and diversification, creating challenges and opportunities for cultural and linguistic diversity. While globalization facilitates international communication and knowledge sharing, it also poses risks to the survival of smaller cultures and languages.

To mitigate these risks, it is necessary to promote intercultural understanding through education and media, implement strong language policies to protect indigenous languages, and encourage cultural preservation initiatives. In Kazakhstan, promoting the Kazakh language in education, media, and official usage is vital to maintaining national identity. Additionally, supporting content creation in Kazakh on digital platforms can engage younger generations. Finally, fostering bilingualism and multilingualism allows individuals to participate in global conversations while preserving their native language and cultural heritage.

REFERENCES:

1. National composition, religion and language proficiency in the Republic of Kazakhstan. Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. Available at: <https://stat.gov.kz> (Accessed: 2024).
2. Kazakhstan spells out plans for alphabet swap. Deutsche Welle. 4 January 2017. Available at: <https://www.dw.com> (Accessed: 2024).
3. Central Asians edge into a brave new world on Russia's doorstep. Financial Times. Available at: <https://www.ft.com> (Accessed: 2024).
4. Robertson, R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: SAGE Publications.
5. Steger, M.B. (2017). Globalization: A Very Short Introduction. 4th ed. Oxford: Oxford University Press.

UDC 81-26

THE POWER OF IDIOMS: EXPLORING PHRASEOLOGICAL UNITS IN FICTION

G. Baigudanova, M. Ybraiymbay

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
gulzhanat_67@mail.ru, 25aizhan@mail.ru

This article delves into the significance and impact of idiomatic expressions within literary texts. Idioms, as fixed phrases with meanings that often transcend their literal interpretations, play a crucial role in enriching the narrative and enhancing character development. The study examines various examples from contemporary and classic fiction, highlighting how authors utilize idiomatic language to convey complex emotions, cultural nuances, and social contexts. The article begins by defining phraseological units and their characteristics, emphasizing their function as tools for effective communication and expression. It then explores the cognitive and cultural dimensions of idioms, illustrating how they reflect the values and beliefs of a particular society. Through a detailed analysis of selected literary works, the article demonstrates how idioms contribute to the thematic depth and stylistic richness of narratives. The article discusses the challenges interpreters face when dealing with idiomatic expressions, particularly in maintaining the original meaning and emotional resonance in different linguistic contexts. It underscores the importance of understanding idioms not only as linguistic phenomena but also as cultural artifacts that shape readers' perceptions and interpretations. Also the article asserts that idioms are powerful linguistic tools that enhance the expressiveness of fiction. By examining their role in literature, the study reveals the intricate relationship between language, culture, and narrative, ultimately highlighting the enduring relevance of idiomatic expressions in both writing and translation. This exploration invites readers to appreciate the artistry of language and its capacity to convey profound meanings through seemingly simple phrases.

Key words: idioms, phraseological units, fiction, expressiveness.

Бұл мақала тұрақты тіркестердің әдеби мәтіндегі маңыздылығына және ықпалына терең үңіледі. Идиомдар, тұрақты сөз тіркестері сияқты сөзбе-сөз аудармасынан ашақтап кетіп, баяндауды көркемдеп, кейіпкерді сипаттауда шеңбер рөл атқарады. Мақалада автордың түрлі эмоциялар, мәдени нюанстарды және әлеуметтік контексттерді жеткізу үшін идиомдарды ұтымды қолданғанына баса назар аудара отырып, зерттеулер заманауи және классикалық көркем әдебиеттегі әртүрлі мысалдарды қарастырады. Мақала фразеологиялық бірліктердің қызметтеріне және олардың тиімді қарым-қатынас пен сөйлесуге арналған құралдар жиынтығы екеніне баса назар аудара отырып, олардың анықтамалары мен сипаттамаларын қоса береді. Содан кейін, ол идиомдардың белгілі бір қоғамның құндылықтары мен сенімдерін көрсете отырып, когнитивтік және мәдени аспектілерін зерттейді. Мақала таңдалған әдеби шығармаларға түбегейлі талдау жасалғаннан кейін, идиомдардың қандай тақырыптық тереңдікке және стильдік байлыққа ықпал ететінін көрсетеді. Бұл мақала аудармашылардың фразалық тіркестермен жұмыс жасағанда кездестіретін қиындықтарын талқылайды, әсіресе, әртүрлі контексттегі олардың бастапқы мағынасын және эмоционалды резонансты сақтап қалудағы қиындықтарын көрсетеді. Ол идиом мағынасының маңызын тек лингвистикалық құбылыс ретінде ғана емес, мәдени артефакт ретінде, оқырмандардың қабылдауын және интерпретациясын қалыптастырады. Мақаланың қорытындысында идиомдар көркем әдебиеттің әсемділігін арттыратын мықты лингвистикалық инструмент болып табылатындығын айқындайды. Олардың әдебиеттегі рөлін анықтай келе, зерттеу тіл, мәдениет және баяндаушы арасындағы күрделі байланыстарды ажыратып, сайып келгенде жазу барысында, аударма ісінде де идиом өрнектерінің өшпейтін өзектілігі айқындалады. Бұл зерттеу оқырмандарды тіл өнерін және оның терең ойларын қарапайым фразалар арқылы жеткізуді бағалауға шақырады.

Кілт сөздер: идиомдар, фразеологиялық бірліктер, көркем әдебиет, экспрессивтілік.

Эта статья углубляется в значимости и влияние идиоматических выражений в литературных текстах. Идиомы, как фиксированные фразы со значениями, которые часто превосходят их буквальные интерпретации, играют ключевую роль в обогащении повествования и развитии персонажей. Исследование рассматривает различные примеры из современной и классической художественной литературы, подчеркивая, как авторы используют идиоматический язык для передачи сложных эмоций, культурных нюансов и социальных контекстов. Статья начинается с определения фразеологических единиц и их характеристик, акцентируя внимание на их функции как инструментов для эффективного общения и выражения. Затем она исследует когнитивные и культурные аспекты идиом, иллюстрируя, как они отражают ценности и убеждения конкретного общества. Через детальный анализ выбранных литературных произведений статья демонстрирует, как идиомы способствуют тематической глубине и стилистическому богатству писателя. Статья обсуждает проблемы, с которыми сталкиваются переводчики при работе с идиоматическими выражениями, особенно в сохранении оригинального значения и эмоционального резонанса в различных языковых контекстах. Она подчеркивает важность понимания идиом не только как лингвистических явлений, но и как культурных артефактов, формирующих восприятие и интерпретацию читателей. В заключение статья утверждает, что идиомы являются мощными лингвистическими инструментами, которые усиливают выразительность художественной литературы. Изучая их роль в литературе, исследование раскрывает сложные взаимосвязи между языком, культурой и писателем, в конечном итоге подчеркивая неугасимую актуальность идиоматических выражений, как в писательстве, так и в переводе. Это исследование приглашает читателей оценить искусство языка и его способность передавать глубокие смыслы через, казалось бы, простые фразы.

Ключевые слова: идиомы, фразеологические единицы, художественная литература, выразительность.

Introduction

Idioms are an integral part of language, serving as vibrant expressions that convey meanings beyond their literal interpretations. In fiction, idiomatic expressions play a crucial role in enriching narratives, enhancing character development, and reflecting cultural nuances. This article aims to delve into the significance of idioms within literary texts, examining how authors utilize these phraseological units to create depth and resonance in their storytelling.

The use of idioms in fiction not only adds color and texture to the language but also serves as a bridge between the text and the reader's cultural contexts of understanding. By employing idiomatic expressions, writers can evoke emotions, establish character traits, and convey complex ideas succinctly. This exploration will analyze various examples from works of fiction, highlighting the diverse functions of idioms in literature. By examining the interplay between language, culture, and narrator, this article seeks to illuminate the enduring power of idioms as essential tools for expression in fiction. Ultimately, understanding the role of idioms in literature enhances our appreciation of the artistry of language and its capacity to convey profound meanings through seemingly simple phrases.

Materials and methods

This study focuses on the exploration of idiomatic expressions within the context of fiction, specifically analyzing the novel "The Color Purple" by Alice Walker. This literary work was chosen due to its rich use of idiomatic language, which reflects the cultural and social dynamics of African - American life in the early 20th century. The analysis will employ the following methods: identification of idioms, contextual analysis, cultural interpretation and comparative analysis. Through this methodology, the study aims to uncover the multifaceted roles that idioms play in fiction, particularly in enhancing expressiveness and deepening the reader's engagement with the text. The findings will contribute to a greater understanding of the artistry of language in literature and the significance of idiomatic expressions as powerful tools for communication.

Main part

Phraseology is a section of linguistics that studies stable linguistic units, their nature as special linguistic units, their properties, classification methods, expressive potential, stylistic significance, as well as issues of replenishing the phraseological composition of the language.

An important role in the development of phraseology was made by V.V. Vinogradov, who was interested in the issues of the tasks of phraseology as a separate section of linguistics, as well as the scope of this area [1].

N.N. Amosova contributed to the development of phraseology by studying phraseological units [2]. A.I. Molotkov considered phraseological units from the point of view of comparative typological analysis, and also proposed a new methodological basis for the study of phraseological units [3]. V.N. Teliya also developed within the framework of the study of phraseology, considered the functioning of phraseological units from the point of view of their nominative function [4].

V.N. Teliya notes that phraseological units, unlike syntactic structures similar to them in form, are not formed according to the general rules for creating such structures, but on the basis of the semantic structure and within the framework of a certain lexical and grammatical composition [36]. Based on this status of phraseological units, linguists identify their main characteristics: semantic transposition; stability; reproducibility [7].

In language, phraseological units serve to make speech expressive, figurative, vivid and precise. The use of such combinations gives speech emotionality, aphorism and even metaphor. Phraseological units are characterized by emotional expressiveness. They not only name phenomena of reality, but also convey the speaker's attitude to the named phenomenon. The emotionality and figurativeness of phraseological units are not always noticed by speakers, but the comparison of phraseological units with words and phrases enlivens the emotionality and figurativeness.

The functions of phraseological units in a literary text are extremely diverse, but the main one among them is the pragmatic function – the function of conveying the connotative meaning of a phraseological unit, which serves as a means of expressing certain assessments, feelings and emotions implied in the semantics of a given phraseological unit, and potentially evoking such feelings, emotions and assessments in the addressee.

Results and discussion

Phraseological units, with their rich idiomatic nature and cultural significance, play an integral role in literature, serving as more than mere linguistic embellishments. They are deeply woven into the texture of literary works, contributing to the stylistic, semantic, and emotional layers of a text. By embedding idiomatic expressions and fixed phrases into their writing, authors achieve a range of effects, from the vivid portrayal of character emotions to the nuanced construction of narrative voice.

Alice Walker's "The Color Purple" is a work that explores the lives of African-American women in the early 20th century American South. The novel is rich in cultural references and emotional depth, and it employs a unique linguistic style that reflects the characters' experiences and backgrounds. One of the notable features of the text is the use of phraseological units, which are expressions that convey specific meanings and cultural significance. These units enhance the narrative by adding authenticity, emotional resonance, and cultural context.

In "The Color Purple", phraseological units serve multiple purposes. In the novel phraseological units are used to express author's ideas, demonstrate character's traits. The reader gets the opportunity due to idioms to get into the inner world of the novel. Also, such linguistic units obtain expressive potential that is extremely important for literature.

"Mr. _____ come finally one day looking all drug out" [10, p. 56].

In this example, the author uses the idiom "looking all drug out". This phrase is used in the novel to describe a person who is exhausted, extremely tired, often because of some additional factors, like drugs or alcohol. This expression allows to describe a person not only from the point of view of his physical condition, but also his psychological state.

“She standing there looking me straight in the eye. She looks tired and her jaws full of air” [10, p. 29].

In the example, that is given above, the phrase “jaws full of air” is not commonly used phraseological unit, and it can be understood in various ways that depend on the context where it is used. This phraseological unit describes a situation when a person is in the anxiety, or in a state of other negative emotion. The person opens the mouth but doesn’t say anything. This expression describes physical state of a person, but it is quite good to use it in order to describe psychological and emotional state. This phrase gives the reader an opportunity to understand that a character who is described with the help of this phraseological unit suffers from difficult emotions so it is possible to say that this phrase describes a person who is in stress or very anxious.

“You better not never tell nobody but God” [10, p. 78].

Phraseological unit used in the example given above pays a special attention of the reader to the fact that it is necessary to keep something important in secret, that is much better than to trust a person who doesn’t deserve being trusted. The double negotiation that is used in this sentence is another important mean of expression, typical for the novel that was used as a material for the research because “The Color Purple” is about life of Afro-American people, and such grammatical detail is typical for their dialect.

“Everything want to be loved” [10, p. 19].

The following example contains an idea that can be called a universal truth for all people. It is important to note that this idea is very close to the topic and message of the novel itself. It is possible to say that it is quite simple, but in order to understand the importance of this phrase it is necessary to understand the main idea of the novel.

In the novel “The Color Purple” physiological units are used to fulfil different functions. First of all, it is necessary to say that they are used in order to express ideas that are important for the author, but also it is important to note that phraseological units help the reader to get information about cultural, social, emotional state of characters, that is extremely important for this novel. The use of phraseological units helps to make the text more emotional and expressive that provides the author with the opportunity to touch every reader.

It is possible to come to the conclusion that all phraseological units used in the novel can be classified into several types:

- phraseological combinations, for example, “speak your mind”;
- phraseological unities, for example, “keep your head up”;
- phraseological expressions, such as “Everything want to be loved”.

For the current research, it is extremely important to get some statistical results. The conclusion was made that phraseological unities are used much more often than other types of phraseological units such as combinations and expressions. This fact can be explained by the idea that phraseological unities more often are used in the text to describe the characters and their inner world and emotional state. Phraseological combinations also play an important role in the text of the novel because they make it more expressive and emotional. Phraseological expressions are used not so often because they are primarily not a mean of expression but they are used in order to express some certain idea.

The use of phraseological units in Alice Walker’s “The Color Purple” is a vital aspect of the novel's linguistic and cultural richness. These expressions enhance character development, convey emotional depth, and reinforce the themes of resilience and identity. The statistical analysis reveals a strong emphasis on phraseological unities, reflecting the characters’ authentic voices and cultural heritage. Overall, the phraseological units contribute significantly to the novel’s impact and its exploration of the African -American experience.

Conclusion

The conclusion was made that functions of phraseological units in the literary text are different. Their part in a describing cultural, social, emotional state of characters is quite big. Also, they are used to make the text more vivid, expressive and emotional, so it is possible to say that

phraseological units help the reader to get deeper in the text. Phraseological units have the opportunity to develop, to adapt, to get new meanings that proves the idea that they are always relevant, especially in literature. Authors who use phraseological units make their texts more expressive, but also convey their own ideas in more exquisite and detailed way.

REFERENCES:

1. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1977 – 312 с.
2. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии: учеб. пособие / Н.Н. Амосова – 2-е изд. – Москва: Либроком, 2010. – 216 с.
3. Молотков А.И. Основы фразеологии русского языка / А.И. Молотков. – Ленинград: Наука, 1977. – 282 с.
4. Телия В.Н. Русская фразеология в контексте культуры. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 157 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Учебное пособие для институтов и факультетов иностранного языка. – Москва: Высшая школа, 1996. – 126 с.
6. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Учебник для вузов. – Москва: Флинта, Наука, 2002. – 180 с.
7. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – Москва: Наука, 1986. – 218 с.
8. Иванова Е.В. Лексикология и фразеология современного английского языка. – Москва: Академия, 2011. – 215 с.
9. Ломакина О.В. Фразеология в тексте: функционирование и идиостиль: монография / под ред. В.М. Мокиенко. – М.: РУДН, 2018. – 344 с.
10. Walker A. The Color Purple. – New York: Open Road, 2007. – 142 p.

UDC 81.2

ENHANCING ENGLISH PRONUNCIATION AND FLUENCY: THE IMPACT OF LIP SYNC AND SHADOWING IN A MULTIMODAL LEARNING APPROACH

A. Baigutova, G. Myrzakulova, G. Turabay

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Guldana.keliskyzy@gmail.com

This study examines the use of lip and shadow synchronization techniques in a multimodal learning system to improve pronunciation and meaning of the English language. By analyzing the progress of social media users, the study aims to evaluate the effectiveness of these techniques in improving the quality of language acquisition. The results show that the integration of lip sync and shadowing leads to significant progress in pronunciation accuracy and fluency. This multimodal approach, combining visual, auditory, and kinesthetic learning environments, provides a comprehensive and interactive learning experience. In addition, the study examines student engagement and perception, emphasizing that dynamic and interactive learning strategies contribute to more effective and enjoyable language learning.

Key words: Lip-synchronization, shadowing, multimodal learning, pronunciation, fluency, language acquisition, interactive learning and speech accuracy.

Бұл зерттеу тілді үйрену кезінде айтылым мен сөйлеу жылдамдығын жақсартудың мультимодальды тәсілдері аясында ерін синхронизациясы және шадоуинг техникасын қолдануды қарастырады. Әлеуметтік желі қолданушыларының жетістіктерін талдай отырып, зерттеу осы әдістердің тілді меңгеру нәтижелерін жақсартудағы тиімділігін бағалауға бағытталған. Нәтижелер ерін синхронизациясы мен шадоуинг техникасы айтылу дәлдігі мен сөйлеу жылдамдығын айтарлықтай жақсартуға ықпал ететінін көрсетеді. Көрнекі, дыбыстық және кинестетикалық оқыту әдістерін біріктіретін бұл мультимодальды тәсіл тіл үйренудің жан-жақты және интерактивті тәжірибесін ұсынады. Сонымен қатар, зерттеу динамикалық және интерактивті оқыту стратегиялары тілді тиімдірек және қызықты үйренуге ықпал ететінін атап өтіп, оқушылардың белсенділігі мен қабылдауын қарастырады.

Кілт сөздер: ерін синхронизациясы, шадоуинг техникасы, мультимодальды оқыту, айтылым, сөйлеу жылдамдығы, тіл меңгеру, интерактивті оқыту және айтылымның дәлдігі.

В данном исследовании изучается использование методов синхронизации губ и тени в мультимодальной обучающей системе для улучшения произношения и смысла английского языка. Анализируя прогресс пользователей социальных сетей, исследование направлено на оценку эффективности этих техник в улучшении качества усвоения языка. Результаты показывают, что интеграция синхронизации губ и затенения приводит к значительному прогрессу в точности и беглости произношения. Этот мультимодальный подход, сочетающий визуальную, аудиальную и кинестетическую среду обучения, обеспечивает комплексный и интерактивный опыт обучения. Кроме того, в исследовании изучаются вовлеченность и восприятие учащихся, подчеркивается, что динамичные и интерактивные стратегии обучения способствуют более эффективному и приятному изучению языка.

Ключевые слова: лип-синхронизация, шадоуинг, мультимодальное обучение, произношение, беглость речи, овладение языком, интерактивное обучение и точность речи.

Introduction

English is a global language and the key to communication around the world. It opens doors to new opportunities and unites people of different cultures. Every year more and more people decide to study English. When learning English, students should develop four basic skills: speaking, reading, writing and listening. Among them, speaking is the most important, as it is the main skill used in everyday life. The ability to speak English fluently plays a crucial role in effective communication. Therefore,

special attention should be paid to the development of speaking skills, as they form the basis for successful English language learning. However, one of the biggest challenges for English language learners is achieving natural pronunciation and fluency. Various techniques, including multimodal techniques, are used to solve this problem. These techniques make the learning process more effective.

A major contribution to the study of multimodality within social semiotics has been made by scholars G. Kress and T. van Leeuwen. A major contribution to the study of multimodality within social semiotics has been made by scholars G. Kress and T. van Leeuwen. 'This is based on the understanding that in everyday communication people use different sensory systems of vision, hearing and touch to communicate in different ways. We will understand by multimodality, following G. Kress and T. van Leeuwen. The use of several interrelated semiotic systems (text, image, graphics), i.e. to reinforce the plan of thought expression or to supplement it. We propose to use the ideas of multimodal English language learning theory [1].

Multimodal English language teaching involves the use of different perceptual channels for more effective learning. The *main components* of this approach are:

- *Listening* (listening to native speakers): it allows learners to perceive correct pronunciation, intonation and rhythm of speech. Authentic audio materials contribute to the development of listening skills and understanding of live speech [2].

- *Visual perception* (observation of articulation): observing the speaker's lip movements and facial expressions helps to better understand pronunciation and articulation of sounds, which is especially important when learning foreign languages [3].

- *Physical involvement* (imitation of lip and vocal movements): active participation of learners in the learning process by imitating movements of the articulatory apparatus contributes to better memorization and reproduction of foreign language sounds. The use of multimodal materials and approaches in teaching a foreign language increases the effectiveness of learning and contributes to the development of communicative skills [4].

Traditional language learning methods often emphasize vocabulary and grammar, leaving pronunciation and fluency to be developed by trial and error. To address this gap, innovative techniques such as lip-synchronization and shading have emerged that take advantage of a multimodal approach to learning.

This paper explores the impact of incorporating lip-synchronization and shading techniques into a multimodal learning system that integrates visual, auditory, and kinesthetic methods. By analyzing language learners' progress and their perceptions of this approach, we aim to determine its effectiveness in improving English pronunciation and fluency. Through this study, we hope to shed light on the potential of multimodal learning to create a more effective and enjoyable language acquisition environment.

Materials and methods

Lip movement synchronization involves accurate reproduction of the mouth movements of speakers, which helps students understand the physical aspects of speech. On the other hand, synchronization requires students to repeat speech immediately after they have heard it, which promotes active engagement and improvement of listening skills, rhythm and intonation. In combination, these techniques provide a dynamic and interactive way to improve accuracy and fluency [5].

Among the various strategies of mastering the language, the technique of shading and lip play has become a very effective and exciting method. This approach combines multimodal learning, combining audio, visual and kinesthetic elements to improve language retention and pronunciation accuracy. By synchronizing speech with authentic language material from movies, podcasts or music, students are actively mastering intonation, rhythm and articulation. This technique not only improves fluency in speech and accent, but also enhances hearing perception and cognitive processing of information, making language learning more exciting and dynamic.

Materials for Shadowing and Lip sync pronunciation.

Podcasts. Podcasts are audio recordings, often in the form of discussions, interviews or stories, that can be streamed or downloaded for listening. They serve as a great tool for English language learners, especially when used in conjunction with shading and lip-synching techniques

to improve pronunciation and fluency. With shadowing, learners listen to a podcast and repeat what they hear almost simultaneously, mimicking the intonation, rhythm, and manner of speech of the speaker. To practice lip-synching, learners can pair a video podcast or audio podcast with a transcript, observing and imitating the speaker's lip movements to improve articulation and pronunciation accuracy. This method strengthens muscle memory, making speech more natural.

Movies. Movies are a powerful tool for learning the language, especially when combined with the technique of darkening and synchronizing lip movements. They contain authentic dialogue, natural speech patterns and visual context, making them an effective means of improving the pronunciation and fluency of English. The shading technique requires students to listen to the dialogue from the film and immediately repeat it by simulating intonation, rhythm and pronunciation, which improves listening skills and natural speech flow. In contrast, lip movement synchronization practices include muting the sound in a movie and aligning lip movements with dialogue, which increases articulation accuracy, muscle memory, and pronunciation accuracy for more fluent speech [6].

Music. Music is an effective and enjoyable tool for learning a language. Songs provide rhythm, melody, and repetitive structures that help students internalize pronunciation patterns, improve fluidity, and improve their general English speaking skills. The shadowing method involves singing along with songs in real time, increasing pronunciation, intonation, and rhythm of speech. In lip imitation practice, students match their mouth movements with the singer's articulation, improving articulation coordination, phoneme accuracy, and muscle control for more accurate speech.

Interview. Interviews are a valuable resource for language learners. They have natural conversations, diverse accents, and real speech patterns, making them ideal for improving pronunciation, fluency, and listening skills in English. During surveillance, students repeat the interview dialogue in real time, improving the intonation, rhythm and tolerability of the conversation. Lip sync involves matching mouth movements with the speaker's words, improving spelling, pronunciation accuracy, and speech synchronization for more natural communication.

Steps to Improve Pronunciation and Fluency Using Shadowing and Lip Sync Techniques.

Choosing the right material. Choosing the right content is crucial for effective learning. Choose materials that match your language level and interest, such as movies, music, interviews, or podcasts with clear pronunciation and natural speech. Beginners can benefit from slower dialog, while advanced listeners can experience fast and dynamic conversations. Authentic content with subtitles or transcriptions can also be helpful for understanding difficult words and phrases.

Listen first. Before attempting to act out shadows or lip-sync movements, take the time to listen carefully to the speaker. Pay attention to the way words are pronounced, the rhythm of speech, and the natural pauses in the conversation. Understanding the meaning and context of what is being said will make it easier to accurately reproduce speech. This step is essential for language learning, helping learners recognize nuances such as intonation and accent [7].

Repeat immediately. Once you are comfortable with the material, begin speaking, listening as closely as possible to the audio recording. Try to reproduce exactly the pronunciation, tone, and flow of the speaker's speech. This may seem difficult at first, but constant practice will improve your speech coordination and fluency. Captioning without looking at the text can improve active listening skills, and using subtitles at the beginning can help students understand difficult words.

Start slowly and increase the speed gradually. It is important to build up confidence before moving on to a fast speaking pace. Start with slower audio clips or adjust the playback speed to make reading easier. When you feel comfortable, gradually increase the speed to match the natural pace of speakers. This sequence of actions ensures that students maintain accuracy while improving their ability to speak fluently and naturally in real conversations.

Record yourself and compare. By recording your speech during classes with a shadow or in the rhythm of the lips, you can get valuable feedback. Listen to your recordings and compare them with the original sound to identify areas for improvement. Pay attention to pronunciation, stress patterns and fluency. Repeating this process over time will lead to noticeable progress as students become more aware of their strengths and weaknesses and improve their speaking skills.

Main part

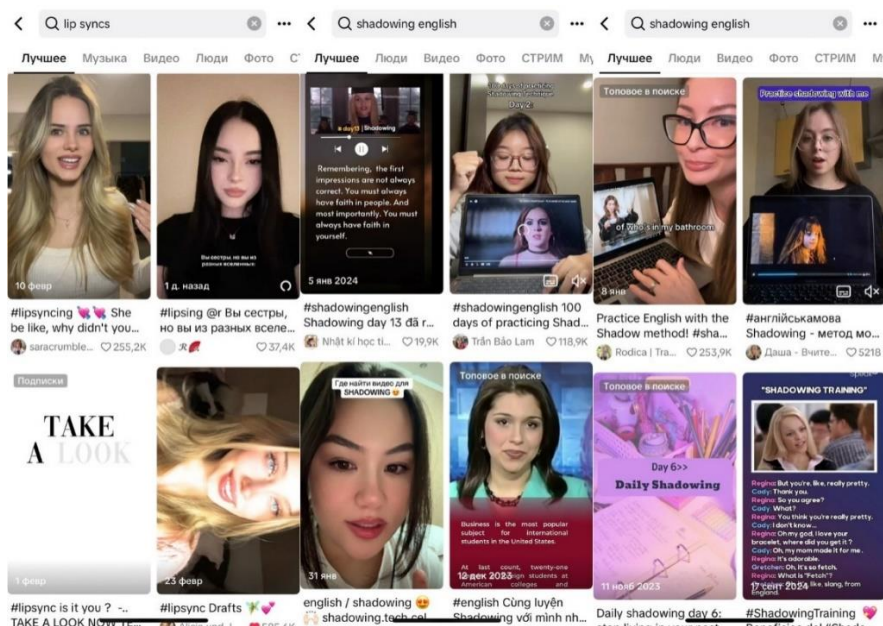
Real-life examples:

In today's digital landscape, social media serves as an effective platform for language acquisition. An analysis of various online platforms shows the widespread use of shadow and rehearsal techniques in user content. Notably, these methods increase student engagement and motivation, turning English language practice into an interactive and enjoyable process rather than a traditional learning task.

An analysis of TikTok engagement indicators shows the growing popularity of bidding and speech imitation in language teaching (Picture 1). For example, videos featuring dialogues from the Harry Potter series have garnered about 700,000 views, indicating a strong preference among students for classes using language recordings based on films. Similarly, the music rehearsal received significant distribution, with a video featuring Ed Sheeran's "Shape of You" surpassing 1 million views, highlighting the effectiveness of integrating music into pronunciation practice (source: TikTok). These trends indicate a growing interest in language learning strategies based on recreational activities [8].

In addition to movies and music, podcasts and interviews have also become valuable resources for conducting tender classes. Students often record themselves repeating segments from popular podcasts such as TED Talks Daily or The Daily from The New York Times, and share their successes on social platforms such as TikTok and Instagram. Significant interaction with these posts, which has thousands of likes and comments, demonstrates that students find podcasting shadowing useful for pronunciation and flash development. Given that podcasts are often characterized by clear wording and diverse accents, they serve as an effective means to influence natural conversational patterns.

Similar exercises like interviews with public figures have become popular. Notable examples include speeches and interviews by Barack Obama, Emma Watson, and Oprah Winfrey, which are often used by students to refine intonation, accent, and conversational flow. The reproduction of real-life dialogues allows students to develop a sound awareness and improve spontaneous speech production. Additionally, many TikTok users engage in similar tasks by trying to precisely synchronize their speech with the original dialogue, enhancing the rhythm of speech, articulation and expressive transmission in an interactive and exciting way (Picture 1). This trend shows that learning the English language through spying and synchronizing lips is not only effective, but also very pleasant. Instead of relying on traditional learning methods that can sometimes seem repetitive, students can immerse themselves in real-world speech images in their favorite movies, songs, podcasts and interviews. By making language learning interactive and fun, more people are likely to stay motivated and improve their pronunciation and fluency without effort.

Picture 1 – Examples of lips sync and shadowing

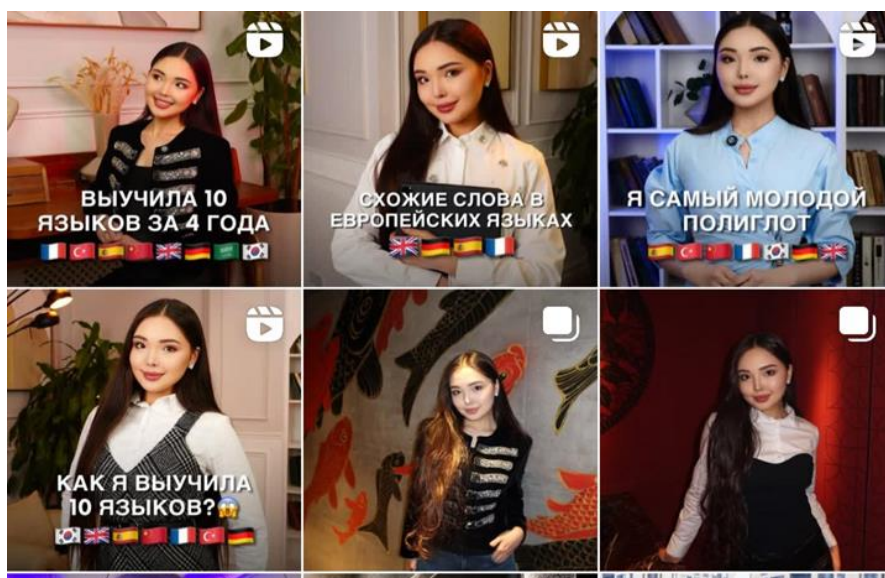
Integration of the Shadowing Method in Language Education.

Many foreign language teachers include observational methods in their curricula to improve students' knowledge. A study conducted at the University of California showed that students who engaged in espionage for six months demonstrated an improvement in auditory comprehension by 40% and an increase in pronunciation accuracy by 35% compared to those who used traditional methods of language learning [9].

The shading method, also known as shadow repetition, was first applied by Alexander Arguelles, an American linguist and polyglot, known for his mastery of more than 50 languages. His methodology emphasizes active listening and immediate speech reproduction, promoting accuracy of pronunciation, speech flow and auditory processing [10].

Argelès devoted much of his academic career to languages, practicing up to nine hours a day. He used observation as his main strategy, which contributed greatly to his high level of proficiency in several languages. His approach emphasizes the effectiveness of intensive listening and speech synchronization to accelerate language acquisition.

The tint method is widely used by foreign language teachers to improve students' speaking skills and pronunciation. In particular, IELTS mentors and polyglot Aktoty Asanova insist on its advantages for improving accent and development of fluency. According to Asanova, shading is an effective tool for improving conversational English language because it facilitates more natural speech reproduction (Picture 2).

Picture 2 – Effective tool for improving conversational English language

The Benefits of Shadowing and Lip-Sync Methods in English Language Learning.

Pronunciation and spelling improvement: Both lip shading and lip synchronization introduce students to native speech features, helping them improve phonemic production, articulation and oral posture. By imitating native speakers, students develop more accurate pronunciation and clear speech.

Improved listening comprehension: Text tracking helps students to understand spoken English in real time, enhancing their ability to recognize different accents, speed of speech and intonation features. Lip synchronization further enhances this skill by focusing on the movement of the mouth and articular signals.

Flow and speech rhythm development: Immediate repetition of speech through the shadow increases the brain's ability to formulate sentences quickly and naturally, reducing pauses and fluctuations. Lip sync allows students to practice speaking and prosody at the same pace, providing smoother and more expressive communication.

Increased confidence in speech: Regular practice of both methods reduces anxiety for speech and strengthens confidence in verbal expression. The interactive nature of these methods helps students feel more comfortable in real conversations.

Mastery of intonation and expressiveness: Given that the English language has unique properties of intonation and percussion, toning and lip synchronization allows students to learn the musicality of speech, resulting in a more natural and expressive communication.

Simultaneous listening, understanding and reproduction of speech can improve cognitive abilities and memory, which makes language learning more effective.

Conclusion

The results of this study highlight the effectiveness of lip synchronization and tint methods, which are valuable tools for improving the pronunciation of English and its fluency. Through the integration of visual, auditory and kinesthetic elements, this multimodal approach provides a dynamic and exciting learning experience that goes beyond traditional methods. The widespread popularity of these methods in social networks emphasizes their accessibility and attractiveness, which makes language learning more interactive and enjoyable.

In addition, real-life examples such as the successful use of tone in film dialogues, music, podcasts and interviews demonstrate how these methods can be easily implemented into everyday practice. The benefits include improved pronunciation accuracy, better comprehension, increased speaking confidence and improved speech rhythm.

To achieve maximum learning results, students must follow certain steps: choose suitable materials, actively listen, repeat speech immediately, gradually increase the speed and record their progress for self-assessment. Through the consistent application of these methods, students can develop natural and free English.

Finally, including the synchronization and tonality of language in the learning process can lead to a more effective and enjoyable acquisition of the language. As digital platforms continue to evolve, these methods offer students innovative opportunities to improve their English language skills in an interactive and immersive way.

REFERENCES:

1. Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold Publishers.
2. Askarovna, S.M., & Sharifovna, S.V. (2025). Teaching English listening: strategies and techniques. *Theory and analytical aspects of recent research*, 3(33), 218-226.
3. Prabawati, A., St Asriati, A.M., & St Asmayanti, A.M. (2021). The students' perception of the online media used by teacher in learning English. *English Language Teaching Methodology*, 1(3), 169-181.
4. Singh, R. (2024). *An Approach of Lip Synchronization in ECA for E-learning* (Master's thesis, University of Windsor (Canada)).
5. Rodríguez Viteri, M.A. (2023). *The shadowing technique in the improvement of the oral production skills in adults*.
6. Dewi, P.K. (2025). *The effectiveness of audio-visual movie "Elemental" to improve students' pronunciation mastery of EFL learners* (Doctoral dissertation, Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim).
7. Bustos León, J.I., & Loja Quichimbo, N.D.C. (2024). *The shadowing technique for developing english language students' listening and speaking skills*.
8. Pawar, D., Borde, P., & Yannawar, P. (2024). Generating dynamic lip-syncing using target audio in a multimedia environment. *Natural Language Processing Journal*, 8, 100084.
9. Chi, H.D. (2021). The Implementation of Shadowing Technique in English Language Learning And Teaching. *Journal of Transportation Science and Technology*, 4-6.
10. Hamada, Y. (2019). Shadowing: What is it? How to use it. Where will it go? *RELC Journal*, 50(3), 386-393.

ӘОЖ 8.81.81-13.81-139

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ BYOD ТЕХНОЛОГИЯ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Бауыржанқызы А., Мекежанова А.Б.

*Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан*

Бұл зерттеу ағылшын тілі сабақтарында BYOD (Bring Your Own Device) технологиясын енгізудің тиімділігін қарастырады. Оқу процесінде оқушылардың жеке құрылғыларын қолдану интерактивті әдістерді жетілдіруге, білім сапасын арттыруға және олардың шығармашылық, сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Зерттеу барысында 5-сынып оқушыларымен эксперимент жүргізіліп, BYOD технологиясын қолданудың оқыту нәтижелері бағаланды. Алынған зерттеу қорытындысы бойынша BYOD технологиясы оқушылардың оқу мотивациясын жоғарылатып, оқу материалдарын меңгеру тиімділігін арттыратынын көрсетті.

Кілт сөздер: BYOD технологиясы, цифрлық құралдар, интерактивті оқыту, ағылшын тілі, оқыту әдістері, платформалар, АКТ (ақпараттық коммуникациялық технологиялар).

В данном исследовании рассматривается эффективность внедрения технологии BYOD (Bring Your Dev Device) на уроках английского языка. Использование индивидуальных устройств учащихся в учебном процессе способствует совершенствованию интерактивных методов, повышению качества знаний и развитию у них навыков творческого, критического мышления. В ходе исследования был проведен эксперимент с учащимися 5 класса и оценены результаты обучения с использованием технологии BYOD. Полученные результаты исследования показали, что технология BYOD повышает учебную мотивацию учащихся и повышает эффективность усвоения учебных материалов.

Ключевые слова: технология BYOD, цифровые инструменты, интерактивное обучение, английский язык, методы обучения, платформы, ИКТ (информационно-коммуникационные технологии).

This study examines the effectiveness of implementing BYOD (Bring Your Dev Device) technology in English lessons. The use of students' individual devices in the educational process contributes to the improvement of interactive methods, improving the quality of knowledge and developing their creative and critical thinking skills. In the course of the study, an experiment was conducted with 5th grade students and the learning outcomes using BYOD technology were evaluated. The results of the study showed that BYOD technology increases students' learning motivation and increases the efficiency of learning materials.

Key words: BYOD technology, digital tools, interactive learning, English, teaching methods, platforms, ICT (information and communication technologies).

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты айтарлықтай өзгерістерге ұшырауда. Жаһандық білім беру ландшафтында цифрлық трансформацияның кең таралуы оқытудың инновациялық әдістемелерін енгізуді талап етеді. Сонымен қатар, BYOD (Өз құрылғыңызды әкеліңіз) технологиясын білім беру процесіне біріктіру қазіргі заманғы мектептерде оқушылардың жеке құрылғыларын тиімді пайдалануға, оқыту үдерісін заманауи стандарттарға бейімдеуге және оқу бағдарламаларының динамикалық дамуына септігін тигізеді. Ақпараттық технологиялардың ықпалы оқу процесіне жаңа цифрлық құралдар мен платформалардың енгізілуін, сондай-ақ оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамыту арқылы білім беру сапасын арттыруды қамтамасыз етеді [1].

Материалдар мен әдістер

Білім беру процесіне цифрлық технологияларды енгізу және жеке құрылғыларды (BYOD) пайдалану Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі бекіткен бірқатар нормативтік құжаттармен реттеледі. Бұл құжаттар білім беруді цифрландырудың стратегиялық бағыттарын анықтап, оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға қойылатын талаптарды белгілейді.

2023–2029 жылдарға арналған білім беруді дамыту тұжырымдамасы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысымен «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы» бекітілді [11]. Бұл құжат білім беру жүйесін жаңғыртудың негізгі бағыттарын айқындап, оқу үдерісін цифрландыруды, инновациялық технологияларды енгізуді және цифрлық білім беру платформаларын дамытуды қарастырады. Тұжырымдама цифрлық білім беру ортасын қалыптастыруға басымдық береді. Ол оқу ресурстарының қолжетімділігін қамтамасыз етіп, оқыту процесін жекешелендіруге және білім алушылар мен педагогтардың цифрлық дағдыларын дамытуға бағытталған. Атап айтқанда, құжат жеке құрылғыларды оқыту мақсатында пайдалануға мүмкіндік беретін BYOD (Bring Your Own Device) қағидатын енгізуді қолдайды. Бұл оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып, оқу материалын меңгеру тиімділігін жақсартады.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары және цифрлық технологиялар: Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары* бекітілді [12]. Бұл стандарттар оқу процесінде цифрлық білім беру ресурстарын, электронды оқулықтарды, қашықтықтан оқыту технологияларын және басқа да цифрлық құралдарды қолдану талаптарын қамтиды. Стандартта білім беруге IT-технологияларды енгізудің әдіснамалық негіздерін қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінеді. Оның ішінде ұлттық цифрлық білім беру платформасын құру, интерактивті оқу материалдарын енгізу және білім беру деректерін мониторингтеудің бірыңғай жүйесін әзірлеу мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар, стандарттар педагогтар мен білім алушылардың цифрлық сауаттылығына қойылатын талаптарды белгілейді, осылайша білім беру қызметінде IT-құралдарды тиімді пайдалануға бірыңғай тәсілдерді қалыптастырады.

Негізгі бөлім

Қазақстанда білім беруді цифрландыру заманауи білім беру ортасын қалыптастыруға бағытталған нақты нормативтік негізге сүйенеді. Бұл құжаттар оқу процесінде цифрлық технологияларды енгізу мен жеке құрылғыларды пайдаланудың стратегиялық маңыздылығын растайды. Олар білім сапасын арттыруға, оның қолжетімділігі мен халықаралық стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Осы тұрғыда BYOD студенттерге смартфондар, планшеттер және ноутбуктер сияқты жеке құрылғыларын оқу ортасында жүйелі түрде пайдалануға мүмкіндік беретін негізгі тәсіл ретінде ерекшеленеді.

Философиялық тұрғыдан BYOD технологиясының анықтамасы

BYOD жүйесі оқушылардың білім алуға деген көзқарасын өзгертіп, цифрлық демократия мен инклюзивтілікті насихаттайды. Selwyn (2019) зерттеуінде BYOD-ты оқушыға бағытталған, орталықтандырылмаған және технологияға негізделген парадигма ретінде қарастырып, оның үлкен автономия мен сыни цифрлық азаматтықты қалыптастырудағы рөлін атап көрсетеді [11].

Психологиялық тұрғыдан BYOD технологиясының анықтамасы

BYOD технологиясын қолдану студенттердің мотивациясын арттырып, таныс құрылғыларды пайдалану арқылы когнитивті жүктемені азайтуға ықпал етеді. Smith пен Brown (2021)

жүргізген заманауи зерттеулер бойынша, жеке құрылғылардың оқу үдерісіне интеграциясы студенттердің белсенділігін және өзін-өзі реттеу қабілетін жоғарылатады, бұл Выготскийдің әлеуметтік-мәдени теориясының жаңартылған интерпретациясына сәйкес келеді [12].

Педагогикалық тұрғыдан BYOD технологиясының анықтамасы

BYOD жекелендірілген және бірлескен оқытудың катализаторы ретінде қызмет етеді. Jones пен Taylor (2020) зерттеуі бойынша, BYOD технологиясын қолдану интерактивті оқыту стратегияларын (аударылған сынып, аралас оқыту, проблемалық оқыту) нығайтып, студенттердің сыни ойлау мен цифрлық сауаттылығын қалыптастыруға жағдай жасайды [13]. Сонымен қатар, бұл тәсіл сабақтардың динамикасын арттырып, оқушылардың өз бетімен білім алуына серпін береді.

Әдістемелік тұрғыдан BYOD технологиясының анықтамасы

BYOD оқу дизайны мен бағалау әдістерін қайта қарауға, сондай-ақ интерактивті онлайн платформаларды (мысалы, Google Classroom, Kahoot, Lumio) қолдануға мүмкіндік береді. Kirkwood пен Price (2022) зерттеуі бойынша, технологияны тиімді енгізу мұғалімдердің сабақ жоспарларын жаңғыртуына және оқыту үдерісін динамикалық әрі адаптивті етуге жағдай туғызады [14]. Сонымен қатар, бұл әдістемелік өзгерістер оқу процесінде жаңа технологияларды тиімді интеграциялауға ықпал етеді.

Орта мектеп оқушылары үшін ағылшын тілі сабақтарында Bring Your Own Device (BYOD) технологиясын біріктіру оқу процесін жақсарту және оқушылардың өзін-өзі басқаратын оқуын қолдау үшін маңызды әлеуетті ұсынады [2].

BYOD (Өз құрылғыңызды әкеліңіз) технологиясын тиімді енгізу бірнеше негізгі принциптерді сақтауға негізделген.

Біріншіден, жекелендірілген оқыту әрбір студентке жеке қажеттіліктеріне бейімделген бірегей білім беру жолын жасау үшін өз құрылғысын пайдалануға мүмкіндік беретін негізгі аспект болып табылады [5]. Бұл тәсіл неғұрлым тартымды және өзекті оқу тәжірибесін дамытады, өйткені студенттер өздерінің жеке қызығушылықтары мен оқу стильдерімен резонанс тудыратын ресурстарға қол жеткізе алады.

Екіншіден, икемділік пен қолжетімділік BYOD технологиясының маңызды құрамдас бөліктері болып табылады. Студенттерге кез келген уақытта және кез келген жерде оқу материалдарына қол жеткізу мүмкіндігі беріледі, бұл олардың өз қарқынымен және ыңғайлылығымен оқу қабілетін арттырады. Қолжетімділіктің бұл деңгейі әртүрлі оқу орталарын қолдап қана қоймайды, сонымен қатар студенттерді білім беру сапарларына көбірек иелік етуге шақырады.

Соңында, BYOD шеңберінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету маңызды. Жеке деректерді қорғау және интернетті қауіпсіз пайдалануды насихаттау студенттердің сенімін сақтау және құпиялылығын сақтау үшін өте маңызды. Сонымен қатар, мультимедиялық ресурстар мен онлайн платформаларды пайдалануды қамтитын мобильді құрылғылар арқылы интерактивті оқытуды біріктіру оқыту мен оқудың тиімділігін айтарлықтай арттырады [6]. Тағы да, топтық жұмыс пен бірлескен жобаларды көбейтуге мүмкіндік беретін, осылайша білім беру тәжірибесін байыта отырып, ынтымақтастық мүмкіндігі кеңейеді.

Бұл зерттеу ағылшын тілі сабақтарында BYOD технологиясының тиімділігін зерттеуге, оның оқу процесіне әсерін бағалауға және оқытудың инновациялық әдістерін енгізу арқылы білім сапасын жақсартуға бағытталған. Зерттеу мақсаттарына BYOD технологиясының студенттердің оқу процесіне әсерін зерттеу, ағылшын тілі сабақтарында BYOD технологиясын енгізу бойынша үлгі сабақ жоспарларын дайындау, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін тапсырмалар мен жобаларды жасау, сауалнама арқылы BYOD технологиясына қатысты студенттер мен мұғалімдердің пікірлерін жинау кіреді, және BYOD технологиясын енгізу нәтижелерін талдау және салыстыру [3]. Бұл зерттеуде қолданылатын зерттеу әдістері әдебиеттерді талдау, сауалнамалар, эксперименттік әдістер, сарапшылық бағалау, жағдайлық зерттеулер және практикалық сабақтар болып табылады.

Дипломдық жұмыстың тәжірибелік бөлімінде ағылшын тілі сабақтарына BYOD технологиясын енгізудің тиімділігі зерттелді. Мектепте іс-тәжірибе өту барысында 5 сынып оқушыларымен тәжірибелік зерттеу жұмысы келесі кезеңдерден өтті.

Зерттеу барысы

1. Алдын ала тестілеу (1-кезең):

Эксперимент басталар алдында оқушылардан "Reading for Pleasure" атты алтыншы тарау бойынша алдын ала тест алынды. Бұл тест оқушылардың ағылшын тіліндегі оқу дағдылары мен мәтінді түсіну деңгейін анықтауға бағытталды. Тест нәтижелері эксперимент алдындағы бастапқы көрсеткіштер ретінде тіркелді.

2. BYOD технологиясын енгізу және сабақ жоспарларын құрастыру (2-кезең):

"Animals" атты жетінші тарау бойынша ағылшын тілі сабақтары барысында BYOD технологиясын қолдану арқылы сабақ жоспарлары әзірленді. Бұл кезеңде:

- Оқушылар өз құрылғылары арқылы интерактивті тапсырмалар мен онлайн ресурстарды пайдаланды;

- Мұғалімдер цифрлық платформаларды (мысалы, Google Classroom, Kahoot, Padlet) енгізіп, сабақтарды динамикалық түрде ұйымдастырды;

- Топтық жұмыстар, брейнштурминг, талдау және презентация әдістері қолданылды.

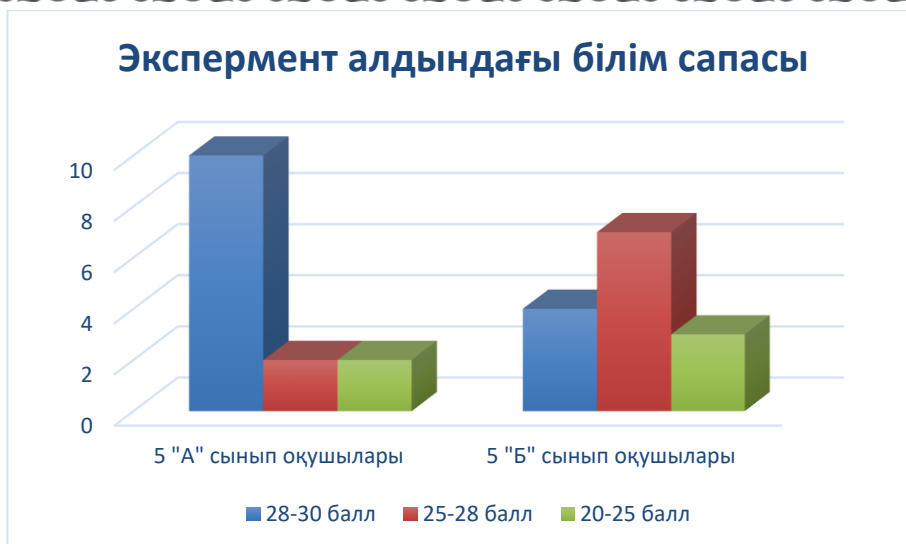
Осы әдіс оқушылардың белсенділігін арттырып, оқытудың заманауи әдістерін меңгеруге ықпал етті.

3. Қорытынды тестілеу (3-кезең):

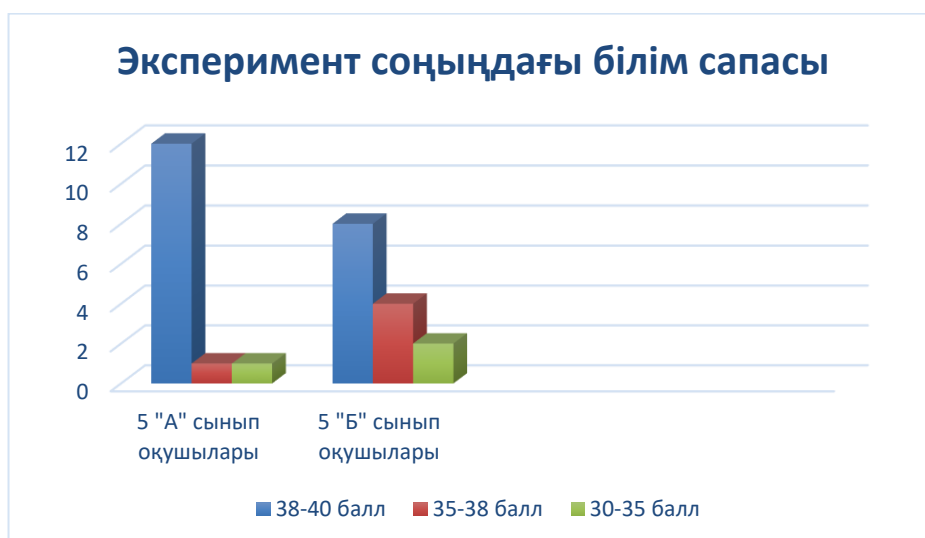
"Animals" атты жетінші тарау бойынша тест өткізіліп, эксперименттік кезеңнің нәтижелері бағаланды. Алдын ала тест нәтижелерімен салыстырғанда, оқушылардың оқу көрсеткіштері, сөздік қорлары және мәтінді түсіну қабілеттері жақсарғаны байқалды. Зерттеу барысын кесте түрінде ұсынамын.

Кесте 1 – Эксперимент кезеңдері мен негізгі сипаттамалары

Кезеңдер	Әрекет түрі	Негізгі мақсат	Қолданылған әдіс - тәсілдер	Күтілетін нәтиже
1 кезең	Алдын ала тестілеу	Оқушылардың ағылшын тіліндегі оқу дағдылары мен түсіну деңгейін анықтау	Диагностикалық тест, сауалнама, жеке жұмыс	Оқушылардың бастапқы деңгейін анықтау, олардағы оқу дағдыларының әлсіз және күшті жақтарын айқындау
2 кезең	BYOD технологиясын енгізу, сабақ жоспарларын құрастыру	Интерактивті оқыту әдістерін қолдана отырып, сабақ ұйымдастыру және оқушылардың белсенділігін арттыру	Google Classroom, Padlet, Lumio, Gynzy, Kahoot платформаларын пайдалану, топтық жұмыс, миға шабуыл, жобалық оқыту, ойын арқылы оқыту	Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артып, интерактивті әдістер арқылы белсенділігі мен оқу дағдылары жақсарады
3 кезең	Қорытынды тестілеу	Эксперимент нәтижелерін бағалап, оқушылардың оқу көрсеткіштерін салыстыру	Қорытынды тест (Google Forms, Quizizz), бақылау жұмысы, пікірталас, рефлексия әдістері	Алдын ала тестпен салыстырғанда оқу деңгейінің жақсаруы, сөздік қордың кеңеюі және мәтінді түсіну қабілетінің артуы

Сурет 1 – Оқушылардың эксперимент алдындағы білім сапасының көрсеткіштері

Сурет 2 – Оқушылардың эксперимент соңындағы білім сапасының көрсеткіштері

Нәтижелер мен талқылаулар

Бұл зерттеу барысында алынған нәтижелер BYOD технологиясын енгізудің ағылшын тілі сабақтарына оң әсерін дәлелдеп, оқушылардың оқу мотивациясы мен белсенділігін арттыруға ықпал ететінін көрсетті. Алдын ала және қорытынды тестілеу нәтижелері оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартудың нақты дәлелі болып табылады.

BYOD технологиясының теориялық негіздері мен практикалық қолдану әдістері, сондай-ақ оның оқушылардың оқу мотивациясы мен нәтижелеріне әсері талданады [4]. Бұл жұмыстың нәтижелері педагогикалық тәжірибеде BYOD технологиясын қолданудың тиімді жолдарын көрсете алады, осылайша орта мектеп оқушыларының ағылшын тілін меңгеруіне елеулі үлес қосады.

BYOD енгізу студенттердің қатысуын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар жекелендірілген оқу тәжірибесін дамытады [7]. Студенттерге өз құрылғыларын пайдалануға мүмкіндік беру арқылы мұғалімдер интерактивті және бірлескен сынып ортасын дамыту үшін таныс технологияны пайдалана алады. Технологиямен біріктірілген тәсілге бұл ауысу студенттерді оқуға иелік етуге ынталандырады, осылайша олардың мотивациясы мен қатысуын арттырады.

Сонымен қатар, BYOD қабылдау білім беру ресурстары мен материалдарына қолжетімділікті жақсартуға әкелуі мүмкін, өйткені студенттер интернетке оңай қосылып, әртүрлі қолданбалар мен платформаларды пайдалана алады. Дегенмен, бұл ауысу технологияға әділ қол жеткізуді қамтамасыз ету және ықтимал алаңдаушылықтарды жою сияқты қиындықтарды да тудырады [8]. Сондықтан білім беру мекемелері үшін BYOD-ті тиімді жүзеге асыруды қолдайтын, оның студенттер мен оқытушылар үшін пайдасын барынша арттыратын кешенді саясаттар мен стратегияларды әзірлеу өте маңызды.

BYOD технологиясының мүмкіндіктері өте көп, әсіресе білім берудегі цифрландыру саясатын қолдау арқылы. Оқу платформалары мен қолданбаларының қарқынды дамуы білім беру тәжірибесін арттырудың жаңа жолдарын ұсынады. Сонымен қатар, интерактивті және онлайн оқыту құралдарының болуы оқу ортасын айтарлықтай байыта алады. Дегенмен, ақпараттық қауіпсіздік мәселелері, студенттер арасында құрылғыларға тәуелділіктің артуы және мұғалімдердің жаңа технологияларды қабылдауға дайындығының әртүрлі деңгейлері сияқты қауіптер сәтті жүзеге асырылуын қамтамасыз ету үшін мұқият қарастырылуы керек.

Қорытынды

BYOD технологиясын сәтті қолдану үшін мұғалімдер үшін де, студенттер үшін де нақты дағдыларды меңгеру өте маңызды [9]. Мұғалімдер цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануы, онлайн платформалар арқылы студенттердің білімін бағалауы, ақпараттық қауіпсіздік пен кибер этиканы сақтауы және интерактивті сабақтарды жоспарлауы, сондай-ақ жүргізуі керек. Екінші жағынан, студенттер оқу процестерін өзін-өзі реттеуді және басқаруды дамытып, цифрлық сауаттылық пен АКТ құзыреттерін арттыруы, онлайн ақпаратты тиісті түрде пайдалануы және талдауы және қарым-қатынас дағдыларын бірлескен жұмысқа бейімдеуі керек.

BYOD-ты енгізу студенттердің белсенділігін арттырумен қатар, жеке оқу тәжірибелерін дамытуға ықпал етеді. Студенттерге өз құрылғыларын пайдалануға мүмкіндік беру арқылы, педагогтар таныс технологияларды қолдана отырып, интерактивті және ынтымақтастыққа негізделген сынып атмосферасын қалыптастыруға мүмкіндік алады. Технологиямен интеграцияланған бұл өзгеріс студенттердің оқу процесіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етіп, олардың мотивациясы мен қатысуын арттырады.

Қорытындылай келе, зерттеу нәтижелері BYOD технологиясының ағылшын тілі сабақтарына интеграциялануы студенттердің оқу мотивациясын айтарлықтай арттырып, білім беру нәтижелерін жақсартатынын көрсетеді [10]. Бұл тәсіл тек қызықты оқу ортасын қалыптастырып қана қоймай, студенттерді болашақ академиялық және кәсіби міндеттеріне қажетті маңызды дағдылармен қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. UNESCO. (2013). Policy Guidelines for Mobile Learning. Paris: UNESCO.
2. Song, Y. (2014). Bring Your Own Device (BYOD) for seamless science inquiry in a primary school. Computers & Education, 74, 50–60. <https://doi.org/10.1007/s10956-017-9715-z>
3. Alberta Education. (2012). Bring Your Own Device: A Guide for Schools. Edmonton, AB: Alberta Education.
4. Cochran, H.K. (2016). Teaching with BYOD. The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas, 89(4–5), 109–113.
5. Lau, W.W.F., & Yuen, A.H.K. (2013). Teachers' readiness to bring their own device (BYOD) to school for teaching and learning. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 103, 685–692.
6. O'Bannon, B.W., & Thomas, K.M. (2014). Teacher perceptions of using mobile phones in the classroom: Age matters. Computers & Education, 74, 15–25.
7. Pachler, N., Bachmair, B., & Cook, J. (2010). Mobile Learning: Structures, Agency, Practices. Springer.
8. Sweeney, P. (2012). BYOD in Education: A Qualitative Study. International Journal of Information and Education Technology, 2(4), 301–304.

9. Нұржанова К.К. (2022). BYOD технологиясын қолдану арқылы оқушының сыни ойлау дағдыларын дамыту. Қазақстан мектебі, №3, 45-51.

10. Тәжібаева С.Б. (2019). Заманауи мектепте мобильді оқыту технологияларын енгізу жолдары. Қазақ мектебі, №2, 28-34.

11. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы». Қолжетімді сілтеме: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>

12. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы». Қолжетімді сілтеме: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

ӘОЖ 371.3

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТӘСІЛДЕРІ

Бегжан Н.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
Bekjannur711@gmail.com

Бала тілін дұрыс жолға салатын да, оны дұрыстайтын да – мектеп. Ал білім беру үдерісінде мектептің негізгі мақсатының бірі – оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін дамыту. Оқушылардың коммуникативтік құзіреттіліктерін дамыту заман талабы. Ал цифрлық технологиялар оқушылардың қазақ тілін үйренудегі коммуникативтік дағдыларын арттырудың қуатты құралын ұсынады. Сандық технологиялардың қызметімен біз білім алушыларды жаһанданған әлемде табысты қарым-қатынасқа дайындайтын қызықты және тиімді оқу орталарын жасай аламыз. Тілдік қатынасқа түсу қабілеті қоғам өміріне бейімделу, өз ойыңды ашық жеткізу, қоғам мүшелерін түсіну қажеттілігінен туған. Аталған мақалада сандық технологияларды қазақ тілі сабағында қолданудың артықшылықтары мен әдістері қарастырылған. Сонымен қатар тіл дамыту жұмыстарында көрсетілген платформаларды қандай мақсаттарда қолдануға болатыны да сөз болды.

Кілт сөздер: коммуникативтік құзіреттілік, цифрлық технологиялар, цифрлық педагогика, көрнекілік, геймификация, виртуалды шындық.

Развивать правильную речь у детей и корректировать её – задача школы. Одной из основных целей образовательного процесса в школе является развитие коммуникативной компетенции учащихся. Развитие коммуникативных компетенций учащихся является требованием времени. Цифровые технологии предоставляют мощный инструмент для повышения коммуникативных навыков учащихся в изучении казахского языка. С помощью цифровых технологий мы можем создавать увлекательные и эффективные образовательные среды, которые готовят обучающихся к успешному общению в глобализованном мире. Способность вступать в языковое общение возникает из потребности адаптироваться к жизни общества, четко выражать свои мысли и понимать членов общества. В данной статье рассматриваются преимущества и методы использования цифровых технологий на уроках казахского языка. Также обсуждается, для каких целей могут быть использованы указанные платформы в работе по развитию языка.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, цифровые технологии, цифровая педагогика, наглядность, геймификация, виртуальная реальность.

The school is responsible for both guiding and correcting children's speech. One of the main goals of the educational process in schools is to develop students' communicative competence. Developing students' communicative competencies is a demand of the times. Digital technologies provide a powerful tool for enhancing students' communicative skills in learning the Kazakh language. With the help of digital technologies, we can create engaging and effective learning environments that prepare learners for successful communication in a globalized world. The ability to engage in linguistic communication arises from the need to adapt to societal life, clearly express one's thoughts, and understand members of society. This article discusses the advantages and methods of using digital technologies in Kazakh language lessons. It also addresses the purposes for which the mentioned platforms can be used in language development activities.

Key words: communicative competence, digital technologies, digital pedagogy, visual aids, gamification, virtual reality.

Кіріспе

XXI ғасыр – қоғамға, оның өзіндік заңдарына бейімделе алатын, туындаған мәселелерді шешуге ұмтылатын азаматтарды қажет ететін заман. Бұл үдеріске бейімделу тұлға бойында көптеген қабілеттер мен дағдылардың қалыптасуына түрткі болады. Солардың бірі де бірегейі – сыни ойлау, шығармашылық қабілеттермен қатар тұратын – коммуникативтік күзіреттілік. Адамзат баласы бүгінде бұл қабілетті меңгеруге міндетті. Себебі біздің өміріміз әлеуметтік ортамен тығыз байланысты. Адамдармен қарым-қатынас орнату, оларға өз ойынды жеткізу, олардың жан дүниесіндегі айтар сөзін ұғыну, сөйлеу мәдениетінің негіздерін меңгеру заман талабы. Сондықтан да қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі, педагог Мағжан Жұмабаев: «Тіл адам жанының тілмашы, тілсіз жүрек түбіндегі бағасыз сезімдер, жан түкпіріндегі асыл ойлар жарық көрмей қор болып қалар еді. Адам тілі арқасында жан сырын сыртқа шығарып, басқалардың жан сырын ұға алады [1] », - деп бекер айтпаған. Бұл сөздер тілдік қарым-қатынастың адам өмірінде алар орнын айқындап-ақ тұр. Ал баланың бұл күзіреттілігі қалыптасын негізгі ортасы – мектеп. Мағжан Жұмабаев та бала тілін дұрыс жолға салатын, дұрыстайтын, байытатын – мектеп екендігін айтады [1]. Бұл сөздерде коммуникацияның маңыздылық негізі жатыр.

Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі. Ол қоғам өмірінің барлық саласында: балабақшада, мектепте, жоо-да, ғылым мен білімде, тұрмыстық өмірде т.с.с салаларда қолданылады. Қазақ тілін оқытудағы басты мақсатымыздың бірі де осында жатыр. Мәселе қазақ тілін білуде ғана емес, ана тілімізде сауатты, дұрыс сөйлей алуға, қарым-қатынас жасай білуде.

Бәсекеге қабілетті, әлеуметтенген азаматтарды тәрбиелеуде қойылатын негізгі талаптардың бірі – оқушылардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мен дамыту. Сондықтан да білім беру ордаларында соңғы кезеңдері дәл осы коммуникативтік күзіреттілікке баса назар аударылып отыр. Аталған күзіреттілік бойынша қазақ тілі сабағында білім алушылардың өмірлік жағдаяттарда ауызша тілдік қарым-қатынас жүргізу, коммуникация барысында әртүрлі мақсаттар мен тактикаларды іске асыру үшін түрлі тілдік құралдарды пайдалана отырып, әңгімеге бастау болып, диалогтарды қолдай алулары көзделеді [2].

Материалдар мен әдістер

Білім беру – заман талабына сай өзгертін, үнемі дамып отыратын сала. Ал оқыту барысындағы біртекті тапсырмалар, біртекті ақпараттардың айтылуы оқушының дүниетанымының кеңеюін, қоғамға бейімделуін тежейді. Сондықтан әрбір қазақ тілі пәні ұстазының қоржынында түрлі әдіс-тәсілдер мен пайдалы ақпарат көздері болуы қажет. Сондай заман талабына сай әдістер кешені цифрлық технологияларды пайдалануда жатыр. Сандық технологиялар біздің білім алуымыз бен қарым-қатынасымызда төңкеріс жасады. Оларды орынды қолдану XXI ғасыр ұрпақтарының таным көкжиегінің кеңейіп, қоғамға бейімделуіне, өз ойын ашық айтуға мүмкіндік туғызады.

Цифрлық технологиялардың қолданыс аясы өте кең. Ол қоғамның барлық салаларында қолданысқа ие. Ал педагогикада, оның ішінде әдістемеде ол – білім беру құралы ретінде пайдаланылып жүр. Осы тұста жаһан мемлекеттерінің басынан өткен, пандемияның (COVID-19) әсерінен болған, қашықтықтан оқыту үрдісі тұралы айта кеткен жөн. Білім беру саласында цифрлық технологиялардың қарқынды қолданысына да осы жағдай себепкер болды. Аталған кезеңнен бастап әлемде цифрлық технологиялар дамып, білім алудың жолдары кеңейді. Тіпті «цифрлық педагогика» термині де кең тарай бастады. Цифрлық педагогикалық процестің мақсаты мен құралы тұлғаның өзін-өзі жетілдіруіне (желілік көпжақты әрекеттесу процесінде), өз бетімен білім алуға (оқытушы ұсынған материалдармен немесе сілтемелермен өзін шектемейді), өзін-өзі тәрбиелеуге (сынамалар мен қателер негізінде), өзін-өзі бекітуге (оң нәтижелер процесінде), өзін-өзі анықтауға (білім деңгейін (стандартты, шығармашылық, зерттеушілік) анықтайды), өзін-өзі реттеуге (уақытты, білімдер көлемін, өз мүмкіндіктерін жоспарлайды) және өзін-өзі жандандыруға (әлеуметтік мәртебесіне байланысты тұлға ретінде) бағдарлайды. Сандық педагогика

тұлғаның өзін-өзі жетілдіру мотивтерін қолдануға негізделген дамыта оқытудың жаңа деңгейін білдіреді және өзін-өзі тәрбиелей оқыту деп атауға болады [3, 79 б.]. Бұл сандық технологиялардың азаматтардың өзін-өзі шыңдауға бағыт көрсететін оң тұсы.

Негізгі бөлім

Цифрлық технологияларды қазақ тілі сабағында қолданысқа енгізу оқушылардың түрлі қабілеттерінің дамуына оң әсерін тигізеді. Өйткені оқушылар тек кітаптың білімімен шектеліп қалмайды, көріп, ұстап көре алмайтын дүниелерін көруге мүмкіндік алады, динамикалық және тартымды оқу ортасымен қамтамасыз етілген көптеген мүмкіндіктерге ие болады. Осы арқылы олардың қызығушылығы артады, әрі заманауи технологиялардың ықпалымен құрдастарына да, заман ағымына да жақын бола түседі. Мұғалім мен білім алушының арасында ақпарат алмасу жеделдей түседі. Осы процестердің негізінде оқушылардың коммуникативтік күзіреттіліктері қалыптаса бастайды. Әрине біз сандық технологиялар оқушылардың барлығын дерлік қоғамға тез бейімделетін, бәсекеге қабілетті, қарым-қатынасқа тез түсе алатын тұлғаларға айналдырады демейміз. Өйткені бұл жан психологиясының ерекшеліктеріне (қабылдау, ойлау, зейін т.с.с) тікелей байланысты.

Оқыту құралдарының ең басты дидактикалық міндеті – білімді (оқу материалын) меңгеру үдерісін жеделдету. Ал мұғалім оқу-тәрбие жұмысында сапалы нәтижеге жету үшін көрнекі құралдарды ғана пайдаланып қоймайды, сонымен қатар оқушылардың белсенділігін ұйымдастырады. Осы тұста педагог ғалымдардың көрнекілік құралдарының қолданысына қатысты зерттеулерін назарға алу қажет. Ғалымдар есту, көру, мәселені талқылау мен пікір алмасу қатар қолданылғанда білім беру процесінде жоғары нәтиже көрсететінін дәлелдеді. Сонда оқушы мәтінді оқығанда – 10%, естігенде – 20%, көргенде – 30%, есту+көру – 50%, есту+көру+талқылау – 70% меңгереді екен [4, 38 б.].

Қазақ тілін оқытуда көрнекілік құралдардың орны ерекше. Көрнекі құралдар: көру көрнекі құралдары, есту көрнекілігі, көру-есту көрнекіліктеріне бөлінеді. Көру көрнекіліктеріне: фонетикадан, лексикадан, грамматикадан кестелер, сызбалар, суреттер, альбомдар, слайдтар, экранда бейнеленетін құралдар, диапозитивтер, транспаранттар, диафильмдер, лестіrmелі материалдар және т.б. Есту көрнекіліктері: ұнтаспа жазбалары, күйтабақтар және т.б. Көру-есту көрнекіліктері: кинофильдер, бейнефильдер, кино үзінділер және т.б. [5, 36]. Байқағанымыздай қазақ тілі сабағында қолданылатын кез келген көрнекілікте және сабақтың кез келген бөлімінде (қайталау, жаңа сабақ, қорытынды т.т.) сандық технологияларды қолдануға болады. Бірақ мұндай технологиялардың саналуан түрі бар. Мұғалімнің ендігі кезектегі басты міндеті – ақпараттық-коммуникативтік технологияларды дұрыс таңдау әрі оны орынды қолдану.

Қазақ тілі сабағында оқушылардың коммуникативтік күзіреттілігін дамытуда қандай цифрлық технологияларды қолдануға болады? Олар қандай мақсаттарда қолданылады?

- Интербелсенді тақта:

Ең бірінші болып заманауи технологиялардың ішінде көзге түсетіні, әрине, ол – интербелсенді тақта. Ол педагогикада ақиқат уақыт тәртібінде пайдаланушы мен ақпарат жүйесі арасындағы белсенді хабар алмасуға негізделген оқытудың құралы ретіндегі компьютерлік бағдарлама бойынша жұмыс істейтін тақта [6]. Интерактивті тақта – сыныптағы барлық оқушылардың назарын өзіне аударатын ерекше құрал. Онымен жоғарыда аталған бейнефильдерді де, күйтабақтарды да көрсетіп, тыңдатуға болады. Сонымен қатар, бұл құралмен ойын ойнатып, білім алушылардың үлгерімдерін тексеріп, тіпті оқушылардың өздері де топтық, жеке жұмыстарын көрсете алатын құрылғы. Сынып үлгерімін тексеруге қолданылатын сандық технологияларды интербелсенді тақта арқылы көрсету оқушылардың қызығушылығын арттырып, бәсекеге жол ашады.

- Геймификация:

Оқыту барысында қолдануға болатын тағы бір сандық технология ол – геймификация. Геймификация – ол тұтас бір әдістер жүйесі десек те болады. Бұл әдіс арқылы оқушылар мақсаттар қойып, оған жетуге ұмтылады. Топтық жұмыстар барысында

бір-бірімен ақылдаса отырып, мәселелерді шешуге тырысады. Осы арқылы олардың ұжымдық, шығармашылық сыни ойлау қабілеттері қалыптасады. Геймификация барысында оқушылар интерактивті әрекеттермен айналысады, басқатырғыштарды шешеді және ұпай жинайды. Бұл жүйе мотивация мен қызықты оқу тәжірибесін дамытатын онлайн платформалар мен қолданбалар арқылы ойынға негізделген оқытудан тұрады. Мәселен оқушыларға «Менің отбасым» тақырыбында тапсырмалар беріледі. Сынып өз ішінен бірнеше топ болып, бірнеше отбасыларға бөлінеді делік. Олар өз отбасылары туралы айту үшін квест ойындарын өту қажет. Мысалы сабақ барысында оқушылар бірнеше деңгейлерден өтіп, ақпараттарды жинайды. Алғашқыда туыстық атауларды топтастыруға арналған сөзжұмбақты (кроссворд) шешеді. Кейіннен сол атаулармен түрлі рөлдік ойындар құрастыруға немесе отбасылары туралы презентация дайындауларына болады.

Мұндай платформаларға **kahoot**, **joyteka.com**, **quizlet** сынды **карточкалар**, сөзжұмбақтар, суретті тапсырмалары бар жүйелерді жатқызуға болады. Жаңа цифрлық технологиялардың арасынан оқушылардың коммуникативтік құзіреттіліктерін арттыруға ықпал ететін тағы бір бағдарлама – **aicomifactory.com**. Бұл бағдарлама арқылы қазақ тілі сабақтарындағы лексикалық тақырыптар бойынша комикстер құрастыруға болады. Бұл оқушыларға сюжет құрастыруға да, тақырыпты түсінуге де жағымды әсер етеді.

- Виртуалды шындық:

Шынайылыққа жақын, бірақ басқа әлемге жетелеуге мүмкіндігі бар виртуалды шындық (VR) программасы да оқушылардың тілдік қарым-қатынасының дамытуға оң әсерін тигізеді. Енді оқушының назары тек сол бейнеде болады. Мысалы ойлап көріңізші, оқушының көз алдында сынып емес, мұражайға саяхат, не болмаса мейрамханада тапсырыс беріп отыр, тіпті бұрынғы қазақ халқының өміріне де көз жүзірте алады. Бұл технология оқушының көрген бейнесі туралы әсерін жеткізуге, бағдарламаның арғы жағындағы өмірге деген қызығушылығын арттырады.

- Тыңдау және сөйлеу дағдыларын жетілдіру:

Аудио және бейне ресурстары: подкасттар, фильмдер, музыка және жаңалықтар арналары сияқты шынайы материалдардың кең кітапханасына қол жеткізіп, оқушыларды әртүрлі тіл байлығы мен диалектілерге ұшыратыңыз. Мұндай цифрлық технологиялар (YouTube, әлеуметтік желілер) кез келген ұялы телефонда бар.

Нәтижелер мен талқылаулар

Дауысты жазу және кері байланыс: оқушыларға сөйлеуді жазуға және мұғалімдерден немесе құрдастарынан кері байланыс алуға мүмкіндік беріңіз. Олардың айтылуын, интонациясын және еркін сөйлеуін анықтауға және жақсартуға көмектесіңіз. Ойын жеткізбес бұрын саралап барып айтуға жол ашыңыз. Бұл тұста қарапайым бейнетаспаға түсіруді, бірнеше топ болып подкаст жазуды, блог түсіруді мысалға келтіруге болады.

Білім беру процесі – оқушы мен мұғалімнің, оқушы мен сыныптың, оқушы мен мектептің қарым-қатынасынан тұрады. Мектеп қабырғасында өтетін әрбір жұмыс келешек ұрпақтың тұлға ретінде қалыптасуына, қоғам арасына, өз ортасына кірігіп кетуге, өз ойын ашық білдіруге, өзгені де түсінуге бағытталған. Сондықтан білім беру барысы санқырлы әдістемеден құралған. Соның бірі – қазіргі кезде әлемде кеңінен тарап отырған сандық технологиялар.

Цифрлық технологияларды қазақ тілі сабағында қолдану оқушыларға балық емес, қармақ бергенмен тең. Бұл әдіс әлемнің түкпір-түкпірінде зерттеліп, дамып келе жатыр. Соның негізінде білім беру жүйесінің әдістемелік қоржыны толығуда. Ендігі кезекте сандық технологиялардың негізінде қазақ тілі сабағында оқушылар дайын ақпаратты ғана түсініп қоймайды, олар сыни ойлауын іске қосады, сол ойын жеткізуде шығармашылық қабілетін танытады, сыныптастарымен, мұғаліммен тілдік қатынасқа түседі. Жоғарыда аталған әдістер арқылы білім алушының сөздік қоры молайып, білім көкжиегі кеңейеді. АКТ-ны білім беру үдерісіне интеграциялау анағұрлым серпінді, интерактивті және қызықты оқу ортасын құруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Заманауи цифрлық құралдар коммуникацияның барлық аспектілерін дамытуға көптеген мүмкіндіктер береді: **сөйлеу:** бейнеконференциялар, онлайн-чаттар, подкасттарды жазу және бейнероликтер жасау ауызша сөйлеуді дамытуға және тілдік кедергіні жеңуге ықпал етеді; **тыңдалым:** қазақ тіліндегі аудиокітаптар, подкасттар, музыкалық шығармалар сөйлеуді құлақпен қабылдау дағдыларын дамытады; **оқылым:** электрондық оқулықтар, онлайн-кітапханалар, блогтар мен форумдар сөздік қорын кеңейтіп, жазбаша сөйлеудің әртүрлі стильдерімен танысуға мүмкіндік береді; **жазылым:** мәтіндерді, блогтарды, форумдарды және әлеуметтік желілерді құруға арналған онлайн-платформалар жазбаша коммуникацияның дамуына ықпал етеді. Дегенмен, цифрлық технологиялар тек құрал ғана екенін есте ұстаған жөн. Оларды табысты пайдалану мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты, ол оларды оқу үдерісіне шебер кіріктіруі керек. Сонымен қатар, барлық оқушылар үшін цифрлық ресурстардың қолжетімділігін қамтамасыз ету және қауіпсіз онлайн ортаны құру қажет. Осылайша, қазақ тілі сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттырудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Ол оқу үдерісін қызықтырақ, тиімдірек және заманауи талаптарға сай етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Педагогика (баланы тәрбие қылу жолдары) [Мәтін] / Баспа дайын. Ұ.Әбілдаұлы. – Алматы: Рауан, 1993. – 112 б.
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031#z306>
3. Сағалиева Ж.К. Білім беру кеңістігіндегі цифрлық педагогика /Цифровая педагогика в образовательном пространстве: Оқу құралы / Авторлық ұжым – Ж.К. Сағалиева (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8-бөлімдер), М.Д. Есекешова (2, 6, 9, 10, 11-бөлімдер), Ғ.С. Ғұмаров (1, 2, 3, 12-бөлімдер), А.А. Жүсіпова (10-бөлім), Э.Ш. Кочкорбаева (4, 5, 7, 8, 13-бөлімдер), К.Ж. Нұрмұханова (12, 13-бөлімдер), Ш. Жақанқызы (11-бөлім). – Алматы: «Бастау», 2020. – 388 бет.
4. Жусанбаева С.Б. Қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістемесі: оқу құралы /С.Б.Жусанбаева, Л.Т.Әлімтаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 210 б.
5. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас теориясы және әдістемесі. – Алматы, 2000. – 208 б.
6. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 7-том. / Құраст.: Б.Момынова,
7. Сүйерқұлова Б., Фазылжанова А. және т.б. – Алматы, 2011. 752 б.

УДК 21102

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ИГРОВАЯ МЕТОДИКА В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ДОШКОЛЬНИКОВ

Бейсембаева А.Б., Отызбаева Ж.К.

Гуманитарный колледж, г. Уштобе, Казахстан

Rauza_2021@mail.ru, janar051977@mail.ru

Целью настоящего исследования являлось выявление эффективности интеграции технологий искусственного интеллекта (ИИ) и игровой методики в процесс подготовки будущих педагогов дошкольного образования к обучению английскому языку детей дошкольного возраста. В ходе исследования, проведенного в Гуманитарном колледже г. Уштобе, было организовано практическое обучение студентов, в рамках которого они осваивали и разрабатывали игровые задания с использованием бесплатных онлайн-платформ (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Blooket, Mentimeter), оснащённых инструментами ИИ. Для оценки результативности проводился педагогический эксперимент, включавший анкетирование, тестирование и наблюдение за работой студентов на различных этапах разработки игровых уроков. Результаты статистического анализа показали, что применение ИИ-средств и игровой методики способствует повышению мотивации студентов к созданию инновационных учебных материалов для дошкольников, улучшает их навыки владения цифровыми инструментами, а также способствует формированию творческого подхода к преподаванию английского языка. Кроме того, было установлено, что игровые задания, основанные на принципах сотрудничества и интерактивности, повышают интерес дошкольников к изучению иностранного языка и позволяют развивать речевые и коммуникативные умения в более доступной и увлекательной форме. Полученные результаты могут найти широкое применение в ходе подготовки педагогических кадров, а также в практическом обучении дошкольников английскому языку в условиях цифровой трансформации системы образования Казахстана.

Ключевые слова: искусственный интеллект, игровая методика, обучение английскому языку, дошкольники, подготовка педагогов.

Осы зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі білім беру педагогтарын болашақта ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары мен ойындық әдістемені біріктірудің тиімділігін айқындау. Зерттеу Уштөбе қаласындағы Гуманитарлық колледжіңде өткізілді, мұнда студенттер ақысыз онлайн-платформаларды (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Blooket, Mentimeter) пайдалана отырып, ЖИ құралдарымен ойындық тапсырмаларды құрастыруды және меңгеруді тәжірибе жүзінде орындады. Тиімділікті бағалау үшін педагогикалық эксперимент, соның ішінде сауалнама, тестілеу және студенттердің ойын сабақтарын әзірлеу барысындағы жұмыстарын бақылау жүргізілді. Статистикалық талдау нәтижелері ЖИ құралдары мен ойындық әдістемені қолдану студенттердің инновациялық оқу материалдарын жасауға деген уәждемесін арттыратынын, цифрлық құралдарды меңгеру дағдыларын жақсартып, ағылшын тілін оқытуда шығармашылық тәсілді дамытуға ықпал ететінін көрсетті. Сонымен қатар, ынтымақтастық пен интерактивтілік принциптеріне негізделген ойындық тапсырмалар мектепке дейінгі балалардың шет тіліне деген қызығушылығын арттырып, сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын оңай әрі қызықты түрде дамытуға мүмкіндік беретінін анықтады. Алынған нәтижелер педагогикалық кадрларды даярлауда және Қазақстанның білім беру жүйесін цифрлық түрлендіру жағдайында мектепке дейінгі балаларды ағылшын тіліне оқытудың практикасында кеңінен қолданылуы мүмкін.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, ойындық әдістеме, ағылшын тілін оқыту, мектепке дейінгі балалар, педагогтарды даярлау.

The purpose of this study was to identify the effectiveness of integrating artificial intelligence (AI) technologies and a game-based approach into the training of future preschool education teachers for teaching English to preschool children. The research was conducted at the Humanitarian College in Ustobe, where students practiced developing and mastering game-based tasks using free online platforms (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Blooket, Mentimeter) equipped with AI tools. A pedagogical experiment, including surveys, testing, and observation of students' work during the development of game lessons, was carried out to evaluate the effectiveness of the approach. Statistical analysis revealed that the use of AI tools and game-based methods increases students' motivation to create innovative educational materials for preschoolers, improves their skills in using digital tools, and fosters a creative approach to English language teaching. Moreover, the findings showed that game tasks based on principles of collaboration and interactivity enhance preschoolers' interest in learning a foreign language and help develop speech and communication skills in a more accessible and engaging way. The results obtained can be widely applied in teacher training and in the practical process of teaching preschoolers English within the context of the digital transformation of Kazakhstan's education system.

Key words: artificial intelligence, game-based methodology, English teaching, preschoolers, teacher training.

Введение

Актуальность применения искусственного интеллекта и игровых технологий в обучении английскому языку дошкольников в Казахстане обусловлена современной тенденцией к цифровой трансформации образования [1]. Государственная программа развития образования в РК на 2020–2025 годы акцентирует внимание на необходимости формирования у будущих педагогов навыков использования новейших цифровых инструментов для повышения качества образовательного процесса [2].

Цель данного исследования – разработать и апробировать практико-ориентированную модель подготовки будущих педагогов дошкольного образования к обучению английскому языку на основе интеграции технологий ИИ и игровой методики.

Задачи исследования включают:

- Изучение теоретических основ применения ИИ и игровой методики в дошкольном обучении английскому языку.
- Разработку и внедрение в учебный процесс экспериментального курса подготовки студентов на основе использования бесплатных онлайн-платформ с элементами ИИ.
- Анализ результативности внедрения данной методики (через анкетирование, тестирование, наблюдения и статистическую обработку данных).

Теоретическая значимость работы состоит в расширении научных представлений о возможности использования технологий ИИ и игровых форм обучения в профессиональной подготовке педагогов. Практическая значимость заключается в разработке и описании конкретных заданий и методических материалов, которые могут быть использованы в подготовке будущих учителей дошкольного и начального образования.

Проблема исследования состоит в поиске оптимальных форм и методов освоения будущими педагогами инновационных технологий, позволяющих эффективно обучать английскому языку детей дошкольного возраста. **Гипотеза:** интеграция ИИ и игровой методики в систему подготовки студентов способствует повышению их готовности к разработке и реализации современных уроков английского языка для дошкольников.

2. Материалы и методы

2.1. Материалы, оборудование и программное обеспечение

В ходе исследования применялся комплекс цифровых сервисов и приложений:

1. **LearningApps (learningapps.org):** онлайн-платформа для создания интерактивных упражнений.
2. **Quizizz (quizizz.com):** сервис для создания и проведения викторин и опросов в режиме реального времени.

3. **Wordwall (wordwall.net)**: онлайн-сервис для формирования различных типов игровых заданий.

4. **Blooket (blooket.com)**: платформа для создания увлекательных образовательных игр с элементами соревнования и командной работы. Некоторые режимы игры используют алгоритмы ИИ для адаптации сложности.

5. **Mentimeter (mentimeter.com)**: сервис для создания интерактивных презентаций с возможностью проведения опросов, викторин и облаков слов, что позволяет быстро получать обратную связь и вовлекать студентов.

6. Приложения офисного пакета Microsoft Office (Word, PowerPoint, Excel) и бесплатные аналоги Google Docs, Google Forms для обработки результатов анкетирования и тестирования.

7. При необходимости для первичной статистической обработки данных использовались программы SPSS и Microsoft Excel.

Все перечисленные платформы предоставляются по условно-бесплатной модели или полностью бесплатны, что делает их особенно актуальными для внедрения в учебный процесс с ограниченным ресурсным обеспечением. Некоторые платформы, такие как Blooket, используют элементы ИИ для динамической адаптации сложности заданий в зависимости от успехов учащихся, что может быть продемонстрировано будущим педагогам как пример персонализации обучения.

2.2. Методы исследования

Педагогический эксперимент проводился в два этапа:

- **Констатирующий этап** – сбор исходных данных о навыках и готовности студентов к использованию ИИ и игровых методик (анкетирование, входное тестирование).

- **Формирующий этап** – организация и проведение тренингов, семинаров и практических занятий по разработке игровых заданий с элементами ИИ, их последующая апробация на моделируемых занятиях с дошкольниками.

Анкетирование проводилось в начале и в конце эксперимента с целью выявить динамику отношения студентов к использованию ИИ и игровых методик.

Тестирование включало проверку знаний по теории и методике преподавания английского языка дошкольникам, а также практические задания по созданию игровых ресурсов.

Наблюдение осуществлялось в процессе разработки студентами заданий, а также при их апробации в условиях учебных занятий.

2.3. Участники исследования

В исследовании приняли участие **20** студентов 2-го курса специальности «Дошкольное образование» Гуманитарного колледжа г. Уштобе. Возраст студентов варьировался от 17 до 22 лет, все они в рамках обучения проходят курс методики преподавания английского языка детям дошкольного возраста.

2.4. Материалы исследования

В количественном выражении за период эксперимента было разработано:

1. 15 игровых заданий на платформе LearningApps по темам «Цвета», «Числа», «Животные», «Семья» и др.

2. 10 викторин в сервисе Quizizz для оперативной проверки лексико-грамматических навыков у дошкольников.

3. 8 игровых шаблонов на Wordwall (перетаскивание слов, создание пазлов, колесо фортуны и т.д.).

4. 7 интерактивных заданий с элементами геймификации на платформе Blooket (например, режимы «Блокет», «Золотая лихорадка»).

5. 5 интерактивных опросов и облаков слов, созданных в Mentimeter для сбора обратной связи.

В исследовании участвовали 20 студентов, все они заполнили анкеты до и после обучения.

Пример дескрипторов при оценке разработанных заданий:

1. **Содержательная часть:** соответствие возрастным особенностям дошкольников; актуальность лексического и грамматического материала.

2. **Игровая составляющая:** наличие интерактивных элементов, разнообразие форм заданий, уровень вовлечённости детей.

3. **Техническая реализация:** корректность работы ссылок, настройка платформы, наличие элементов автоматической проверки ответов (ИИ-модуль, если применимо).

Фрагмент вопросов анкеты (10 вопросов, 5-балльная шкала):

1. Насколько комфортно Вам работать с онлайн-платформами (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Blooket, Mentimeter)?

2. Считаете ли Вы эффективным использование ИИ для автоматизации проверки ответов?

3. Насколько Вы уверены в своих умениях разрабатывать игровые задания с элементами ИИ для дошкольников?

4. Как вы оцениваете возможности использования функции генерации заданий (если таковая имеется на платформе) для создания учебных материалов?

Статистический анализ проводился в Microsoft Excel с использованием описательной статистики (средние значения, мода, медиана) и проверки значимости различий (t-критерий Стьюдента) в программе SPSS.

3. Основная часть

3.1. Ход научного исследования

Исследование проводилось в несколько последовательных этапов:

1. **Диагностический:** анкетирование и тестирование, направленные на выявление исходного уровня компетенций студентов в области использования ИИ и игровых методик.

2. **Проектировочный:** организация циклов тренингов, в рамках которых студенты познакомились с бесплатными платформами, их функционалом и возможностями интеграции в педагогическую практику. Особое внимание уделялось платформам Blooket и Mentimeter как новым и интересным инструментам, а также возможностям использования ИИ для генерации вопросов в Quizizz и адаптивных функций в Blooket.

3. **Практический:** самостоятельная разработка студентами игровых заданий, их обсуждение и корректировка под руководством преподавателя. Студенты экспериментировали с различными типами заданий, включая викторины с автоматической проверкой, интерактивные упражнения на сопоставление и классификацию, а также игры с элементами соревнования.

4. **Апробационный:** использование разработанных заданий в моделируемых условиях (детские группы) и сбор отзывов от самих дошкольников и педагогов-наставников.

5. **Аналитический:** обработка полученных данных, формулировка выводов об эффективности методики.

3.2. Критический анализ научных работ по теме

В последние годы появляется всё больше исследований, посвящённых применению ИИ и игровой методики в обучении иностранным языкам [3, 4]. Большинство работ подчеркивает позитивную роль игровых ресурсов в формировании и развитии коммуникативных навыков дошкольников [5]. Одновременно отмечается растущий интерес к использованию возможностей ИИ для автоматизации создания учебных материалов и персонализации обучения [6]. Однако, эмпирических данных о применении бесплатных онлайн-платформ с элементами ИИ в казахстанском контексте подготовки будущих педагогов дошкольного образования все еще недостаточно [7]. Настоящее исследование вносит вклад в изучение данного вопроса, фокусируясь на практическом применении современных и доступных инструментов.

3.3. Разработанные игровые задания

Примеры игровых заданий, созданных студентами:

1. **LearningApps:** «Color Matching Game» – дошкольникам предлагается сопоставить цвета с их названиями на английском языке, причем платформа автоматически фиксирует ошибки и даёт подсказки.

2. **Quizizz:** «Animals around Us» – викторина, где ребёнок должен выбрать правильные варианты ответов с возможностью мгновенной автоматической обратной связи (ИИ-модуль отмечает правильность или неправильность ответа). Некоторые функции Quizizz позволяют генерировать вопросы на основе введенной темы, что было продемонстрировано студентам.

3. **Wordwall:** «My Family» – интерактивный пазл, в котором ребёнок собирает слова (mother, father, sister и т.д.) в правильном порядке. После завершения пазла система генерирует короткую мотивационную фразу на английском языке.

4. **Blooket:** «Animal Kingdom Race» – многопользовательская игра, в которой дети соревнуются, отвечая на вопросы по теме «Животные». Платформа использует алгоритмы ИИ для адаптации сложности вопросов и обеспечения динамичного игрового процесса.

5. **Mentimeter:** «What is your favorite toy?» – интерактивный опрос, где дошкольники (в смоделированной ситуации) выбирают свой любимый игрушку из предложенных вариантов на английском языке. Результаты отображаются в виде диаграммы, что позволяет визуализировать предпочтения детей.

Цель таких заданий – стимулировать речевую активность и интерес дошкольников. Методика использования предполагает короткие игровые сессии, чередующиеся с объяснением и закреплением материала. Будущие педагоги учились интегрировать эти задания в различные этапы урока, используя их для введения новой лексики, отработки произношения и закрепления изученного материала.

Проверка гипотезы. Выдвинутая гипотеза о том, что сочетание ИИ-технологий и игровой методики будет способствовать повышению уровня подготовки будущих педагогов, в целом подтвердилась. Итоги итогового тестирования по методике преподавания английского языка дошкольникам показали статистически значимые улучшения показателей ($p < 0,05$), а анализ анкет показал увеличение положительных отзывов о применении ИИ-платформ и их возможностей для генерации заданий и адаптивного обучения.

4. Результаты и обсуждения

Результаты собраны в три основные группы:

Анкетирование. По итогам эксперимента 88% студентов отмечают «повышение мотивации» к проектированию интерактивных занятий (против 45% в начале), а 82% «чувствуют себя более уверенно» в использовании ИИ-ресурсов. Значительно возрос интерес к использованию таких платформ, как Blooket и Mentimeter, благодаря их интерактивности и возможностям для вовлечения учащихся. (Таблица 1 - Сравнение данных анкетирования студентов до и после эксперимента).

Таблица 1 – Сравнение данных анкетирования студентов до и после эксперимента

Показатель	До эксперимента (среднее значение)	После эксперимента (среднее значение)	Статистическая значимость (p-value)
Уверенность в знаниях об использовании ИИ	2.9	4.3	< 0.05
Интерес к использованию игровых методик	4.1	4.8	> 0.05
Готовность использовать ИИ в будущей работе	3.3	4.7	< 0.05
Оценка полезности новых платформ (Blooket, Mentimeter)	-	4.5	-
Оценка возможностей ИИ для генерации и адаптации заданий	-	4.2	-

Практические задания

Примерно 80% разработанных студентами игровых заданий получили положительную оценку со стороны преподавателей колледжа и педагогов-наставников. Было отмечено, что

студенты стали более активно использовать возможности ИИ-платформ, включая функции автоматической проверки, адаптации сложности и генерации контента.

В целом, результаты показывают, что расширение спектра используемых бесплатных платформ, особенно тех, которые обладают функциями ИИ, такими как адаптивность и генерация заданий, значительно повышает эффективность подготовки студентов к работе с дошкольниками. Обсуждение данных подтверждает, что игровые формы с ИИ-элементами делают обучение более персонализированным и увлекательным как для будущих педагогов, так и для их будущих воспитанников [4, 6].

Заключение

В ходе исследования подтверждена гипотеза о том, что интеграция технологий ИИ и игровой методики с использованием разнообразных бесплатных онлайн-платформ способствует более эффективному освоению будущими учителями дошкольного образования необходимых компетенций для преподавания английского языка. К числу основных результатов можно отнести:

- Значительный рост уровня мотивации студентов и их готовности к применению интерактивных технологий, включая новые платформы с элементами ИИ.
- Увеличение средней успеваемости студентов по методике преподавания английского языка дошкольникам.
- Развитие у студентов навыков проектирования, анализа и рефлексии игровой деятельности дошкольников с использованием современных цифровых инструментов.
- Осознание студентами возможностей использования функций генерации заданий и адаптивного обучения, предоставляемых некоторыми ИИ-платформами.

Практическая значимость работы заключается в том, что описанные игровые задания и методические рекомендации могут быть использованы в учебном процессе образовательных учреждений Казахстана. Полученные результаты указывают на перспективность дальнейшего изучения и внедрения возможностей искусственного интеллекта в сочетании с игровыми методиками для совершенствования процесса обучения английскому языку на раннем этапе.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бадакова Л.С. Цифровая трансформация образования в Казахстане: тенденции и перспективы // Научный журнал «Образование и наука». – 2021. – № 4. – С. 112–119.
2. Министерство образования и науки РК. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2020–2025 годы. – Нур-Султан, 2019. – 89 с.
3. Werbach, K., & Hunter, D. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. – Philadelphia: Wharton Digital Press, 2012. – 148 p.
4. Hornung, C. & Bandlow, G. Game-based Learning for Early Childhood: A Systematic Literature Review // International Journal of Early Years Education. – 2018. – 26(3). – P. 302–317.
5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Council of Europe, 2020. – 278 p.
6. Hwang, G.J., Xie, H.C., Zeng, W.D., & Huang, Y. M. (2021). Application of artificial intelligence in education: Bibliometric analysis and research trends. Sustainability, 13(17), 9243.
7. Юсупова Г.М. Использование игровых технологий в обучении дошкольников английскому языку в условиях цифровизации // Вестник педагогических наук. – 2022. – №2. – С. 51–57.
8. LearningApps.org. (Дата обращения: 17 марта 2025). <https://learningapps.org/>
9. Quizizz.com. (Дата обращения: 16 марта 2025). <https://quizizz.com/>
10. Wordwall.net. (Дата обращения: 18 марта 2025). <https://wordwall.net/>
11. Blooket.com. (Дата обращения: 18 марта 2025). <https://blooket.com/>
12. Mentimeter.com. (Дата обращения: 16 марта 2025). <https://www.mentimeter.com/>

СЕНСОРЛЫ АЛАЛИЯ ТҮСІНІГІНЕ СИПАТТАМА

Бекишова У.Ж., Нусупова Ш.М.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
ulzhan.97@list.ru, sm.nusupova@gmail.com

Мақалада сенсорлы алалияның түсінігі мен ерекшеліктеріне арналған. Сенсорлы алалия — сөйлеу қабілетінің бұзылуы, әсіресе сөйлеуді түсінбеушілікпен байланысты. Бұл жағдай ми мен тіл өңдейтін аймақтардың зақымдануы нәтижесінде пайда болады. Сенсорлы алалиясы бар балалар сөйлеу тілінің дыбыстарын түсінуде қиындықтарға тап болады, алайда өздерін сөйлеу арқылы білдіру қабілетін сақтайды. Жұмыста сенсорлы алалияның түрлі анықтамалары мен теориялары қарастырылған. Сенсорлы алалияны диагностикалау қиындықтары талданған.

Кілт сөздер: алалия, афазия, сенсорный алалия, сөйлеу бұзылысы, естіп қабылдау.

Статья посвящена понятию и особенностям сенсорной алалии. Сенсорная алалия — расстройство речи, особенно связанное с непониманием речи. Это состояние возникает в результате повреждения головного мозга и областей обработки речи. Дети с сенсорной алалией с трудом понимают звуки разговорной речи, но сохраняют способность выражать свои мысли посредством речи. В работе рассмотрены различные определения и теории сенсорной алалии. Анализируются трудности диагностики сенсорной алалии.

Ключевые слова: алалия, афазия, сенсорная алалия, нарушение речи, слухового восприятия.

The article is devoted to the concept and features of sensory alalia. Sensory alalia is a speech disorder, especially associated with the inability to understand speech. This condition occurs as a result of damage to the brain and speech processing areas. Children with sensory alalia have difficulty understanding the sounds of spoken language, but retain the ability to express their thoughts through speech. The work examines various definitions and theories of sensory alalia.

Key words: alalia, aphasia, sensory alalia, speech disorder, auditory perception.

Кіріспе

Алалия – туылғанға дейін немесе бала дамуының ерте кезеңінде бас ми қабығының сөйлеу аяларының органикалық зақымдану салдарынан болған сөйлеу тілінің дамымауы немесе мүлдем жоқ болуы.

Алалия өзінің механизмі, белгілері және сөйлеу тілінің дамымауының деңгейі бойынша біркелкі емес. Оны зерттеу және ажыратуға деген көзқарас негізінде, зерттеушілер бұл бұзылыстың бірнеше түрін атайды. Алалияның түрлерін ажырату негізінде әр түрлі критерийлер жатқандықтан, оның топтастырылуы да алуан түрлі.

Е.Ф. Соботович бұзылысты және сөз әрекетінің механизмдерін психолінгвистикалық тұрғыдан талдай келе алалияның түрлерін бөліп атайды: тілдік синтагматикалық және парадигматикалық жүйелерін меңгерудегі бұзылыстар. Алалияны сенсорлы және моторлы түрлерге бөлу бала дамуының ерте кезеңдерінде шартты түрде болады, тек кейін ғана бұзылыстың негізгі компонентін анықтауға болады. Жаңашыл зерттеулерде мұндай бөлу экспрессивті және рецептивті алалия (осылай афазияны бөлу) терминдерінде орын табады. Бұл терминдермен бұзылысты топтастырудың физиологиялық емес, психологиялық жағы белгіленеді [1].

Бірқатар зерттеушілердің ойы бойынша алалияда сөйлеу тілінің орталық бұзылыстары вербальды акустикалық агнозия және вербальды моторлы апраксия (сөз белгісін, үлгіні жасай алмау және айта алмау) түрінде кездеседі.

Негізгі бөлім

Сенсорлық алалия (немесе сенсорлық афазия) — сөйлеу қабілетінің бұзылуы, әсіресе сөйлеу түсінбеушілігімен байланысты. Бұл жағдай негізінен ми мен тіл өңдейтін аймақтардың зақымдануымен туындайды. Әр түрлі ғалымдар сенсорлық алалияны әртүрлі тұрғыдан анықтайды [2].

Карл Вернике сенсорлық алалияны сөйлеу және тіл түсіну қабілетінің бұзылуы ретінде анықтады. Ол бұл жағдайды миының сол жақ жартышарының Вернике аймағында зақымдануымен байланыстырады. Вернике сенсорлық алалияны тілдің түсінбеушілігі және грамматикалық тұрғыдан дұрыс емес сөйлеумен сипаттайды, бірақ науқастардың сөйлеу қабілеті физикалық тұрғыдан бұзылмаған [3].

А.Р. Лурия сенсорлық алалияны ми құрылымдарындағы бұзылыстармен байланыстырып, оның әр түрлі түрлерін атап өткен. Ол сенсорлық алалияның екі негізгі түрін анықтаған: сөйлеу қабылдауының және тілдік мәндердің бұзылуы. Лурияның айтуынша, бұл жағдай көбінесе уақытша сипатта болуы мүмкін, бірақ ұзақ мерзімді зақымданулардан кейін қайтымсыз болуы мүмкін [4].

Н. Крушев сенсорлық алалияны тілдің түсіну қабілетінің төмендеуі ретінде қарастырды, оны нейрофизиологиялық тұрғыда түсіндіреді. Ол ми қызметіндегі бұзылыстардың, әсіресе тілдік өңдеудегі ақаулардың осы жағдайға алып келетінін атап көрсеткен [5].

Бұл ғалымдар сенсорлық алалияны әртүрлі тұрғыдан қарастырып, оның нейробиологиялық, нейрофизиологиялық, және когнитивті аспектілерін зерттеген. Әрқайсысы өз теорияларын ұсынып, бұл жағдайды түсіндіруге көмектесті. Сенсорлық алалияның негізгі белгілері, ол есту-сөйлеу анализаторы қызметінің бұзылу салдарынан болған сөйлеу тілін түсінбеуі. Ол доминантты жартышардағы самай бөлігінің зақымдануынан пайда болады. Соның салдарынан, бас миының қабығына өтетін дыбыс қоздырғыштарының жеткіліксіз талдап жинақтауына әкеп соғады, одан соң дыбыстық бейнемен, ол белгілеген зат арасында байланыс болмайды. Балалар айтқан сөзді естігенімен, түсінбейді, себебі, қабылдап алатын сөйлеу тіл механизміндегі, дыбыстарды ажыратуы дамымаған. Бас мидың жасушалары жетілмегендіктен, дыбысталған сөздің әсерінен қозулар басқа анализаторларға тарамайды, сөзбен байланысты бар күрделі динамикалық құрылым қозбайды. Сенсорлық алалияда, сөйлеу тілінің дыбыстары алғашқы талдаудан өтетін есту-сөйлеу анализаторының қабықша аяғының (жоғарғы самай қатпарларының жасушаларында — Гешль ілмегі) аналитика-синтетикалық іс-әрекетінің ауыр бұзылысы байқалады. Бұл балаларда фонематикалық қабылдауы, акустикалық-гностикалық процестері қалыптаспаған, сөйлеу тіліндегі дыбыстарды қабылдау қабілеті төмен. Фонемаларды ажырата алмауы, сөзді толық түрде қабылдамауы байқалады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Сенсорлық алалия моторлық алалияға қарағанда аз зерттелген. Кейбір жағдайда, оны аталмыш бұзылысы бар балалар санының аздығымен байланыстыруға болады. Оны дифференциалды түрде диагностикалау және бұзылыстың басқа түрлерінен ажырата білу қиындық туғызады. Сенсорлық алалия мәселесі оны зерттеу тарихы бойы аса көп пікірталастарды туындатты. Уақыт өте келе, диагностикаға деген талаптар өзгертіліп отырады, бұзылыстың түсінігі кейде азайып, кейде өзектіге айналды.

Сенсорлық алалияны өз бетінше бұзылыс ретінде қарастыру мәселесі, бүгінгі күні де, кейбір зерттеушілерде күмән тудырып отыр, олар «диагноз кейде қажетсіз, негізсіз қойылады» деуде. Бала айтқан сөзді түсінбесе, немесе жеткіліксіз түсінсе, оның есту қабілетінің жағдайы туралы сұрақ туындайды. Көптеген арнайы зерттеулер көрсеткендей, көбінесе сенсорлық алалиясы бар балаларда тональды (физикалық) естуінің сәл ғана төмендеуі байқалады екен, алайда ол, сөзді түсінуінің дамуындағы айтарлықтай тежелуді туындатпайты.

Материалдар мен әдістер

Ю.А. Флоренскаяның айтуы бойынша, сенсорлық алалияда (сенсорлық-акустикалық синдромында) акустикалық қозғыштықтың және есту функциясының әлсіздігінің ерекше жағдайы байқалады [6].

Осының салдарынан есту реакциялары тұрақсызданып, естіп ажыратудағы қиындықтар, естіп талдап жинақтауының жеткіліксіздіктері пайда болады.

Сенсорлы алалиясы бар балалардың есту қабілетін тексеру өте қиын, арнайы электроакустикалық аппаратурада тексергенде есту қабілетінің тұрақсыздығы байқалады: жиілігі мен дауысының қаттылығы бірдей сигналдар бірде қабылданады, бірде қабылданбайды.

Сенсорлы алалиядағы есту зейіні мен қабылдау ерекшеліктері, олардың баяулығы, тұрақсыздығы, тербелісі (баланың есту қозғыштарына деген есту реакцияларының тұрақсыздығы) есту қабілетін дұрыс бағалауды қиындатады. Дыбысқа деген реакция оның интенсивтілігінен тікелей тәуелді емес. Шартты есту зейінінің бұзылысы байқалады: балалар тындамай, дыбыстарды естімейді, тез шаршайды, алаңдап тұрады, дыбысталуарғы деген қызығушылықтарын жоғалтып алады, есту функциясы тежеледі.

Есту анализаторының естіп өткізу функциясын сақталған жағдайда балаларда дыбысты кеңістікте шоғырландыру білігі жоқ, естіп есте сақтауының бұзылуы айқындалып, дыбыстық қоздырғыштарға индифференттілік байқалады. Бағытталған сигнал (ересек адамның сөзі) баланың оны түсінуіне, қызығушылығына және жауап беруге ұмтылыс жасауы үшін өте әлсіз болады. Зейінді қатыстырмау және оның тез тежелуі — жеткіліксіздік сипатына тән белгілер.

С.И. Кайданова сенсорлы алалиясы бар балаларда жиілігі жоғары тондарды нашар еститіні, тональды (сөзсіз) және сөзді естудің бұзылысы болытыны туралы айтады: балаларда, оған жеткілікті дауыс қаттылығында дыбыстық қозғыштарға деген шартты байланыстардың пайда болуы қиындайды [7].

Қалыпты жағдайда, сөйлеу тілін түсіну, қабылдайтын сөздерді ажыратудан танудан басталады, мұнда әр түрлі дыбыстардан сөз құралатындай жүйке байланыстары пайда болады. Сөздегі дыбыстар белгілі бір кезектілікте айтылып қабылданады. Дыбысталу мен мән арасында байланыстар белгіленіп, байланыстар жүйесі құрылады. Біртіндеп, дыбыстар кешенімен көру кешендерінің ассоциациясы пайда болып, бекітіледі.

Негізгі бөлім

Сенсорлы алалияда сөзбен зат (іс-әрекет) арасындағы байланыс қалыптаспайды. Бұл құбылысты зерттеушілер тұйықтаушы акупатия деп атайды. Сенсорлы алалиядағы есту қабілетінің жеткіліксіздігін зерттеушілер бас миының жетілмей қалған немесе зақымдалған клеткаларының зақымдану аясының көлемімен, баланың бас миында шоғырланған зақымдардың шағын сипатымен түсіндіреді.

Кейде сенсорлы алалиясы бар балалар естімейтіндерге және нашар еститіндерге арналған арнайы мекемелерге негізсіз жіберіліп жатады.

Н.Н. Трауготт арнайы мектептегі 200 естимейтін оқушыны зерттегенде, оның 8-інде, есту қабілетінің бұзылысы деп белгіленген, сенсорлы бұзылыстарды айқындады [8].

Сенсорлы алалиядағы түсінудің бұзылуының, есту қабілетінің төмендігіндегі бұзылысынан едәуір айырмашылығы бар. Бақылаулар көрсеткендей, нашар еститіндердің қабылдау шегі нақты және тұрақты, ол төмен болса дыбыс сигналдарын ажарату мүмкін болмайды. Сенсорлы бұзылыс болса, есту қабілетінің төмендігінен қабылдаудың нақты шегінің жоқтығымен ажыратылады, балада есту функциясының тұрақсыздығы байқалады: дауыс қаттылығы бірдей сигналдар бірде қабылданып, бірде қабылданбайды. Ол баланың аса тежелгіштігі немесе қозғыштығына, оның соматикалық және жүйке жағдайына, психикалық белсенділігіне, қоршаған орта ерекшеліктеріне, тексеру жағдайына, сигналдарды беру тәсілдеріне және тағы басқа факторларға байланысты. Бас миының жетілмеуі немесе ерте зақымдануы, жоғарғы жүйке процестерінің дұрыс өтуіне мүмкіндігі жоқ, жетілмеген мидың жұмыс жасау қабілетінің төмендеуіне әкеліп соғады.

Кейде балалар айналасындағылардың сөзін таңертең жақсы қабылдайды — түнгі ұйқыды соң бас ми қабығының қызмет функциясы жоғары, ал кешке шаршаған соң, сөзді ұғынуы қиын болады. Басқа жағдайларда, балалар сөзді кешке жақсы ұғады, себебі, таңертең әлі де түнгі ұйқының тежелгіш фоны әсер етеді, жаттығулардан соң, қабылдауы жақсарып, бас миының клеткалары қызмет ритміне қосылады.

Айтылған сөздің дауысының қаттылығын көбейткенде нашар еститін балалардың түсінуі жоғарылайды, ал сенсорлы алалиясы бар балалада керісінше болады. Аса күшті қоздырғыштар бас миының қабығында шектен аса шыққан қорғаныш тежеліс туындатады, жетілмей қалған клеткалар функциональды блокада жағдайына ұшырайды, тежелу процесі жоғарылап, клеткалар іс-әрекеттен шығып қалады. Сенсорлы жеткіліксіздігі бар бала дауыс қаттылығы жоғары, айқайға қарағанда, ақырын, қалыпты сөйлеу тілін әдетте, жақсы қабылдайды. Естуді күшейткіш аппараттарын қолдану нашар еститіндердің қабылдауын жақсартқанымен, сенсорлы алалиясы бар балалардың қабылдауын жақсартпайды. Сенсорлы алалиясы бар балалардың есту қабілетінің жағдайы туралы бірдей пікір болмағанымен, жеке зерттеулерде жиіліктің барлық диапазонында естудің сәл ғана төмендеуі байқалатыны, есту зейіні мен қабылдауында аса жоғары әлсіздік болатыны туралы айтылады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Сенсорлы алалияда қабылдау мүмкіндігі дыбыстық қозғыштардың жету темпіне, олардың арасындағы интервалдан, қабылдауға берілген дыбыстардың сапасынан тәуелді болады. Таза тондар нашар қабылданады.

Нашар еститіндермен салыстырғанда сенсорлы алалиясы бар балаларда гиперактузия жиі кездеседі — айналасындағыларға қызықсыз дыбыстарды аса сезіну: қағаз мыжығандағы дыбыс, қораптағы сіріңке шилерінің дыбысы, тамшылаған су дыбысы, ақырын шыққан сықыр дыбысы т.б. Нашар еститін балалар бұл сигналдарды қабылдай алмайды. Сау адамдар бұл дыбыстарды естиді, бірақ оларға шаршамаған, ашуланбаған болса немесе жақсы көңіл-күйде болса оларға мән бермейді. Сенсорлы алалиясы бар балалар мұндай дыбыстарды жақсы қабылдап, оларға реакциясын білдіреді: тынышсызданып, жылап, құлағы, басы ауырғанына немесе басқа қолайсыз сезімдеріне шағымданады. Бұл тағы да, баланың есту қабілетінің сақтаулы екенін дәлелдеп, «үйренбеген дыбысталулар кейде бас ми қабығының жетілмеген клеткаларына аса күшті қоздырғыш» болып табылады. Сенсорлы алалиясы бар бала кейде кез келген дауыс қаттылығындағы таныс емес дыбыстарды мүлдем елемейді.

Қорытынды

Сенсорлы алалиясы бар балалар күрделікті айналасындағылардан естіп қабылдаған жеке буындарды, дыбыс қосындыларын, сөздерді және қысқа фразаларды аяқ астынан, арнайы оқытусыз қайталауы мүмкін, алайда қайталауы тұрақсыз болады. Есту қабілеті ауыр деңгейде бұзылған балалар өз бетінше қоршаған ортадан сөздермен фразаларды меңгере алмайды. Дыбыстарға еліктеу сенсорлы алалияда тұрақсыз және көбінесе жағдайға байланысты. Сенсорлы бұзылысы бар балалар затпен оның атауы арасындағы байланысты түсінбеуімен сипатталады, оларда естіген сөздерімен өздері айтқан сөздер арасында заттық сәйкестік қалыптаспайды. Баланың енжар сөздігі тұрақсыз және белсендіден едәуір артта қалады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Соботович Е.Ф. "Алалия және сөйлеу бұзылыстары", — М., 2010. — 264 б.
2. https://www.defectologiya.pro/zhurnal/sensornaya_alaliya_u_detej_priznaki_diagnostika_i_lechenie/
3. Вернике К. Афазия. Кон и Вейгерт -2005. — 182 с.
4. Лурия А.Р. Работающий мозг: Введение в нейропсихологию. Базовые книги. 1973. - 341 с.
5. Хрущев И.Н. Нейрофизиологические аспекты обработки речи. М.: Наука.1968.33 с.
6. Флоренская Ю.А "Смысл языка"2020. — 208 с.
7. Кайданова С.И. "Грамматикалық өзгерістер мен тілдің даму заңдылықтары"— М.,1975. — с. 267-272.
8. Трауготт Н.Н. "Грамматическая теория и ее приложения" М., 2020. — с.66.

УДК 378.147.2:811

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ В ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Беляева М., Машанова С.М.

Жетысуский университет имени Ильаса Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан
milagliv02@gmail.com, saniya.mashanova@mail.ru

Статья посвящена проблеме активизации познавательной деятельности учащихся через использование инновационной технологии, которая способствует критическому мышлению, оцениванию, анализу, развитию, активности и самостоятельности учащихся.

Ключевые слова: мотивация, активность, творческая деятельность, критическое мышление, обратная связь.

Мақалада оқытудағы жаңартылған бағдарлама бойынша инновациялық әдістерді пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін, сыни тұрғыдан ойлануын, мәліметтерді саралау, бағалау негізінде қабілетін аша алумен ерекшеленеді.

Кілт сөздер: мотивация, белсенділік, шығармашылық, қабілет, сыни тұрғыдан ойлау, кері байланыс.

The article is devoted to the problem of activating the cognitive activity of students through the use of innovative technology that promotes critical thinking, assessment, analysis, development, activity and independence of students.

Key words: motivation, activity, creative effort, critical thinking, feedback.

Введение

В современном образовании учитель учится на протяжении всей жизни, в позиции, что чтение - это духовная пища. Потому что вопрос создания новых планов уроков на основе обновленной программы - одна из актуальных тем сегодняшнего дня. Учитель, который уже обучался традиционному стилю обучения, в настоящее время проводит занятия на основе теории критического обучения с подходами, ориентированными на чистую личность или класс, то есть «коллективными» и комплексными подходами, ориентированными на профессионализм, для обеспечения педагогического развития. Сегодняшний учитель - это человек, обращенный к инновациям, готовый к саморегуляции, критическому мышлению, познанию, признанию, применению, анализу, обобщению, оценке как личности, а как педагог - к новым подходам в обучении, критическому мышлению, ИКТ в обучении, можно сказать, что человек, который научился обучать талантливых и одаренных детей, обучать в соответствии с возрастом, а также управлять и руководить обучением, то есть интегрировать модули программы на уроке и во внеурочное время, и у которого сложилось другое отношение и понимание к обучению, чем раньше, для использования в своей практике.

Материалы и методы

Н.Д. Гальскова: "Процесс обучения иностранному языку отражает объединенное действие между учителем и учеником, учеником и учеником. Способность учителя организовывать педагогическое общение с учащимися повышает эффективность процесса обучения современному иностранному языку, при этом она направлена на отражение особенностей ученика как личности и овладение им иностранным языком как средством межкультурного общения» [1;2].

По мнению известного исследователя В.П. Беспалько «Система интерактивных методов - это сбор, обработка необходимой информации, лежащей в основе последовательной реализации услуг, выполняемых в процессе обучения, и функции, выполняемой сторонником этой информации», [2;63]. Сущность интерактивного метода заключается в том, что система

методов, применяемых в учебном процессе, позволяет обучающемуся вовлекаться в познавательную деятельность, изучать и понимать учебный материал.

Слово "интерактивный" происходит от английского слова «interact», inter - «взаимный» act – «совершающий действия». Интерактивный – подразумевает умение взаимодействовать друг с другом во время диалога, беседы с кем-либо (учителем, одноклассниками и т.д.) [3;5].

Особенность этого взаимодействия заключается в следующем:

- нахождение субъектов образования в одно смысловое пространство;
- совместное обсуждение задач, решаемых в поле сложных проблем, т.е. присоединение к единому творческому пространству;
- согласованность в выборе методов и средств, осуществляющих решение задач;
- совместное погружение в различные состояния в эмоциональных ситуациях, переживание созвучных чувств, встречающихся при принятии и реализации задач.

Предметная специфика, характеристика интерактивных методов-это высокая однонаправленная активность взаимодействия субъектов, взаимодействие участников, эмоциональная, духовная сплоченность.

При использовании интерактивных методов учащиеся становятся полноправными участниками процесса понимания, опыт которого служит основным источником учебного познания. Учитель не дает готовых знаний,но учит учеников самостоятельно искать. По сравнению с традиционными формами образования, в интерактивном обучении происходит чередование взаимодействия учителя и ученика: активность педагога дает место деятельности ученика, а задания педагога создают условия для их инициации.

Основная часть

В сегодняшней системе образования существует множество моделей классификации интерактивных методов обучения. Эти классификации преобразуют интерактивные методы с разных точек зрения: по содержанию, по применению, по технологическим свойствам и т. д.

Планирование приемов, используемых на уроке, также требует от учителя продуманной систематизации, учета их эффективности. В этом мы убедились в ходе учебно-педагогической практики, которая проходила в СШ № 15 города Талдыкоргана. Можно сказать, что в ходе практики мы не всего достигли по методике, в настоящее время по завершению практики мы дополнили свои знания по методике планирования нового урока. Теперь рассмотрим некоторые из методов, которые мы использовали в ходе педагогической практики:

1. Метод "INSERT" - учащийся формирует познавательное понимание по системе постукивания изученной информации, знакомится с новым материалом, собирает, дифференцирует, оценивает данные.

2. Метод "Кластера" - составление вопросов о связях тем, поиск ответов на них, обобщение идей.

3. Метод "Мематического исследования" - анализирует, прогнозирует ситуации, которые были реальными или мнимыми.

4. SWOT-анализ-развивает способность учащегося мыслить, анализировать, сравнивать по одной и той же проблеме. Оцениваются слабые стороны, возможности, приводятся конкретные аргументы об угрозах.

5. Метод "Модели Фрейера" - это метод, используемый для эффективного обучения новым словам и концепциям. Дать определение по одной теме или слову, привести соответствующий / несоответствующий пример.

6. Метод "Фишбоун"- с помощью этого метода можно сделать выводы, приводя причины и доводы по теме.

7. Метод "Горячего стула" - это метод, который повышает вовлеченность учащегося и позволяет определить возможности, способности, интересы каждого учащегося. Учащиеся приобретают навыки задавать вопросы и могут открыто общаться между собой, задавая вопросы.

8. Метод «Диаграмма Венна» - развивает у учащегося умение рассуждать, анализировать, сравнивать по теме, учит определять особенности с аналогиями.

9. Метод "Мозгового штурма" - это осмысление в письменной или устной форме того, что они узнали о какой-либо информации (информации, проблеме, вопросе).

10. Метод "Шести шляп" - это метод, который учит учащихся развивать мышление, быть ответственными [4].

Результаты и обсуждения

Мы убедились, что вышепредложенные методы дают возможность учащимся критически мыслить, развивать познавательную деятельность, раскрывать свои неосознанные способности, а для учителя-достигать поставленных целей, видеть результаты своего урока, устанавливать обратную связь и развиваться дальше.

Следовательно, методы интерактивного обучения отличаются от традиционных методов обучения тем, что учащиеся в процессе обучения имеют прочную память, используя свой жизненный опыт, способны раскрывать личные и профессиональные способности посредством анализа и обобщения данных. Вместе с тем, не только формирует, но и развивает познавательную активность и поисковую самостоятельность, которые являются предпосылками для получения качественного образования. Также интерактивный подход формирует поле, в котором учащиеся чувствуют себя комфортно, пробуждает у них интерес, желание использовать иностранный язык в практическом плане для своих нужд, повышает потребность в изучении языка. Применение интерактивного подхода повышает результативность занятий. Ведь она полностью мотивирует личность учащегося, который является главным субъектом на уроке иностранного языка, сопоставляя его эмоции, чувства, интуицию с его истинной потребностью, пробуждая его языковые, познавательные, творческие способности.

Заключение

Итак, преимущества интерактивных методов обучения иностранному языку:

- вызывает интерес личности к овладению иностранным языком;
- расширяет активность участия каждого учащегося в учебном процессе;
- обращает внимание на чувства каждой личности;
- адаптирует к эффективному усвоению учебного материала;
- воздействует на личность в многостороннем поведении;
- формирует мнения и отношения личности;
- способствует изменению поведения.

Таким образом, интерактивный метод ставит учащегося в активное положение, делает процесс получения знаний значимым, позволяет добиться определенных успехов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика преподавания иностранным языкам. - М., «Аркти Глосса»- 2000. - 165с
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва,1989, 325б .
3. Максутканова М. интерактивная доска. Учебно-воспитательная технология, 2010г. 32б.

ЖАҢАНДАНУ МЕН ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ ӘСЕРІ

Болатқызы А., Жумагельдинова Ж.Н., Тұрабай Г.К.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
bolatkyzy2006@list.ru¹, jumageldinova.05@mail.ru², guldana.keliskyzy@gmail.com³

Бұл мақалада ағылшын тілінің жаһандану мен заманауи технологиялардың әсерінен қалай дамып, өзгергені қарастырылады. Ағылшын тілі бүгінгі таңда әлемдік тіл ретінде кеңінен таралып, көптеген елдерде негізгі байланыс құралына айналды. Жаһандану үрдісі мен жаңа технологиялар, әсіресе ғаламтор мен әлеуметтік желілер, ағылшын тілінің дамуына үлкен әсер етті. Бұл тілдің басқа тілдермен өзара ықпалдасуын арттырып, жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуына себеп болды.

Сонымен қатар, ағылшын тілінің қолданылуы тек ғылыми, бизнес және мәдениет салаларымен шектелмей, күнделікті өмірде де кеңейіп жатыр. Технологиялардың әсерінен жаңа сөздер мен қысқартулар пайда болып, бұл тілдің құрылымында да өзгерістер байқалуда. Қорытындылай келе, ағылшын тілі тек халықаралық қатынас құралы ғана емес, жаһандану мен технологиялар әсерінен мәдени, әлеуметтік және экономикалық байланыстарды нығайтудағы маңызды факторға айналды.

Кілт сөздер: жаһандану, заманауи технологиялар, ағылшын тілі, тілдік өзгерістер, әлемдік тіл.

В статье рассматривается влияние глобализации и современных технологий на развитие и трансформацию английского языка. В последние десятилетия английский язык стал не только языком международного общения, но и основным средством взаимодействия в разных сферах — от бизнеса и политики до науки и культуры. Особое внимание уделяется роли английского языка как мирового языка, его взаимодействию с другими языками и культурными особенностями разных стран.

Статья также анализирует влияние новых технологий на язык, в частности, на лексические и грамматические изменения, вызванные использованием Интернета, социальных сетей и мобильных устройств. Эти технологии стали мощными катализаторами распространения английского языка, как в образовательной сфере, так и в повседневной жизни. Через глобальные платформы и приложения, использующие английский, множество людей по всему миру активно начинают осваивать и использовать этот язык.

В заключение, статья подчеркивает, что глобализация и современные технологии не только способствуют распространению английского языка, но и приводят к его изменениям. Эти изменения касаются не только лексики и грамматики, но и способов использования языка в различных контекстах. Влияние технологий на английский язык продолжает расширяться, и в будущем этот процесс, вероятно, станет еще более интенсивным.

Ключевые слова: глобализация, современные технологии, английский язык, языковые изменения, мировой язык.

This article explores the influence of globalization and modern technologies on the English language. It analyzes the current role of English as a global language, its interaction with other languages, and how technology drives linguistic changes. The article delves into the significant contributions of the Internet, social networks, and mobile devices to the spread and evolution of English. These technologies have played a key role in making English more accessible and influential worldwide, impacting its usage across diverse fields such as business, science, culture, and social interaction. The integration of English into everyday digital communication, from social media platforms to mobile applications, has contributed to its prominence as a global lingua

franca. Additionally, the article highlights the evolving linguistic features and new forms of expression emerging in English due to technological advancements.

Key words: *globalization, modern technologies, English, linguistic change, world language.*

Кіріспе

Ағылшын тілі әлемдегі ең көп сөйлейтін тілдердің бірі бола отырып, жаһандық мәдени және коммуникациялық кеңістікте ерекше орын алады. Соңғы онжылдықтарда біз оның құрылымында, сөздік қорында және қолдануында айтарлықтай өзгерістерді байқадық, бұл көбінесе жаһандану процестеріне және заманауи технологиялардың дамуына байланысты. Жаһандану экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени аспектілерді қамтитын күрделі процесс ретінде тіл тәжірибесі мен мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттестікке терең әсер етеді. Өз кезегінде, қазіргі заманғы технологиялар, соның ішінде Интернет, әлеуметтік желілер және мобильдік қосымшалар тек қарым-қатынас әдістерін ғана емес, тілдің табиғатын да түрлендіреді, оның өмір сүруі мен қолданылуының жаңа формаларын жасайды [1].

Жаһанданудың құбылыс ретінде даму тарихы Интернет пен цифрлық технологиялардың пайда болуынан көп бұрын басталды. Дегенмен, соңғы онжылдықтарда жаһандану бұрын-соңды болмаған пропорцияларға ие болды, бұл көлік-коммуникациялық технологиялардың дамуының арқасында мүмкін болды. Бұл тілдердің, әсіресе ағылшын тілінің араласып, сөздер мен сөз тіркестерін бір-бірінен алуына және жаңа жағдайлар мен қарым-қатынас талаптарына бейімделуіне әкелді. Жаһандану ағылшын тілінің лингва франка ретінде таралуына ықпал етіп қана қоймай, оның құрылымын өзгертеді, бұл тілдік ортада болып жатқан процестерге ерекше назар аударуды талап етеді [2].

Жаһанданудың ағылшын тіліне әсері әртүрлі аспектілерде көрінеді. Бір жағынан, бұл ағылшын тілінің халықаралық коммуникация құралы ретінде таралуына ықпал етіп, оны жаһанданған әлемде кәсіби және жеке дамуды іздейтін адамдар үшін маңызды етеді. Екінші жағынан, жаһандану әртүрлі диалектілер мен екіпіндердің элементтерін, сондай-ақ басқа тілдерден алынған қарыздарды қамтитын жаһандық ағылшын тілі сияқты тілдің жаңа формаларының пайда болуына әкеледі. Бұл ағылшын тілі икемді және әртүрлі болатын бірегей тілдік ортаны жасайды [3].

Ағылшын тілін өзгертуде заманауи технологиялар басты рөл атқарады. Интернет пен әлеуметтік желілердің пайда болуы адамдардың қарым-қатынасын өзгертті, бұл өз кезегінде тілге әсер етті. Біз мәтіндік хабарламалар, электрондық пошталар және әлеуметтік желілердің пайда болуы адамдардың қарым-қатынасын өзгертті, бұл өз кезегінде тілге әсер етті. Біз мәтіндік хабарламалар, электрондық пошталар және әлеуметтік желілердегі жазбалар сияқты пайдаланушылардан өз ойларын жылдам және қысқаша жеткізуді талап ететін жаңа коммуникация түрлерінің серпінін көріп отырмыз. Бұл сөздердің аббревиатурасына, грамматикалық құрылымдарының өзгеруіне және жаңа сөз тіркестерінің пайда болуына әкеледі. Сонымен қатар, заманауи технология ағылшын тілін бұрын кең таралмаған елдерге таратуға көмектесіп, жаңа тілдік қауымдастықтар мен диалектілерді құруда [4].

Цифрлық ғасырда ағылшын тілі қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар зерттеу және талдау нысанына айналып отыр. Онлайн курстардың, тіл үйренуге арналған қосымшалардың және ана тілінде сөйлейтіндермен сөйлесуге арналған платформалардың пайда болуы оқу процесін қол жетімді және әртүрлі етеді. Ағылшын тілін үйренудегі жаһандық тенденциялар технологияны қолдану арқылы әлемнің әр түкпірінен келген адамдарға білім мен тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді, бұл тіл мен мәдениетті тереңірек түсінуге ықпал етеді. Дегенмен, бұл ақпарат көздеріне және студенттердің дайындық деңгейіне байланысты әртүрлі болуы мүмкін оқыту сапасы мен стандарттарға қатысты сұрақтарды да тудырады [5].

Жаһанданудың ағылшын тіліне ықпалының мәдени аспектілері де зерттеудің маңызды тақырыбы болып табылады. Жаһандану тілдің таралуына көмектесіп қана қоймай, оның мәдени коннотацияларына да әсер етеді. Ағылшын тілі жаһандық мәдениеттің

тасымалдаушысына айналып, мәдени элементтердің араласуына және мәдени бірегейліктің жаңа формаларын жасауға алып келеді. Бұл тілді байытып, жеке мәдениеттердің бірегейлігі мен бірегейлігін жоғалту туралы алаңдаушылық тудыруы мүмкін [5].

Жаһандану мен заманауи технологиялар жағдайында ағылшын тілінің болашағы ашық мәселе күйінде қалып отыр. Бір жағынан, ағылшын тілі одан әрі дамып, жаңа жағдайларға бейімделуде, қолжетімді және әмбебап болып келеді. Екінші жағынан, оның таралуы басқа тілдер мен мәдениеттердің жойылып кетуіне әкелуі мүмкін деген қауіп бар, бұл лингвистер мен мәдениеттанушылар арасында үлкен алаңдаушылық тудырады. Ендеше, жаһандану мен заманауи технологиялардың ағылшын тіліне әсерін зерттеу – жан-жақты көзқарас пен терең талдауды қажет ететін өзекті де көп қырлы міндет.

Жаһанданудың ағылшын тіліне әсері оның эволюциясы мен бейімделуінен көрінеді. Біз ағылшын тілінің тұрақты емес екенін, оның басқа тілдер мен мәдениеттерден алынған қарыздарды қабылдай отырып, үнемі өзгеріп отыратынын атап өттік. Бұл тілдің баюына әкеліп соғады, сонымен қатар кейбір дәстүрлі формалар мен мағыналарды жоғалту сияқты жаңа қиындықтардың туындауына әкеледі. Жаһандану ағылшын тілінің ағылшын тілінде сөйлейтін елдерден тыс таралуына ықпал етіп, жаңа акценттердің, диалектілердің, тіпті оның әртүрлі түсіндірмелерінде «ағылшын тілі» сияқты жаңа тіл формаларының пайда болуына әкелді. Бұл алуан түрлілік тілдің динамикасының, оның жаңа жағдайларға, заман талабына бейімделу қабілетінің дәлелі [6].

Ағылшын тілін өзгертуде заманауи технологиялар басты рөл атқарады. Интернет пен әлеуметтік желілердің пайда болуымен біз ағылшын тілінің қол жетімді және кең тарағанын көріп отырмыз. Технология ақпарат пен идеялардың жылдам алмасуын жеңілдетеді, бұл өз кезегінде тілге әсер етеді. Біз мессенджерлер, блогтар және әлеуметтік желілер сияқты жаңа коммуникация түрлері тілдің лексикалық және грамматикалық құрылымын қалай өзгертетінін талдадық. Аббревиатуралар, эмодзилер және цифрлық коммуникацияның басқа элементтері күнделікті тілдің бір бөлігіне айналып, адамдардың өзара әрекеттесу тәсілдеріндегі өзгерістерді көрсетеді.

Цифрлық ғасырда ағылшын тілі тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар оқу мен өзін-өзі көрсету алаңына айналды. Біз ағылшын тілін үйренудегі ғаламдық трендтерді, соның ішінде онлайн курстарды, мобильді қосымшаларды және тілді үйренуді қолжетімді әрі тиімді еткен басқа да цифрлық ресурстарды қарастырдық. Бұл технологиялар ағылшын тілін меңгеруге ұмтылатын адамдарға жаңа көкжиектер ашып, ағылшын тілді елдердің мәдениеті мен дәстүрлерін тереңірек түсінуге мүмкіндіктер туғызады. Сонымен қатар, біз осы мүмкіндіктермен бірге сыни тұрғыдан ойлау және цифрлық көздерден алатын ақпаратты талдау қажеттілігі сияқты жаңа міндеттер туындайтынын мойындауымыз керек [7].

Жаһанданудың ағылшын тіліне ықпалының мәдени аспектілері де ерекше назар аударуды қажет етеді. Біз ағылшын тілінің мәдени құндылықтар мен нормаларды тарату құралына айналғанын және оның басқа тілдермен және мәдениеттермен қалай әрекеттесетінін талқыладық. Жаһандану ағылшын тілінің мәдениет, өнер және ойын-сауық тілі ретінде таралуына ықпал етті [8]. Біз ағылшын тіліндегі фильмдер, музыка және әдебиеттер әлемде қалай танымал болып, жаңа мәдени бірегейліктерді қалыптастырып, әртүрлі елдердегі ағылшын тілін қабылдауға әсер етіп жатқанын көріп отырмыз.

Жаһандану мен заманауи технологиялар жағдайында ағылшын тілінің болашағы ашық мәселе күйінде қалып отыр. Ағылшын тілі қоғамдағы және технологиядағы өзгерістерге бейімделе отырып, дами береді деп болжауға болады. Әртүрлі мәдениеттер мен тілдердің өзара әрекеттесуінің нәтижесінде пайда болатын тілдің жаңа формалары мүмкін. Дегенмен, жаһандануға қарамастан, әр тіл мен мәдениеттің өзіндік құндылығы мен бірегейлігі бар екенін есте ұстаған жөн. Тілдік әртүрлілік пен мәдени мұраны сақтау, тіпті жаһандық коммуникация контекстінде де біздің алаңдаушылықтарымыздың бірінші қатарында қалуы керек [9].

Қорытынды

Қорытындылай келе, жаһандану мен заманауи технологиялардың ағылшын тіліне әсері – өміріміздің барлық аспектілеріне әсер ететін көп қырлы және күрделі процесс. Ағылшын тілі осы өзгерістердің көрінісі ретінде дамып, бейімделіп, байып отырады. Тіл тек қарым-қатынас құралы емес, мәдени-тарихи құндылықтарды жеткізудің маңызды құралы екенін түсінуіміз керек. Жаһандану мен лингвистикалық әртүрлілікті сақтау, біздің әлемде бар әрбір мәдениет пен тілді құрметтеу және бағалау арасындағы теңгерімді сақтау маңызды. Сайып келгенде, ағылшын тілі, кез келген басқа тіл сияқты, біздің әлемді қалай қабылдайтынымызды және қалай әрекет ететінімізді қалыптастыратын қоғамымызда басты рөл атқара береді [10].

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Mohammed, M.A.A., & Abdalla, M. English language and globalization. Intl J of Novel, Research in Education and Learning, 7(1), (2020). 5-11.
2. Akulich, M.M. Education in the context of globalization. University Management: Practice and Analysis, (2005). 50-57 pp.
3. Alekberova, I.E. The English language in the context of globalization. Lingua mobilis, (2021). 104-110 pp.
4. Altbach, P. Global perspectives on higher education. Litres. (2021).
5. Altbach, P.G. The impact of globalization on higher education. Economics of Education, (2), (2009). 83-86 pp.
6. Berezovskaya, O.M., & Kir'yanova, L.G. Trends in ethnolinguistic processes in the context of globalization of modern society. Bulletin of Tomsk Polytechnic University. Geo-Resource Engineering, V. (2020). 315.
7. Voevodina, I.V., & Kogteva, U.A. (2018). The impact of globalization processes on linguistic behavior and methods of teaching English. Russian Journal of Education and Psychology, V. 9(1-2), 32-49 pp.
8. Gonçalves, B., Loureiro-Porto, L., Ramos, H.H., & Sánchez, D Mapping the Americanization of English in Space and Time. (2017).
9. Kosyreva, M.S. Globalization of the English language: Causes and consequences. Philological Sciences. Issues of Theory and Practice, (7), (2017). 40-43.
10. Denezhkina, A.S., & Kuzina, M. Globalization of the English language in modern international relations. Linguistics and Education, (1), (2024). 15-22.

ӘОЖ 371.3

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Болатова Б.Б.

С. Мұратбеков атындағы Мектепке дейінгі шағын орталығы бар №9 орта мектеп,
Талдықорған қ., Қазақстан
assel_miledi83@mail.ru

Ғылыми мақалада дене шынықтыру пәнінде қолданылатын заманауи әдістер анықталып, олардың тиімділігі мен қолдану ерекшеліктері талданады. Зерттеу нысаны – дене шынықтыру сабақтарын қызықты әрі тиімді өткізу мәселесін қарастырып, жаңа әдістемелік тұжырымдар ұсыну болып табылады. Зерттеудің жаңашылдығы – автор оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін заманауи әдістерді енгізіп, эксперименттік зерттеулер жүргізу арқылы ғылыми негізделген қорытындылар жасаған.

Кілт сөздер: дене шынықтыру, спорт, оқушы, жаңа технологиялар, әдіс-тәсілдер.

В научной статье определены современные методы, применяемые в дисциплине физическая культура, проанализированы их эффективность и особенности применения. Объектом исследования является рассмотрение вопроса интересного и эффективного проведения занятий физической культурой и представление новых методических выводов. Новизна исследования заключается в том, что автором были сделаны научно обоснованные выводы путем внедрения современных методов и проведения экспериментальных исследований для повышения интереса учащихся к предмету.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, школьник, новые технологии, методы и приемы.

The scientific article identifies modern methods used in the discipline of physical education, analyzes their effectiveness and application features. The object of the research is to consider the issue of interesting and effective physical education classes and to present new methodological conclusions. The novelty of the research lies in the fact that the author made scientifically sound conclusions by introducing modern methods and conducting experimental research to increase students' interest in the subject.

Key words: physical education, sports, school student, new technologies, methods and techniques.

Кіріспе

Бүгінгі таңда білім - қоғамның әлеуметтік-экономикалық, интеллектуалдық және рухани дамуының стратегиялық бағдары ғана емес, сонымен қатар біздің қоғамымыздың қауіпсіздігінің кепілі.

Оқытудағы жаңа технология аса қажетті педагогикалық мәселелердің шешімдерін табуға, ой еңбегін дамытуға, оқу процесін тиімді басқаруды қамтамасыз етеді. Жаңа технологияларды оқыту процесінде қолданудың басты ерекшелігі - ол мұғалімдер мен оқушыларға өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасауға көп мүмкіндік береді және оны педагогикалық мақсатта пайдалану оқушылардың зердесіне, сезіміне, білім-парасатына, денсаулығына әсер ете отырып оның интеллектуалдық мүмкіншіліктерін арттыруға көмектеседі.

Материалдар мен әдістер

Дене тәрбиесінде жаңа әдістер қолдану әр уақытта да өзекті болып табылады. Дене шынықтыру сабағында келесі әдістер тиімді болып табылады: сын тұрғысынан ойлау, сұрақ-жауап әдісі, сайыс әдістері.

Дене тәрбиесінің әлеуметтік жүйе және қоғамдық құбылыс есебінде дене тәрбиесі жүйесін, оның қалыптасуы мен дамуының негізгі ерекшеліктерін, оның қызметі мен

құрылымын танып, білудің қажеттілігі білім беру мен тәрбие талаптарына сәйкес өсіп келе жатқан ұрпақтың дене тәрбиесін жақсартуды қамтамасыз ету үшін керек. Дене тәрбиесі тек мектептегі дене шынықтыру сабағы ғана емес, сонымен қатар ол сабақтан тыс, мектептен де тыс денсаулыққа байланысты іс-шаралар жүйесі екенін ескерсек, қазіргі кезеңдегі білім беру орындарындағы дене тәрбиесінің жүйесі жастардың денсаулықтарын нығайтумен қатар, тұлға бойындағы биологиялық-психологиялық қажеттіліктердің жан-жақты жетілуіне, өмірге белсенді ұстаным мен ізгілікті қатынастарын дамытуды меңзейді. Мұндай маңызды әдістеме ғылыми және оқу пәні ретінде жетекші рөл атқаратын, дене тәрбиесі саласындағы кәсіптік бағытта болашақ ұстаздарды дайындауды жүзеге асыратын жоғары оқу орындарындағы оқыту жүйесіне тікелей қатысты. Қазіргі таңда жалпы орта мектептердегі оқу бағдарламаларын құрастыру бағыт-бағдары өзгерді. Алайда, бұлардың бәрінде мектеп оқушыларын қайда оқитындығы ескерілмейді, олардың меңгеруі тиіс негізгі дағдылар мен қабілеттер, оқу нормасын тапсыруға арналған ереже-шарттар көрсетілген. Денені шынықтыру жаттығуларының орындалуы қозғалыс дайындығының деңгейі туралы толық мәлімет береді. Дегенмен, бұл бағдарламалар базалық, үлгілік сипатқа ие, сондықтан оларды әрбір ұстаз жергілікті жағдай мен салт-дәстүрлерге орай өзгертулер мен толықтырулар енгізіп, өзгерте алады. Дене тәрбиесі мәселелерін шығармашылық тұрғыда шешуге, өзгермелі өмір жағдайында инновациялық процестер мен жаңашыл бағыттарды өз уақытында меңгере отырып, тәжірибеге сын көзбен қарап, дене тәрбиесі міндеттерін жүзеге асыруға белсенді, салауаттылық пен дене мәдениетін меңгерген маман даярлаудың маңыздылығы артуда.

Негізгі бөлім

Дене тәрбиесін, жаңа технология мен озат тәжірибені ұлттық және жалпыадамзаттық құндылық қағидаларымен сабақтастыра зерттеу – бүгінгі күн талабынан туындап отырған педагогика ғылымының мақсат-міндеттерінің бірі. Дене тәрбиесінің мәнін бүгінгі жаңа заман талабына сәйкес қарастыру – бұл адамды өзі өмір сүрген ортаның жемісі ғана емес, сол ортадағы дене мәдениеті, адамгершілік қарым-қатынасы, дүниеге көзқарасы әрекетімен көрінетін субъект деп танылуымен айқындалады. Қоғамның елеулі өзгерістерге түсуі, адамның мақсат-мұраттарына, тұрмыс-тіршілігі мен мінез-құлқына, сондай-ақ өзінің жеке басына да субъект ретінде өзгеріс әкелуде. Оның үстіне қоғамдағы салауаттылық, дене мәдениеті мен рухани құндылықтардың табиғаты, мәні, шығу тегі және атқаратын қызметтері туралы жан-жақты зерттеу жүргізу оқушылардың дене тәрбиесін салауаттылық дене мәдениеті мәселесімен байланыста қарастыру қажеттігі біздің тақырыбымыздың өзектілігін айқындай түседі.

Елімізде бәсекеге қабілетті білім – білім беру саласының ең басты міндеті болып отыр. Дамудың алдыңғы қатарындағы елдердің білім дәрежесімен теңесу – еліміздің біліми саясатының негізгі көздегені мақсат болып табылады. Дамыған елу елдің қатарына енудің алғышарттарының бірі де осы сапалы да бәсекеге қабілетті білім деп анық айта аламыз. Сондықтан да еліміздегі мектептер мен колледждердегі білім берудің басты ұстанымдары мен міндеттері, әрекеттері, жолдары осы мақсатқа орай ұйымдастырылады.

Мақсатқа жетудің түрлі әдіс-тәсілдері бар. Солардың бірі де бірегейі оқытудың жаңа технологияларын тиімді пайдалану. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 18-бабының 8-тармағында: «Оқытудың жаңа технологияларын сынақтан өткізу, білім берудің жаңа мазмұнын енгізу үшін білім беру ұйымдарында эксперимент тәртібімен іске асырылатын білім беру бағдарламалары әзірлену мүмкіндігі», - атап көрсетілген [1]. Осыған орай қазір еліміздегі көптеген мектептер мен колледждерде білім берудің жаңа жүйесі енгізіліп, әлемдік білім беру кеңістігіне бет бұруда. Білімі мен ғылымы өз дәрежесінде дамыған елдер көш бастап, қашан да елдік дамудың кез келген саласында озық тұрары сөзсіз. Бізде осы көштен қалмаудың қамын жасап тырысуымыз керек.

Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарындағы «Дене тәрбиесі» пәнінің мақсаты әлі күнге дейін толықтыруды, дамытуды қажет етеді, осыған орай оның ғылыми негізделген бағыт-бағдарын жасау қажеттілігі туындайды. Осы бағыттағы ізденістердің тиімдісі дене тәрбиесі сабағында дәстүрлі емес оқыту құралдарын қолдануды зерттеу

болып табылады. Дене тәрбиесі өсіп келе жатқан жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру саласының бір тармағы болып табылады және ол студенттің жан-жақты дамуына, күшті де қуатты болып өсуіне, ұзақ уақыт шығармашылық еңбекке жарамды адамды қалыптастыруға, оны Отан сүйгіштікке дайындауға қызмет етеді.

Еліміздегі білім беру саласында және әртүрлі қолдану салаларына байланысты жаңа бағыттағы спорт, дене тәрбиесі жүйесі бойынша мамандарға деген сұраныстардың артуы, оларды дайындаудағы білімділігі мен қабілеттілігі, біліктіліктің қазіргі талаптарға сай болуы өте үлкен маңызды жұмыстарды атқаруды талап етеді және болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын, білім стандартына, мазмұнына сай жетілдіру мәселелері көкейкесті мәселе болып отыр. Анықталған міндеттерді толық жүзеге асыру дене тәрбиесі жүйесіне тікелей байланысты. Дене тәрбиесін жүзеге асыру – денсаулықты нығайту, білім беру, дамыту, тәрбиелеу міндеттерін шешуге арналған педагогикалық жұмыстардың бірі бола отырып, студенттің денсаулық деңгейін арттыру, табиғи күш-қуатын нығайту, дене мүшелерін гигиеналық негіздері мен дене - қозғалыс қабілеті мүмкіндіктеріне сай, өз бетінше қимыл-қозғалыс жаттығуларын орындап, өзін-өзі үнемі дамытып, көңілді де сергек жүруге баулиды. Болашақ ұрпағымыздың денсаулығының мықтылығы, салауатты өмір сүруі колледж педагогының жеке басымен оның жоғары оқу орнындағы теориялық жеке тәжірибелік дайындығының дәрежесіне тікелей байланысты. Осыған орай оқушылардың дене тәрбиесі жүйесін жүзеге асыру жұмыстарын дұрыс ұйымдастыруға болашақ мұғалімдерді даярлау ісін кәсіби дайындықтың ажырамас бөлігі ретінде қарастыру керек. Дене тәрбиесі және спорт мамандары күрделі әлеуметтік міндеттерді шешуге араласумен бірге оқушылардың психологиялық ерекшеліктеріне сай, оқу-тәрбие міндеттерін шешуде олардың рухани жетекшісі, бақылаушысы да болуы тиіс. Студенттерге дене шынықтыру сабақтарында жаңа технологияны пайдалану оқыту мен тәрбиелеудің жалпы заңдылықтарына бағынған. Сондықтан оны жүзеге асыру барысында дене тәрбиесінің жас және жыныстық ерекшеліктерін ескере отырып, осы заңдылықтарды көрсететін жалпы педагогикалық ұстанымдарды басшылыққа алу қажет. Ол ұстанымдарға жататындар: жан-жақтылық, саналылық пен белсенділік, бірте-бірте жасалатын әрекет, қайталамалық, көрнекілік, жеке даралық, ізденімпаздық.

Оқу үдерісінің үздіксіз процесі негізгі үш қағидаларда көрініс тапқан:

а) оқу-тәрбие процесі көп жылғы және жыл бойындағы сипатқа ие болуы тиіс;

ә) сабақ барысында әрбір келесі сабақтың әсері алдыңғы сабақтың ізінше қатпарлы әсер қалдыруы тиіс, себебі жас студенттің ағзасында алдыңғы сабақтардың әсерінен пайда болған жағымды өзгерістер беки түсуі және дами түсуі қажет;

б) демалыс жұмыс қабілетін қалпына келтірудің дами түсуі үшін жеткілікті болуы тиіс.

Нәтижелер мен талқылаулар

Дене жүктемелерін бірте-бірте және жоғары деңгейге арттыру ұстанымы олардың көлемі мен қарқындылығының, оқушыны дайындауға қойылатын талаптардың бірте-бірте күрделенуінің үздіксіз дамытумен байланысты болып келеді. Сабақтарды бірте-бірте күрделендіру, бірізді ету оқушыны дайындаудың мүмкіндіктері мен деңгейлеріне сәйкес келіп, олардың спорттық жетістіктерінің үздіксіз арта түсуін қамтамасыз етуі тиіс. Дене жүктемелерінің деңгейлі түрде өзгеру ұстанымы олардың динамикасының толқынды сипатын көрсетеді, себебі ол салыстырмалы алғанда оқу – тәрбие үдерісінің кіші-гірім үзіндісіне, немесе сабақтардың кезеңдері мен тұтас бір дәуіріне де тән болуы мүмкін.

Спорттық техника мен оны жаңа тұрғыда жетілдіруге үйрету әдістерінің кез-келген түрінің жағымды жақтары бар, бірақ ол жеке қалпында шапшаң әрі тиімді үйретуді толық қамтамасыз ете алмайды, сондықтан спорттық техниканы меңгеру барысында барлық әдістер-тәсілдер бірін-бірі толықтыратын түрде қолданылады. Олар жиірек бір мезгілде пайдаланылады.

Қимыл-қозғалыстарды белгілі реттілікте игеру, және айқындау. Атап айтқанда: дайындалып жүрген оқушылардың оқуға деген жағымды ынта-жігерін қалыптастыру; қозғалыс қимылының мәні туралы білімді қалыптастыру; әрбір спорт түрлері бойынша үйренетін қозғалыстар туралы толық түсінікті қалыптастыру; үйренетін қозғалыс қимылын

тұтастай игеру. Сөйтіп, қимылға үйрету дегеніміз - бұл білім алу, қозғалыс икемділігін қалыптастыру және тиісті дене жаттығуларын қалыптасудың қасиеттерін тәрбиелеу.

Талдау, жалпы білім беру мектептерінде оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру мен басқаруға білім беру мен спорттық мекемелерге тән құрылымдар - мақсат, жалпы және арнайы (арнайылық) міндеттер, әдістер мен қағидалар, оқу процесінде жүзеге асатын, нақты бағыттылығы бар, оқу материалының теориялық және тәжірибелік мазмұны кіретінін көрсетті. Оқушы-спортшының осы білім беру кеңістігіндегі таңдаған жолының басы, мектептегі оқу мерзіміндегі бастапқы кезеңнің де анық құрылымы немесе мазмұны болады.

Қорытынды

Дене тәрбиесі сабағында оқытудың дәстүрлі емес әдістерін қолдану барсында оқушылардың дене тәрбиесін дамыту технологияларын жетілдіруге; дене тәрбиесі сабақтарында оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеуге, дене тәрбиесі арқылы жеке тұлғаның психофизиологиясын өзгеруге: өзін-өзі реттеуін қалыптастыру; дене тәрбиесі сабақтарын пәнаралық байланыс арқылы жетілдіру; дене қабілетін рухани құндылықтар арқылы дамыту; релаксация арқылы жеке тұлғаның психофизиологиялық қабілеттерін дамыту; психикалық қуат мүмкіндіктері мен дене тәрбиесін сабақтастырып дамытуға т.б. қол жеткізуге болады.

Қазіргі талаптарды ескере отырып, мектептегі дене тәрбиесі міндеттерін толық және табысты шешу үшін табиғи ортаны және адамның қозғалыс қызметі жағдайларын жақсы зерттеу қажет болады. Осы мәселенің маңызды бөліктерінің бірі - мектеп жасындағы балалардың қозғалыс функцияларын дамытудың педагогикалық аспектілерін зерттеу.

Бірінші шарт — қозғалыс әрекеттерін үйрету. Оқушылардың қозғалыс тәжірибесі көп болған сайын, оларда жаңа қозғалыс қимыл түрлері жылдамырақ қалыптасады. Ақырында негізгі гимнастикалық ойындарын, жүзуді, шаңғымен жүруді, спорттық жаттығуларды енгізе отырып оқушыларды кең көлемде бағдарламамен оқыту қозғалыс функцияларының қалыптасуына себепкер болады.

Екінші шарт — дене қасиеттерін дамыту. Олардың дамуы қаншалықты жоғары болса, қозғалыс дағдылары да соншалықты табысты, нәтижелі қозғалыс әрекеттері де қалыптасады. 6-7 жастағы балалардың жеке қозғалыс жылдамдығына, иілгіштігіне, икемділігіне, бұлшық еттерінің тұрақты күшіне, 8-10 жастағы балалардың жылдамдығына, икемділігіне, дене бұлшық еттерінің тұрақты күшіне, 10-13 жастағы балалардың күш деңгейінің жылдамдығына, 14-16 жастағылардың ең жоғарғы күш деңгейімен жылдамдығына назар аудара отырып, барлық дене қасиеттерінің бірқалыпты дамыту қажет.

Үшінші шарт — бұлшық ет күшін жұмсау мен уақыт бойынша жасалған қозғалысты дәл бағалай білу біліктілігіне үйрету. Осы шарттарды жүзеге асару мұғалімнің қызметіне байланысты. Қозғалыс әрекеттеріне үйрету барысында педагогикалық әсер етудің барлық шарттары өзара бірігіп іс-әрекет етуді, өйткені қозғалыс функцияларының көрсеткіштері қозғалыс дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Олардың қайсы бірін елемей, үйреті барысын кідіртеді, немесе күрделендіруі мүмкін. Дегенмен 3-ші шарттың ерекше орын алатындығын есептен шығаруға болмайды. Қозғалысты басқару мүмкіндігі туралы айта отырып, И.П. Павлов: «Адам өз қимылының әрбір сәтін сезбейтін болса, онда оларды басқара да алайды» – деп атаған. Әрине қозғалыс қимылдарына оқушыларды табысты түрде үйретудің табысты шарттарының бірі - қозғалыс қимылдарының дамуына себепкер болатын және уақыт кеңістік пен бұлшық еттерінің күш жұмсау жәрежесі бойынша орындалатын қозғалыстарды басқару біліктілігімен тығыз байланыстағы қозғалыстарды басқару қабілеттілігі оларда тәрбиелеу керектігі түсінікті.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚР «Білім туралы» Заңы, 2017 ж.
2. Қуанышов Г.Ш. «Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі» Алматы, 2002 ж.
3. Меснин В.Р. Основы менеджмента —М: Трида ЛТД, 2015 ж.
4. Қалиев С.«Қазақ тәлім-тәрбиесі» Алматы, 2020 ж.

UDC 373.1

CHINESE CALLIGRAPHY: HISTORY, PHILOSOPHY AND AESTHETICS

S. Dyussebayeva, A. Mikhailova, K. Melyushchenko

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
s.berikovna@mail.ru, mikhailovaarina001@gmail.com, iamcrybaby99@gmail.com

Chinese calligraphy (書法, shūfǎ) is not only a unique art of writing but also an essential part of China's cultural heritage. Its history spans several millennia, beginning with the earliest hieroglyphic symbols and evolving through various stages influenced by different dynasties and cultural transformations. This article explores the key stages of the development of calligraphy, its philosophical and aesthetic foundations, and its influence on other art forms, including painting, architecture, and literature. Special attention is given to the relationship between Chinese calligraphy and major philosophical teachings such as Confucianism, Daoism, and Buddhism, which have significantly shaped the artistic and spiritual principles of this art. The aesthetic perception of calligraphy in Chinese culture, its symbolism, and its deep connection with traditional concepts of harmony, nature, and self-awareness are also examined. Furthermore, the article analyzes the role of calligraphy in the modern world, its place in China's education system, the preservation of traditional styles, and the emergence of new trends that combine classical techniques with contemporary artistic movements. Examples of works by outstanding calligraphy masters are provided, highlighting the influence of this tradition on modern art and design, as well as its prospects in the context of globalization and technological progress.

Key words: Chinese calligraphy, art of writing, philosophy, Confucianism, Daoism, Buddhism, aesthetics, styles, traditions, modernity.

Қытай каллиграфиясы (書法, shūfǎ) – бұл тек ерекше жазу өнері ғана емес, сонымен қатар Қытайдың мәдени мұрасының маңызды бөлігі. Оның тарихы бірнеше мыңжылдықты қамтып, ежелгі иероглифтік белгілерден бастап, әртүрлі әулеттер мен мәдени өзгерістерге байланысты кезеңдерден өткен. Бұл мақалада каллиграфияның негізгі даму кезеңдері, оның философиялық және эстетикалық негіздері, сондай-ақ кескіндеме, сәулет және әдебиет сияқты өнердің басқа салаларына әсері жан-жақты қарастырылады. Каллиграфия мен конфуцийшілдік, даосизм және буддизм сияқты негізгі философиялық ілімдердің өзара байланысына ерекше назар аударылады. Бұл ағымдар каллиграфияның көркемдік және рухани қағидаларының қалыптасуына айтарлықтай ықпал еткен. Сондай-ақ, қытай мәдениетіндегі каллиграфияның эстетикалық қабылдануы, оның символдық мәні және дәстүрлі үйлесім, табиғат және өзін-өзі тану ұғымдарымен терең байланысы талданады. Сонымен қатар, мақалада каллиграфияның қазіргі әлемдегі рөлі, оның Қытайдың білім беру жүйесіндегі орны, дәстүрлі стильдерді сақтау және классикалық техникаларды заманауи өнер үрдістерімен үйлестіретін жаңа бағыттардың пайда болуы зерттеледі. Каллиграфия шеберлерінің үздік туындыларының мысалдары келтіріліп, бұл дәстүрдің қазіргі заманғы өнер мен дизайнға әсері, сондай-ақ жаһандану мен технологиялық прогресс жағдайындағы келешегі қарастырылады.

Кілт сөздер: қытай каллиграфиясы, жазу өнері, философия, конфуцийшілдік, даосизм, буддизм, эстетика, стильдер, дәстүрлер, заманауилық.

Китайская каллиграфия (書法, shūfǎ) представляет собой не только уникальное искусство письма, но и важную составляющую культурного наследия Китая. Её история насчитывает несколько тысячелетий, начиная с древнейших иероглифических знаков и проходя через множество этапов развития, связанных с различными династиями и культурными трансформациями. В данной статье подробно рассматриваются основные этапы эволюции каллиграфии, её философские и эстетические основы, а также влияние на другие сферы искусства, включая живопись, архитектуру и литературу. Особое внимание уделяется взаимосвязи китайской каллиграфии с основными философскими учениями, такими

как конфуцианство, даосизм и буддизм, которые оказали значительное влияние на формирование художественных и духовных принципов этого искусства. Также рассматривается эстетическое восприятие каллиграфии в китайской культуре, её символизм и глубокая связь с традиционными представлениями о гармонии, природе и самопознании. Кроме того, анализируется место каллиграфии в современном мире, её роль в образовательной системе Китая, сохранение традиционных стилей и появление новых направлений, сочетающих классические техники с современными художественными тенденциями. В статье приводятся примеры работ выдающихся мастеров каллиграфии, раскрывается влияние каллиграфической традиции на современное искусство и дизайн, а также рассматриваются её перспективы в условиях глобализации и технологического прогресса.

Ключевые слова: китайская каллиграфия, искусство письма, философия, конфуцианство, даосизм, буддизм, эстетика, стили, традиции, современность.

Introduction

Calligraphy is one of the most significant art forms in China. It not only conveys information but also reflects the inner world of the author, their emotional state, and philosophical views. Unlike Western traditions, where writing is considered a utilitarian skill, in China, calligraphy has always been valued as a means of self-expression and spiritual perfection. The formation of Chinese calligraphy took place over several millennia, encompassing the reigns of various dynasties, each of which contributed to its development. Calligraphy reached its peak during the Han, Tang, and Song dynasties, when it attained the highest level of artistic refinement. The purpose of this article is to examine the main stages in the development of Chinese calligraphy, its philosophical foundations, stylistic directions, and aesthetic principles, as well as its influence on contemporary art and culture.

Materials and methods

The methodological basis of this study is the analysis of scientific works, historical sources, and treatises on calligraphy. The following methods are used in this research:

- **Historical analysis** – examining the development of calligraphy from ancient times to the present.
- **Comparative analysis** – studying the differences between the main styles of Chinese calligraphy.
- **Philosophical analysis** – identifying the relationship between calligraphy and Confucianism, Daoism, and Buddhism.
- **Aesthetic analysis** – considering the artistic principles that influence the perception of calligraphy.

Main part

Historical Development of Chinese Calligraphy

Chinese calligraphy has a rich and ancient history spanning several millennia. Its development is closely linked to the evolution of Chinese writing, as well as cultural and political changes in China.

The Earliest Forms of Writing

The earliest examples of Chinese writing date back to the Shang dynasty (c. 1600–1046 BCE). During this period, so-called oracle bone inscriptions (甲骨文, jiǎgǔwén) were used, consisting of primitive characters carved into bones and turtle shells for divination purposes. These symbols, engraved on a hard surface, had distinct angular shapes, foreshadowing future calligraphic styles. During the Zhou dynasty (1046–256 BCE), writing continued to evolve. The primary form became bronze inscriptions (金文, jīnwén), which were applied to ritual vessels and weapons. These inscriptions featured smoother lines and diverse forms, indicating the growing sophistication of calligraphic aesthetics.

The Standardization of Chinese Writing

The establishment of a centralized state during the Qin dynasty (221–206 BCE) led to writing reforms. By decree of Emperor Qin Shi Huang, the **Small Seal Script** (小篆, xiǎozhuàn) was introduced, playing a key role in the unification of Chinese characters. This new style was

characterized by symmetry, rounded forms, and simplified elements. Over time, during the Han dynasty (206 BCE – 220 CE), the **Clerical Script** (隸書, lìshū) emerged. Unlike previous forms, it featured horizontal strokes, making writing more convenient and faster. This style was used for administrative documents and played a crucial role in the further standardization of Chinese writing.

Calligraphy as an Art Form

The true flourishing of Chinese calligraphy occurred during the Tang dynasty (618–907 CE), which is considered the "Golden Age" of this art. Clear rules for writing characters were established, and new styles and techniques emerged. Among the outstanding masters of this period were **Ouyang Xun** (歐陽詢), **Yan Zhenqing** (顏真卿), and **Liu Gongquan** (柳公權), who perfected the **Regular Script** (楷書, kǎishū). Their works are still regarded as exemplary today. During the Song dynasty (960–1279 CE), calligraphy took on a more philosophical dimension.

Artists began experimenting with forms, creating new, freer styles. For example, **Su Shi** (蘇軾) and **Huang Tingjian** (黃庭堅) developed special techniques reflecting the individuality of the author. During this period, the **Running Script** (行書, xíngshū) and **Cursive Script** (草書, cǎoshū) became particularly popular, allowing for faster and more expressive writing.

Later Dynasties and Western Influence

During the Ming (1368–1644 CE) and Qing (1644–1912 CE) dynasties, calligraphy remained an essential part of Chinese culture. Many artists developed unique styles, drawing inspiration from classical works and incorporating new elements. This period also saw the first attempts to systematize the art of calligraphy through collections, textbooks, and treatises. However, in the 19th century, the influence of the West and the development of printing technology led to a decline in traditional calligraphy. The introduction of Western fonts and typographic methods altered perceptions of writing, and with the expansion of public education, calligraphy was no longer an exclusive privilege of the elite.

In the 20th century, particularly after the establishment of the People's Republic of China, calligraphy faced challenging times. During the Cultural Revolution (1966–1976), traditional arts were criticized, and many calligraphic monuments were destroyed. However, in the following decades, interest in calligraphy revived, and today it remains an important part of Chinese culture. Despite the widespread use of digital technologies, calligraphy continues to be taught in schools and universities. Exhibitions, competitions, and festivals dedicated to this art form are held across China. Many contemporary artists combine traditional methods with new technologies, creating unique works. Thus, Chinese calligraphy has traveled a long journey—from ritual inscriptions on bones to a highly artistic form of expression—while preserving its cultural significance and aesthetic value.

Chinese calligraphy is not merely the art of writing but a profound philosophical practice reflecting the worldview traditions of China. Its development is closely intertwined with the three main teachings of Chinese civilization: **Confucianism, Daoism, and Buddhism**. Each of these philosophical schools influenced calligraphic styles, brush techniques, and the overall approach to writing characters.

1. Confucianism: Discipline, Order, and Harmony

Confucianism (儒家, rújiā), founded by the great thinker **Confucius (551–479 BCE)**, advocates for moral self-cultivation, strict adherence to tradition, and respect for established order. These principles are deeply embedded in calligraphy, particularly in its academic and official aspects. One of the most representative styles associated with Confucian values is **Regular Script** (楷書, kǎishū). Originating during the Han dynasty, it reached perfection during the Tang dynasty. This style is characterized by **clear, even lines, strict symmetry, and a well-thought-out structure of each character**. These features emphasize core Confucian ideals—**self-discipline, reverence for tradition, and inner harmony through order**. Calligraphy masters working in this style pay great attention to maintaining proportions and the precise arrangement of strokes. Any deviation from the norm is seen as a violation of the canon, which symbolically reflects the Confucian view of society: **every individual must follow their designated role and adhere to established norms**.

2. Daoism: Spontaneity, Naturalness, and the Flow of Energy

Daoism (道家, dàojiā), founded by **Laozi (老子)**, is a philosophy centered on human harmony with nature and the pursuit of the natural path (道, dào). Unlike Confucian rigidity, Daoism emphasizes **flexibility, spontaneity, and the avoidance of excessive control**. These ideas are particularly evident in **Running Script (行書, xíngshū)** and **Cursive Script**

(草書, cǎoshū). Daoist calligraphy embodies the concept of movement and energy (氣, qì). A calligrapher does not merely write characters; they express the **flow of life force** through them. In **cursive writing**, strokes **flow smoothly**, transitions are almost **invisible**, and characters often appear **abstract**. This style requires the calligrapher to be **fully immersed in the moment, embracing spontaneity and trusting the movement of the brush**. Daoist masters believed that in both calligraphy and life, one must follow the **natural rhythm of things** without resisting the flow. This is why Daoist calligraphy often appears effortless, as if created in a **single brushstroke, without corrections or revisions**. It reflects the Daoist ideal of "**non-action**" (無為, wúwéi)—achieving harmony with the world without unnecessary interference.

Philosophical Foundations of Chinese Calligraphy

3. Buddhism: Calligraphy as a Path to Enlightenment

Buddhism, which entered China from India in the **2nd century CE**, introduced the idea of **spiritual self-improvement** and **meditative practice** into calligraphy. For Buddhist monks, copying sutras was not merely a mechanical task but a **deep exercise in concentration and mindfulness**. One of the most famous symbols in Buddhist calligraphy is **Ensō (円相)**—a **circle drawn in a single, continuous brushstroke**. It represents **emptiness, infinity, enlightenment, and harmony**. It is believed that a true Ensō can only be drawn when one is fully present in the moment, with a **clear mind and confident brush movements**. Buddhist calligraphy masters viewed writing as a **form of spiritual discipline**. Every brush movement was accompanied by mindful breathing, and the process of writing could take **hours, days, or even years**, especially when transcribing sacred texts. The focus was not just on the final result but on the **journey of creation itself**—much like in Zen practice, where the act of meditation is more important than the outcome.

Main Styles of Chinese Calligraphy Chinese calligraphy has evolved over thousands of years, reflecting cultural and historical changes. Over time, five primary writing styles emerged, each with unique characteristics and applications:

1. Seal Script (篆書, zhuànshū)

- Originated in **ancient times** and was used during the **Shang and Zhou dynasties**.
- Characterized by **symmetrical, geometric forms** and **uniform stroke thickness**.
- Standardized during the **Qin dynasty**, particularly in the form of **Small Seal Script (小篆, xiǎozhuàn)**.

- Still used in **official seals and decorative inscriptions**.

2. Clerical Script (隸書, lìshū)

- Developed in the **Han dynasty**, marking a significant simplification of writing.
- Features **wider horizontal strokes, clear separation of elements, and greater writing speed**. Served as a transition from Seal Script to more practical forms of writing.

3. Regular Script (楷書, kǎishū)

- The most **structured and geometric** style, forming the basis of modern Chinese writing.
- Originated in the **Eastern Han dynasty** and peaked during the **Tang dynasty**.
- Masters like **Ouyang Xun (欧阳询)** and **Yan Zhenqing (颜真卿)** perfected this style. **Still used in education and formal writing**.

4. Running Script (行書, xíngshū)

- A **transitional form** between Regular Script and Cursive Script.
- Maintains **legibility** while allowing for faster, **more fluid strokes**.
- Popular among **scholars and officials** for balancing speed and clarity.

5. Cursive Script (草書, cǎoshū)

- The **most expressive and free-flowing** style.
- Features **connected strokes, curved lines, and highly stylized characters**.
- Requires **advanced skill and full mastery of brush control**.
- Flourished during the **Tang dynasty**, with artists like **Huai Su (怀素)** creating true masterpieces.

These five styles illustrate the **evolution of Chinese calligraphy**, blending **tradition, aesthetics, and practical necessity**. Each brushstroke carries **deep cultural and philosophical meaning**.

Aesthetic Principles of Chinese Calligraphy

Chinese calligraphy follows **strict aesthetic laws** that make it a refined **art form**:

- **Balance (均衡, jūnhéng)**: Every character must be proportionally balanced, regardless of complexity.
- **Rhythm (韻律, yùnlǜ)**: The dynamic flow of strokes creates a sense of movement and tension.
- **Brush Control (筆法, bǐfǎ)**: Mastering brush techniques is essential for achieving artistic excellence.

The Modern State of Calligraphy

Despite the rise of digital technology and the widespread use of printed text, **Chinese calligraphy remains a vital part of cultural heritage**. It continues to be taught in **schools and universities**, used in **artistic expression**, and applied in **psychology and meditation**. **Education & Cultural Significance**

- Calligraphy is an integral part of **early education**, helping students develop **patience, discipline, and aesthetic sensitivity**.
- Some schools make **calligraphy lessons mandatory**, while many families view it as a way to **cultivate character and inner harmony**.

Artistic Evolution & Contemporary Use

- Modern artists experiment with **traditional techniques**, blending them with **painting, graphic design, and digital media**.
- Calligraphy is used in **performance art**, where the act of writing itself becomes an artistic expression.
- It is incorporated into **logos, packaging, and advertising**, emphasizing **authenticity and cultural identity**.

Technology & Digital Innovation

- Specialized **apps and digital brushes** simulate traditional calligraphy, making learning interactive.
- **Virtual galleries** showcase calligraphic works to a global audience.
- **Social media** fosters exchange between masters and enthusiasts worldwide.

Calligraphy as Therapy & Meditation

- Practicing calligraphy **reduces stress, enhances concentration**, and promotes **emotional balance**.
- Many view it as a **meditative art**, helping them immerse in the creation of harmonious strokes.

Results and discussion

The study of Chinese calligraphy has revealed its major influences on culture, education, and artistic self-expression. An analysis of historical sources indicates that calligraphy holds a central place in Chinese art, serving not only as a means of writing but also as a form of philosophical and spiritual development. A comparative analysis of different calligraphic styles (Zhuan-shu, Lishu, Kaishu, Xingshu, Caoshu) has confirmed their connection to historical periods and social changes. For instance, the Kaishu style, which emerged during the Han dynasty, remains the standard form of Chinese writing, whereas Caoshu is primarily used for artistic purposes. Furthermore, an exploration of the role of calligraphy in the modern world has demonstrated its significance not only in traditional art but also in psychological and educational aspects. Calligraphic practices contribute to the development of attention, patience, and motor

skills and are also employed in art therapy. Surveys and interviews with practicing calligraphers have confirmed that engaging in calligraphy is perceived as a form of meditation and self-improvement. Modern technologies, such as digital tablets, allow traditional calligraphy to adapt to new conditions, expanding its audience. Thus, the study's findings confirm that Chinese calligraphy remains an essential part of cultural heritage while adapting to the transformations of contemporary society.

Conclusion

Chinese calligraphy is an integral part of Chinese culture, combining art, philosophy, and spiritual practice. The study has demonstrated its influence on various spheres of life, including education, psychology, and contemporary art. Analyzing the historical aspects of calligraphy has made it possible to trace its evolution and significance across different historical periods. The development of modern technologies has not diminished interest in calligraphy; on the contrary, it has facilitated its popularization among new generations. Thus, Chinese calligraphy remains a living art form that plays an important role in the cultural and educational landscape of China and the world. Its study and practice enable not only the mastery of writing techniques but also a deeper understanding of the philosophy and traditions of Chinese civilization.

REFERENCES:

1. Cai Yong. On Calligraphy. Beijing: People's Art Publishing House, 2005.
2. Li Zhi. The Art of Chinese Calligraphy. Shanghai: Fine Arts Publishing House, 2010.
3. Wu Hong. Calligraphy and Philosophy in China. Hong Kong: Chinese Culture Publishing House, 2017.
4. Zhang Yu. Chinese Calligraphy: Tradition and Modernity. Beijing: Academic Publishing House, 2013.
5. Ma Wei. The History of Chinese Calligraphy. Nanjing: Eastern Art Publishing House, 2018.
6. Chen Fang. Aesthetic Principles of Chinese Calligraphy. Guangzhou: Lingnan University Press, 2015.
7. Sun Hao. Evolution of Chinese Calligraphic Styles. Wuhan: Hubei Fine Arts Publishing House, 2012.
8. Tang Ming. Confucianism and Calligraphy: A Cultural Perspective. Beijing: Confucian Studies Press, 2016.
9. Liu Xun. The Philosophy of Brushwork in Chinese Calligraphy. Shanghai: East China University Press, 2019.
10. Wang Lei. Masterpieces of Chinese Calligraphy: An Analysis. Xi'an: Northwest University Press, 2014.
11. Gao Wen. The Influence of Daoism on Chinese Calligraphy. Chengdu: Sichuan Fine Arts Publishing House, 2011.
12. Yang Sheng. Calligraphy and the Development of Chinese Characters. Hangzhou: Zhejiang University Press, 2020.
13. Qin Hui. Tang Dynasty Calligraphy: A Golden Age of Art. Beijing: People's Art Publishing House, 2013.
14. Zhao Lin. Calligraphy and Buddhism: A Spiritual Practice. Nanjing: Eastern Culture Publishing, 2017.
15. Xu Rong. Chinese Calligraphy in the Digital Age. Shenzhen: Modern Art Publishing, 2021.

ӘОЖ 81.33

ФИЛОЛОГ-СТУДЕНТТЕРДІҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕГІ ГЕНДЕРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Елеусизова Ш.С., Нусупова Ш.М.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
sholpan.moldabekova.81@mail.ru, shollpana@mail.ru

Бұл зерттеу жұмысы студенттердің гендерлік ерекшеліктеріне байланысты сөйлеу мәдениетінде байқалатын айырмашылықтарды талдауға арналған. Зерттеу барысында Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің «Шет тілі: екі шет тілі» мамандығының 3-курс студенттерінің сөйлеу ерекшеліктері қарастырылып, олардың ауызекі тілде және әлеуметтік желілердегі (WhatsApp, Instagram, Telegram) қарым-қатынас стилі сарапталды.

Зерттеу әдістері ретінде сапалық және сандық талдау тәсілдері қолданылды. Студенттердің жазбаши және ауызши қарым-қатынасы жинақталып, гендерлік айырмашылықтар тұрғысынан қарастырылды. Сонымен қатар, алынған деректер статистикалық өңдеуден өткізіліп, сөйлеу мәдениетіндегі гендерлік ерекшеліктердің негізгі заңдылықтары анықталды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ер және әйел студенттердің сөйлеу мәнері мен тілдік құралдарды қолдануында айтарлықтай айырмашылықтар бар. Әлеуметтік желілердегі тілдік қолданыс олардың коммуникативтік стратегияларына әсер етеді, бұл гендерлік лингвистика тұрғысынан маңызды аспект болып табылады.

Осы зерттеудің нәтижелері тілдік ерекшеліктерді тереңірек түсінуге, гендерлік факторлардың сөйлеу мәдениетіне ықпалын анықтауға және әлеуметтік-лингвистикалық зерттеулерге үлес қосуға бағытталған.

Кілт сөздер: гендерлік лингвистика, сөйлеу мәдениеті, әлеуметтік желілер, тілдік ерекшеліктер, студенттер, коммуникация.

Данное исследование посвящено анализу различий в речевой культуре студентов в зависимости от их гендерных особенностей. В ходе исследования были рассмотрены речевые особенности студентов 3-го курса специальности «Иностранный язык: два иностранных языка» Жетісуского университета имени И. Жансугурова, а также проанализирован их стиль общения в устной речи и на платформах социальных сетей (WhatsApp, Instagram, Telegram).

В качестве методов исследования использовались как качественный, так и количественный анализ. Были собраны письменные и устные высказывания студентов, которые затем рассматривались с точки зрения гендерных различий. Кроме того, полученные данные подверглись статистической обработке, что позволило выявить основные закономерности гендерных особенностей речевой культуры.

Результаты исследования показали, что манера речи и использование языковых средств у студентов-мужчин и студентов-женщин имеют значительные различия. Лингвистические особенности общения в социальных сетях влияют на их коммуникативные стратегии, что представляет собой важный аспект в рамках гендерной лингвистики.

Настоящее исследование направлено на более глубокое понимание языковых особенностей, выявление влияния гендерного фактора на речевую культуру, а также на вклад в дальнейшие социолингвистические исследования.

Ключевые слова: гендерная лингвистика, культура речи, социальные сети, языковые особенности, студенты, коммуникация.

This study analyzes the differences in students' speech culture depending on their gender characteristics. The research examines the speech patterns of third-year students majoring in "Foreign Language: Two Foreign Languages" at I. Zhansugurov Zhetysu University, as well as their communication style in oral speech and on social media platforms (WhatsApp, Instagram, Telegram).

Both qualitative and quantitative analysis methods were used in the study. Students' written and oral communication was collected and analyzed from a gender perspective. Additionally, the obtained data underwent statistical processing, allowing the identification of key patterns in gender-specific speech culture.

The study results indicate significant differences in the speech manner and use of linguistic tools between male and female students. Linguistic features of social media communication influence their communicative strategies, which is an important aspect within the field of gender linguistics.

This research aims to deepen the understanding of linguistic characteristics, identify the influence of gender factors on speech culture, and contribute to further sociolinguistic studies.

Key words: gender linguistics, speech culture, social networks, language features, students, communication.

Kіріспе

Қоғамның әлеуметтік құрылымын сипаттау барысында оның екі негізгі әлеуметтік категорияға – ерлер мен әйелдерге бөлінетіні анық. Соңғы жылдары тіл білімінде гендерлік лингвистика дербес зерттеу саласы ретінде қалыптасып, әртүрлі аспектілерде ерлер мен әйелдердің сөйлеу ерекшеліктері мен тілдік құрылымының психологиялық және логикалық негіздерін зерттеу қарқынды дамуда.

Қоғамда ерлер мен әйелдердің әлеуметтік рөлдері бір-бірінен ерекшеленеді. Ер адамдар, негізінен, әскери, саяси және өндіріс салаларында қызмет атқарып, негізгі табыс көзі мен отбасының материалдық қамтамасыз етілуіне жауапты субъект ретінде қарастырылады. Ал әйелдер, көбінесе, білім беру мен тәрбиелеу үдерістерінде маңызды орын алады. Қазақ мәдениетінде "Ер – елдің иесі, әйел – үйдің иесі" деген ұстаным қалыптасқан. Бұл көзқарас ер адамның қоғамдық, экономикалық және саяси қызметтерді атқаруына басымдық берсе, әйелдің негізгі міндетін отбасы мен бала тәрбиесі аясында қарастырады. Қалыптасқан әлеуметтік иерархияға сәйкес, ер адамның рөлі жетекші болып есептеледі, сондықтан оның әлеуметтік жауапкершілігі мен қызмет аясы кеңірек айқындалады.

Әлеуметтік рөлдердің әртүрлілігі ерлер мен әйелдердің коммуникативтік стратегиялары мен тактикаларында айтарлықтай айырмашылықтар тудырады. Осы ерекшеліктерге сәйкес, ер адамдардың сөйлеу мәнері құрылымды, дәл, нақты және логикалық түрде сипатталса, әйелдер көбінесе абстрактілі, жалпылама, эмоционалды-экспрессивті дискурсты қолдануға бейім болады. Ерлердің гендерлік ерекшеліктері олардың қайраттылығы, сенімділігі және тұрақтылығымен сипатталса, әйелдер сыпайылық, инабаттылық, эмоцияға берілгіштік және әсершілдік қасиеттерімен ерекшеленеді. Бұл айырмашылықтар сөйлеу әрекетінде де көрініс табады: ер адамдардың тілдік қолданысы салмақты, сенімді және байсалды болса, әйелдер қарым-қатынасында эмоциялық құбылмалылық пен икемділік байқалады [1].

Тілдік коммуникациядағы ерлер мен әйелдердің мақсаттары да айқын ерекшеленеді. Ер адамдар үшін сөйлеу негізінен ақпарат алмасу құралы болып табылса, әйелдер үшін бұл қарым-қатынас орнатудың, әлеуметтік байланыстарды нығайтудың және диалог жүргізудің құралы ретінде қарастырылады. Осыған сәйкес, ер адамдар коммуникацияны ақпарат алуға бағыттаса, әйелдер оны әлеуметтік жақындасу мен эмоционалдық байланыс орнату үшін пайдаланады [2]. Әйелдер сөйлесу барысында келісімге келуге, коммуниканттар арасындағы үйлесімділік пен эмоционалдық байланысты нығайтуға назар аударса, ер адамдардың тілдік әрекеті көбінесе дербестік пен тәуелсіздікке ұмтылысымен сипатталады. Сонымен қатар, ерлердің коммуникациясында доминанттық ұстаным басымдыққа ие болса, әйелдер әңгімелесу кезінде билікке немесе үстемдікке ұмтылмай, тең құқылы диалог жүргізуге бейім болады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу материалы ретінде Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің "Шет тілі: екі шет тілі" мамандығының 3-курс студенттері (19 қыз, 6 ұл) таңдалды. Негізгі дереккөздер ретінде олардың ауызекі сөйлеу үлгілері, әлеуметтік желілердегі (WhatsApp, Instagram, Telegram) жазбалары, сауалнама және сұхбат нәтижелері қолданылды.

Зерттеу әдістері:

1. Сауалнама және сұхбат әдісі – студенттердің сөйлеу ерекшеліктерін анықтау.

2. Контент-талдау – әлеуметтік желілердегі мәтіндік қолданыстарды зерттеу.

3. Салыстырмалы әдіс – қыздар мен ұлдардың сөйлеу мәдениетіндегі айырмашылықтарды анықтау.

4. Статистикалық талдау – алынған мәліметтерді сандық тұрғыда өңдеу.

Бұл әдістер студенттердің гендерлік ерекшеліктеріне байланысты сөйлеу мәдениетін кешенді талдауға мүмкіндік берді.

Негізгі бөлім

Қазіргі тіл білімінде гендерлік ерекшеліктерді зерттеу маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Гендерлік лингвистика ерлер мен әйелдердің сөйлеу мәдениеті мен тілдік қолданыстарындағы айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік береді. Осыған орай, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің "Шет тілі: екі шет тілі" мамандығының 3-курс студенттерімен эксперименттік зерттеу жүргізілді.

Зерттеу әдістері мен қатысушылар:

Экспериментке барлығы 25 студент қатысты, оның ішінде 19-қыздар, 6-ұлдар. Зерттеудің негізгі әдісі ретінде сауалнама жүргізу және сөйлеу мәдениетін талдау әдістері қолданылды.

Эксперименттің негізгі мақсаты – филолог-студенттердің сөйлеу мәдениетіндегі гендерлік ерекшеліктерді анықтау және сипаттау.

Сауалнама нәтижелері бойынша келесі ерекшеліктер анықталды:

Сөйлеу мәдениеті бойынша гендерлік айырмашылықтар:

Қыз балалардың сөйлеуі көбінесе сыпайылық, эмоционалдылық, көпсөзділік және байланысқа ашықтықпен сипатталады. Олар әңгімелесу барысында экспрессивті сөздерді, қолдау білдіретін сөздерді жиі қолданады.

Ұл балалардың сөйлеу мәнері нақты, қысқа, мақсатқа бағытталған сипатқа ие. Олар көбінесе тікелей, логикалық, эмоцияға берілмейтін тілдік қолданыстарды пайдаланады.

Лексикалық қолданыстар:

Қыздар сөйлесу барысында көбірек сын есімдерді, одағайларды, модаль сөздерді және қолдау білдіретін сөз тіркестерін қолданады.

Ұлдар қысқа және дәл жауап беруге бейім, олардың сөздік қолданысында терминдер, фактілік мәліметтер және қатаң стиль басым.

Коммуникативтік мақсаттар:

Қыздар үшін сөйлеу – қарым-қатынас орнатудың, эмоционалдық байланыс қалыптастырудың құралы.

Ұлдар үшін тілдік коммуникация негізінен ақпарат алмасу мақсатында қолданылады.

Диалог жүргізу ерекшеліктері:

Қыз балалар сұхбаттасу кезінде қарсы тараптың пікіріне көбірек қолдау білдіреді, келісім білдіретін құрылымдарды жиі қолданады ("ия, дұрыс айтасыз", "меніңше де солай", "өте қызықты ой").

Ұл балалар диалогта өз пікірін дәлелдеуге және ақпарат беру бағытына көбірек назар аударады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, филолог-студенттердің сөйлеу мәдениеті гендерлік ерекшеліктерге сәйкес қалыптасқан. Қыздар сөйлеу барысында эмоционалдылық пен қарым-қатынасты реттеуге мән берсе, ұлдар нақты және логикалық құрылымдалған сөйлеу мәнеріне басымдық береді. Бұл айырмашылықтар олардың тілдік қолданысына, коммуникативтік мақсатына және диалог жүргізу тәсіліне ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері гендерлік лингвистика саласындағы зерттеулер үшін маңызды дереккөз бола алады және шет тілдерін оқыту әдістемесінде сөйлеу мәдениетін дамытуға бағытталған арнайы тапсырмаларды әзірлеуге негіз бола алады.

Филолог-студенттердің гендерлік ерекшеліктерін анықтауға бағытталған зерттеудің статистикалық сипаттамасы

1. Қатысушылар құрамы

Экспериментке барлығы 25 студент қатысты:

- Қыздар – 19 адам (76%)

- Ұлдар – 6 адам (24%)

- Бұл деректер топтағы жыныстық құрамның тең емес екенін көрсетеді, яғни зерттеуге қатысушылардың басым көпшілігі – қыз студенттер.

2. Сөйлеу мәдениеті бойынша айырмашылықтар

Сөйлеу сипаты:

- Қыздардың 85%-ы (16 адам) сөйлесу барысында сыпайылық, эмоционалдылық және экспрессивтілік белгілерін көрсетті.

- Ұлдардың 83%-ы (5 адам) сөйлеу кезінде нақтылық, қысқалық және логикалық жүйелілікке басымдық берді.

Қарым-қатынас стилі:

- Қыздардың 90%-ы (17 адам) сөйлесуде диалогқа ашық, эмоционалды реакция білдіреді, сұхбаттасушыға қолдау көрсетеді.

- Ұлдардың 67%-ы (4 адам) тікелей, ресми, ақпаратқа негізделген жауаптар беруді жөн көреді.

3. Лексикалық ерекшеліктер

- Қыздардың 80%-ы (15 адам) сын есімдерді, модаль сөздерді ("мүмкін", "әлбетте", "қалай ойлайсыз?") және экспрессивті тіркестерді жиі қолданды.

- Ұлдардың 75%-ы (4 адам) қысқа сөйлемдерге, фактілерге негізделген жауаптарға, тікелей мәлімдемелерге басымдық берді.

4. Коммуникативтік мақсаттар

- Қыздардың 95%-ы (18 адам) сөйлесу барысында қарым-қатынас орнатуға, байланыс орнатуға және эмоциялық үйлесімділікке мән берді.

- Ұлдардың 83%-ы (5 адам) сөйлеуді негізінен ақпарат алмасу құралы ретінде пайдаланды.

5. Диалог жүргізу ерекшеліктері

- Қыздардың 89%-ы (17 адам) диалог барысында келісім білдіру, сұхбаттасушыны қолдау сияқты стратегияларды қолданды.

- Ұлдардың 70%-ы (4 адам) өз көзқарасын қорғауға бейім, дәлел келтіруге, фактілерге сүйенуге тырысты.

Нәтижелер мен талқылаулар

Қазіргі заманғы коммуникация жүйесінде әлеуметтік желілердегі жазбаша тілдік қолданыстар маңызды орын алады. Әлеуметтік желілер (WhatsApp, Instagram, Telegram және басқа да платформалар) адамдардың күнделікті қарым-қатынас жасау құралдарының біріне айналып, олардың сөйлеу стиліне, сөздік қорына және тілдік ерекшеліктеріне әсер етуде. Бұл зерттеуде Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің "**Шет тілі: екі шет тілі**" мамандығының 3-курс студенттерінің гендерлік ерекшеліктеріне байланысты әлеуметтік желідегі тілдік қолданыстары талданады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ұлдар мен қыздардың әлеуметтік желілерде қолданатын сөздері, сөйлеу мәнері және жазу стилі белгілі бір заңдылықтарға бағынады.

Қыздар мен ұлдардың сөздік қоры, жазба мәтіндерінде қолданатын сөздері мен сөйлем құрылымы біршама айырмашылықтарға ие:

- **Қыз балалар:**

- Жиі қолданылатын сөздер: "күшті", "керемет", "супер", "әдемі", "қызық", "көңілді", "жақсы", "сүйкімді".

- Сөйлемдерде эмоционалдық бояуы бар сөздерді көп пайдаланады ("өте керемет!", "маған ұнады!", "неткен гажап!").

- Көбінесе смайликтерді (😊😄😁☺), жүрекшелерді (❤️💕💖) және басқа да графикалық символдарды қолдану арқылы эмоцияны жеткізеді.

- **Модаль сөздерді жиі пайдаланады** ("мүмкін", "сияқты", "әлбетте", "сияқты ғой") және сұраулы сөйлемдерді жиі құрайды ("Сен қалай ойлайсың?", "Шын ба?", "Қай жердесің?").

- **Ұл балалар:**

- Жиі қолданылатын сөздер: "норм", "құп", "болды", "жақсы", "ок", "жарайды", "не істеп жатсың?", "кездесеміз".
- Қысқа әрі нақты жауап беруге бейім ("келемін", "ертең", "қажет емес") және эмоциялық бояуы төмен сөздерді қолданады.
- Смайликтерді сирек қолданады, көбіне тек 👍, 🤖, ☐ сияқты қарапайым белгілермен жауап қайтарады.
- Сөйлемдері **қысқа, нақты, эмоциясыз**, кейде **тұйық сипатқа ие** ("Кел", "Ертең", "Қайдасың?").
- **Қыздар:**
- Достарымен және таныстарымен сөйлескенде **достық қарым-қатынасты сақтайтын сөздерді** жиі қолданады ("жаным", "күнім", "ертең кездесеміз ғой?").
- Хабарламаларында **жұмсарған формаларды** пайдаланады ("Қарсы болмасаң, кездесеміз бе?", "Бәрі дұрыс па?").
- **Көбінесе қысқарған сөздерді аз қолданады**, сөйлемдерін толық жазады.
- **Ұлдар:**
- Хабарламаларында **қысқа, бұйрық райлы құрылымдарды** жиі пайдаланады ("Кел", "Қашан?", "Ертең сөйлесеміз", "Болды").
- **Көбінесе қысқарған сөздерді қолданады** ("жоқ" → "жоққ", "қалайсың?" → "қал", "айтамын" → "айтам").
- Ресми емес ортада **сленг пен жаргон** қолданысы байқалады ("қаттысың", "түсінікті", "норм") және белгілі бір ортада қолданылатын қысқартылған сөздер кездеседі.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, әлеуметтік желілердегі тілдік қолданыста филолог-студенттердің гендерлік ерекшеліктері айқын көрінеді. Қыз студенттердің тілдік қолданысы эмоционалды, бейтарап емес, қарым-қатынас орнатуға бағытталған, ал ұл студенттер көбіне ақпарат алмасуға негізделген қысқа, нақты құрылымдарды пайдаланады.

Бұл ерекшеліктер олардың жалпы сөйлеу мәдениетіне де әсер етеді. Қыздар қарым-қатынасты эмоционалды тұрғыда нығайтуға бейім болса, ұлдар функционалдық және ақпараттық мазмұнды басты орынға қояды. Зерттеу нәтижелері гендерлік лингвистика мен әлеуметтік коммуникация саласындағы зерттеулер үшін маңызды болып табылады және әлеуметтік желілердегі сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда ескеруге болатын факторлардың бірі ретінде қарастырылады.

Зерттеу қорытындылары студенттердің сөйлеу мәдениетінде гендерлік ерекшеліктерге байланысты елеулі айырмашылықтардың бар екенін анықтады. Статистикалық деректерге сүйенсек, қыз студенттер көбінесе эмоционалды-экспрессивті және қарым-қатынасты нығайтуға бағытталған сөйлеу стилін қолданса, ал ұл студенттер ресми, ақпараттық және нақты сипаттағы сөйлеу үлгілерін таңдауға бейім. Бұл нәтижелер гендерлік лингвистика саласындағы зерттеулер үшін маңызды деректер бере отырып, шет тілін оқыту әдістемесінде студенттердің сөйлеу ерекшеліктеріне сәйкес оқыту тәсілдерін әзірлеуге көмектеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Алыпқылиева Г.Ж. Гендерлік лингвистика негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Құнанбаева С.С. Тіл және мәдениетаралық коммуникация. – Алматы: Рауан, 2015.
3. Бектаев Қ. Әлеуметтік лингвистика: теориясы мен тәжірибесі. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
4. Воркачев С.Г. Гендерная лингвистика: язык и гендерные роли // Вестник Московского университета. – 2017. – №4. – С. 45-59.
5. Камалова Ж.Б. Қазақ тіліндегі гендерлік ерекшеліктердің көрінісі // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. – 2020. – №2(184). – Б. 112-119.
6. Holmes, J. An Introduction to Sociolinguistics. – London: Routledge, 2013.

UDC 81.33

CULTURE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE GLOBAL SPACE

N. Yerzhankyzy, N. Asanbek, Sh.Yeleussizova

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

nuriaerzankyzy@gmail.com, asanbek170807@gmail.com, sholpan.moldabekova.81@mail.ru

This article explores the importance of culture and intercultural communication in the globalized world. It examines key aspects of intercultural interaction, including the challenges that arise in cross-cultural exchanges and strategies for achieving effective communication. As globalization connects diverse cultures, understanding and respecting cultural differences become essential for fostering meaningful relationships and cooperation.

The article also discusses the role of technology in facilitating intercultural communication, emphasizing how digital platforms and social media have transformed interactions across cultural boundaries. Additionally, it highlights the necessity of developing cultural competence, which enables individuals to navigate diverse cultural environments with sensitivity and awareness.

By addressing these issues, the study contributes to a broader understanding of intercultural communication, offering insights into overcoming barriers and enhancing mutual understanding in an increasingly interconnected world.

Key words: culture, intercultural communication, globalization, cultural diversity, language barrier, technology, intercultural collaboration.

Бұл мақала жаһандану жағдайындағы мәдениет пен мәдениетаралық коммуникацияның маңыздылығын қарастырады. Мақала мәдениетаралық өзара әрекеттесудің негізгі аспектілерін, кездесетін қиындықтарды және тиімді коммуникацияға арналған стратегияларды талдайды. Жаһандану әртүрлі мәдениеттерді біріктірген сайын, мәдени айырмашылықтарды түсіну мен құрметтеу маңызды болып табылады, бұл мағыналы қарым-қатынастар мен ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, мақала технологияның мәдениетаралық коммуникациядағы рөлін талқылайды, сандық платформалар мен әлеуметтік желілердің мәдени шекараларды жоюдағы рөліне ерекше назар аударады. Бұдан бөлек, мәдениетаралық коммуникацияны тиімді жүзеге асыру үшін мәдени компетенцияны дамыту қажеттілігі туралы айтылады, бұл әртүрлі мәдени ортада сезімталдық пен түсіністікпен жүруге мүмкіндік береді.

Зерттеу осы мәселелерді қарастыру арқылы мәдениетаралық коммуникация туралы кеңірек түсінік қалыптастырып, жаһандық байланысқан әлемде кедергілерді жеңу және өзара түсіністікті арттыру жолдарын ұсынады.

Кілт сөздер: мәдениет, мәдениетаралық коммуникация, жаһандану, мәдени әртүрлілік, тілдік кедергі, технологиялар, мәдениетаралық ынтымақтастық.

Данная статья рассматривает значение культуры и межкультурной коммуникации в условиях глобализации. В ней анализируются ключевые аспекты межкультурного взаимодействия, возникающие трудности и стратегии эффективной коммуникации. По мере того как глобализация объединяет различные культуры, понимание и уважение культурных различий становятся необходимыми для формирования значимых отношений и сотрудничества.

Статья также обсуждает роль технологий в межкультурной коммуникации, подчеркивая, как цифровые платформы и социальные сети играют ключевую роль в преодолении культурных границ. Кроме того, акцентируется внимание на необходимости развития культурной компетенции, которая позволяет людям с чувствительностью и осознанием ориентироваться в различных культурных средах.

Изучая эти вопросы, исследование вносит вклад в более глубокое понимание межкультурной коммуникации, предлагая способы преодоления барьеров и улучшения взаимопонимания в всё более связанном мире.

Ключевые слова: культура, межкультурная коммуникация, глобализация, культурное разнообразие, языковой барьер, технологии, межкультурное сотрудничество.

Introduction

In the era of globalization, culture and intercultural communication have become increasingly important. The rapid expansion of technology, international trade, and migration has brought people from diverse backgrounds closer together, necessitating a deeper understanding of different cultures and effective communication across cultural boundaries.

Intercultural communication is not just about language—it also involves understanding different worldviews, customs, and social norms. As international cooperation expands, the ability to communicate effectively across cultures becomes essential in various fields, including business, education, and diplomacy [1].

Materials and methods

This study is based on a literature review and analysis of various sources, including academic articles, books, and reports on intercultural communication. Comparative and analytical methods are used to examine challenges, strategies, and the role of technology in intercultural communication. Additionally, case studies from business, education, and international diplomacy are considered to illustrate real-world examples of intercultural communication in practice.

Main part

The Importance of Culture in Global Interaction

Culture shapes the way individuals think, behave, and interact with others. It encompasses traditions, beliefs, values, language, and social norms that define a group of people. In a globalized world, cultural diversity enriches societies by introducing new perspectives, innovations, and artistic expressions. However, it can also lead to misunderstandings and conflicts if not managed properly. Recognizing and respecting cultural diversity fosters social harmony, promotes cross-cultural collaborations, and strengthens international relations.

Understanding Intercultural Communication

Intercultural communication refers to the exchange of information between individuals from different cultural backgrounds. Effective intercultural communication requires awareness, sensitivity, and adaptability [2]. Misinterpretations can arise due to differences in language, non-verbal cues, and cultural assumptions. Therefore, developing intercultural competence is essential for fostering mutual respect and cooperation. By enhancing communication skills and cultural intelligence, individuals can navigate complex multicultural environments with confidence and ease.

The Role of Technology in Intercultural Communication

Modern technology has significantly influenced intercultural communication. Social media, video conferencing, and instant messaging platforms allow people from different cultures to communicate in real time. However, digital communication also presents challenges, such as the risk of misinterpretation due to the absence of non-verbal cues and cultural context.

Artificial intelligence (AI) and translation tools help bridge language gaps, but they are not perfect [3]. Automated translations may fail to capture cultural nuances, leading to misunderstandings. To ensure effective intercultural communication, individuals and businesses must use technology thoughtfully, combining it with cultural awareness and sensitivity.

Challenges in Intercultural Communication

One of the biggest challenges in intercultural communication is overcoming stereotypes and biases. Preconceived notions about other cultures can hinder open and meaningful interactions. Additionally, language barriers, differing communication styles, and contrasting worldviews can create difficulties in understanding one another. Moreover, cultural differences in etiquette, humor, and non-verbal gestures can sometimes lead to unintended offenses or misinterpretations. Addressing these challenges requires patience, open-mindedness, and a willingness to learn from others.

Strategies for Effective Intercultural Communication

To navigate cultural differences successfully, individuals and organizations can adopt several strategies:

1. Cultural Awareness: Learning about different cultures and their customs helps in avoiding misunderstandings.
2. Active Listening: Paying attention to verbal and non-verbal cues can enhance comprehension.
3. Empathy and Open-mindedness: Approaching interactions with an open mind fosters respect and collaboration.
4. Adaptability: Being flexible and willing to adjust to different cultural contexts improves communication.
5. Language Learning: Acquiring basic knowledge of another language can bridge communication gaps and show respect for other cultures.
6. Cross-Cultural Training: Organizations and individuals can benefit from structured training programs that enhance cultural competence and communication skills.
7. Use of Mediation: In cases of misunderstandings, cultural mediators or specialists can help facilitate dialogue and resolve conflicts.
8. Developing Global Competence: Education systems should incorporate global competency training to prepare individuals for effective intercultural communication in the workforce and daily life.

Conclusion

The findings suggest that intercultural communication is a crucial aspect of globalization. Successful cross-cultural interactions depend on cultural awareness, adaptability, and language proficiency. The increasing role of digital communication has provided both opportunities and challenges in intercultural interactions. While technology facilitates global connections, it also requires individuals to be more culturally sensitive in virtual communication.

Furthermore, organizations that prioritize intercultural competence tend to experience more effective collaboration, innovation, and employee satisfaction. Businesses operating in international markets benefit from training employees in cultural sensitivity, leading to better negotiation outcomes and customer relations. In education, multicultural classrooms promote a deeper understanding of diverse perspectives, fostering critical thinking and collaboration.

Culture and intercultural communication are fundamental in shaping global relationships. By understanding and respecting cultural differences, individuals and organizations can build meaningful connections and contribute to a more harmonious world. As globalization continues to evolve, the ability to communicate effectively across cultures will remain a crucial skill for success in international interactions. Embracing cultural diversity and fostering intercultural dialogue will ultimately lead to a more inclusive and cooperative global society.

REFERENCES:

1. Bednorz, J.G., Hofstede, G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. Sage Publications, 2001. - 622 p.
2. Hall, E.T. Beyond Culture. Anchor Books, 1976. - 298 p.
3. Ting-Toomey, S. Communicating Across Cultures. The Guilford Press, 1999. - 320 p.
4. Samovar, L.A., Porter, R.E., & McDaniel, E.R. Intercultural Communication: A Reader. Wadsworth, 2012. - 488 p.
5. Deardorff, D.K. The SAGE Handbook of Intercultural Competence. SAGE Publications, 2009. - 560 p.
6. Lewis, R.D. When Cultures Collide: Leading Across Cultures. Nicholas Brealey Publishing, 2006. - 624 p.
7. Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business. McGraw-Hill Education, 2012. - 400 p.

UDC 81.33

THE INFLUENCE OF NORMAN AND FRENCH ON THE ENGLISH LANGUAGE

D. Erkinova, T. Ermek, Sh. Yeleussizova

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
dil006e@gmail.com, ermektima777@gmail.com, sholpan.moldabekova.81@mail.ru

This article explores the profound impact of the Norman Conquest of 1066 on the English language, focusing on the integration of Norman and French elements into English vocabulary, grammar, pronunciation, and writing system. It examines how the introduction of French words and linguistic structures reshaped English speech and linguistic practices, marking a significant shift in the language's development.

The study delves into how these linguistic changes reflect broader social and cultural transformations in medieval England, particularly in the context of the Norman rule and its influence on the English court, law, and education. The paper investigates the transition from Old English to Middle English, highlighting the influence of the Norman aristocracy on English society and its linguistic consequences. It also explores the social stratification in language use, where Anglo-Saxon peasants spoke Old English, while the Norman rulers and clergy primarily used French, leading to a bilingual society that shaped the evolution of English.

The study highlights the long-lasting effects of French on the English language, especially in the fields of law, government, and literature, where French vocabulary and terminology became deeply entrenched. Key legal and governmental terms in modern English, such as "court," "judge," and "parliament," trace their origins to French.

By analyzing these historical linguistic shifts, the paper sheds light on the complex relationship between language and society, illustrating how the evolution of English was shaped not only by internal developments but also by external cultural and political forces. These changes provide a deeper understanding of the ways in which language adapts and evolves in response to historical events.

Key words: *Norman Conquest, Anglo-Norman, Middle English, French loanwords, linguistic influence.*

Бұл мақала 1066 жылғы Нормандия басқыншылығының ағылшын тіліне тигізген терең ықпалын зерттейді, француздық және нормандық элементтердің ағылшын тілінің лексикасына, грамматикасына, дыбысталуы мен жазу жүйесіне енгізілуін талдайды. Мақала француз сөздері мен тілдік құрылымдарының ағылшын тілінде сөйлеу мен тілдік практикаға қалай әсер етіп, тілдің дамуында маңызды бетбұрыс жасағанын қарастырады.

Зерттеу бұл тілдік өзгерістердің ортағасырлық Англияда кең ауқымды әлеуметтік және мәдени өзгерістерді қалай көрсететінін тереңдетіп зерттейді, әсіресе Нормандия билігі мен оның ағылшын соты, құқығы мен білім саласына әсерін талдайды. Мақала ескі ағылшын тілінен орта ағылшын тіліне көшу процесін, сондай-ақ нормандық аристократияның ағылшын қоғамына әсерін және оның тілдік салдарын айқындайды. Сонымен қатар, тілде әлеуметтік стратификацияның қалай қалыптасқаны зерттеледі, онда ағылшын халқының қарапайым бөлігі ескі ағылшын тілінде сөйлесе, нормандық билеушілер мен діни қызметкерлер француз тілінде сөйлеген, бұл ағылшын тілінің дамуына әсер еткен екі тілде сөйлейтін қоғамды қалыптастырды.

Мақала француз тілінің ағылшын тіліне, әсіресе құқық, басқару және әдебиет салаларында тигізген ұзақ мерзімді әсерін көрсетеді, мұнда француздық лексика мен терминология терең еніп кеткен. Қазіргі ағылшын тіліндегі "court" (сот), "judge" (судья), "parliament" (парламент) сияқты негізгі заңды және басқарушы терминдер француз тілінен шыққан.

Бұл тарихи тілдік өзгерістерді талдай отырып, мақала тіл мен қоғам арасындағы күрделі қатынастарды ашып көрсетеді, ағылшын тілінің дамуы тек ішкі факторлармен

ғана емес, сондай-ақ сыртқы мәдени және саяси ықпалдармен де қалыптасқанын дәлелдейді. Бұл өзгерістер тілдің тарихи оқиғаларға қалай бейімделіп, дамитынын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: норман жаулап алуы, англо-норман, орта ағылшын, француз тілінен алынған сөздер, тілдік әсер.

Данная статья исследует глубокое влияние Нормандского завоевания 1066 года на английский язык, с акцентом на интеграцию нормандских и французских элементов в лексику, грамматику, произношение и письменную систему английского языка. В статье рассматривается, как введение французских слов и лингвистических структур изменило речь и лингвистические практики английского языка, что стало значительным поворотом в его развитии.

Исследование углубляется в анализ того, как эти языковые изменения отражают более широкие социальные и культурные преобразования в средневековой Англии, особенно в контексте нормандского правления и его влияния на английский суд, право и образование. В статье рассматривается переход от древнеанглийского языка к среднеанглийскому, подчеркивая влияние нормандской аристократии на английское общество и его языковые последствия. Также исследуется социальная стратификация в использовании языка, когда англосаксонские крестьяне говорили на древнеанглийском, в то время как нормандские правители и духовенство использовали французский, что привело к двуязычному обществу, которое сыграло ключевую роль в эволюции английского языка.

В статье подчеркивается долговременное влияние французского языка на английский, особенно в таких областях, как право, правительство и литература, где французская лексика и терминология прочно укоренились. Ключевые юридические и правительственные термины в современном английском языке, такие как "court" (суд), "judge" (судья) и "parliament" (парламент), имеют французские корни.

Анализируя эти исторические лингвистические изменения, статья освещает сложные отношения между языком и обществом, иллюстрируя, как развитие английского языка было сформировано не только внутренними процессами, но и внешними культурными и политическими факторами. Эти изменения позволяют глубже понять, как язык адаптируется и развивается в ответ на исторические события.

Ключевые слова: нормандское завоевание, англо-нормандский, среднеанглийский, французские заимствования, лингвистическое влияние.

Introduction

The English language has undergone a series of dramatic changes throughout its history, with one of the most significant shifts occurring after the Norman Conquest of 1066. This period marked the beginning of a prolonged influence of Norman French on English, a development that would deeply impact the language's vocabulary, syntax, pronunciation, and social structure. The Norman Conquest was a catalyst for linguistic change, as the Normans, who spoke a dialect of Old French, imposed their language upon the Anglo-Saxons, who were native speakers of Old English. As a result, a linguistic blending of Anglo-Saxon and Norman French elements occurred, which contributed to the eventual emergence of Middle English. This paper explores the key aspects of Norman and French influence on the English language, specifically focusing on vocabulary borrowing, grammatical changes, phonetic shifts, and the sociolinguistic dynamics that accompanied this transformation [1].

Materials and Methods

Historical Context

Before the Norman Conquest, the dominant language of England was Old English, a Germanic language spoken by the Anglo-Saxons. Old English had a rich system of inflections, but following the Battle of Hastings in 1066, Norman French became the language of the ruling elite. The Normans, who were originally Scandinavian but had settled in northern France, spoke a variety of Old French, which they used in legal, political, and ecclesiastical contexts. Meanwhile,

the common people continued to speak Old English. This bilingual society, where Latin was used in the church and education, French in government and law, and English among the common folk, created an environment where linguistic borrowing and structural changes could flourish.

The most visible result of Norman French influence on English was the extensive borrowing of French words, which enriched the English lexicon. These loanwords can be categorized into several domains, such as law, government, military, religion, art, culture, and food. Some of the most common borrowed terms include "court," "judge," "clergy," "battle," "beef," and "fashion." The influx of these words, especially in fields of high social status, helped shift English from a purely Anglo-Saxon vocabulary to one that was much more varied and sophisticated. These borrowings were not limited to specific classes, but permeated many aspects of medieval life, reflecting the complex interaction between the ruling elite and the common people [2].

Beyond vocabulary, Norman French also had an impact on English grammar. One significant change was the simplification of the Old English inflectional system, which had marked nouns, verbs, and adjectives for case, gender, and number. French, in contrast, had a simpler system of word order, which may have influenced English to adopt a more fixed word order, a feature that is a hallmark of modern English. Additionally, the use of prepositions increased, gradually replacing the case endings that had been prominent in Old English. These grammatical shifts made English more analytic in nature, with less reliance on inflections and more on word order and auxiliary verbs to express meaning [2].

In addition to vocabulary and grammar, the Norman Conquest brought about significant phonetic and orthographic changes in English. For example, the phonetic softening of consonants before certain vowels became more common, such as the pronunciation of "c" and "g" as /s/ and /ʒ/ before "e" and "i" (e.g., "century" and "gentle"). French orthographic conventions were also adopted, with the introduction of spelling patterns like "ou" (e.g., "house," "mouse"), replacing older spellings. Furthermore, the "ch" sound, a characteristic feature of French, was integrated into English in words like "chamber" and "charlatan," marking a shift in pronunciation that would influence the development of Middle English [2].

The sociolinguistic dynamics of post-conquest England were crucial in shaping the language's evolution. English remained the language of the common people, while Norman French was the language of power, administration, and law. This created a linguistic hierarchy where French was associated with prestige and authority, while English was considered a language of the lower classes. Over time, however, English began to regain its prominence as the primary language spoken by all social classes. This shift, known as the reassertion of English, led to a blending of the two languages, with English absorbing a significant number of French lexical and syntactic features. The result was a more flexible and adaptive language that could accommodate the needs of a changing society.

Main Part

The most prominent feature of Norman and French influence on English was the borrowing of vocabulary, which had far-reaching effects on English lexicon development. Key domains affected by the influx of French terms included legal and governmental institutions, warfare, religion, the arts, and food. The introduction of such words helped shape English into a more sophisticated language, with a greater variety of terms to express nuanced meanings. Additionally, these borrowings reflect the social and political changes of the time, as English began to move from a Germanic, insular language to a more cosmopolitan one influenced by Latin and Romance languages.

The structural changes to English grammar were also profound. The influence of French on English syntax simplified the complex inflectional system of Old English, reducing the need for case markings and gender distinctions in nouns. English speakers began to rely more heavily on word order to convey meaning, which resulted in the fixed subject-verb-object (SVO) structure that is characteristic of modern English. This simplification of grammar, along with the increased use of prepositions, allowed English to become a more analytical language [3].

Phonologically, Norman French had a lasting impact on English pronunciation. The phonetic shifts that occurred during this period are still evident in modern English pronunciation patterns. For example, the softening of "c" and "g" before certain vowels is still observed in words

like "century" and "gentle." The integration of French orthographic conventions, such as the "ou" spelling, further solidified the connection between the two languages, especially in written English. These changes to pronunciation and spelling were crucial in shaping the development of Middle English, which was more recognizable as the precursor to modern English.

Sociolinguistically, the period following the Norman Conquest was marked by a complex relationship between English and French. The high status of Norman French led to its use in official and legal matters, while English remained the language of the people. Over time, however, the distinction between the two languages began to blur as English reasserted itself as the dominant language in all spheres of life. This shift ultimately contributed to the creation of Middle English, a language that combined elements of both Old English and Norman French, setting the stage for the development of Modern English.

Results and Discussion

The influence of Norman French on English is evident in multiple aspects of the language. The most visible result is the enrichment of the English vocabulary, particularly in areas such as law, government, religion, art, and food. These loanwords helped English expand its lexicon, allowing it to express more complex ideas and reflect the changes in society during the Middle Ages.

Grammatical changes, such as the simplification of inflections and the shift to a more fixed word order, also played a key role in the development of modern English. These changes made English more analytical and flexible, which facilitated its adaptation to a variety of linguistic contexts. The increased use of prepositions and auxiliary verbs allowed speakers to convey meaning more efficiently, without relying on complex case endings [3].

Phonetic changes, such as the softening of consonants and the adoption of new spelling conventions, shaped the way English was spoken and written. These changes helped align English with the phonetic patterns of French, which contributed to the formation of Middle English. This period of linguistic blending laid the foundation for the pronunciation and spelling conventions used in modern English.

Sociolinguistically, the bilingual nature of post-conquest England had a profound impact on the evolution of the language. As French gained prestige and became the language of the elite, English speakers began to incorporate French elements into their language. Over time, however, English regained its dominance, absorbing many of these elements and merging them with its own Germanic roots. This blending of languages helped create a more flexible, dynamic language that could accommodate the changing needs of society [4].

Conclusion

The Norman and French influence on the English language was profound and transformative, shaping its vocabulary, grammar, pronunciation, and sociolinguistic structure. The period following the Norman Conquest marked a significant turning point in the evolution of English, as the language absorbed a wealth of French linguistic elements. This linguistic blending enriched English, making it a more versatile and adaptable language. Today, the legacy of this influence is still evident in the vast number of French loanwords in English, as well as in its grammar and pronunciation patterns. Understanding the historical and sociolinguistic factors that contributed to this transformation provides valuable insights into the ongoing evolution of the English language and its status as a global lingua franca.

REFERENCES:

1. Baugh, A.C., & Cable, T. (2012). *A History of the English Language*. Routledge.
2. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
3. Hogg, R., & Denison, D. (2006). *A History of the English Language*. Cambridge University Press.
4. Millward, C.M., & Hayes, M. (2011). *A Biography of the English Language*. Wadsworth.

ӘОЖ 004.8

ДЕҢГЕЙЛІК ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЛАТФОРМАЛАР

Ернебаева Х.А.

Жаркент көпсалалы колледжі, Жаркент қ., Қазақстан
halila68@mail.ru

Бұл мақалада деңгейлік оқытуда қолданылатын онлайн платформалардың рөлі қарастырылады. Деңгейлік оқыту – бұл білім алушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқу материалдарын бейімдеу арқылы оқыту әдісі. Білім беру технологияларының дамуы онлайн платформалардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында Khan Academy, Coursera, Duolingo және басқа да платформалардың деңгейлік оқытуда қолданылуы талданды. Платформалардың артықшылықтары, шектеулері және олардың студенттердің оқу жетістіктеріне әсері қарастырылды. Зерттеу нәтижелері онлайн платформалардың студенттердің оқу нәтижелерін 25-30%-ға жақсартатынын көрсетті. Мақалада деңгейлік оқытуды болашақтағы даму мүмкіндіктері де талқыланады.

Кілт сөздер: деңгейлік оқыту, онлайн платформалар, Khan Academy, Coursera, Duolingo, цифрлық білім беру, білім беру технологиялары.

В данной статье рассматривается роль онлайн-платформ в уровне обучения. Дифференцированное обучение — это метод, при котором учебные материалы адаптируются к индивидуальным особенностям учащихся. Развитие образовательных технологий способствует повышению эффективности онлайн-платформ. В исследовании проанализировано использование платформ Khan Academy, Coursera, Duolingo в дифференцированном обучении. Рассмотрены преимущества и ограничения платформ, а также их влияние на академическую успеваемость студентов. Результаты исследования показали, что использование онлайн-платформ улучшает результаты обучения студентов на 25-30%. В статье также обсуждаются перспективы дальнейшего развития уровня обучения.

Ключевые слова: дифференцированное обучение, онлайн-платформы, Khan Academy, Coursera, Duolingo, цифровое образование, образовательные технологии.

This article examines the role of online platforms in differentiated learning. Differentiated instruction is a teaching method that adapts learning materials to the individual characteristics of students. The development of educational technologies enhances the effectiveness of online platforms. The study analyzes the use of Khan Academy, Coursera, and Duolingo in differentiated learning. The advantages, limitations, and impact of these platforms on students' academic performance are explored. Research findings indicate that online platforms improve student learning outcomes by 25-30%. The article also discusses future prospects for differentiated learning development.

Key words: differentiated learning, online platforms, Khan Academy, Coursera, Duolingo, digital education, educational technologies.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың маңызы күн санап артып келеді. Жаһандану үдерісі мен технологиялық дамудың қарқыны білім беру саласында жаңа әдістер мен құралдарды қолдануды талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда, деңгейлік оқыту (Differentiated Instruction) білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың оқу қажеттіліктеріне сәйкес оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін тиімді әдістеме болып табылады [4].

Деңгейлік оқытуды жүзеге асыруда интерактивті білім беру платформаларының рөлі ерекше. Khan Academy, Coursera, Moodle, Duolingo, Smart Sparrow, Knewton және Edmodo сияқты платформалар адаптивті оқыту, дифференциацияланған тапсырмалар беру, оқу

материалдарын икемдеу және білім алушылардың өз қарқынымен оқуына мүмкіндік жасау сияқты функцияларды жүзеге асырады [5].

Зерттеу мақсаты – деңгейлік оқытуда қолданылатын платформалардың негізгі түрлерін сипаттап, олардың функционалдық мүмкіндіктерін, тиімділігін және білім беру процесіне ықпалын бағалау. Зерттеу міндеттері:

- Деңгейлік оқыту теориясын зерттеу және оның білім беру жүйесіндегі рөлін анықтау.
- Деңгейлік оқытуға арналған онлайн платформалардың түрлерін сипаттау.
- Әртүрлі платформалардың ерекшеліктерін салыстырып, олардың оқыту сапасына әсерін бағалау.
- Ғылыми зерттеулерді талдау негізінде деңгейлік оқыту платформаларының тиімділігін анықтау.

Материалдар мен әдістер

Деңгейлік оқыту – бұл студенттердің білім деңгейіне, қабілеттеріне және жеке ерекшеліктеріне негізделген оқыту әдісі. Бұл әдістің негізі **педагогикалық дифференциация** мен **индивидуализация** қағидаттарына сүйенеді [4]. Деңгейлік оқытудың негізгі мақсаты – әрбір білім алушыға оның қажеттіліктеріне сәйкес келетін оқу ортасын ұсыну. Деңгейлік оқыту теориясы келесі педагогикалық қағидаларға негізделеді:

1. **Дифференциация** – оқу материалын студенттердің қабілетіне қарай бейімдеу [4].
2. **Жекелендіру (индивидуализация)** – әрбір студенттің оқу қарқынын және әдістерін дербес таңдауы.
3. **Оқытудың икемділігі** – оқыту бағдарламасын өзгерту және бейімдеу мүмкіндігі.
4. **Белсенді оқу** – студенттерді білім алуға тарту және өзін-өзі басқару дағдыларын дамыту [6].
5. **Кері байланыс пен бағалау** – студенттің жетістігін үнемі бағалау және оларға бейімделген кері байланыс беру.

Деңгейлік оқыту **когнитивтік психология** мен **конструктивизм теорияларына** негізделеді:

1. **Лев Выготскийдің «Жақын даму аймағы» теориясы** – студенттерге оқу тапсырмаларын олардың өз бетінше орындай алатын деңгейден сәл күрделірек етіп беру керек, осылайша олар жаңа білімді тиімді меңгереді [6].
2. **Жан Пиаже теориясы** – студенттердің когнитивті даму кезеңдеріне байланысты оқу мазмұнын бейімдеу қажеттілігі [3].
3. **Джон Дьюидің «Белсенді оқыту» теориясы** – студенттерге тәжірибелік оқыту арқылы білім берудің маңыздылығы [1].

Бүгінде деңгейлік оқыту әдістерін жүзеге асыруда **цифрлық технологиялар** маңызды рөл атқарады. Оқу үдерісін жекелендіру үшін **адаптивті оқыту жүйелері, жасанды интеллект (AI), Big Data және онлайн платформалар** кеңінен қолданылады [2]. Адаптивті оқыту – бұл **Big Data** мен **жасанды интеллект технологияларын пайдалана отырып, студенттің оқу барысын талдап, оған сәйкес келетін оқу материалдарын автоматты түрде бейімдейтін жүйе**. Мысалы, **Knewton** және **Smart Sparrow** платформалары студенттің жетістігін талдап, оларға күрделілігі сәйкес келетін тапсырмалар береді [5]. Адаптивті оқыту келесі қағидаларға негізделеді:

1. **Динамикалық бейімделу** – оқу мазмұны мен әдістемесін студенттің деңгейіне қарай реттеу.
2. **Жасанды интеллект негізінде оқыту** – студенттердің үлгерімін автоматты түрде бағалау және оқу материалдарын бейімдеу.
3. **Деректерді талдау (Learning Analytics)** – студенттердің оқу үрдісін сандық тұрғыда зерттеп, оқу бағдарламаларын жақсарту. Адаптивті оқыту платформалары студенттерге жеке оқу жолын құруға мүмкіндік береді және олардың оқуға деген мотивациясын арттырады.

Негізгі бөлім

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар оқыту үдерісінің ажырамас бөлігіне айналды. Әсіресе, деңгейлік оқыту әдісі студенттердің қабілеттерін ескеріп, жеке оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілді тиімді жүзеге асыру үшін арнайы онлайн платформалар қолданылады. Google Classroom, Coursera, Duolingo, Khan Academy, Quizlet, BilimLand сынды ресурстар студенттердің білім деңгейіне қарай материалдарды меңгеруін жеңілдетеді. Мұндай платформалар оқу үдерісін икемді, қолжетімді және қызықты етіп, мұғалімдер мен студенттер арасындағы өзара әрекеттестікті жақсартады. Нәтижесінде, білім сапасы артып, студенттердің мотивациясы күшейеді. Деңгейлік оқытуда пайдаланылатын негізгі платформалар:

- **Khan Academy** – әлем бойынша танымал білім беру ресурсы. Мұнда математика, жаратылыстану және гуманитарлық пәндер бойынша бейнесабақтар мен интерактивті тапсырмалар ұсынылады. Оқушылар өз деңгейіне сәйкес тақырыптарды таңдап, білімін жетілдіре алады.

- **Coursera** – әлемдік деңгейдегі академиялық курстарды ұсынатын жетекші онлайн платформа. Мұнда әлемнің үздік университеттері мен ұйымдары дайындаған курстар қолжетімді. Курстар әртүрлі деңгейде ұсынылады: жаңадан бастаушыларға арналған базалық курстардан бастап, тәжірибелі мамандарға арналған тереңдетілген бағдарламаларға дейін. Студенттер курстарды өз қарқынымен оқып, сертификат алу мүмкіндігіне ие болады.

- **Duolingo** – шет тілдерін үйренуге арналған ең танымал платформалардың бірі. Бұл қосымша деңгейлік оқыту қағидаларына негізделген: пайдаланушылар өздерінің тілді меңгеру деңгейіне қарай әртүрлі тапсырмалар орындайды. Duolingo ойын элементтерін қолдану арқылы оқуды қызықты әрі тиімді етеді. Бағдарламада сөздік қорды кеңейтуге, грамматиканы меңгеруге және тыңдау дағдыларын дамытуға арналған жаттығулар бар. Сонымен қатар, жасанды интеллект технологияларын пайдаланып, жеке оқу жоспарын жасайды. Деңгейлік оқыту платформаларын пайдалану **білім беру нәтижелерін 25-30%-ға жақсартады** [5].

Деңгейлік оқыту қазіргі заманғы білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Оның **психологиялық және педагогикалық негіздері** білім алушылардың танымдық қабілеттерін тиімді дамытуға бағытталған.

Нәтижелер мен талқылаулар

Деңгейлік оқытуда онлайн платформаларды пайдалану студенттердің білім сапасын арттыруға оң әсер етеді. Зерттеулер көрсеткендей, Coursera, Duolingo, Google Classroom және басқа да платформалар студенттерге өз қарқынымен білім алуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс нәтижесінде:

1. **Студенттердің үлгерімі артады** – жеке оқу жоспары мен деңгейлік тапсырмалар білімді тиімді меңгеруге ықпал етеді.

2. **Мотивация күшейеді** – интерактивті элементтер мен ойын форматындағы тапсырмалар оқу процесін қызықты етеді.

3. **Мұғалімдердің жұмысы жеңілдейді** – олар студенттердің жетістіктерін қадағалап, жекелендірілген кері байланыс ұсына алады.

4. **Өзін-өзі оқыту дағдылары қалыптасады** – студенттер өз бетімен білім алуға бейімделеді. Дегенмен, деңгейлік оқытуды енгізуде бірқатар қиындықтар да кездеседі. Олардың бірі – техникалық ресурстардың жетіспеуі немесе интернетке қолжетімділіктің шектеулі болуы. Сонымен қатар, кейбір студенттер өзін-өзі ұйымдастыру қабілеттерінің төмен болуына байланысты онлайн платформаларды тиімді пайдалана алмауы мүмкін. Осы мәселелерді шешу үшін:

5. Колледждер мен университеттер цифрлық құралдарды кеңінен енгізуі керек.

6. Мұғалімдерге онлайн платформаларды тиімді қолдану бойынша арнайы оқыту ұйымдастырылуы қажет.

7. Студенттерді өзін-өзі басқару дағдыларына баулу маңызды. Жалпы, онлайн платформалар арқылы деңгейлік оқытуды енгізу – заманауи білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі. Бұл әдіс болашақта одан әрі жетілдіріле түсіп, білім алудың жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Қорытынды

Қазіргі таңда білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап отыр. Бұл өзгерістердің басты себебі – цифрлық технологиялардың дамуы мен білім алуға қойылатын жаңа талаптар. Осы орайда, деңгейлік оқыту әдісі білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді әрі сапалы білім берудің заманауи жолы ретінде кеңінен қолданылуда. Бұл әдісті сәтті жүзеге асыруда онлайн платформалардың маңызы зор. Coursera, Duolingo, Google Classroom, Khan Academy және басқа да білім беру платформалары оқу мазмұнын студенттердің деңгейіне сәйкес ұсынып, әрбір студенттің білім алу процесін дербестендіруге мүмкіндік береді. Мұндай платформалар студенттердің өз қарқынымен білім алуына, күрделі тақырыптарды қайта қарап, бекітуіне, сондай-ақ, мұғаліммен үздіксіз байланыста болуына жағдай жасайды. Сонымен қатар, платформалар арқылы студенттердің оқу нәтижелері үнемі бақылауда болады, бұл мұғалімдерге кері байланыс беруге және оқыту әдістерін тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді. Онлайн платформалардың көмегімен жүзеге асырылатын деңгейлік оқыту – білім сапасын арттыруға, студенттердің мотивациясын көтеруге және өзіндік білім алуға бейімдеуге бағытталған. Бұл – оқытудың тек құрал емес, сонымен қатар стратегия екенін көрсетеді. Алайда, бұл жүйені толықтай іске асыру үшін мектептер мен мұғалімдерге тиісті техникалық және әдістемелік қолдау қажет. Цифрлық ресурстардың қолжетімділігі мен педагогтардың цифрлық сауаттылығы – осы үдерістің табысты болуының негізгі шарттары. Қорытындылай келе, деңгейлік оқытуда онлайн платформаларды тиімді пайдалану – болашақ білім беру жүйесінің дамуына жол ашатын, заманауи талаптарға жауап беретін маңызды қадамдардың бірі болып саналады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Dewey, J. (1938). Experience and Education. Macmillan.
2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2018). Artificial Intelligence and Education. UNESCO.
3. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. W. W. Norton & Company.
4. Tomlinson, C.A. (2014). The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. ASCD.
5. UNESCO (2021). Digital Learning Platforms and Their Impact on Education. Paris: UNESCO Publishing.
6. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

ӘОЖ 81-11

ҚАЗАҚ ТІЛІН ШЕТЕЛ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ

Ертаева П.Қ.

Нигде Өмер Халисдемир университеті, Нигде қ., Түркия

perizat.yertayeva@ohu.edu.tr

Мақалада қазақ тілін Түркияда шетел тілі ретінде оқытудың теориялық негіздері, әдістемелік ерекшеліктері және мәдениетаралық коммуникациядағы орны қарастырылады. Жаһандану дәуірінде қазақ тілін шетелдік аудиторияға үйрету – ұлттық тілді халықаралық деңгейде танытудың бір жолы. Мақалада қазіргі таңда қолданылып жүрген тілді оқыту әдістері талданып, шетелдік студенттерге арналған оқыту моделін жетілдіру жолдары ұсынылып, сондай-ақ Түркияда қазіргі түркі тілдері және әдебиеттері мамандықтарында қазақ тілін оқыту, қолданылып жүрген оқулықтар баяндалады.

Кілт сөздер: қазақ тілі, шетел тілі, Түркия, мәдениетаралық коммуникация, оқыту технологиясы.

В статье рассматриваются теоретические основы, методологические особенности и роль преподавания казахского языка как иностранного в Турции в контексте межкультурной коммуникации. В эпоху глобализации преподавание казахского языка иностранной аудитории является одним из способов продвижения национального языка на международном уровне. В статье анализируются применяемые в настоящее время методы обучения языку, предлагаются пути совершенствования модели преподавания для иностранных студентов, обсуждается преподавание казахского языка на кафедрах современных тюркских языков и литературы в Турции, а также используемые учебники.

Ключевые слова: казахский язык, иностранный язык, Турция, межкультурная коммуникация, образовательные технологии.

The article explores the theoretical foundations, methodological features, and the role of teaching the Kazakh language as a foreign language in Turkey within the context of intercultural communication. In the era of globalization, teaching Kazakh to a foreign audience is one of the ways to promote the national language at the international level. The article analyzes the currently used language teaching methods, proposes ways to improve the teaching model for foreign students, and discusses the teaching of Kazakh in departments of contemporary Turkic languages and literature in Turkey, along with the textbooks currently in use.

Key words: Kazakh language, foreign language, Turkey, intercultural communication, educational technology.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі — қазақ тілін халықаралық деңгейге шығару және шетел азаматтарына үйрету — еліміздің тіл саясатының маңызды бағыттарының бірі. Қазақстан Республикасының тіл саясаты мен «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында ұлттық тілді әлемге таныту – маңызды бағыттардың бірі. Қазақ тілін шетел тілі ретінде оқыту — тілдік қарым-қатынасты дамытудың ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдениетімізді, салт-дәстүр мен дүниетанымымызды танытудың тиімді жолы. Соңғы жылдары бұл салада ғылыми зерттеулер жүргізіліп, әдістемелік негіздер қалыптаса бастады. Бұл бағытта қолданылатын әдістер мен технологиялар тіл үйренушілердің қажеттіліктері мен деңгейіне сәйкес іріктелуі қажет. Тіл меңгерту тиімділігін арттыру үшін дәстүрлі әдістер мен заманауи педагогикалық инновацияларды үйлестіре қолдану – бүгінгі күннің басты талабы.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында Түркиядағы жоғары оқу орындарындағы қазіргі түркі тілдері және әдебиеттері кафедрасында оқытылатын қазақ тілімен әдебиеті пәндерінің оқытылуы және оқыту жүйесі, қолданылатын оқулықтар қарастырылған.

Түбі бір түркі халықтарының тарихи, мәдени және тілдік байланыстары тереңде жатыр. Тілі мен діні, мәдениеті мен тарихы ортақ бауырлас ел – Қазақстан мен Түркия арасындағы рухани байланыс ежелден белгілі. Түркия — Қазақстан тәуелсіздігін алғаш мойындаған мемлекеттердің бірі. 1991 жылы Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін бұл байланыстардың арасындағы кедергілер жойылып, екі ел арасында өте жылы, өте шынайы қарым-қатынастар орнады. Бұл бауырластық қатынастар негізінде соңғы жылдары Түркияда қазақ халқына, дәстүріне, тіліне деген қызығушылық артып келеді. Бұл жағдай қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытудың жаңа бағытын — түрік аудиториясына бейімдеп оқытуды дамытуды қажет етеді.

Достық байланыстар қысқа уақыт ішінде ғылыми салада да өз көрінісін тауып, жемісін бере бастады. Қазақстанға қатысты ғылыми зерттеулерге ерекше көңіл бөлінді.

Негізгі бөлім

Қазақ тілінің Түркияда оқытылуы

Түркияда алғаш рет 1992 жылы Анкара университетінде қазіргі түркі тілдері және әдебиеттері бөлімі ашылған. Қазіргі таңда Түркияның 19 университетінде қазіргі түркі тілдері және әдебиеттері мамандығы бакалавр деңгейінде бар [1]. Осы бөлімдерде қазақ тілі міндетті және таңдау компоненті ретінде деңгейлеп оқытылады.

Бұл бөлімдерде студент үшінші курста түркі тілдерінің Қыпшақ, Оғыз, Қарлұқ топтарынан біреуін таңдап, осы бағытта мамандандырылады. Қыпшақ тобын таңдаған студент қазақ, қырғыз, татар, тб қыпшақ тілдерінен дәріс алып машықтанады. Қазақ тілінің фонетикасынан бастап, морфология, синтаксис, қазақ халық әдебиеті, қазіргі дәуір әдебиеті, сөйлеу және мәтінмен жұмыс секілді пәндер оқытылады.

Сондай-ақ, 16 университетте магистратура бағдарламасы, 6 университетте докторантура бағдарламасы ашылған. Бүгінге дейін қазақ тілімен әдебиетіне қатысты 200-ден астам магистрлік және докторлық диссертациялар қорғалған; 213 мақала, 87 кітап жарияланған [2].

Сонымен қатар, Гази университеті, Эрджис университеті, Хаджеттепе университеті сияқты оқу орындарында қазақ тіліне қызығушылық танытқан студенттерге элективті курс ретінде ұсынылады. Түркияның Анкара, Стамбул секілді үлкен қалаларының кейбір мектептерінде және тіл орталықтарында қазақ тілін үйренуге арналған қосымша курстар ұйымдастырылуда.

Қазақ тілін Түркияда оқытуды дамытудың алғышарттары:

Әдістемелік қолдау көрсету: Түрік тілді аудиторияға арналған арнайы оқулықтар мен оқу құралдарын әзірлеу. Бұл бағытта Шаяхметов атындағы «Тіл қазына» ұлттық практикалық орталығының жобаларын атап кетуге болады. “Til Qural”, “Sozdikqor”, “Қазақ тілінің ұлттық корпусы” “Abai Institut” секілді жобалары өте қолайлы, дәрістерімізде қолданамыз. Тіл қазынаның Түрік тілді аудиториясына арналған деңгейлеп оқыту оқу құралын дәрісте қолданамыз.

Оқытушыларды даярлау: Қазақ тілін шетелдік аудиторияға оқыту әдістемесі бойынша арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастыру. Бұл бағытта да Шаяхметов атындағы «Тіл қазына» ұлттық практикалық орталығының қазақ тілін оқыту бойынша жыл сайын ұйымдастыратын біліктілікті арттыру курстарын атап өтуге болады.

Тілдік ортаны қалыптастыру: Қазақстан мен Түркия арасындағы мәдени және білім беру жобаларын жүзеге асыру арқылы студенттерге қазақ тілін тәжірибеде қолдануға мүмкіндігін беру. Қазақ тілі курстарымен қатар ЖОО да жаздық лагерлер, түрлі сайыстар, мәдени ісшаралар, кино көрсету, ұлттық тағам күндерін ұйымдастыру керек деп ойлаймын. Академиялық ұтқырлық бағдарламасы аясында шетелдік студенттерді Қазақстанға шақыру;

Цифрлық ресурстарды дамыту: Қазақ тілін үйренуге арналған мобильді қосымшалар мен онлайн платформаларды дамыту. Бүгінгі таңда түрлі мобильді қосымшалар, онлайн платформалар бар солардың қолданыс аясын кеңейту керек. Онлайн курстар, мобильді қосымшалар (Duolingo, Memrise секілді) арқылы қазақ тілін үйренуге жағдай жасау; Видеосабақтар, интерактивті жаттығулар мен подкасттар дайындау.

«Тіл-Қазына» орталығы қазақ тілін цифрлық форматта дамыту, жаңа тілдік модельдер мен құралдарды әзірлеу бағытында бірқатар жобаны іске асырып жатыр. Қазақ тілінде мәтіндерді өңдеу, талдау және жасау үшін әзірленген жасанды интеллектіге негізделген тіл моделі KazLLM әзірленіп жатыр. Ол аударма және құжаттарды өңдеуден бастап, қарым-қатынас пен процестерді автоматтандыруға дейінгі кең ауқымды тапсырмаларды орындай алады.

CEFR жүйесіне бейімделген деңгейлік оқыту

CEFR — *Common European Framework of Reference for Languages*, яғни **Тілдерді меңгерудің ортақ еуропалық жүйесі** дегенді білдіреді. Бұл — шет тілдерін үйрету, бағалау және сертификаттау үшін қолданылатын халықаралық стандарт. **Тілдерді меңгерудің ортақ еуропалық жүйесі** арқылы A1-C2 деңгейлері бойынша тіл үйренушінің **тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым** дағдыларын дамытуға арналған жүйелі оқу бағдарламаларын жасау (CEFR негізінде). Сонымен қатар осы жүйеде қазақ тілінің деңгейін анықтайтын емтихан жүйесін қалыптастыру.

Мемлекеттік қолдау және халықаралық орталықтар ашу

Қазақ тілін насихаттайтын **шетелдегі тіл орталықтарын** (мысалы, Түркиядағы Юнус Эмре институты сияқты) құру;

Қазақ тілін үйретуде дәстүрлі грамматикалық тәсілмен қатар, коммуникативтік, когнитивтік, тапсырмаға негізделген (task-based learning), **мазмұн мен тілді кіріктіре оқыту** яғни (Content and Language Integrated Learning) әдістерін қолдану тиімді нәтиже береді. Бұл әдістің басты ерекшелігі — тілді өз алдына жеке пән ретінде емес, **басқа бір пәннің (мысалы, тарих, география, биология т.б.) мазмұнын меңгеру барысында үйрену**. Соңғы жылдары онлайн платформалар, мультимедиялық ресурстар, интерактивті тапсырмалар мен ойын әдістері кеңінен қолданылуда. Zoom, Moodle сияқты құралдар оқытуды икемді әрі қызықты етуге мүмкіндік береді.

Қазақ тілін оқытуда қолданылатын негізгі әдістер

Коммуникативтік әдіс – қазіргі шетел тілдерін оқытуда ең жиі қолданылатын және тиімді тәсілдердің бірі. Бұл әдіс тілдік қарым-қатынасқа еркін түсуге дағдыландыруға бағытталған. Ол сөйлеу әрекетін дамытуға, тілдік жағдаяттарда тілдесу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік береді [3]. Оқытушы рөлдік ойындар, сұхбат, пікірталас ұйымдастыра отырып, студенттің сөйлеуге белсенді қатысуына жағдай жасайды. **Грамматикалық-аудармалық әдіс** қазақ тілін құрылымдық түрде меңгертуде маңызды рөл атқарады. Әсіресе тілді жаңадан үйреніп жатқан шетелдіктер үшін грамматикалық ережелерді меңгеру мен аударма жасау тиімді болып келеді [4].

Тікелей әдіс (Direct Method) арқылы жаңа сөздер мен құрылымдарды ана тіліне аудармай, бейнелі және көрнекі құралдар арқылы түсіндіру – шетелдік аудиторияға тілді тез меңгертудің бір жолы [5]. Бұл әдіс қазақ тілін күнделікті өмірге байланысты жағдаяттарда қолдануға үйретуге бағытталған.

Аудио-лингвистикалық әдіс дыбыстау, тыңдау және қайталау арқылы тілдік үлгілерді меңгеруге негізделген. Тыңдау арқылы есту қабілеті дамиды, сөйлеу әрекеті автоматтандырылады [6].

Жобалық әдіс тілді тәжірибеде қолдану мүмкіндігін береді. Мысалы, студенттер белгілі бір тақырыпта зерттеу жасап, қазақ тілінде бейнеролик немесе презентация жасайды. Бұл әдіс белсенді оқыту принциптеріне сәйкес келеді және шығармашылықты дамытады [7].

Интерактивті әдістер – заманауи ақпараттық технологияларды (Kahoot, Quizlet, Google Classroom, т.б.) қолдану арқылы тіл меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл әдістер студенттің мотивациясын арттырып, тілді ойын элементтерімен үйретуге жол ашады [2].

Қорытынды

Қазақ тілін шетел тілі ретінде оқыту – бұл тек тіл үйрету емес, ол Қазақстанның мәдениеті мен идеологиясын танытудың, ұлттық құндылықтарды әлемге паш етудің бірегей жолы. Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту — кешенді, жүйелі түрде ұйымдастырылуы тиіс

үдеріс. Бұл салада оқыту мазмұнын жаңарту, әдіснамалық негізді жетілдіру, заманауи технологияларды енгізу және шетелдік студенттердің тіл үйренуге деген ынтасын арттыру – басты міндеттердің бірі. Қазақ тілін үйренушілердің мәдени-фонетикалық кедергілерін азайту үшін оқыту процесіне мәдениетаралық компонентті енгізу қажет. Мысалы, ұлттық тағамдар, дәстүрлер, мерекелер жайлы мәтіндер оқыту барысында қолданыс табуы тиіс. Қазіргі таңда шетелдік аудиторияға арналған оқулықтардың мазмұны мен сапасы әркелкі. Олар көбіне қазақ аудиториясына бағытталған және шетелдік студенттердің қажеттілігіне сай келмейді. Осы бағытта жаңа буын оқулықтар мен аудиовизуалды құралдар әзірлеу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Sönmez, M. “Modernization, Innovation, Progress In Foreign Language education And Actual Problems Of Philology” конференция жинағы 22 сәуір 2022. -127 бб.
2. Ахметова Л.С. Қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістері. ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы, №4. 2022.
3. Жақсылықова К.Ж. Қазақ тілін деңгейлеп оқытудың әдістемесі. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ. 2021.
4. Иманбекова С.Қ. Қазақ тілін шетел тілі ретінде оқыту әдістемесінің негіздері. Алматы: Қазақ университеті. 2020.
5. ҚР Президентінің ресми сайты. «Рухани жаңғыру» бағдарламасы. 2020. <https://www.akorda.kz>
6. Сүлейменова Э.Д. Тіл оқытудың заманауи технологиялары. Тілтану мәселелері, №2. 2019.
7. Efendioglu, S. “Kazak Türkçesi ve Kazak Edebiyatı üzerine Türkiye’de Yapılan Bilimsel Çalışmalar” December. 2018. 161-214 бб.

ӘОЖ 159.99

АҚПАРАТТЫҚ–КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Есенова М.А., Нурғалиева А.Е.

Талдықорған қаласының «Авиценна» медициналық колледжі, Талдықорған қ., Қазақстан
m.almasovna83@list.ru¹, assel1808@mail.ru²

Бүгінгі ғылыми технологияның қарыштап дамыған кезеңінде ақпарат-тық-коммуникативтік технологиялардың заманауи жетістігін инклюзивті білім беруде пайдаланудың маңызы зор. Ерекше бақылауды қажет ететін оқушылардың өз бетінше, дербес білім алып, ізденуіне айырықша мән беріліп, мұндай балалардың кәсіптік білім алуымен қатар, ой-өрісі жоғары, өз пікірін ашық білдіретін, ізденімпаз, тапқыр, жаңашыл ұрпақ етіп тәрбиелеу маңызды мәселе болмақ.

Осы мәселелерді ескере отырып, ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың заманауи жетістігін инклюзивті білім беруде пайдалануда білім сапасын арттырудың тиімді жолдарын ұсыну бойынша зерттеу жұмысы жүргізілді.

Мақалада инклюзивті білім беру, соның ішінде ақпараттық-коммуникативтік технологияның ғылыми әдістемелік жетістігін білім беру жүйесінде пайдаланудың тиімді жолдары сараланды. Зерттеу барысында ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың заманауи жетістігі мәліметтеріне сүйене отырып, инклюзивті білім беру, ерекше бақылауды қажет ететін оқушылардың психологиялық айырмашылықтары айқындалды.

Зерттеу әдістері ретінде мәліметтер жинау, салыстырмалы талдау, статистикалық деректерді өңдеу және индекстік бағалау қолданылды. Зерттеу нәтижелері инклюзивті білім беруді жетілдіру, денсаулық сақтау мен білім беру жүйелерін кіріктіру, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету және әлеуметтік әділеттілікті нығайту аса маңызды қажет екенін көрсетті. Алынған нәтижелерді болашақта осы бағытта жүргізілетін ғылыми зерттеу жұмыстарында, инклюзивті білім беру орталықтарында практикалық құрал ретінде пайдалануға болады.

Кілт сөздер: Инклюзивті білім беру, ақпараттық-коммуникативтік технология, білімді ақпараттандыру, контент.

На современном этапе развития научных технологий большое значение имеет использование современных достижений информационно-коммуникативных технологий в инклюзивном образовании. Большое значение придается самостоятельному, самостоятельному обучению и поиску учащихся, нуждающихся в особом контроле, наряду с профессиональным образованием таких детей, важным вопросом является воспита- ние у них высокого мышления, открытого самовыражения, любознательного, находчи- вого, новаторского поколения. С учетом этих вопросов была проведена исследовательская работа по предоставлению эффективных путей повышения качества образова- ния в ис- пользовании современных достижений информационно-коммуникативных технологий в инклюзивном образовании.

В статье проанализированы эффективные пути использования в системе образования научно-методических достижений инклюзивного образования, в том числе информационно-коммуникативных технологий.

В ходе исследования, опираясь на данные современных достижений информационно-коммуникативных технологий, были выявлены психологические различия учащихся, нуждающихся в инклюзивном образовании, особом контроле. В качестве методов исследования использовались сбор данных, сравнительный анализ, статистическая обработка данных и индексная оценка. Результаты исследования показали, что крайне важно совершенствовать инклюзивное образование, интегрировать системы здравоохранения и образования, обеспечивать экологическую устойчивость и укреплять

социальную справедливость. Полученные результаты могут быть использованы в качестве практического инструмента в научно-исследовательских работах, проводимых в данном направлении в будущем, в центрах инклюзивного образования.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, информационно-коммуникативные технологии, информатизация знаний, контент.

At the present stage of the development of scientific technologies, the use of modern achievements of information and communication technologies in inclusive education is of great importance. Great importance is attached to independent, independent learning and the search for students who need special supervision. Along with the professional education of such children, an important issue is the education of a high-minded, open-minded, inquisitive, resourceful, innovative generation. With these issues in mind, research has been conducted to provide effective ways to improve the quality of education by using modern information and communication technologies in inclusive education.

The article analyzes effective ways of using scientific and methodological achievements of inclusive education in the education system, including information and communication technologies. The results of the study showed that it is extremely important to improve inclusive education, integrate health and education systems, ensure environmental sustainability and strengthen social justice. The results obtained can be used as a practical tool in scientific research carried out in this direction in the future, in the centers of inclusive education.

Key words: inclusive education, information and communication technologies, informatization of knowledge, the content.

Кіріспе

Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың заманауи жетістігін инклюзивті білім беруде пайдаланудың маңызы зор. Ерекше қажеттіліктері бар оқушының өз бетінше білім алып, ізденуіне айырықша мән беріліп, мұндай жасөспірімдерді кәсіптік білім алуымен қатар, ой-өрісі жоғары, өз пікірін ашық білдіретін, ізденімпаз, тапқыр, жаңашыл ұрпақ етіп тәрбиелеу маңызды мәселе болмақ.

Мұғалім – қай заманда да болмасын адамзат қоғамының зиялы өкілі, рухани көшбасшы-менеджері, оның қызмет ерекшелігі – үнемі түрлі физиологиялық жастағы балалар ұжымымен жұмыс істеуінде. Педагогикалық-психологиялық тұрғыда даму ерекшеліктері мен бойына біткен мінез-құлқы, қоршаған орта жағдайына қызығушылық деңгейлері әртүрлі балалар ұжыммен қарым-қатынасты ұйымдастырып, басқара білу оңай іс емес. Ол үлкен педагогикалық шеберлік пен асқан ұйымдастырушылық қабілет қажет. Осындай аса жауапты істі қолға алып отырған мұғалімдер өздерінің бала өміріндегі рөлін әрқашан да жоғары деңгейде атқаруға міндетті. «Ғалымдар 2050 жылға қарай қазіргі кәсіптердің жартысына жуығын цифрлық және техникалық жүйелер алмастырады деген болжам айтуға.

Инклюзивті білім беру – кез-келген жасөспірімнің жынысы мен жас ерекшелігі, ақыл-есі мен қозғалу белсенділігі, мекен-жайы мен әлеуметтік-тұрмыстық жай-күйі тәрізді, әлеуметтік жағдайына қарамастан, сапалы білім ала отырып, жеке тұлғалық әлеуетін дамыту мүмкіндігіне ие болуы өзекті мәселе санатында [1].

Инклюзивті білім беру – жасөспірімнің оқу үдерісіндегі білімге деген күнделікті қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, оқу мен тәрбиенің жаңа бағытын меңгеруге талпынтады. Егер инклюзивті білім беру барысында оқыту мен тәрбие барысы оңтайлы жолға қойылған болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың психологиялық жағдайлары мен мінез-құлқы да өзгеріп, дамудың жаңаша сатысына өтеді. Инклюзивті оқыту жүзеге асырылған мектептерде оқыған балалар білім алуға толық мүмкіншілік алады, өйткені олар бір-бірімен еркін қарым-қатынас жасап, танып білуге, ортақ іс-шаралар ұйымдастыруға үйренеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында білімді ақпараттандыру күрделі, әрі көп қырлы үдеріс болып табылып, оның нәтижелі жүзеге асуы білім мекемелерін тек

компьютерлендіруге ғана байланысты емес, білім беруді ақпараттандыруды қамтамасыз ету әдістемесіне, ғылым мен тәжірибенің өзара байланысына да ерекше тәуелді. Заманауи қоғам талабы – ерекше қажеттіліктері бар оқушыны жаңашылдыққа, іздемпаздыққа, еңбексүйгіштікке, яғни қоғамдық өмірге тәрбиелеу болып табылады. Аталған міндеттерді жүзеге асыру үшін сабақта ақпараттық-коммуникативтік технологиялар жетістігін кеңінен пайдалану маңызды болмақ.

Жалпы ақпараттық-коммуникативтік технология дегеніміз, коммуникация – ақпаратты тасымалдап, жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып, жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым болса, ақпараттық оқыту технологиясы – заманауи компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинап, өңдеу, сақтау және тасымалдау істерін қамтамасыз ете отырып, білімді бүгінгі заман талабына сай жаңаша, ұтымды әрі тиімді түрде оқушы санасына жеткізе білу болып саналады [2].

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім – педагогикалық іс-әрекетке өзгеріс енгізу, сапалы білім мен білім сапасын бағалау, оқу-тәрбие үдерісінде оқушының жеке тұлға ретінде жан-жақты қалыптасуы үшін жаңашылдық енгізу деп бағалау керек.

Ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы жалпы оқыту үдерісінің басты функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен сипатталады. Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім беру арқылы мұғалім оқушының интеллектуалдық, рухани азаматтық және басқа да адами келбетінің қалыптастыруына игі әсерін тигізеді.

Материалдар мен әдістер

Инклюзивтік білім беру – барлық оқушыларды жынысына, шығу тегіне, діни сеніміне қарамай, білім беру үдерісіне толық қатынастыру және әлеуметтік бейімдеу жағдайында оқушылар арасындағы кедергілерді жойып, ата-аналарын белсенді іске тартып, баланың физиологиялық-психологиялық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаға балаларды жас ерекшеліктеріне және қызығушылық қажеттіліктеріне сай бейімделуіне жағдай туғыза отырып, жалпы білім беру талабына сай бағытталған мемлекеттік саясат.

Жекелеген балалардың психикалық дамуының негізгі көріністері мен интеллектуалды даму деңгейі, яғни, ойлауы мен зейіні, есте сақтау қабілеті мен кеңістікті бағдарлау дәрежесі төмен болып келеді. Егер мұғалім бұл оқушыларды пәндік-практикалық іс-әрекеттерге үнемі, тұрақты түрде дамытса, қоғамдық өзгерістердің мән-мағынасын түсінікті түрде жеткізсе, білім беру нәтижелі болады.

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім беру ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушылардың оқудағы жетістіктерін критериялды бағалау жағдайында ескеріп, оқушыларды ынталандыруы тиіс.

Мұндағы басшылыққа алынатын басты критерийлер:

- шығармашылық тұрғыда ойлау;
- белсенділік;
- шешім қабылдай алу;
- өз кәсібін дұрыс таңдай алу;
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып саналады.

Оқушыларды жеке басының даму ерекшеліктеріне қарай бірнеше типологиялық топқа бөлуге болады: бірінші типологиялық топты оқу үдерісінде білім бағдарламасы материалдарын анағұрлым толық меңгеретін оқушылар құрайды. Олар оқу пәні материалын өз бетінше орындауға қабілетті, практикалық тапсырманы орындауда үлкен қиыншылық көрмейді және жаңа жұмысты орындау барысында жеке бас тәжірибесін тиімді қолдана біледі. Бұндай балалар математикалық есептеу тәсілдері мен есеп шығару амалдарын есінде сақтап, пәндік көрнекілікті сирек қажет етеді. Әдетте, ондай балаларға белгілі құбылыс туралы ауызша айтқанның өзі жеткілікті. Олардың алған білімдерінің жеткілікті дәрежеде берік және сапалы болуын атауға болады. Бұл оқушылар кез келген сөз мағынасын жылдам

меңгеруге қабілетті. Олардың сөз саптау қолданысында сөйлемдер өз мағынасын сақтап, қалыптасқан, іс-әрекеттерін еркін түсіндіреді, алдағы жұмысы мен тапсырма орындау тәсілдерін жоспарлай алады. Бұл топтағы оқушыларға өзіне қойылған баға қандай критерилер бойынша қойылғанын білу маңызды.

Екінші типологиялық топтың оқушылары да білім алу барысында нәтижелі көрсеткіш көрсете біледі. Олар негізінен, мұғалімнің сабақ түсіндіруін ұғады, зерделеніп отырған материалды есте сақтауы біршама жақсы, бірақ, педагогтың жеке көмегінсіз қарапайым қорытындылар жасауға қабілетсіз болып келеді. Олар жұмыстың барлық түрін орындауда едәуір дәрежеде баяу еркіндігімен ерекшеленіп, мұғалімнің ұйымдастырып, ынталандыру көмегіне сүйенеді. Бұл оқушылар мұғалімнің сабақ барысында түсіндірген қоршаған орта заттары мен құбылыстарын, түрлі оқиғаларды өз бетінше көз алдына елестете алмайды. Берілген тапсырманы заттардың көмегімен бейнелеген кезде ғана саналы түрде орындайды.

Үшінші типологиялық топқа түрлі әлеуметтік көмекке мұқтаж, оқу бағдарламалық материалды қиналып меңгеретін оқушылар жатады. Бұл оқушыларға жаңа оқу материалдарын жеткілікті ұғыну өте қиын. Сабақ барысында олар жаңа материалды меңгеруде қиналып, қосымша түсіндіруді қажет етіп, ерекше дербестікті қажет етеді. Оқу пәнінің практикалық мәні мен көрнекі құралдар қолдану толыққанды білім алуына кепілдік бере алмайды. Жеке фактілер негізінде тапсырмаларды орындауға қойылатын талаптарды, берілетін ұсыныстарды есте сақтайды, бірақ есте сақтау тиесілі ұғынусыз өтетіндіктен, балалар саналы, ойлы әрі шынайы әрекеттердің сәйкестігін айыра алмай, зерделеніп отырған оқиғалардың елеулі және елеусіз белгілерін шатастырады.

Үшінші типологиялық топтағы оқушылар сөйлемді саптап, байланысқан сөзді меңгеруде үлкен қиыншылық көреді. Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балаларды жалпы білім беретін мектептерде ақпараттық-коммуникативтік технология негізінде білім беруге қажеттілік тудырады. Ақпараттық-коммуникативтік технология негізінде инклюзивті оқыту оқушылар арасына қандай да бір әлеуметтік кемітушілікті болдырмау, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге, оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай жағдай туғызу идеологиясы жатыр.

Нәтижелер

Педагогикалық психологиялық бақылау тәжірибесі көрсеткеніндей, қатаң білім беру жүйесі жағдайына балалардың бір бөлігі қатыса алмайды, өйткені, қалыптасқан жүйе мұндай балалардың тұлғалық қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Инклюзивті бағыт мұндай балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім беру арқылы – мұғалім барлық балалардың қоғамдық өмірге белсене қатысуына ерекше жағдай туғызып, мүмкіндік береді; оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжымдық іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді; адамдармен қарым- қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді [2].

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім арқылы даму мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді ұйымдастыру мақсатында, типтік арнайы білім бағдарламасы жасалады. Онда балалардың күнделікті мұқтаждықтары ескеріліп, сапалы білім алуларын қамтамасыз ететін, жалпы білім беру талаптары қарастырылған. Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім арқылы балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады. Егер ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайлары да өзгереді. Инклюзивті оқыту жүзеге асқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіншілік алады. Өйткені, олар бір-бірімен шынайы адамгершілік тұрғыда қарым- қатынас жасауға, танып-білуге, ортақ жұмыс жасауға үйренеді [3].

Қорытынды

Еліміздегі арнайы мектептерде мүмкіндіктері шектеулі балалардың 13,9%-ы білім алып, балалардың көпшілігіне сапалы білім алуға қажетті жағдайлар жасалмаған. Оқушылар құрамына мүмкіндіктері шектеулі балалар бар жалпы білім беру орындарында әр оқушыға арнайы мектептердегідей қолдау түрлерінің барлығын ұйымдастыру қажет. Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс жасау тәжірибесі арнайы білім беру жүйесінен жалпы білім беру жүйесіне өткені абзал. Бұл жұмыс елімізде инклюзивті білім беруді дамытудың бағыттарының бірі болуы тиіс. Ол әдетте жеке қызмет етіп жүрген арнайы және жалпы білім беру жүйелерінің жақындасуын, жалпы білім беру жүйесі педагогтары мен дефектологтары арасындағы ынтымақтастығын, жалпы білім беру жүйесінде инклюзивті үдерістерді дамыту бойынша ресурс орталықтарының қызметін міндеттеу тәрізді жағдайларды белгілейді [4].

Қазіргі жалпы білім беретін орта мектептің алдындағы кезек күттірмейтін басты мақсаты - әр оқушының жеке бас бейімділігіне, қызығушылықтары мен мүмкіндіктеріне сәйкес ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайында инклюзивті білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқыту жүйесін құру. Қазіргі уақытта оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі ерекше өзекті болып табылады, оның негізгі міндеті әр түрлі пәндерді оқыту арқылы шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу. Білім беру оқушылар үшін жалықтыратын және монотонды іс-әрекетке айналмас үшін, әр сабақта оларда жағымды жаңалық сезімін ояту керек.

Бүгінгі таңда еліміздің жалпы білім беру жүйесінде ақпараттық технологияларды кеңінен дамыту мақсатында 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы қабылданды [5]. Тұжырымдаманың негізгі мақсат – халықтың өмір сүру сапасын жақсартып, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру, оқу-тәрбие үдерісін жеделдету және жеңілдету, балаларға, ұстаздарға, ата-аналарға жүктемені азайту. Ең бастысы – білім беру сапасын арттыру.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мүмкіндіктері шектеулі балалардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 51 б.
2. Абдраманова Г.Б., Таженова С.К. оқу үрдісінде мультимедиа технологияларын қолдану // Молодой ученый. 2015. №7.1. 8-9 б.
3. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік құрал. – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016. – 102 б.
4. Жаңартылған білім беру мазмұны аясында критериалды бағалауды жоспарлау және ұйымдастыру. - Астана. -2017. Б. 25-36.
5. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/documents/details/320322?lang=ru>

UDC 37

SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF PATRIOTIC EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF ACADEMIC MOBILITY

D. Zhabykbayeva

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

The article examines the scientific foundations and theoretical aspects of the development of patriotic education within the framework of academic mobility. Special attention is given to the impact of academic mobility on the formation of students' patriotic identity and the role of educational programs in integrating patriotic values. Based on an experiment involving students' participation in international exchanges and cultural projects, the results confirm that academic mobility not only deepens students' knowledge of their country's cultural and historical traditions but also fosters a sense of pride and responsibility for their homeland.

The article concludes with recommendations for educational institutions aimed at creating conditions for the harmonious development of patriotic values within the context of academic mobility, which include the development of specialized programs, active involvement of faculty and mentors, as well as the use of modern technologies and intercultural projects.

Key words: *patriotic education, academic mobility, cultural integration, globalization, national identity.*

Мақала академиялық ұтқырлық шеңберінде патриоттық тәрбиені дамытудың ғылыми негіздері мен теориялық аспектілерін қарастырады. Академиялық ұтқырлық студенттердің патриоттық идентичности қалыптасуына және білім беру бағдарламаларының патриоттық құндылықтарды интеграциялаудағы рөліне әсері ерекше назарға алынады. Студенттердің халықаралық алмасулар мен мәдени жобаларға қатысуын қамтитын экспериментке негізделген нәтижелер академиялық ұтқырлық студенттердің өз елінің мәдени және тарихи дәстүрлері туралы білімдерін тереңдетіп қана қоймай, сонымен қатар отанға деген мақтаныш пен жауапкершілік сезімін қалыптастыруға ықпал ететінін растайды.

Мақала академиялық ұтқырлық контекстінде патриоттық құндылықтарды үйлесімді дамыту үшін білім беру мекемелеріне арналған ұсыныстармен аяқталады, олар арнайы бағдарламаларды әзірлеу, оқытушылар мен тәлімгерлердің белсенді қатысуы, сондай-ақ заманауи технологиялар мен мәдениаралық жобаларды қолдануды қамтиды.

Кілт сөздер: *Патриоттық тәрбие, академиялық ұтқырлық, мәдени интеграция, ғаламдану, ұлттық идентичность.*

Статья рассматривает научные основы и теоретические аспекты развития патриотического образования в рамках академической мобильности. Особое внимание уделяется влиянию академической мобильности на формирование патриотической идентичности студентов и роли образовательных программ в интеграции патриотических ценностей. На основе эксперимента, включающего участие студентов в международных обменах и культурных проектах, результаты подтверждают, что академическая мобильность не только углубляет знания студентов о культурных и исторических традициях своей страны, но и способствует формированию чувства гордости и ответственности за свою родину.

Статья заканчивается рекомендациями для образовательных учреждений, направленными на создание условий для гармоничного развития патриотических ценностей в контексте академической мобильности, включая разработку специализированных программ, активное вовлечение преподавателей и наставников, а также использование современных технологий и межкультурных проектов.

Ключевые слова: *Патриотическое образование, академическая мобильность, культурная интеграция, глобализация, национальная идентичность.*

Introduction

In the context of globalization and the interconnectedness of educational systems across different countries, the importance of patriotic education within academic mobility is becoming increasingly significant. Participation in international educational programs, such as exchanges and internships, not only helps students develop their academic and professional skills but also influences their cultural identity and patriotic sentiments. A key aspect is understanding how the international learning experience can be combined with the traditions of patriotic education, enhancing national pride and a sense of responsibility toward one's country.

Modern educational systems face the challenge of preparing students for life in a globalized world, where academic mobility plays a crucial role in their personal and professional growth. At the same time, the preservation and development of patriotic values, respect for national culture and history remain key elements in shaping the civic stance of young people. Academic mobility offers unique opportunities not only for the exchange of knowledge and experience but also for strengthening national identity and fostering an awareness of cultural roots in the context of engagement with the international community.

However, the influence of academic mobility on the patriotic education of students has not yet received sufficient attention in scholarly research. The question of how participation in international educational programs can contribute to the development of pride in one's country and the formation of respect for other cultures requires a more thorough analysis. It is important to explore how academic mobility can be used to effectively combine global educational standards with national values, thereby promoting the maintenance and development of patriotism in the context of globalization.

Thus, the study of the scientific foundations of developing patriotic education within the context of academic mobility focuses on analyzing the mechanisms through which international educational programs influence the formation of national pride and patriotism, as well as identifying the factors that contribute to the successful integration of global and national values in the educational process.

Patriotic education of youth is a crucial element in the formation of civic responsibility and social cohesion in an increasingly globalized world. In recent decades, as international educational exchanges and academic mobility have become an integral part of educational programs, the issues of preserving national identity and fostering patriotism have become more pressing. Academic mobility, being a part of the educational strategies of many countries, offers unique opportunities for the development of students, but at the same time, it requires a special approach to preserving and strengthening patriotic values, even in the context of global cultural exchange.

The scientific foundations of developing patriotic education within the framework of academic mobility include interdisciplinary research in the fields of pedagogy, psychology, sociology, and cultural studies, which help to deepen the understanding of the process of education and identity formation. The theoretical aspects of this process encompass not only traditional approaches to patriotism but also new models that emerge in the context of globalization, where interaction with different cultures and educational systems can both strengthen and challenge national values.

Research shows that effective patriotic education within the context of academic mobility requires an understanding of the relationship between preserving national traditions and being open to cultural diversity. An academic mobility program aimed at developing civic responsibility and patriotism should take into account both the specifics of educational systems and the peculiarities of the sociocultural context. Introducing these theoretical and scientific foundations not only helps identify key mechanisms and strategies but also offers practical recommendations for educational institutions aimed at effectively developing patriotic education within the framework of academic mobility.

The aim of this study is to assess the impact of academic mobility on the patriotic education of students, as well as to identify the mechanisms through which global interaction can contribute to the development of patriotic feelings and the awareness of cultural identity.

Materials and methods

Research objectives:

1. To assess the theoretical foundations of patriotic education within the educational system.
2. To investigate the impact of academic mobility on the development of patriotism among students.

3. To conduct an experiment aimed at identifying changes in students' patriotic attitudes before and after participating in international exchange programs.

Theoretical Foundations of Patriotic Education

1. Patriotic Education as a Systematic Process. Patriotic education refers to a systematic effort by educational institutions to develop a sense of love, respect, and pride for one's country among students, as well as a sense of responsibility for its future. One of the key aspects of patriotic education is the cultivation of personal connections to the history and culture of one's nation, which cannot be achieved without respecting national traditions and values [1]. Prominent educators such as A.S. Makarenko and V.A. Sukhomlinsky emphasized the importance of developing patriotism through active participation in public and project-based activities, which remain integral parts of modern educational processes [11].

2. Academic Mobility as a Key Element of Global Education. Academic mobility encompasses a broad range of international educational programs, including academic exchanges, internships, and study abroad opportunities [6]. Over recent decades, academic mobility has significantly increased its role in educational systems worldwide, providing students with opportunities to gain international experience, broaden their perspectives, and develop global competencies [5]. Through participating in academic mobility programs, students become more open to understanding other cultures and national contexts, which enhances their cultural and intellectual growth.

3. The Relationship Between Patriotic Education and Academic Mobility. The intersection of patriotic education and academic mobility is an important area of study, as academic mobility offers a unique opportunity for students to deepen their understanding of their cultural and national identity [3]. International exchange programs allow students not only to adapt to foreign environments but also to affirm their belonging to a specific culture and country. This process often strengthens patriotic feelings, as students develop a deeper understanding of their own history, culture, and achievements while engaging in a globalized world.

Research Methodology. The study examines the impact of academic mobility on patriotic education by analyzing both qualitative and quantitative data. This includes surveys, in-depth interviews, and focus groups with students involved in international exchange programs. The research explores how participation in these programs influences students' sense of national pride, their understanding of cultural identity, and their awareness of global interconnectedness.

Experimental Part. The purpose of the experiment is to investigate how participation in international educational programs influences the development of patriotism among students engaged in academic mobility.

1. Selection of participants: Two main groups of students participated in the experiment:
 - Students participating in academic mobility programs (experimental group).
 - Students not participating in mobility programs, studying in their home country (control group).
2. Research methods: Both qualitative and quantitative methods were used:
 - Survey – To assess the level of patriotic sentiment among students before and after participating in academic mobility programs.
 - In-depth interviews – To explore changes in students' perceptions of their cultural identity and patriotism during their studies abroad.
 - Focus groups – Discussions with participants about their perception of their country's role in the global context, the recognition of the value of their culture, and the strengthening of their sense of pride in their homeland.

Procedure: The survey was conducted twice: before the start of academic mobility and after the completion of the program. The questionnaire included questions about the degree of patriotism, attitudes toward national culture, willingness to work for the benefit of their country, and a sense of pride in its achievements. In addition, interviews were conducted with participants, where they shared their impressions of life in a different cultural environment and how this experience influenced their perception of patriotism.

Results of the experiment: The results showed that participation in academic mobility has a significant impact on the patriotic education of students. Specifically:

In the group of students participating in mobility, there was an increased awareness of the value of their own culture and its place in the global arena.

Students noted that their time abroad allowed them to understand their country, its history, and achievements more deeply, which enhanced their sense of pride.

At the same time, studying abroad fostered tolerance and respect for other cultures, which did not contradict but complemented their patriotic perception.

In the control group, where students did not participate in mobility, such changes were not observed, and their views on patriotism and national identity remained more stable and limited to the national context.

Results and discussions

The results of the experiment confirm the hypothesis that academic mobility can be an important tool in patriotic education. Staying in a different cultural environment does not weaken, but rather strengthens the national identity of students. This is due to the fact that by comparing their own country with others, students begin to appreciate their culture and national achievements more deeply, while also realizing their responsibility for the development of their country in a global context.

Conclusion

The study established that academic mobility contributes to the development of patriotic education, helping students recognize the importance of their national identity and culture in a global context. The results of the experiment confirm the significance of international experience in fostering patriotic feelings and pride in one's country. Thus, academic mobility programs can and should become an important part of educational strategies aimed at developing patriotism in the context of globalization.

Recommendations:

1. Development and implementation of educational programs that emphasize the importance of preserving cultural identity in the context of international mobility.
2. Creation of conditions for experience exchange and interaction between students from different countries in order to strengthen feelings of patriotism and cultural responsibility.

REFERENCES:

1. Никитин В. И. Патриотическое воспитание молодежи в условиях глобализации. — М.: Наука, 2018.
2. Dewey, J. "Education and Civil Responsibility". — Moscow: Academic Project, 2017.
3. Смирнов В.И. Развитие гражданской ответственности молодежи в контексте социальной мобильности. — М.: Политиздат, 2016.
4. Акметова Г.Б. «Национальная идентичность и патриотизм в контексте образования в Казахстане». — Алматы: Казахский университет, 2020.
5. Тажиебаева С.Т. «Академическая мобильность как фактор развития образовательных систем Казахстана». — Астана: МТС, 2021.
6. Калиев М.А. «Роль международных образовательных программ в воспитании молодежи Казахстана». — Алматы: Білім, 2022.
7. Сагадиев А.Ж. «Развитие гражданской ответственности и патриотизма молодежи Казахстана». — Алматы: Казахский национальный педагогический университет, 2021.
8. Шарипова М.С. «Академическая мобильность и ее влияние на патриотическое воспитание в условиях глобализации». — Алматы: Нархоз, 2021.
9. Темирбекова Г. С. «Патриотическое воспитание студентов в условиях академической мобильности: казахстанский опыт». — Алматы: Казахский национальный педагогический университет, 2021.
10. Пшенбаева Д. А. «Методы и подходы к патриотическому воспитанию в учебных заведениях Казахстана». — Алматы: Издательство Абая хана, 2020.
11. Сухомлинский, В. А. «Воспитание патриотизма и гражданской ответственности в школьном процессе». — М.: Педагогика, 1974.
12. Макаренко А. С. «Труд и воспитание». — М.: Педагогика, 1975.

ӘОЖ 372.881.1

ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН БІЛІМ БЕРУ ТРЕНДТЕРІ

Жабыкбаева Д.М., Аяджан М.Т.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
d.zhabykbaeva@zu.edu.kz, ayadzhan00@gmail.com

Бұл мақалада тілдерді оқытудағы инновациялық технологиялар мен білім берудегі трендтерді қолданудың маңызы көрсетілген. Тілдер – мәдениетаралық байланыстарды орнатудың негізгі құралы болып табылады. Қазіргі жаһандану дәуірінде адамдардың түрлі мәдениеттер мен ұлттармен қарым-қатынас жасау қажеттілігі артуда. Әлемдік экономика мен саяси процестердің жылдам өзгеруіне байланысты әртүрлі тілдер мен мәдениеттерді білу халықаралық қатынастарда маңызды рөл атқарады. Тілдерді меңгеру адамдарды өзге мәдениетпен таныстыруға, көпұлтты қоғамда өзара түсіністік пен сыйластықты нығайтуға ықпал етеді. Мақаланың мақсаты – тілдерді оқыту процесінде қолданылатын жаңа технологияларды, әдістемелерді зерттеу арқылы білім беру жүйесіндегі жаңашылдықтар мен өзгерістерді анықтап, қазіргі білім беру жағдайында тіл үйрету тәсілдерін жетілдіру жолдарын қарастыру болып табылады.

Кілт сөздер: инновациялық технология, білім беру, тренд, тіл, оқыту, қосымша, платформа, үйтілділік.

В этой статье подчеркивается важность использования инновационных технологий в обучении языкам и трендов в образовании. Языки являются основным средством установления межкультурных связей. В современную эпоху глобализации возрастает потребность людей в общении с различными культурами и национальностями. Из-за быстрого изменения мировой экономики и политических процессов знание различных языков и культур играет важную роль в международных отношениях. Владение языками способствует знакомству людей с другой культурой, укреплению взаимопонимания и уважения в многонациональном обществе. Цель статьи – выявить новшества и изменения в системе образования путем изучения новых технологий, методик, используемых в процессе обучения языкам, и рассмотреть пути совершенствования подходов к обучению языку в современных образовательных условиях.

Ключевые слова: инновационные технологии, образование, тенденции, язык, обучение, приложение, платформа, трехязычие.

This article highlights the importance of using innovative technologies in teaching languages and trends in education. Languages are the main means of establishing intercultural contacts. In the modern era of globalization, the need for people to communicate with different cultures and nationalities is growing. Due to the rapid change in the world economy and political processes, knowledge of various languages and cultures plays an important role in international relations. Language proficiency contributes to familiarizing people with other cultures, strengthening mutual understanding and respect in a multinational society. The purpose of the article is to identify innovations and changes in the education system through the study of new technologies, methods used in the process of teaching languages, and to consider ways to improve approaches to teaching languages in modern educational conditions.

Key words: innovative technology, education, trend, Language, Teaching, application, platform, trilingualism.

Кіріспе

Дана, ойшыл халқымыз «Қанша елдің тілін білсең, сонша түрлі ілім білесің!» - деп бекер айтпаған. Қазіргі таңда елімізде үштілділік саясаты жүріп жатыр. Үштілділік саясаты Қазақстандықтардың өз ана тілі-қазақ тілі мен қатар орыс тілі мен ағылшын тілін меңгеруге

бағытталған. Үштілділік саясаты Қазақстанның әлемдік аренада бәсекеге қабілетті әрі жан-жақты дамыған ұлт қалыптастыру үшін маңызды қадам болып табылады. Бұл саясат біздің жастарымызға болашақта өз орнын табуға, әлеммен тығыз байланыста болуға және түрлі мәдениеттермен қарым-қатынас жасауға үлкен мүмкіндік береді. Үштілділікті саналы, сауатты және дұрыс енгізу бізге кез-келген ортада коммуникативті-бейімді болуға мүмкіндік береді. 2016 жылы «Үштілді білім берудің жол картасын» іске асыру аясында «Үштілді білім беруді дамытудың жол картасы» пилоттық жобасы туралы» Ақмола облысы білім басқармасының 2016 жылғы 01 қыркүйектегі № 223 бұйрығына сәйкес 27 пилоттық мектеп анықталып және олардың базасында үштілді білім беру элементтерін енгізу басталған [2].

Қазақстанда үштілділік саясаты тек мектептерде ғана емес, жоғары оқу орындарында да белсенді түрде жүзеге асырылуда. Үштілділікті жүзеге асыруда білім беру жүйесінің деңгейін арттыруға бағытталған бірнеше шаралар қабылданған. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстары мен семинарлар, тіл үйретуге арналған әдістемелік құралдар, оқу бағдарламаларын жаңарту және халықаралық білім беру тәжірибелерін енгізу маңызды қадамдар болып табылады. Алайда, үштілділік саясатын толыққанды жүзеге асыру үшін тек тіл үйрену ғана емес, оны практикалық тұрғыда қолдану қажет. Сондықтан, оқу орындарында халықаралық тәжірибені енгізу, студенттерге академиялық ұтқырлық бағдарламалары арқылы тәжірибе жинақтау мүмкіндігін беру маңызды рөл атқарады.

Ұлт жоспары «100 нақты қадам» бағдарламасының 76, 77 және 79 қадамында «Адам капиталының сапасын көтеру, оқыту стандарттарын жаңарту, жоғары оқу орнында білікті кадрларды даярлау, кейіннен бұл тәжірибені еліміздің басқа оқу орындарында тарату, білім беру жүйесінде ЖОО-да ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезеңмен көшу» бағыттары көрсетілген [1].

Материалдар мен әдістер

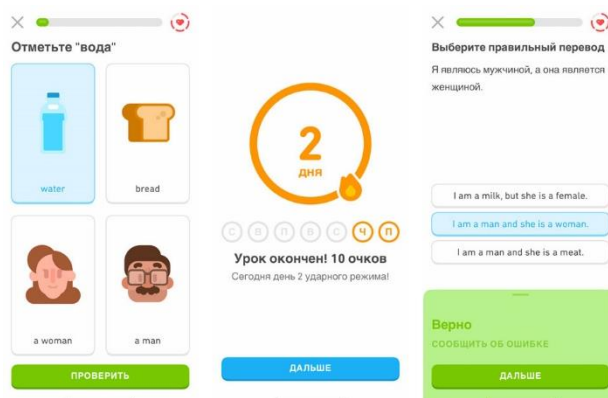
Дәстүрлі тіл үйрету – бұл оқыту процесінде кітаптар, сөздіктер, грамматикалық жаттығулар және мұғалімнің тікелей түсіндіруі сияқты классикалық тәсілдерді пайдалану. Бұл әдістің негізгі ерекшеліктері:

- Грамматикаға басымдық берілуі – оқушылар алдымен грамматикалық ережелерді үйреніп, кейін оларды қолдануға тырысады.
- Оқулықтар мен жазбаша тапсырмалар – оқу процесінде қағаз бен қаламның рөлі маңызды.
- Мұғалімнің жетекші рөлі – студенттер пассивті қабылдаушы ретінде көбірек әрекет етеді.
- Сөздік қорды жаттау – жаңа сөздер мен фразаларды есте сақтау арқылы меңгеру.
- Сөйлесу мен тыңдау дағдыларына аз көңіл бөлінуі – көбінесе грамматика мен жазуға көбірек назар аударылады.

Қазіргі таңда тіл үйренудің заманауи әдістері цифрлық технологиялар мен инновацияларға негізделген. Цифрлық технологиялардың дамуымен бірге тілдерді оқытудың жаңа тәсілдері пайда болуда. Қазіргі таңда **онлайн платформалар мен арнайы қосымшалар** тілдерді үйренуді жеңілдететін және қызықты ететін маңызды құралдарға айналды. Duolingo, Babbel, Memrise сияқты тіл үйрету қосымшалары: Бұл қосымшалар оқу процесін интерактивті әрі қызықты етеді. Оқушылар тапсырмаларды орындау арқылы тіл үйренеді, грамматикалық ережелер мен сөздік қорды жетілдіреді. Сонымен қатар, бұл платформаларда белгілі бір уақыт аралығында нәтиже көрсетіп, студенттерді мотивация береді. Google Classroom және Moodle сияқты оқу платформалары: Бұл платформалар оқу материалдарын басқаруға, студенттермен қарым-қатынас жасауға, тапсырмалар мен тесттерді бақылауға мүмкіндік береді. Мұғалімдер студенттердің тілдік дағдыларын бақылап, жеке тапсырмалар мен кері байланысты оңай қамтамасыз ете алады.

Google Classroom — мұғалімдер мен оқушыларға арналған онлайн-платформа. Ол сабақтарды ұйымдастыруға, тапсырмалар беруге, бағалауға және кері байланыс алуға көмектеседі.

Duolingo — жаңа тілдерді үйренуге арналған танымал және тегін қолданба. Қазіргі уақытта ол 40-тан астам тілді үйренуге мүмкіндік береді, соның ішінде испан, француз, қытай, итальян, неміс және ағылшын тілдері бар.

Сурет 1 – «Duolingo» платформасы

Moodle – білім беру процестерін ұйымдастыруға арналған ашық кодты онлайн-платформа. Moodle-дің негізгі мүмкіндіктері:

Курстарды басқару – оқытушылар сабақтарды жоспарлап, материалдарды жүктей алады. Тапсырмалар мен тесттер – студенттерге тапсырмалар беру, тест өткізу және автоматты бағалау мүмкіндігі бар.

Форумдар мен чаттар – оқушылар мен оқытушылар арасындағы байланыс үшін.

Геймификация – марапаттар, сертификаттар және басқа да ынталандыру құралдары.

Плагиндер – жүйені кеңейтуге мүмкіндік беретін әртүрлі қосымшалар.

Babbel – шетел тілдерін үйренуге арналған танымал онлайн-платформа. Ол Duolingo сияқты қолданбаларға ұқсас, бірақ негізінен сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған. Babbel-дің ерекшеліктері:

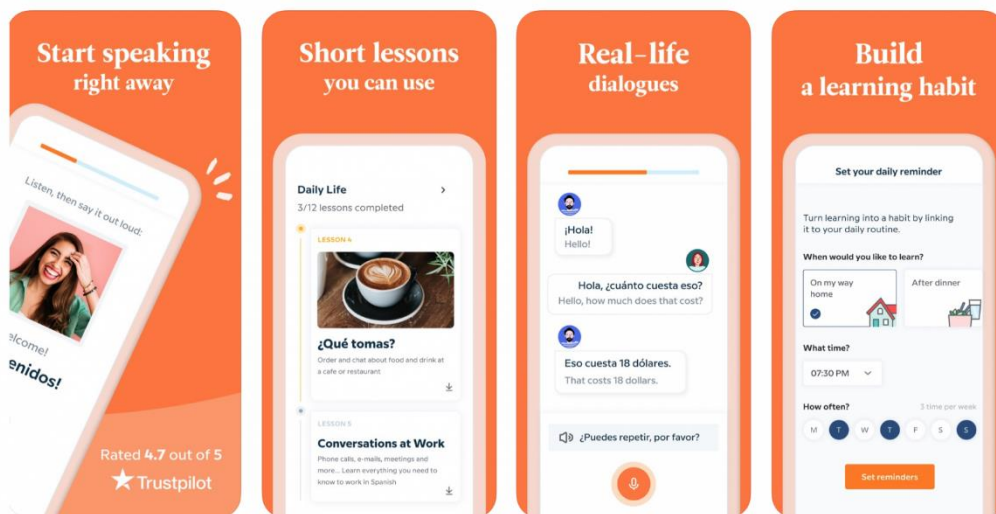
14+ тіл (ағылшын, неміс, француз, испан, итальян және т.б.)

Күнделікті өмірге арналған сабақтар – нақты диалогтарға негізделген

Грамматиканы түсіндіру – ережелерді үйрену мүмкіндігі

Жасанды интеллектпен бейімделу – жеке оқу жоспарын құру

Мобильді және веб-нұсқалары бар

Сурет 2 – «Babbel» платформасы

Memrise – шетел тілдерін үйренуге арналған танымал қосымша. Ол әсіресе сөздік қорды көбейтуге және сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Memrise-тің негізгі ерекшеліктері:
Жанды бейнелер – ана тілінде сөйлейтін адамдардың видеосын көру арқылы үйренесіз
AI-мен жұмыс – жасанды интеллект сіздің оқу дағдыңызға бейімделеді
200+ тілдік курс – ең танымал тілдерден бастап сирек кездесетіндерге дейін
Геймификация (ойын түрінде үйрету) – сөздерді есте сақтауға көмектесетін әдістер
Онлайн және оффлайн режим – интернетсіз де жаттығуға болады

Сурет 3 – «Memrise» платформасы

Геймификация — бұл оқыту процесіне ойын элементтерін енгізу әдісі. Ойындар арқылы оқытуға арналған арнайы құралдар мен қосымшалар (мысалы, Kahoot!, Quizlet) студенттердің тілдік дағдыларын арттыруға көмектеседі. Студенттер тапсырмаларды орындау кезінде түрлі деңгейлерден өтіп, жарыстарға қатыса отырып, білімдерін тексеріп, жаңа сөздер мен грамматикалық ережелерді игереді.

Kahoot! – интерактивті ойын түрінде оқытуға арналған платформа. Бұл әдіс ағылшын тілін қызықты әрі тиімді түрде үйренуге көмектеседі.

Kahoot арқылы ағылшын тілін үйрену жолдары:

Сөздік қорын арттыру – жаңа сөздерді жаттауға арналған қызықты тесттер.

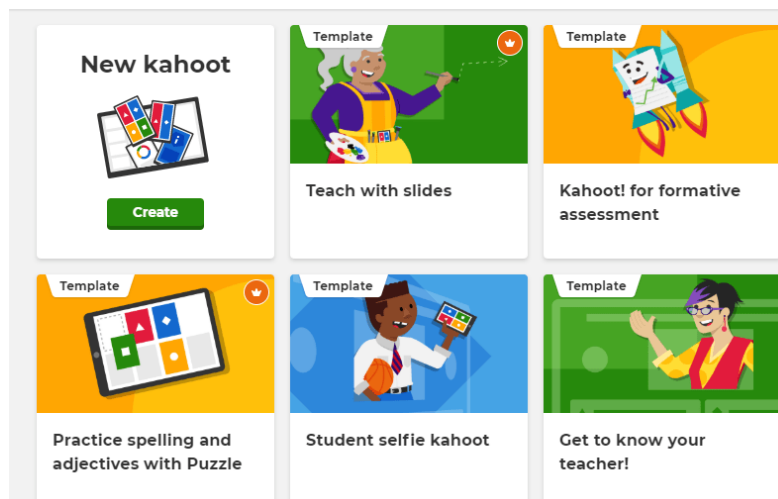
Грамматикалық жаттығулар – ережелерді ойын арқылы бекіту.

Тыңдау және сөйлеу – дыбыстық сұрақтар арқылы үйрену.

Жазу және сөйлем құрастыру – сөздерді дұрыс ретпен орналастыруға көмектеседі.

Достарыңызбен немесе сыныптастарыңызбен ойнау – интерактивті сабақ жасауға мүмкіндік береді.

Create a new kahoot

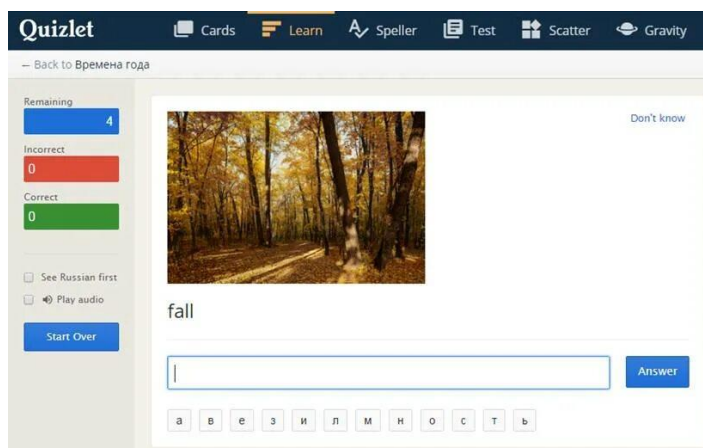

Сурет 4 – «Kahoot!» платформасы

Quizlet – жаңа сөздерді жаттауға және ағылшын тілін тиімді үйренуге арналған платформа.

Quizlet-тің мүмкіндіктері:

- Флешкарттар – сөздерді есте сақтауға көмектесетін карточкалар.
- Автоматты түрде сөз жаттау – сөздерді қайталау жүйесі (spaced repetition).
- Тесттер мен ойындар – әртүрлі жаттығулар арқылы тілді бекіту.
- Дыбыстық қолдау – сөздердің дұрыс айтылуын тыңдау.
- Сыныптар мен топтар – достарыңызбен бірге оқу мүмкіндігі.

Сурет 5 – «Quizlet» платформасы

Жаңа технологиялар, соның ішінде виртуалды (VR) және кеңейтілген шындық (AR) технологиялары тіл үйретуде үлкен мүмкіндік ұсынады. Виртуалды шындық студенттерге шынайы әлемде тілдерді практикалық тұрғыда қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, шетел тілі бойынша арнайы бағдарламалар оқушыларға нақты өмір жағдайында сөйлесу немесе белгілі бір мәдени контекстте қарым-қатынас жасау арқылы дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Кеңейтілген шындық технологиясы тіл үйренушілерге шынайы әлеммен байланыс орнату арқылы оқыту процесін тиімді етеді. AR технологиясы тіл үйретуде объектілерді көрсету, интерактивті тапсырмаларды орындау және жаңа сөздер мен фразаларды есте сақтау үшін қолданылуы мүмкін. Бұл әдіс студенттерге белгілі бір мәтін немесе тақырып бойынша толыққанды көрнекі тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

Видеоматериалдар мен мультимедиялық ресурстар тіл үйренуде маңызды рөл атқарады. Олар тыңдауға және сөйлеуге арналған дағдыларды дамытуға көмектеседі. Бейнежазбалар мен дыбыстық материалдар, әсіресе, тыңдау және айту дағдыларын дамытуда тиімді. Бейнежазбалар мен аудио тапсырмалары оқушыларға тыңдаған мәтіннің мазмұнын түсінуге, сөздік қорын байытуға және грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға көмектеседі.

Аудио материалдармен оқыту.

Подкасттар тыңдау – ағылшын тілінде қарапайымнан күрделіге қарай бейімделген подкасттарды пайдалану. Мысалы:

- BBC Learning English
- The English We Speak
- ESL Pod

Аудиокітаптар – оқушылардың сөздік қорын байытып, дұрыс айтылуын жақсартады. (Audible, Librivox, Storynory)

Транскрипциямен тыңдау – аудио жазбаны тыңдап, мәтінін бірге оқу.

Видеоматериалдармен оқыту

Ағылшын тіліндегі мультфильмдер мен фильмдер:

- Бастапқы деңгей үшін: Peppa Pig, Sesame Street
- Орта деңгей үшін: Harry Potter, Friends

YouTube-тағы білім беру арналары:

- BBC Learning English
- English Addict with Mr. Steve
- TED-Ed

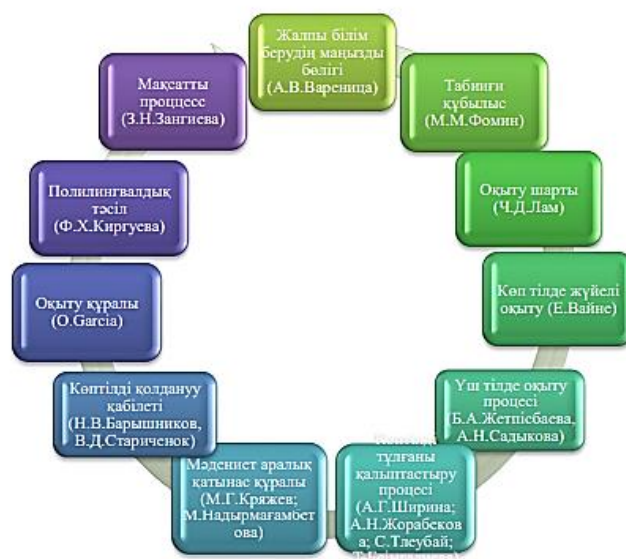
Субтитрлерді пайдалану

- Бастапқыда ана тіліндегі субтитрлер
- Кейін ағылшын тіліндегі субтитрлер
- Соңында субтитрсіз көру

Кесте 1 – Ғалымдардың «көптілді білім беру» ұғымына берген анықтамалары

Ғалымның аты-жөні	Анықтама
Эдвард Хаус	Көптілді білім беру – бұл әртүрлі тілдер мен мәдениеттерді үйрену арқылы адамға әлемді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.
Юлия Крестьянкина	Көптілді білім беру – бұл адамның мәдениетаралық қарым-қатынас қабілетін дамытуға бағытталған процесс. Ол тілдердің үйлесімділігі мен көптілді тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.
Кеннет Л. Пейдж	Көптілді білім беру – бұл халықаралық коммуникация мен мәдениеттер арасында үйлесімді байланыс орнатудың маңызды құралы.
Жан Пиаже	Көптілді білім беру – бұл адамның когнитивті дамуының маңызды бөлігі, әсіресе, баланың ақыл-ой икемділігі мен тілдік дағдыларын дамытуда ерекше рөл атқарады.
Фернандо Лаузен	Көптілді білім беру – бұл тек тіл үйрету емес, адамның дүние танымын кеңейтуге және жаңа мәдениеттермен танысуға бағытталған жүйе.
Клод Шарль де Вовенарг	Көптілді білім беру – бұл көптілді қоғамда өмір сүру үшін қажетті білім мен дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесі.
Кеннет М. Джеймс	Көптілді білім беру – бұл әртүрлі тілдер арқылы білім беру жүйесінде өзіндік ерекшеліктер мен жаңашылдықтарды біріктіретін педагогикалық әдіс.

Осы ғалымдар анықтамаларына жасаған талдау олардың мазмұнының бір-біріне қайшы келмейтіндігін керісінше бірін-бірі толықтыра түсетіндігін көрсетті.

Сурет 6 – Заманауи білім беру концепцияларының авторлық үлгілері

Кесте 2 – «Жақын шет елдердегі көптілді білім беру жүйесі»

Ел	Мемлекеттік тіл(дер)	Қосымша оқытылатын тілдер	Көптілді білім беру ерекшеліктері
Ресей	Орыс ілі	Татар, башқұрт, якут және басқа ұлттық тілдер, ағылшын, неміс, француз	Ұлттық республикаларда жергілікті тілдер оқытылады, шет тілдері қосымша пән ретінде енгізілген [3]
Өзбекстан	Өзбек тілі	Орыс, қазақ, ағылшын	Орыс және қазақ тілдерінде оқытатын мектептер бар, ағылшын тілі бастауыш сыныптан оқытылады [4]
Қырғызстан	Қырғыз тілі	Орыс, өзбек, ағылшын	Екі тілде (қырғыз, орыс) білім беру жүйесі бар, ағылшын тілі халықаралық бағдарламаларда қолданылады [5]
Түрікменстан	Түрікмен тілі	Орыс, ағылшын	Орыс тілінің қолданылу аясы шектеулі, ағылшын тілі маңызды шет тілі ретінде оқытылады [6]
Тәжікстан	Тәжік тілі	Орыс, өзбек, ағылшын	Орыс тілі кеңінен қолданылады, ағылшын тілі мектеп бағдарламасына енгізілген [7]

Кесте 3 – «Алыс шет елдердегі көптілді білім беру жүйесі»

Ел	Мемлекеттік тіл(дер)	Қосымша оқытылатын тілдер	Көптілді білім беру ерекшеліктері
Швейцария	Неміс, француз, итальян, романш	Ағылшын	Әр аймақта өз тілі басым, мектептерде қосымша тілдер міндетті түрде оқытылады
Канада	Ағылшын, француз	-	Билингвалды білім беру жүйесі бар, кейбір мектептер толық ағылшын немесе француз тілінде оқытады
Финляндия	Фин, швед	Ағылшын, неміс, француз	Барлық оқушылар екі мемлекеттік тілді меңгереді, шет тілдері ерте жастан басталады
Бельгия	Голланд, француз, неміс	Ағылшын	Әр аймақтың өз тілі бар, оқушылар міндетті түрде екі немесе үш тіл меңгереді
Сингапур	Ағылшын, малай, қытай (мандарин), тамил	-	Ағылшын негізгі оқу тілі, барлық азаматтар екі немесе одан да көп тілді меңгереді

Көптілділік саясаты әр елдің мәдени, тарихи және экономикалық жағдайына байланысты әртүрлі дамуда.

Талқылаулар мен нәтижелер

Тілдерді оқытуда үздік нәтижеге екі әдісті біріктіру арқылы қол жеткізуге болады. Грамматикалық негізді дәстүрлі әдіспен нығайтып, сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамыту үшін жаңа технологияларды қолдану – ең тиімді стратегия. аңа технологиялар мен трендтер тіл үйренуді жеңілдетсе де, олар жалғыз өзі жеткіліксіз. Нәтижелі оқыту үшін қосымша факторларды да ескеру қажет:

- Жеке оқыту стратегиясы – әрбір оқушының деңгейі мен қажеттіліктеріне сай әдістерді таңдау маңызды.
- Мотивация мен жүйелілік – үздіксіз оқу процесі мен тұрақты тәжірибе нәтижелі үйренуге ықпал етеді.
- Мұғалімнің кәсібилігі – жаңа технологияларды дұрыс қолдана білу және оқушыларды бағыттау маңызды.
- Мәдениет пен контекст – тілді тек грамматика мен сөздік қор тұрғысынан емес, оның мәдени және әлеуметтік қырларын да ескере отырып үйрету қажет.

Кесте 4 – «Тіл үйретудің дәстүрлі және заманауи әдістерінің айырмашылықтары»

Критерий	Дәстүрлі оқыту әдістері	Заманауи технологиялар арқылы оқыту
Оқыту тәсілі	Мұғалімнің түсіндіруі, оқулықтар, жаттығулар	Интерактивті қосымшалар, онлайн платформалар, чат-боттар
Грамматикаға көңіл бөлу	Жоғары, грамматикалық ережелерді жаттау басым	Қарым-қатынасқа бағытталған, грамматика табиғи түрде үйретіледі
Сөздік қорды меңгеру	Сөздерді тізім бойынша жаттау	Контекст арқылы, аудио-визуалды материалдар көмегімен
Сөйлесу дағдылары	Аз көңіл бөлінеді, көбінесе жазу мен оқу басым	Жасанды интеллект, чат-боттар, онлайн тілдік қауымдастықтар арқылы дамиды
Тыңдау қабілеті	Диктанттар, аудиомәтіндермен шектеледі	Фильмдер, подкасттар, интерактивті тыңдау жаттығулары
Технологияны қолдану	Минималды, қағаз және қаламмен шектеледі	VR/AR, AI, мобильді қосымшалар, онлайн курстар пайдаланылады
Мотивация деңгейі	Төмендеуі мүмкін, өйткені процесс кейде монотонды	Жоғары, себебі ойын элементтері (геймификация) енгізілген
Индивидуалды бейімделу	Жалпы бағдарламаға негізделген	Жасанды интеллект арқылы оқушы деңгейіне сәйкес бейімделеді
Уақыт пен қолжетімділік	Белгілі бір кестеге байланған, сыныпта оқыту қажет	Кез келген уақытта, кез келген жерде оқуға мүмкіндік бар
Бағалау жүйесі	Тесттер, жазбаша жұмыстар	Интерактивті бағалау, автоматтандырылған кері байланыс

Қорытынды

Қазіргі заманда инновациялық технологиялардың тілдерді оқытудағы рөлі айтарлықтай артып келеді. Цифрлық құралдар мен әдістер білім алушылардың оқу үдерісін жеңілдетіп, олардың тілді меңгеруіне тиімді жағдай жасайды. Онлайн платформалар, мобильді қосымшалар, жасанды интеллект және виртуалды шындық технологиялары оқытуды интерактивті, қолжетімді әрі қызықты етеді. Зерттеулер көрсеткендей, инновациялық әдістерді қолдану білім алушылардың мотивациясын арттырып қана қоймай, олардың тілдік дағдыларын жылдам дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, жаңа технологиялар жеке оқыту әдістерін дамытуға мүмкіндік беріп, әрбір оқушының қажеттіліктеріне бейімделуге жағдай жасайды. Осылайша, тілдерді оқытуда инновациялық технологияларды пайдалану – заман талабы. Болашақта бұл салада одан әрі дамуға және жаңа әдістерді енгізуге үлкен мүмкіндіктер бар. Сондықтан мұғалімдер мен білім беру мекемелері жаңа технологияларды белсенді түрде қолданып, оларды тиімді пайдаланудың жолдарын іздеуі қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚР Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам. Нұр-Сұлтан: Әділет, 2015. – Онлайн құжат <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100>
2. Ақмола облысының білім басқармасы. Үштілді білім беру бағдарламасын жүзеге асыру. Онлайн мақала <https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-edu/press/news/details/144657>
3. Ресей Федерациясының Білім және ғылым министрлігі. Ресейдегі көптілді білім беру жүйесі.
4. Өзбекстан Республикасының Білім министрлігі. Өзбекстандағы тілдік білім беру саясаты.
5. Қырғызстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Қырғызстандағы көптілді білім беру.
6. Түрікменстан Білім министрлігі. Түрікменстандағы мемлекеттік және шет тілдерін оқыту ерекшеліктері.
7. Тәжікстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Тәжікстандағы көптілді білім беру бағдарламасы.

УДК 81.2:81'42

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТА НА ТОЧНОСТЬ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНУЮ КОММУНИКАЦИЮ

Жалелова Ж.А.

Жетысуский университет имени Ильаса Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан
zhibekzhalelova@gmail.com

В данной статье рассматривается влияние культурного контекста на процесс перевода и эффективность межкультурной коммуникации. В условиях глобализации и многокультурных взаимодействий процесс перевода становится не только языковой, но и культурной задачей. Культурные различия между языками могут приводить к трудностям в передаче точного смысла, а также в восприятии текста другой культурой. Это обусловлено различием в традициях, нормах, ценностях и восприятии мира, что часто приводит к появлению искажений при переводе.

Проводится анализ основных проблем, возникающих при переводе текстов различной направленности: художественных, научных, технических и деловых. Культурные различия оказывают значительное влияние на процесс перевода, так как каждый язык отражает уникальную культуру своего народа. Проблемы могут возникать при переводе идиоматических выражений, пословиц, культурно-специфических понятий, а также при попытке перевести элементы, которые в одной культуре имеют определенный смысл, но не имеют аналогов в другой.

Особое внимание уделяется методам преодоления культурных барьеров в переводе, таким как использование адаптации, компенсации и интерпретации. Эти методы помогают сохранить суть и значимость сообщения, улучшая качество межкультурной коммуникации. В статье подчеркивается, что успешный перевод зависит не только от знания языка, но и от глубокого понимания культурных различий и умения эффективно их учитывать.

Ключевые слова: перевод, культурный контекст, межкультурная коммуникация, языковые барьеры, лингвокультурные особенности.

Бұл мақала мәдениет контекстінің аударма процесіне және мәдениетаралық коммуникацияның тиімділігіне әсерін зерттейді. Глобализация және көпмәдениетті өзара әрекеттесу жағдайында аударма тек тілдік қана емес, сонымен қатар мәдени міндет болып табылады. Тілдер арасындағы мәдени айырмашылықтар мағынаны дәл жеткізуде және мәтіннің басқа мәдениетке қабылдануында қиындықтар тудыруы мүмкін. Бұл дәстүрлер, нормалар, құндылықтар және әлемді қабылдау тұрғысынан айырмашылықтармен түсіндіріледі, олар жиі аударма кезінде бұрмалануларға әкеледі.

Мақала әртүрлі бағыттағы мәтіндерді аударуда туындайтын негізгі мәселелерді қарастырады: әдеби, ғылыми, техникалық және іскерлік мәтіндер. Мәдени айырмашылықтар аударма процесіне елеулі әсер етеді, себебі әрбір тіл өзінің халқының бірегей мәдениетін көрсетеді. Аударма кезінде идиомалық сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, мәдени тұрғыдан ерекше түсініктер, сондай-ақ бір мәдениетте нақты мағынаға ие болған элементтерді аудару қиындықтарын тудызуы мүмкін.

Мақалада аудармадағы мәдени кедергілерді жеңу әдістеріне ерекше назар аударылады, мысалы, бейімдеу, өтемақы және интерпретация әдістері. Бұл әдістер хабардың мәні мен маңызын сақтауға көмектеседі, мәдениетаралық коммуникацияның сапасын арттырады. Мақалада сәтті аударма тек тіл біліміне ғана емес, сонымен қатар мәдени айырмашылықтарды терең түсінуге және оларды тиімді ескере білуге байланысты екені айтылған.

Кілт сөздер: Аударма, мәдениет контексті, мәдениетаралық коммуникация, тілдік кедергілер, лингвокультурлық ерекшеліктер.

This article examines the influence of cultural context on the translation process and the effectiveness of intercultural communication. In the context of globalization and multicultural interactions, the translation process becomes not only a linguistic but also a cultural task. Cultural differences between languages can lead to difficulties in conveying the exact meaning and in the perception of the text by another culture. This is due to differences in traditions, norms, values, and worldviews, which often result in distortions during translation.

The article analyzes the main problems that arise when translating texts of various orientations, such as literary, scientific, technical, and business texts. Cultural differences have a significant impact on the translation process, as each language reflects the unique culture of its people. Issues may arise when translating idiomatic expressions, proverbs, culture-specific concepts, or elements that carry a particular meaning in one culture but have no equivalents in another.

Special attention is given to methods of overcoming cultural barriers in translation, such as the use of adaptation, compensation, and interpretation. These methods help preserve the essence and significance of the message, improving the quality of intercultural communication. The article emphasizes that successful translation depends not only on language proficiency but also on a deep understanding of cultural differences and the ability to effectively address them.

Key words: translation, cultural context, intercultural communication, linguistic barriers, linguocultural features.

Введение

В современном мире глобализации и международной интеграции вопросы перевода и межкультурной коммуникации приобретают особую актуальность. Культурный контекст играет ключевую роль в процессе перевода, определяя не только выбор языковых средств, но и общую стратегию переводческой деятельности. Рассмотрим это на примере перевода с английского на русский язык.

Материалы и методы

Культурный контекст оказывает существенное влияние на восприятие и передачу информации. Культурный контекст играет ключевую роль в переводе с английского языка, особенно когда речь идет о передаче тонкостей британской и американской культур. Возьмем, к примеру, знаменитое английское чаепитие "Five o'clock tea" - это не просто прием пищи, а целая церемония, отражающая британское чувство традиции и порядка. При переводе важно передать не только буквальный смысл, но и тот социальный подтекст, который несет в себе этот ритуал.

Особенно интересен перевод английских идиом, насыщенных культурными отсылками. Фраза "It's raining cats and dogs" (льет как из ведра) требует не только передачи смысла, но и сохранения образности. Здесь переводчик может выбрать между поиском аналогичного русского выражения или добавлением краткого пояснения, если прямого аналога не существует. Английские пословицы часто несут в себе исторический подтекст. Например, "When in Rome, do as the Romans do" (в Риме поступай, как римляне) требует пояснения исторического контекста, чтобы русскоязычный читатель понял, как эта фраза отражает современную культурную норму адаптации к местным обычаям.

Основная часть

В деловом общении культурные различия проявляются в использовании титулов и форм обращения. Англичане предпочитают формальное обращение "Mr./Mrs." даже в неофициальной обстановке, в то время как в русской культуре более распространено обращение по имени и отчеству в деловой среде [1].

Стоит учитывать, что при переводе важен не только перевод документов, но и понимание культурных различий в ведении переговоров. Американцы предпочитают прямолинейность ("Let's get down to business"), в то время как британцы могут использовать более завуалированные формы ("Perhaps we could discuss..."). В юридической терминологии культурные различия проявляются особенно остро. Американское "due process"

(надлежащая правовая процедура) требует детального пояснения, так как включает в себя целый комплекс правовых норм и процедур.

Юмор также представляет особую сложность при переводе. Английские шутки, основанные на игре слов, часто теряют свою остроту при переводе. Например, каламбуры, построенные на созвучии слов "light" (свет) и "lite" (легкий), требуют творческого подхода к переводу, чтобы сохранить комический эффект.

При переводе рекламы важно учитывать культурные особенности восприятия. Американские слоганы часто построены на позитивном мышлении и индивидуализме ("Just do it"), в то время как российская аудитория может лучше воспринимать более традиционный подход с акцентом на качество и надежность.

В художественной литературе переводчику приходится работать с культурно-специфическими элементами, такими как названия блюд (fish and chips, full English breakfast), спортивные термины (cricket, rugby), а также исторические отсылки. Например, упоминание британской монархии требует не только перевода титулов, но и пояснения роли монарха в современной политической системе.

В современной разговорной речи появляются новые культурные реалии, требующие перевода: например, "influencer" (блогер-лидер мнений) или "side hustle" (подработка). Здесь важно найти баланс между созданием нового термина и использованием уже существующих языковых средств.

При переводе фильмов и сериалов особое внимание уделяется культурным реалиям, которые могут быть непонятны русскоязычной аудитории: например, система высшего образования (Ivy League), политическая система (Congress, Senate), система мер и весов (feet, inches, pounds).

Культурный контекст в переводе с английского языка имеет множество граней, которые часто остаются незамеченными при поверхностном подходе. Рассмотрим несколько интересных аспектов: В британской культуре особое значение имеет понятие "queue" (очередь) [2].

Это не просто упорядоченное скопление людей, а целая философия терпения и уважения к правилам. При переводе важно передать не только сам факт существования очереди, но и то, что нарушение очередности считается грубым нарушением социальных норм. В современном мире переводчику часто приходится работать с многоязычными текстами, где английский язык смешивается с другими языками. Здесь важно сохранять баланс между точностью перевода и сохранением оригинального культурного колорита

Результаты и обсуждения

Таким образом, культурный контекст в переводе с английского языка представляет собой сложную систему взаимосвязей, требующую от переводчика не только лингвистических знаний, но и глубокого понимания социальных, исторических и культурных особенностей обеих культур. Успешный перевод в этом случае – это не просто передача информации, а создание моста между разными культурными мирами. В современном мире глобализации переводчику часто приходится работать с гибридными текстами, сочетающими элементы разных культур.

Здесь особенно важно сохранять баланс между точностью перевода и культурной адаптацией, не теряя при этом авторского замысла и специфики исходного текста. Перевод с английского языка требует не только лингвистических знаний, но и глубокого понимания культурных особенностей обеих стран, умения находить оптимальные решения для передачи культурно-специфических элементов и способности к межкультурной коммуникации.

В заключение стоит отметить, что культурный контекст в переводе с английского языка представляет собой сложный и многогранный феномен, требующий от переводчика не только глубоких лингвистических знаний, но и тонкого понимания культурных особенностей обеих языковых систем [3].

Современный переводчик сталкивается с постоянно меняющимся культурным ландшафтом, где традиционные реалии соседствуют с новыми цифровыми феноменами, а глобальные тенденции переплетаются с локальными культурными особенностями. Это требует от специалиста не только профессиональных навыков, но и постоянного саморазвития, умения быстро адаптироваться к изменениям и находить креативные решения в сложных переводческих ситуациях.

Особенно важно подчеркнуть, что качественный перевод – это не просто механическая передача информации с одного языка на другой, а творческий процесс межкультурной коммуникации, где каждая культурная деталь может существенно повлиять на восприятие текста целевой аудиторией. При этом переводчик выступает не просто как лингвист, а как культурный посредник, способный найти баланс между точностью перевода и культурной адекватностью [4].

Заключение

В эпоху глобализации и цифровизации роль культурного контекста в переводе только возрастает. Появление новых форм коммуникации, развитие социальных сетей и транснациональных проектов создают новые вызовы для переводчиков, требующие не только профессиональных навыков, но и глубокого понимания современных социальных процессов, технологических изменений и культурных трансформаций [5].

Можно утверждать, что культурный контекст становится одним из ключевых факторов успешного перевода, определяющим не только выбор переводческих решений, но и саму стратегию перевода. Понимание этой роли и умение работать с культурными особенностями – это то, что отличает настоящего профессионала от простого лингвиста, а качественный перевод – от простого перевода текста. В конечном счете, именно способность переводчика учитывать и правильно интерпретировать культурный контекст позволяет создать текст, который не только точно передает смысл оригинала, но и находит отклик у целевой аудитории, становясь эффективным инструментом межкультурной коммуникации в современном многоязычном мире.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Верецагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедческий подход к изучению языка. М.: Русский язык, 2020.
2. Гарбовский Н.К. Теория перевода. М.: МГУ, 2021.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода. М.: Высшая школа, 2022.
4. Латышев Л.К. Технология перевода. М.: Академия, 2023.
5. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 2024.

ӘОЖ 81-11

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛДЕРІНДЕГІ ОРТАҚ ЛЕКСИКА ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МАҒЫНАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жасқайратұлы Н., Тлегенова Г.А.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
nurasoull@gmail.com, gunya_85@mail.ru

Мақалада тарихи мәдени алмасу және көші-қон процестері контекстінде қазақ және түрік тілдерінің жалпы лексикасына салыстырмалы талдау жүргізіледі. Негізгі мақсат - көші-қон толқындарының, араб ықпалының жалпы және арнайы бейімделген лексикалық бірліктердің пайда болуына қалай ықпал еткенін анықтау. Мақалада негізгі әлеуметтік-мәдени ұғымдарды көрсететін жалпы лексика жоғары конвергенциямен сипатталады, ал дерексіз ұғымдар мен фразеологиялық бірліктер ашақтыққа ұшырайды деген идеялар қарастырылады. Зерттеу мақаланың практикалық маңыздылығы екі тілді сөздіктерді әзірлеу, аударма әдістерін жетілдіру және шет тілдерін оқыту, сондай-ақ лингвистикадағы салыстырмалы тарихи зерттеулерді одан әрі дамыту үшін нәтижелерді пайдалану мүмкіндігі болып табылады.

Кілт сөздер: жалпы лексика, конвергенция, дивергенция, түркі тілдері, мәдени алмасу.

В статье проводится сравнительный анализ общей лексики казахского и турецкого языков в контексте исторического культурного обмена и миграционных процессов. Основная цель - выяснить, как миграционные волны, арабское влияние способствовали появлению общих и специально адаптированных лексических единиц. В статье рассматриваются идеи о том, что общая лексика, отражающая основные социокультурные понятия, характеризуется высокой конвергенцией, а абстрактные понятия и фразеологические единицы расходятся. Практическая значимость исследовательской статьи заключается в возможности использования результатов для разработки двуязычных словарей, совершенствования методов перевода и обучения иностранным языкам, а также дальнейшего развития сравнительно-исторических исследований в лингвистике.

Ключевые слова: общая лексика, конвергенция, дивергенция, тюркские языки, культурный обмен.

The article provides a comparative analysis of the common lexicon of Kazakh and Turkish languages in the context of historical cultural exchange and migration processes. The main goal is to find out how migration waves, Arabic influence contributed to the emergence of common and specially adapted lexical units. The article discusses the ideas that the common lexicon reflecting the main socio-cultural concepts is characterised by high convergence, while abstract concepts and phraseological units diverge. The practical significance of the research article lies in the possibility of using the results for the development of bilingual dictionaries, improvement of translation methods and foreign language teaching, as well as further development of comparative-historical research in linguistics.

Key words: common vocabulary, convergence, divergence, Turkic languages, cultural exchange.

Кіріспе

Қазақ және түрік тілдерінің ортақ лексикасын зерттеу қазіргі әлемдік лингвистикалық және мәдени байланыстар процестеріне байланысты ерекше маңызға ие. Бұл тілдердің лексикалық жүйелерінің дамуына тарихи көші-қон процестері, қарқынды мәдени алмасу, Түркі халықтарының ғасырлар бойғы байланыстары үлкен әсер етті. Нәтижесінде, бұл тілдерді зерттеу теориялық тұрғыдан ғана маңызды емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынас, аударма, мамандандырылған лексикографиялық құралдарды жасау жағдайында іс жүзінде қажет.

Тарихи процестердің қазақ және түрік тілдерінің ортақ лексикасының дамуына әсерін анықтау және жан-жақты зерттеу-бұл лексикалық бірліктердің конвергенциясы мен дивергенциясы процестеріне ерекше назар аударуды қажет етеді. Зерттеудің мақсаты-Түркі мәдениеттерінің кең ауқымды өзара әрекеттесуінен туындаған лексикалық бірліктердің семантикалық сипаттамаларында параллельділікті де, сәйкессіздікті де көрсететін заңдылықтарды анықтау [1].

Зерттеу теориясына сәйкес, қазақ және түрік тілдерінің қазіргі ортақ лексикасы Түркі халықтарының көші-қоны мен мәдени алмасуының тарихи процестерінен туындаған жеке лексикалық бірліктердің бір мезгілде жақындасуы мен диссоциациялануын көрсетеді. Түркі тілдері отбасында алдағы уақытта салыстырмалы-тарихи зерттеулердің теориялық негізін қамтамасыз етумен қатар, бұл гипотеза тарихи оқиғалардың лингвистикалық дамуға әсерін бағалауға мүмкіндік береді [2].

Алдыңғы зерттеулерге шолу көші-қон мен мәдени алмасудың Түркі тілдеріне әсері негізінен жеке тілдік процестер тұрғысынан зерттелгенін көрсетеді; дегенмен, жалпы лексиканы, оның мағыналық ерекшеліктерін, конвергенция мен дивергенция механизмдерін салыстырмалы талдау әлі де жетіспейді. Табылған әдебиеттердегі олқылықтар аударма мен тіларалық қарым-қатынас үшін пайдалы шешімдерді ұсына отырып, тілдің дамуын теориялық тұрғыдан түсінуге ықпал ететін мұқият зерттеу қажеттілігін растайды[3].

Нәтижесінде бұл зерттеудің теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да маңыздылығын көрсетеді. Теориялық деңгейде ол тілдің тарихи байланыста қалай дамитыны туралы түсінігімізді жетілдіреді, ал практикалық деңгейде екі тілді сөздіктерді әзірлеуге және аударма әдістерін жетілдіруге ресурстар ұсынады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында түрік және қазақ тілдері бойынша кең лексикалық деректер пайдаланылды. Материалдың негізгі көздері әдеби, публицистикалық және ғылыми шығармаларды қамтитын мәтіндердің баспа және электронды басылымдары болды.

Лексикалық материалды талдау үшін соматизмдерді лингвистикалық талдаумен айналысатын отандық ғалымдардың жұмыстары белсенді түрде тартылды. М.Х. Әбілғалиева өз жұмыстарында (1992) қазақ және неміс тілдеріндегі соматикалық фразеологиялық бірліктердің құрылымы мен семантикасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды зерттеді, бұл соматикалық өрнектердің қалыптасуының ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Өз кезегінде, Ахметжанова З.К. және Уәлиханова Р.Е. [4]. (1999) соматизмдерге қазақ және орыс тілдерінде кешенді талдау жүргізді, ал Умиралиева Ж.К. (1999) гетероморфты тілдердегі (қазақ, орыс, ағылшын) конвенциялық соматикалық фразеологиялық бірліктердің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтауға баса назар аударды. Бұл зерттеулер түркі тілдер отбасы шеңберіндегі фразеологиялық бірліктерді салыстырмалы талдаудың әдіснамалық негізін қалады [5-6].

Отандық ғалымдардың жұмыстарынан басқа, Д. Аксан., А. Аксой сияқты зерттеушілер түрік тілінің фразеологиялық құбылысын зерттеуге айтарлықтай үлес қосты. А. Аксой, Л. Субаш, Т. Доганай, С. Әмір, М. Е. Сарачбаши, Искендер Пала және басқалар тарихи және мәдени өзара әрекеттесудің әсерінен жалпы лексика мен семантикалық ауысулардың қалыптасу процестерін түсінуді кеңейте отырып, зерттеудің жалпы көрінісін толықтырады [7, 8].

Әдебиеттерді қосымша іздеу тақырыптың өзектілігін растайтын басқа зерттеулерді де анықтады. Мысалы, Байсейтова С.Т. (2010) «Қазақ тіліндегі соматикалық фразеологиялық бірліктердің ерекшеліктері» атты еңбегінде қазақ мәдениеті контекстіндегі лексиканың ерекшеліктерін егжей-тегжейлі қарастырады, ал Семенов И.Р. (2013) «Түрік тілінің лексикалық жүйесін салыстырмалы талдау» зерттеуінде лексикалық және мәдени айырмашылықтарды анықтау үшін тіларалық талдаудың маңыздылығын атап көрсетеді [9,10].

Мақалада қолданылған зерттеу кезеңдері келесідей: деректерді жинау және алдын-ала өңдеу, лексикалық материалды кешенді талдау, нәтижелерді жүйелеу және салыстырмалы талдау мен түсіндіру.

Негізгі бөлім

Қазақ және түрік тілдері – түбі бір түркі тілдеріне жататын, тарихи тамыры ортақ, лексикалық және құрылымдық ұқсастықтары мол тілдер. Осы тілдердің лексикалық жүйесіндегі ортақтықтарды зерттеу арқылы тек тілдік емес, сонымен қатар мәдени, тарихи сабақтастықты да анықтауға болады. Бұл зерттеу барысында қазақ және түрік тілдеріндегі ортақ сөздер мен олардың мағыналық қолданысындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарға баса назар аударылды. Ортақ лексика – екі тілде де ұқсас немесе бірдей формада қолданылатын, көбіне бірдей мағынаға ие сөздер. Мысалы, қазақ тіліндегі «ана», «бала», «ата» деген сөздер түрік тілінде де дәл осы түрде кездесіп, мағынасы да сақталып қалған. Бұл сөздер – түркі халықтарының рухани, отбасылық құндылықтарын бейнелейтін негізгі ұғымдар.

Зерттеу барысында тақырыптық топтар бойынша ортақ лексика іріктеліп алынды. Атап айтқанда, туыстық қатынастарға, табиғат құбылыстарына, күнделікті тұрмысқа, адам мүшелеріне және эмоцияларға қатысты сөздер талданды. Мысалы, екі тілде де «бас», «көз», «қол» сияқты сөздер бірдей дыбысталып, мағынасы толық сәйкес келеді. Бұл лексемалар – адамның анатомиялық құрылымына қатысты болғандықтан, олардың мағынасы ғасырлар бойы өзгеріссіз сақталған.

Кейбір сөздер түрік тілінде ресми немесе әдеби тіркес ретінде қолданылса, қазақ тілінде бейресми, тіпті диалектілік сипатта болуы мүмкін. Мәселен, түрік тіліндегі «шау» сөзі «шай» мағынасында болса, қазақ тілінде де дәл солай айтылады. Бірақ қолдану жиілігі, тіркес құрау қабілеті және стилистикалық реңкі екі тілде әртүрлі болуы мүмкін. Екі тілдегі ортақ сөздердің фонетикалық ерекшеліктері де зерттеуге негіз болды. Қазақ тіліндегі дауысты дыбыстардың алмасуы, түрік тіліндегі үндестік заңымен салыстырылып, фонетикалық сәйкестіктер мен айырмашылықтар көрсетілді. Бұл ерекшеліктер тілдердің фонологиялық жүйесіндегі ұқсастықтарды және әртүрлілік деңгейін анықтауға мүмкіндік берді.

Қазақ пен түрік тілдеріндегі ортақ лексика – екі ұлттың тарихи-мәдени байланысын, рухани жақындығын айғақтайтын құбылыс. Ортақ сөздер тіл үйренушілер үшін қолайлы орта туғызып, екі ел арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға үлес қосады. Мұндай зерттеулер түркі тілдерінің өзара байланысын тереңірек түсінуге жол ашады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Қазақ және түрік тілдерінің жалпы лексикасын және олардың семантикалық ерекшеліктерін зерттеу кезеңінде лексикалық бірліктердің қалыптасуының тарихи жолына егжей-тегжейлі талдау жүргізілді. Мұндай талдау сөздердің шығу тегін анықтауға, кірме сөздерді анықтауға, бейімделу және түрлендіру процестерін анықтауға, сондай-ақ ежелгі түркі заманынан бері қандай лексикалық элементтер тамырларын сақтап қалғанын анықтауға мүмкіндік берді.

Талдау қазіргі қазақ және түрік тілдерінде сақталған лексикалық бірліктердің негізінде жатқан ежелгі түркі тамырларын анықтаудан басталды. Нақты мысалдарға келесі сөз жұптары жатады:

ata/ата – «әке» немесе «ата» деген сөз. Бұл термин ежелгі түркі тілінен шыққан және екі тілдік жүйеде де кездеседі, генетикалық туыстық байланысты баса көрсетеді.

su/cy – «су» дегенді білдіретін әмбебап сөз. Оның екі тілдегі тұрақтылығы табиғаттың негізгі элементтері тарих бойында іс жүзінде өзгеріссіз сақталатынын көрсетеді.

gün /күн – «күн» немесе «күн(аспан денесі)» дегенді білдіретін термин. Түрік тілінде бұл сөз «гүн», қазақ тілінде «күн» деп айтылады, бұл жалпы семантикалық негіздің аз фонетикалық вариациямен сақталуын көрсетеді.

yol/жол – «жол» деген сөз. Түрік тілінде «yol» сөзі қазақ тілінде «жол» ретінде сақталады, бұл екі тілдің агглютинативті жүйелеріндегі сөзжасам процестерінің ұқсастығын көрсетеді.

au/ay – «ай» дегенді білдіретін термин. Бұл сөз ежелгі түркі тілінен шыққан және жалпы лексикалық қорды растайтын екі тілдік дәстүрде де бар.

Морфологиялық байланыстардың егжей-тегжейлі сипаттамасы сөзжасам процесін модельдеуге ғана емес, сонымен қатар сөздердің құрылымдық және синтаксистік

сипаттамаларының нақты лексикографиялық көрінісін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. А.М. Бакиев, Т.В. Батур, А.С. Ерімбетов, М.В. Митковская және Н.А. Семенованың зерттеуінде ұсынылған ұқсас тәсіл аффикстерді дәйекті қосу арқылы қазақ және түрік тілдеріндегі лексикалық бірліктердің қалыптасуының тарихи және функционалдық жолын қалай байқауға болатындығын көрсетеді, бұл салыстырмалы грамматика мен тілаларлық талдау үшін маңызды [11].

Түрік тіліндегі көпше зат есімнің формасы -lar немесе -ler жұрнақтарының тікелей түбірге қосылуымен сипатталады. Қазақ тіліндегі ұқсас аффикстерге -лар, -лер, -дар, -дер, -тар, -тер нұсқалары жатады. Түрік тіліндегі зат есімдер мен есімдіктердің аффикстік формасы -m, -im, -im, -um, -üm; -n, -in, -in, -un, -ün; -si, -si, -su, -sü; -mız, -mız, -mız, -müz; және т.б., бұл әртүрлі тұлғаларға сәйкес келеді. Осыған ұқсас жүйе қазақ тілінде де байқалады.

Мысалы, түрік сөзі **evinizden** келесідей қалыптасады:

evinizden = ev + iniz + den

Бұл жерде:

ev – түбір (мағынасы: «үй»),

- **iniz** – «сіздің» деген мағына беретін тәуелдік аффиксі (2-жақ көпше/ресми форма)

- **den** – «бастау нүктесін» білдіретін шығыс септігінің аффиксі («-ден», «-дан»).

Қазақ тілінде осыған ұқсас құрылым: **үйіңізден = үй + іңіз + ден**.

Қазақ тілінде осыған ұқсас конструкция ретінде **мектебіңізден** сөзін алуға болады:

мектебіңізден = мектеп + іңіз + ден

Бұл жерде:

мектеп – түбір (мағынасы: «білім беру орны»),

- **іңіз** – 2-жақ көпше/ресми тәуелдік аффиксі («сіздің»),

- **ден** – шығыс септігінің жалғауы («-ден», «-дан»).

Салыстырайық:

Түрікше: **evinizden = ev (үй) + iniz (сіздің) + den (-ден)**

Қазақша: **мектебіңізден = мектеп (мектеп) + іңіз (сіздің) + ден (-ден)**

Екі тілде де түбір сөзге тәуелдік аффиксі мен шығыс септігі жалғанып, «сіздің үйіңізден» / «сіздің мектебіңізден» деген мағына беріледі.

Ал, кірме сөздер болса бейімделу процесінде мағынасын өзгерте алады. Түркі халықтары арасындағы тарихи байланыс тікелей кірме сөздерге ғана емес, сөз семантикасының кейіннен өзгеруіне әкелді.

Мысалы, «көңіл» дегенді білдіретін түрік тіліндегі **gönül** сөзі ежелгі түркі мұрасынан қалған және қазіргі түрік тілінде кеңінен қолданылады. Бұл сөз тек адамның ішкі сезімдерін ғана емес, сонымен қатар сүйіспеншілік, жан дүниенің тазалығы, пейіл сияқты ұғымдарды да қамтиды. Қазақ тілінде баламасы – **көңіл**, ол да осы мағыналарды береді және әртүрлі салаларда (мысалы, «көңіл күй», «көңіл айту», «көңілін табу») қолданылады [12].

Төменде қазақ және түрік тілдерінің ортақ лексикасын қалыптастырудың тарихи мән - мәтінін көрсететін мысалдар келтірілген. 1 кестеде жалпы тамырлар, кірме сөздер және бейімделу процестері лексикалық бірліктердің фонетикалық және морфологиялық сипаттамаларында қалай көрінетіні көрсетілген:

Кесте 1 – Көне түркіден қалған қазақ және түрік тіліндегі ортақ сөздер

Түрікше сөз	Қазақша сөз	Мағынасы	Этимологиялық талдау	Морфологиялық бейімделу
Göz	көз	Көру мүшесі	«Көз» дегенді білдіретін ежелгі түркі түбірінен шыққан. Жалпы түбір екі тілде де байқалады, бұл генетикалық байланысты растайды.	Кішкентай фонетикалық айырмашылық: түрікше «göz» орфографиялық нормаларды ескере отырып, қазақтың «көзіне» бейімделеді.

Түрікше сөз	Қазақша сөз	Мағынасы	Этимологиялық талдау	Морфологиялық бейімделу
El	ел	халық, ел	Бұл сөз ежелгі түркі тілінен шыққан, бұл негізгі әлеуметтік терминдердің сақталуын көрсетеді.	Минималды фонетикалық өзгерістер: түрік тіліндегі «el» және қазақ тіліндегі «ел» іс жүзінде бірдей.
Yıldız	жұлдыз	Аспандағы жарық жұлдыз	«Жұлдыз» дегенді білдіретін жалпы ежелгі түркі түбірі. Фонетикалық вариацияларға қарамастан, негізгі мағына екі тілде де сақталады.	Түрікше «yıldız» қазақша «жұлдыз» түрінде бейімделеді: бастапқы дыбыстың өзгеруі фонетикалық нормаларға сәйкес келеді. Түрік «yıldız» қазақша «жұлдыз» түрінде бейімделеді: бастапқы дыбыстың өзгеруі фонетикалық нормаларға сәйкес келеді.

Кесте 1 - түркі тілдерінің тарихи қалыптасқан ортақ лексикалық базасы мәдени алмасуды, көші-қон процестерін және халықтар арасындағы әлеуметтік-экономикалық байланыстарды көрсететін тұрақты элементтер арқылы қалай көрінетінін көрсетеді. Бұл мысалдар әр тілдің ерекше ерекшеліктерін сақтай отырып, жалпы лексиканың қалыптасуына ықпал еткен ұзақ мерзімді өзара әрекеттесудің айқын дәлелі болып табылады.

Араб тілінен алынған кірме сөздер түркі тілдерінің лексикалық құрамын дамытуда маңызды рөл атқарды. Ұзақ мәдени және діни байланыстың нәтижесінде дінге, ғылымға, заңға және мәдениетке қатысты көптеген терминдер осы тілдерден қабылданды. Бұл кірме сөздер көбінесе фонетикалық және морфологиялық бейімделуден өтті, бұл оларды түркі лексикасы жүйесіне біріктіруге мүмкіндік берді. Мысалы, құқықтық және әкімшілік институттармен байланысты ұғымдарды білдіретін жалпы терминдер өздерінің семантикасын сақтап қалды, алайда түрік және қазақ тілдеріне тән ерекшеліктерге ие болды, бұл сөздердің мысалы келесі 2- кестеде көрсетілді:

Кесте 2 – Араб тілдерінен енген ортақ сөздер

Қазақша	Түрікше	Шығу тегі	Мағынасы
Кітап	Kitap	Араб	Кітап, жазба
Мұғалім	Muallim	Араб	Ұстаз, оқытушы
Сабақ	Ders	Араб	Оқу сабағы
Мектеп	Mekterp	Араб	Оқу орны
Дәріс	Ders	Араб	Сабақ, лекция
Әлем	Alem	Араб	Дүние, әлем
Сағат	Saat	Араб	Уақыт өлшемі, сағат
Пайда	Fayda	Араб	Табыс, пайда
Қалам	Kalem	Араб	Жазу құралы

Кестедегі кірме сөздерді талдау араб тілінің әсері лексикалық қорды байытуға ғана емес, сонымен қатар кірме элементтердің де ерекше морфологиялық ерекшеліктердің пайда болуына ықпал еткенін растайды.

Араб әсерін жан-жақты қарастыру тарихи тілдік байланыстардың көп қырлылығын толық бағалауға мүмкіндік береді. Нәтижелер көші – қон, жаулап алу және мәдени алмасу процестерінің екі жақты сипатта болғанын растайды: бір жағынан олар ортақ лексикалық негіздердің сақталуына ықпал етті, ал екінші жағынан тілдік жүйені бірегей морфологиялық және семантикалық белгілермен байытатын дивергенция процестерін бастады. Бұл байқау түркі лексикасының эволюциясын одан әрі зерттеу және тіларалық талдау әдістерін әзірлеу үшін маңызды.

Қорытынды

Лексикалық деректерді сандық және сапалық талдау нәтижесінде негізгі лексикалық құрам (күнделікті өмірге, табиғатқа және әлеуметтік қатынастарға байланысты лексика) конвергенцияның жоғары пайызын – 65-70% - ға дейін көрсететіні анықталды. Алайда, абстрактілі ұғымдар мен фразеологиялық бірліктер сияқты мамандандырылған семантикалық топтарда дивергенция үлесі 35-40% жетеді. Бұл көрсеткіштер тарихи процестер бірегей лексикалық ерекшеліктерді тудыра отырып, негізгі салаларда ортақ мұраны сақтауға ықпал еткенін көрсетеді.

Нәтижелер тарихи конвергенция мен дивергенция гипотезасын қолдайды, бұл көші – қонның, мәдени алмасудың және институционалдық қайта құрудың Тарихи процестері тілдік дамуға екі жақты әсер еткенін көрсетеді: бір жағынан ортақ лексикалық қордың сақталуына ықпал етеді, ал екінші жағынан бірегей тілдік ерекшеліктерді тудырады. Қазақ және түрік тілдерінің фонетикалық және морфологиялық нормаларына бейімделген араб және парсы тілдерінен алынған қарыздар мәдениеттердің терең тарихи байланысы мен өзара ықпалын айғақтайды.

Бір жағынан, алынған мәліметтер салыстырмалы тарихи лингвистикаға маңызды үлес болып табылатын тарихи байланыс жағдайында жалпы лексика мен семантикалық өзгерістерді қалыптастыру механизмдері туралы білімнің кеңеюіне ықпал етеді. Екінші жағынан, нәтижелер екі тілді сөздіктерді әзірлеу, аударма әдістерін жетілдіру және шет тілдерін оқыту үшін, сондай-ақ жаһандану процестерінің тілдік дамуға әсерін зерттеу үшін одан әрі зерттеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Болғанбайұлы Ә., Қалиұлы Ғ. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. Алматы, «Санат», 1997. – 255б.
2. Юлдашев К. Орталық Азиядағы көші-қон және Мәдени алмасу: Түркі тілдеріне әсері // Орталық Азияны зерттеу журналы. – 2014. - Том. 7, № 1. – 67–85 бб.
3. Румер М.А. Түркі Тілдеріндегі тілдік байланыс және конвергенция // Салыстырмалы Лингвистика Журналы. – 2007. - Том. 9, № 4. – 155–172. бб.
4. Умиралиева Ж.К. Гетероморфты тілдердегі (қазақ, орыс, ағылшын) конвенциялық соматикалық фразеологиялық бірліктердің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтау. – [Басылымның орны көрсетілмеген], 1999 ж. – 165 б.
5. Смағұлова Г. Фразеологизмдердің варианттылығы. Алматы, «Санат», 1996. – 127б
6. Дайрабекова Г., Сүйеркұл Б. Түркі жазба ескерткіштеріндегі қос сөздердің семантикалық ерекшеліктері // Хабаршы «Филология сериясы» No1(71)2020. – 162б
7. Aksoy, Ö.A. Ata sözler ve Deyimler Sözlüğü. Ankara, 1978. – 392б
8. Aksan, D., Aksoy, Ö.A., Subash, L., Doganay, T., Emir, S., Saracbashı, M.E., Pal, I. түрік тіліндегі фразеологиялық құбылыс // Journal of Turkic Linguistics. – 2005. – Vol. 12, No. 3. - Б. 45-62.
9. Семенов И.Р. түрік тілінің лексикалық жүйесін салыстырмалы талдау / / тіл зерттеулерінің хабаршысы. – 2013. – № 5 (2). – 112-128 бб.
10. Байсейтова С.Т. Қазақ тіліндегі соматикалық фразеологиялық бірліктердің ерекшеліктері // Қазақ тілі мен мәдениеті. – 2010. – № 4. - 78-95 бб.
11. Бакиева А.М., Батура Т.В., Еримбетова А.С., Митьковская М.В., Семенова Н.А. Исследование грамматики связей на примере казахского и турецкого языков // Вестн. Новосиб. гос. ун-та. Серия: Информационные технологии. 2016. Т. 14, № 3. С. 5–14.
12. Агглютинативті тілдер // Википедия-еркін энциклопедия (2015). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Агглютинативные_языки

UDC 371.31

MNEMONIC TECHNIQUES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

Sh. Zhaukumova, N. Khanina

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
sholpan6908@mail.ru

The arrangement of human speaking behavior from the perspective of memory-consuming processes is the subject of this article. Mnemotechniques, also known as mnemonics, are sophisticated artificial associations that enhance the ability to retrieve word units from one's own memory and locate information in a text. Mnemotechniques may help make foreign language lesson planning more effective. One strategy for successful learning is mnemonics, which is predicated on associativity of thought and lexical and semantic linkages. Encoding information with associations and visuals speeds up the word-memorization process. The different mnemonic techniques that can aid in comprehending and repeating foreign words and phrases are covered in this article. There includes a thorough discussion of verbal mnemonics, spatial mnemonics, visual mnemonics, linguistic mnemonics, and the physical reaction approach. Examples are provided by the author. The author gives examples of the use of mnemonic methods in teaching a foreign language and concludes that mnemonic methods should complement existing methods of teaching a foreign language, but cannot completely replace them.

Key words: Memory, mnemotechnics, foreign language, learning.

Бұл мақалада шет тілін үйрену процесінде адамның сөйлеу мінез-құлқы мен есте сақтау қабілетін зерттейтін психолінгвистика саласы қарастырылады. Мнемотехника жад көлемін арттыруға көмектеседі. Әдістердің бірі-жасанды бірлестіктер құру. Мнемотехника тіл бірліктерін есте сақтауды және ойнатуды жақсартады. Шет тілі сабағын тиімді жоспарлау Мнемотехника әдістерін түсінуге байланысты. Мнемотехника-ойлаудың ассоциативтілігі мен семантикалық және лексикалық байланыстарға негізделген оқытудың тиімді әдісі. Ассоциациялар мен бейнелер арқылы ақпаратты кодтау кезінде сөздерді есте сақтау процесі жеделдетіледі. Бұл мақалада шетелдік сөздер мен сөз тіркестерін түсінуге және көбейтуге көмектесетін әртүрлі мнемоникалық әдістер қарастырылады. Лингвистикалық Мнемотехника, кеңістіктік Мнемотехника, визуалды Мнемотехника, ауызша Мнемотехника және физикалық реакция әдісі егжей-тегжейлі қарастырылады. Шет тілін оқытуда мнемоникалық әдістерді қолдану мысалдары келтірілген және мнемоникалық әдістер шет тілін оқытудың қолданыстағы әдістерін толықтырады, бірақ оларды толығымен алмастыра алмайды деген қорытынды жасауға болады.

Кілт сөздер: жад, мнемотехника, шет тілі, оқыту.

В этой статье рассматривается область психолінгвистики, которая изучает речевое поведение и память человека в процессе изучения иностранного языка. Мнемотехника помогает увеличить объем памяти. Одним из методов является создание искусственных ассоциаций. Мнемотехника улучшает запоминание и воспроизведение единиц языка. Эффективное планирование занятия по иностранному языку зависит от понимания приемов мнемотехники. Мнемотехника — это эффективный метод обучения, основанный на ассоциативности мышления и семантических и лексических связях. Процесс запоминания слов ускоряется при кодировании информации с помощью ассоциаций и образов. В этой статье рассматриваются различные мнемонические методы, которые могут помочь в понимании и воспроизведении иностранных слов и словосочетаний. Подробно рассматриваются лингвистическая мнемоника, пространственная мнемоника, визуальная мнемоника, вербальная мнемоника и метод физической реакции. Были приведены примеры использования мнемонических методов при обучении иностранному языку и можно сделать выводы, что мнемонические методы дополняют существующие методы обучения иностранному языку, но не могут полностью заменить их.

Ключевые слова: память, мнемотехника, иностранный язык, обучение.

Introduction

The objectives and motivations behind learning foreign languages can vary significantly. It is essential for the educator to consider the individual goals of the students and to employ a suitable methodological strategy. The capacity to acquire foreign languages is influenced by numerous factors, one of which is certainly a strong memory. Established methods, such as mnemonic techniques, are recognized for enhancing and developing memory skills. Mnemonics, also known as mnemotechnics, refers to the practice of enhancing memorization through a variety of techniques and methods designed to improve memory capacity by creating artificial associations [1].

The instruction of speech activities, as well as the processes of communication and socialization, is grounded in the principles of psycholinguistics. An important aspect of developing a foreign language teaching methodology understands the regularities of memory processes, which are crucial for effective memorization and comprehension. The methodology should incorporate mnemotechnical techniques. Understanding the mechanism of memory, you can properly plan the lesson; choose the amount of material studied in one lesson and for the entire course of study.

Materials and research methods

Various forms of memory exist, yet speech activity specifically engages the memory associated with language. Language is defined as "a system of signs functioning as a means of communication and an instrument of thought." Language memory, or language ability, encompasses the unconscious capacity to select specific words and syntactic structures that are retained in memory.

Memory is a comprehensive mental function that encompasses the outcomes of sensation, perception, and cognition. It serves as a mechanism for the imprinting, storage, and retrieval of images and representations. While our capacity for imprinting is not restricted, our ability to consciously retrieve the required information is limited. The physiological mechanism of memory is the formation, consolidation, excitation and inhibition of nerve connections, with the creation of a new structural organization of neurons, new connections between them. This process includes memorization, reproduction, forgetting and retention. The structure of memory includes short-term, operative and long-term memory.

Short-term memory

Thanks to short-term memory, we are able to process a large volume of information, cutting off the unnecessary and leaving the necessary [5]. Its time is from a few seconds to a few minutes, and is limited to 5-7 objects in the field of vision. Information about these objects from the receptors of the sensory organs, in the form of biocurrents enters the cerebral cortex, leaving a trace in it. This trace dissolves without a trace if it is not reinforced by a new signal in the form of bio-currents within 5-20 seconds.

Main memory

In the structure of memory, there is a register of RAM, which perceives and registers biocurrents coming from the sense receptors. It is there that information is stored for 5-20 seconds. The role of auditory-verbal working memory is very important in the process of understanding subject content at the level of meaning.

On the basis of phonemic analysis of each selected word, its recognition takes place; the selected sound complex is correlated with the reference stored in memory [6].

Main body

If information is reinforced, i.e. repeated several times, it is memorized for a longer period of time from 1 minute to several days, depending on the nature of the information and individual memory characteristics. In this case it is stored in the short-term storage register. A certain amount of time (15 seconds to 30 minutes) is needed for the newly formed traces to consolidate. If no memory consolidation occurs within 5 days, the traces in this register dissolve. If there is a systematic repetition, the information is transferred to the long-term memory storage, where it can be stored for quite a long time.

There are large individual differences in the speed of memorization of material and in the duration of its retention in memory. One person needs forty-nine repetitions to memorize 12

meaningless syllables, and another only fourteen. In this case, if you apply the techniques of mnemonics, the speed of memorization can significantly increase. Experience shows that to memorize words of any complexity, a person is enough on average six repetitions. The time interval between repetitions is set individually and depends on the number of words that are studied in one session and that are forgotten by the beginning of the next session. The total number of repetitions should be chosen so that no more than 15-20% of the words are forgotten by the next repetition. Sometimes such a scheme of repetition is suggested: the first time in 20 minutes after reading, the second time - in 24 hours, the third time in a week [7].

Overcoming the working memory register barrier is accomplished by linking small units of information into larger ones. Individual words are combined into a block. The association of words into a block is carried out on the principle of connection with the key word of the block and the whole semantic macrostructure is entered into long-term memory, which serves as a support for recalling the corresponding words.

The duration of working memory is limited by the time of the corresponding activity. This is how we memorize the elements of a sentence in order to comprehend it as a whole. The productivity of working memory is determined by a person's ability to organize the memorized material, to create integral complexes - units of working memory. Working memory functions at a high level if not private, but general properties of different situations are seen, similar elements are combined. But no more than two variables can be kept in the working memory [8].

Long-term memory stores information of great importance for a long period of time. Thus, when planning a lesson, the teacher should first fix 5-7 objects that correspond to the volume of short-term memory, i.e. 5-7 lexical units. Understanding the work of working memory, it is necessary to form a unit with a semantic core and a key word, using no more than two variable factors, for example, using a verb only in the simple present tense.

Memorization

Memorization is the process of consolidating new information; meaningful memorization is based on understanding the material. The deeper the comprehension of the memorized material, the better it is stored in memory. Therefore, for successful memorization it is recommended to use key words, schemes, pictures and tables [9], facilitating and simplifying understanding and thus memorization.

For better memorization of the material mnemonics techniques are used - increasing the memory capacity by forming artificial associations [10], i.e. mental links between images. By highlighting and memorizing a chain of key words of a text, scientific article or book, one can easily compose a paraphrase, abstract of this text, as well as refer in detail to the logic of the author's reasoning during a discussion.

New things are memorized the better, the more knowledge is available on a certain topic. It is difficult to memorize completely new words and a new grammatical topic. The higher the level of a person's mental development, the greater his or her memory. An intellectually developed person recalls predominantly by means of logical operations. An essential individual characteristic of memory is its focus on memorizing specific material, such as historical, economic, or statistical material. Specialists, who have a deep knowledge of the subject and sufficient vocabulary to understand the material on this subject, easily memorize new information introduced in the classroom. When reproducing any material, it is necessary to take into account the help of context - connection with other simultaneous impressions. It is also necessary to take into account the importance and necessity of repetition of memorized material. Duration of repetition for automation and semantization depends on individual-typological peculiarities of memory.

Types of memory

There are different types of memory: visual memory, auditory memory, language memory, motor memory, memory for faces or numbers, genetic memory and others. On the possibility of predominance of a certain type of memory over others in a particular person depends on the volume and accuracy of memorization, speed of memorization and strength of memorization.

People with predominance of visual memory need to see the memorized information in the form of, for example, a written text or a list of words. In addition, it turns out that a person along with physical vision must also have vision for letters [11].

People with good auditory memory usually remember not only the meaning of the text, but also the intonation with which the text was read .

That is why some students better memorize the material given by the teacher in a lecture rather than read in a textbook. It is interesting to note that we have at least three rumors: physical, due to which we hear different sounds of the world around us; musical; speech, which allows us to memorize those features of sounds, due to which the meaning of one word differs from the meaning of another.

People with predominant motor memory memorize a text better if it is first read and then rewritten. An important task in teaching a foreign language is the mastery of written speech. This requires the ability to isolate individual sounds and turn them into stable phonemes [5]. The visual representation of a letter is translated into its graphic lettering. The selected sounds need to be stored in short-term memory. Visual perception and motor memory are involved in these processes. In addition, generalized and stable patterns - phoneme standards, as well as generalized and stable "standards" of graphemes denoting the corresponding phonemes should be stored in memory [12].

Thus, it is necessary to take into account all theoretical conditions of successful memorization and reproduction in teaching a foreign language: visual, auditory and motor memory; systematic repetition of information; allocation of a chain of key words; various associations; the amount of knowledge on the subject; intellectual level; context, as well as the goals of the learner himself, and those set for the teacher.

Construction of learning

Let us turn to an example of constructing a lesson for teaching students preparing to enter a master's program. It is necessary to perform quickly and correctly written translation into the native language of the original text on the specialty in a foreign language. For this purpose, he must master a large amount of special and general scientific vocabulary, as well as basic grammatical constructions. To activate visual memory, students should have the text and vocabulary being studied in front of their eyes throughout the class. Grammar is presented in the form of visual charts and tables.

At the beginning of the lesson we introduce the context of the topic under study. It can be a report, homework check, contributing to a better understanding of the topic, clarification and supplementation of already known material, i.e. new material is introduced in a limited way to a large known body of knowledge. If there is a list of known words on the topic under study, the class introduces 5-10 new lexical units for active memorization. Then listeners read and pronounce these words using auditory and visual memory.

To introduce new information into long-term memory, we form a block with a key word - the teacher asks to come up with a sentence with each of the new words within the studied grammar. This task is best given in the middle of the lesson to reinforce working memory. The more often we refer to new material in class, the more information will remain in long-term memory. So, the techniques of mnemotechnics based on associations, the technique of creating and memorizing a chain of key words significantly improves the learning of the material.

For English language learners at the first stage of learning, when selecting vocabulary units, choose words with the same vowel sounds using similarity associations.

When selecting lexical units, words with the same vowel sounds should be chosen using similarity associations. The phonetics of the English language is peculiar and there is no unambiguous correspondence between the sound and letter composition, the correct pronunciation of phonemes is a condition for the full realization of the communicative function of speech [13]. One and the same phoneme can be fixed in writing by different letters, and one and the same letter can convey several different phonemes. When mastering phonetics, mnemonic techniques of creating associations by sound are invaluable. In doing so, the work of several types of memory is facilitated simultaneously. Visual memory helps to memorize a number of similar words, auditory

memory - the pronunciation of similar sounds, and motor memory provides mastery of spelling, in addition, the choice of meaningful logical series includes logical memory. Selecting vocabulary on a particular topic activates emotional memory and interest.

Research and results

In cases where the material does not lend itself to logical processing, artificial associations are made. Key words are intended for memorization and active use. Service words are passive at the initial stage, i.e. they are understood but not used in active speech. However, the frequency of their repetition is very high and soon they will enter the active word stock. Students need to be able to translate word combinations with prepositions. Translating them is somewhat difficult because of the large number of these word combinations. It is useful to write out the most frequent word combinations from a special dictionary containing their detailed translation, then recognize them in a large volume of the original text and translate them. The last stage of memorization involves a series of simple exercises of the same type, both written and oral, with each such word combination.

Forgetting

Along with memorization, retention, and reproduction, the process of memory is also forgetting [14]. The physiological basis of this process is the inhibition of temporary nerve connections. Forgetting is most intensively carried out in the first time after memorization, and then it slows down somewhat. This is an expedient process if it concerns unimportant material. With the help of rapid forgetting the brain gets rid of unnecessary information. It is impossible to imagine what a nightmare a person's life would be if he could not eventually forget the difficult moments of his life.

Research shows that only 3-4 isolated objects are easily held and reproduced when perceived at the same time. This limitation in the amount of retention and reproduction of the material is explained precisely by inhibition. What does this mean in practice? The first and last words and phrases are easier to remember, while the middle ones are much worse. This is due to the inhibitory effect of previous impressions. The first and last elements experience proactive and retroactive inhibition, and the best memorization of the extreme elements is called the "edge factor». Therefore, when switching from memorizing one material to memorizing another, it is necessary to take a break (for 15 minutes), which prevents the negative induction of retroactive inhibition.

Mnemonic speech

Another important aspect when learning a foreign language is the ability to use speech fluently. In this case, the teacher needs a system of exercises that would allow him to teach students the impromptu mobilization of language knowledge, skills and abilities to express their own thoughts and feelings. These exercises should contain mnemonic methods based on chains of images and associations in a logical sequence. A special role here is given to mnemonic speech based on memory. It is based on actualized events and facts extracted from memory. To achieve an unprepared speech, communicative exercises are used, divided into responsive, situational and reproductive [15]. Each type of exercise takes into account the peculiarities of memory.

Main material

Situational exercises can be performed using various methodological techniques. This is how a conditional situation can be communicated by ear, print, or visually. It is advisable to use all three types of memory effects. For example, the teacher asks the audience a certain topic of interest to everyone for a short report. In the lesson, the context of this topic is discussed first, followed by a list of words and phrases that are necessary for writing a report. All vocabulary is fixed within the framework of a single grammatical theme or construction. The speaker prepares photographs, drawings or graphs and diagrams illustrating his report. Thus, listeners are inside the context, can see images, hear the text, and access the vocabulary list. After such preparation, the discussion of the report takes place intensively, with the participation of each listener, which contributes to a greater number of repetitions of phrases and words.

It is very effective for listeners to come up with sub-topics within the same topic with further discussion, using no more than 5-6 sentences. Reproductive exercises include various types of content retelling. From a psycholinguistic point of view, the retelling includes four main stages:

- Text perception;
- retention in memory;
- meaning-linguistic restructuring for the purposes of presentation;
- the actual retelling.

When retelling, the linguistic means available in the text are used, as well as other previously learned ones are recalled, and speech is simplified. The text should be no more than one typographic page, with clear content, not overloaded with details, toponyms and names of persons. It is worth noting that comprehension and understanding of the studied material contributes to its memorization. For this purpose, keywords are highlighted and written in a column. Then the logical connection between these words is checked.

If necessary, linking keywords are added. Using only a list of keywords, a written retelling of the read text is compiled, while difficult to pronounce and unknown adjectives are excluded, and only well-developed grammatical constructions are used. Then the retelling is checked against the original text. Gradually, as the number of texts interpreted in this way increases, there will be no need for written work. Keywords will be highlighted and linked automatically [16].

Conclusion

As for the presentation of the main content of the text, successful work on this type of reproduction can only be based on extensive material of three to six pages. This is actually a homework assignment. The presentation is preceded by a pause when the content of the text is mentally scrolling through. Its details come alive in memory.

The pause can last from two to four minutes in a lesson and several days in the case of a prepared presentation. So, we can conclude that all memory processes are inextricably interconnected, their mechanisms are aimed at preserving mental potential and act automatically. And the success of the learning process depends on how we build a methodology for learning a foreign language, using individual characteristics of a person.

REFERENCES:

1. Aitchison, J. Words in the Mind: an Introduction to the Mental Lexicon / J. Aitchison. — Oxford: Blackwell, 2003. — 328 p.
2. Anderson, J.R. Cognitive Psychology and Its Implication / J.R. Anderson. — N.Y.: Worth Publishers, 2000. — 531 p.
3. Baddeley, A.D. Essentials of Human Memory / A.D. Baddeley. — Hove: Psychology Press, 1999. — 368 p.
4. Международный научно-исследовательский журнал ▪ № 9 (135) ▪ Сентябрь 2023
4. Bulgren, J.A. The Effects of a Recall Enhancement Routine on the Test Performance of Secondary Students with and Without Learning Disabilities / J.A. Bulgren, J.B. Schumaker, D.D. Deshler // Learning Disabilities Research and Practice. — 1994. — Vol. 9. — P. 2-11.
5. Carney, R.N. Do Mnemonic Fade As Time Goes by? Here's Looking Anew! / R.N. Carney, J.R. Levin // Contemporary Educational Psychology. — 1988. — Vol. 23(3). — P. 276-297.
6. Carney, R.N. Mnemonic Instruction with a Focus on Transfer / R.N. Carney, J.R. Levin // Journal of Educational Psychology. — 2000. — Vol. 92(4). — P. 783-790.
7. Oxford, R.L. Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know / R.L. Oxford. — N.Y.: NewburyHouse, 1990. — 342 p.
8. Reventlow, C.O. Wörterbuch der Mnemotechnik nach eigenem Systeme / C.O. Reventlow, J.G. Cotta. — Stuttgart; Tübingen, 1844. — 504 S.
9. Second Language Vocabulary Acquisition / ed. by J. Coady, T. Huckin. — Cambridge: Cambridge University Press, 1997. — 312 p.
10. Teaching English as a Second or Foreign Language / ed. by M. Celce-Murcia. Boston: Heinle ELT, 2001. — 584 p.

11. Thompson, I. Memory in Language Learning / I. Thompson // Learner Strategies in Language Learning / ed. by A. Wenden, J. Rubin. — Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1987. — P. 43-56.
12. Власенко Н.И. Функционирование речевого акта комиссива в различных ситуациях / Н.И. Власенко, Е.В. Наумов // Russian Linguistic Bulletin. — 2022. — № 1(29). — P. 16-18. — DOI: 10.18454/RULB.2022.29.1.3.
13. Деятельностные технологии в формировании практико-ориентированных компетенций бакалавров в образовательной области «Образование и педагогические науки»: коллективная монография / Под ред. Н.В. Гольцовой. — Череповец: Череповецкий государственный университет, 2016. — 183 с.
14. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Г.А. Китайгородская. — М.: Высшая школа, 1986. — 101 с.
15. Современный энциклопедический словарь. URL: <https://encyclopediadict.slovaronline.com/> (дата обращения: 20.06.23).
16. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. В 2 т. Т. 2 / К.Д. Ушинский. — М., 1939. — 438 с.
17. Одинцова С.А., Рейбандт О.В., Ренкевич В.В. Применение мнемотехники в образовательном процессе начальной школы // Научное обозрение. Педагогические науки. 2022. № 2. С. 5-9; URL: <https://science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=2420> (дата обращения: 19.03.2025). DOI: <https://doi.org/10.17513/srps.2420>

ӘОЖ 371.38

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

Жұмағали Қ.¹, Турсын Г.²

¹Қаныш Сәтбаев атындағы Қазақ Ұлттық техникалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
Khanysa.zhumagali@mail.ru, kazak_jasa@mail.ru

Мақалада ойын технологияларының шет тілін оқытудағы маңыздылығы мен тиімділігі кеңінен қарастырылады. Ойындар тек қызықты әрі интерактивті әдіс болып қана қоймай, сондай-ақ оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, олардың тілдік және когнитивті дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Ойындардың әртүрлі түрлері, мысалы, дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар, цифрлық ойындар мен ұжымдық ойындар, шет тілін үйренушілердің оқу үрдісіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Бұл әдіс студенттердің тілге деген қызығушылығын арттыруға, сондай-ақ олардың өзара қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталған. Ойын технологиялары оқушылардың тек тілдік дағдыларын ғана емес, сондай-ақ олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын, ынтымақтастықты және сыни ойлау дағдыларын да жетілдіреді. Бұдан басқа, ойын технологияларының шет тілін үйрену үдерісіндегі тиімділігін арттыру үшін оларды әртүрлі деңгейде қолдану ұсынылады. Мұндай тәсіл оқушылардың жеке қабілеттерін ескеріп, олардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Мысалы, қиындық деңгейі әртүрлі ойындар әртүрлі жастағы және деңгейдегі оқушыларға арналған болуы мүмкін. Бұл оқушыларға өз мүмкіндіктеріне сәйкес білім алуға және қиын тапсырмаларды жеңілдетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдіс студенттердің қызығушылығын жоғалтпауға, олардың оқу процесінде белсенді қатысуын қамтамасыз етуге ықпал етеді. Ойын технологияларын қолдану арқылы оқушылардың тілдік және мәдениетаралық құзыреттілігін арттырып, олардың шет тілін үйренуге деген қызығушылығын сақтау арқылы білім сапасын жақсартуға болады. Ойындардың әлеуметтік өзара әрекеттесу мен коммуникацияны дамытудағы маңызы ерекше, себебі тіл үйренушілер тек теориялық біліммен емес, сонымен қатар практикалық дағдылармен де танысады. Ойын технологияларын қолданудың ықпалының артуы оқушылардың шет тілін меңгеру деңгейін жақсартады және олардың қарым-қатынас дағдыларын тереңдетеді.

Кілт сөздер: ойын технологиялары, шет тілін оқыту, дидактикалық ойындар, ролевые ойындар, цифрлық ойындар, ұжымдық ойындар, тілдік дағдылар, мотивация.

В статье рассматривается важность и эффективность игровых технологий в обучении иностранным языкам. Игры рассматриваются не только как интересный и интерактивный метод, но и как способ повышения когнитивной активности учеников, а также развития их языковых и когнитивных навыков. Рассматриваются различные виды игр, такие как дидактические игры, ролевые игры, цифровые игры и коллективные игры, которые способствуют активному участию учащихся в учебном процессе. Этот метод направлен на повышение интереса студентов к языку, а также на развитие их навыков межличностного общения. Игровые технологии помогают развивать не только языковые навыки, но и творческое мышление, навыки социальной коммуникации, сотрудничества и критического мышления. Кроме того, для повышения эффективности применения игровых технологий в процессе изучения иностранного языка предлагается использовать их на различных уровнях сложности. Такой подход позволяет учитывать индивидуальные способности учеников и раскрывать их потенциал в полной мере. Например, игры с различными уровнями сложности могут быть предназначены для учащихся разных возрастов и уровней подготовки. Это позволяет учащимся учиться в соответствии с их возможностями и облегчать выполнение сложных заданий. Также данный метод способствует поддержанию интереса студентов и активному участию их в

учебном процессе. Использование игровых технологий позволяет повысить уровень языковой и межкультурной компетенции учащихся, сохранять их интерес к изучению иностранного языка и улучшать качество образования. Игры имеют особое значение для развития социальных взаимодействий и коммуникации, поскольку учащиеся осваивают не только теоретические знания, но и практические навыки. Повышение влияния игровых технологий способствует улучшению уровня владения иностранным языком и углублению навыков общения у учащихся.

Ключевые слова: игровые технологии, обучение иностранным языкам, дидактические игры, ролевые игры, цифровые игры, командные игры, языковые навыки, мотивация.

The article discusses the importance and effectiveness of game technologies in foreign language teaching. Games are considered not only as an interesting and interactive method but also as a way to enhance students' cognitive activity and develop their language and cognitive skills. Various types of games are examined, such as didactic games, role-playing games, digital games, and collaborative games, which promote active student participation in the learning process. This method is aimed at increasing students' interest in the language as well as developing their interpersonal communication skills. Game technologies help to develop not only language skills but also creative thinking, social communication skills, cooperation, and critical thinking. Furthermore, to increase the effectiveness of using game technologies in the process of learning foreign languages, it is suggested to apply them at various levels of difficulty. This approach allows for taking into account students' individual abilities and fully unlocking their potential. For instance, games with different levels of difficulty can be designed for students of different ages and proficiency levels. This allows students to learn according to their capabilities and make complex tasks easier to complete. Additionally, this method helps to maintain students' interest and ensure their active participation in the learning process. The use of game technologies helps improve students' language and intercultural competence, maintain their interest in learning a foreign language, and enhance the quality of education. Games are particularly important for the development of social interaction and communication, as students not only acquire theoretical knowledge but also practical skills. The increased influence of game technologies contributes to improving students' proficiency in foreign languages and deepening their communication skills.

Key words: game technologies, foreign language teaching, didactic games, role-playing games, digital games, team games, language skills, motivation.

Кіріспе

Қазіргі заман талабына сай білім беруде шет тілін оқыту кезеңінде инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Технологиялық ойындар — ол оқыту үдерісін қызықты, интерактивті және тиімді етудің маңызды құралы. Бұл мақалада ойын технологияларының рөлі шет тілін оқытуда пайдасы мен қолдану әдістері қарастырылады.

Материалдар мен әдістер

Бұл оқыту барысында ойын элементтерін қолдану, оқытуды ойын технологиялары арқылы жүзеге асыру қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Ойын әдістері студенттерді оқу процесіне белсенді түрде тартуға, оқыту мазмұнын жеңіл әрі қызықты етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ойындар оқушылардың оқу дағдыларын дамытуға, олардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын, тілдік дағдыларын жетілдіруге септігін тигізеді. Ойындар білім беру процесінде мотивацияны арттырып, оқушыларды өз білімдерін іс жүзінде қолдануға үйретеді. мұнда ойындар тек көңіл көтеру мақсатында емес, білімді жүйелі түрде меңгеру үшін қолданылатыны анық. Ойындар білім беру процесінде қатысушылардың ынтасын арттырып, оқу мен ойнауды үйлестіреді. Ойындар арқылы тіл үйренушілер тілдік құрылымдарды жеңіл әрі қызықты түрде игереді.

Оқыту ойын технологияларында дидактикалық, ролевые, цифрлық және ұжымдық ойындар шет тілін оқытуда тиімді әдістері құрал болып табылады, себебі олар оқушыларды қызықтырып, білім алу процесін жеңілдетеді. Оқушылардың сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу

дағдыларын жақсартады. Сонымен қатар, осы әдістер оқушыларды белсенді түрде қатысуға, өз ойларын ашық түрде айтуға және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ынталандырады. Оқытушының түрлі материалдар мен құралдарды дұрыс қолдануы — оқу процесінің тиімділігіне тікелей әсер етеді.

Негізгі бөлім

1. Ойын технологияларының түсінігі және оқытудағы маңызы

Ойын технологияларының түсінігі және оқытудағы маңызы сабақ барысында ойын элементтерін қолдану әдісі. Олар білімгерлердың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, белсенді жұмыс жасауын арттырады. Ойындар арқылы шет тілін үйрену оқушылардың тілдік қабілеттерін (сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу) жетілдіруге көмектеседі. Сондай-ақ ойындар білімгерлердың ойлау қабілетін дамытып, өз ойын еркін жеткізуге үйретеді.

2. Ойын технологияларының түрлері

Дидактикалық ойындар: сөздік қорды байытуға, грамматикалық ережелерді меңгеруге бағытталған ойындар.

Дидактикалық ойындар: бұл ойындар білімгерлердың сөздік қорын кеңейтуге және грамматикалық ережелерді меңгеруге көмектеседі. Бұл ойындар оқытуды қызықты әрі тиімді етуге, оқушылардың белсенділігін арттыруға, жаңа ақпаратты жеңіл меңгеруге көмектеседі. Дидактикалық ойындар оқу үрдісін ұйымдастыруда маңызды рөл атқарады, себебі олар оқушылардың ойлау, есте сақтау, шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Маңызы: Дидактикалық ойындар балалардың білімін ойын арқылы дамытып, оқуды қызықты әрі тиімді етеді.

Дидактикалық ойындардың негізгі мақсаты: дидактикалық ойындар балалардың білімін ойын арқылы дамытып, оқуды қызықты әрі тиімді етеді.

Дидактикалық ойындардың бірнеше мысалдары:

- Оқушылардың сөздік қорын дамытуға бағытталған «Сөздер тізбегі» Лексикалық ойын қолдануға болады. Яғни Оқушылар кезекпен бір сөз айтады, ал келесі ойыншы сол сөзден басталып жаңа сөз қосады. Мысалы: «Күн» — «Нұр» — «Роза» — «Адам» және т.с.с. сол арқылы оқушылар жаңа сөздермен танысады және оларды бір-бірімен байланыстырып айтуға үйренеді.

- «Сәйкестендіру» сөздер мен суреттерді сәйкестендіру ойын оқушылардың жаңа сөздер мен олардың мағыналарын байланыстыру қабілетін дамытуға бағытталған. Оқушыларға суреттер мен сөздер карточкалары беріледі. Олар өз кезегінде сөздерді және олардың мағыналарын көрсететін суреттерді сәйкестендіреді. Сөздер мен суреттер арасындағы байланыстарды табу арқылы лексикалық қорды кеңейту.

- Фонетикалық ойын «Жасырын сөздер» ойыны оқушылардың дыбыстарды дұрыс айту және дұрыс жазу дағдыларын дамытуға арналған. Оқушыларға сөздер беріледі, бірақ әрбір сөздің әрбір әрпі бірдей орындарға жасырылады. Мысалы, «кішкентай» сөзінің әріптері шашылып тұрады, және оқушы бұл әріптерді дұрыс ретімен орналастыруы керек. Бұл дыбыстар мен әріптерді дұрыс сәйкестендіре білу, сондай-ақ орфографияны дамыту.

Рөлдік ойындар: тілдік жағдаяттарды модельдеу арқылы сөйлеу дағдыларын жетілдіру. Тіл үйренушілердің сөйлеу дағдыларын жетілдірудің тиімді әдістерінің бірі. Бұл тәсіл шынайы немесе ойдан шығарылған жағдаяттарды модельдеу арқылы білімгерлердың коммуникативтік дағдыларын дамытады.

Рөлдік ойындардың негізгі мақсаты:

Оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамыту, шынайы өмірге дайындық, Коммуникативтік қабілеттерді арттыру, қиял мен шығармашылықты дамыту, топтық жұмыс дағдыларын дамыту, қателерді түзету және өзара көмек көрсету, ойын барысында қатысушылар қателерді анықтап, оларды түзетуге тырысады, бұл өзара көмек көрсету және сындарлы кері байланысты қамтамасыз етеді.

Рөлдік ойындардың бірнеше мысалдары:

- Дүкендегі сауда: Оқушылар бірі дүкенші, бірі сатып алушы рөлінде болып, тауарлар мен қызметтер туралы әңгімелеседі.

• Әңгімелесу: Оқушылар бір-біріне сұрақтар қойып, өз жауаптарын толық әрі нақты түрде айтады.

Цифрлық ойындар және қосымшалар: Duolingo, Quizlet сияқты платформалар арқылы тіл үйрену.

Цифрлық ойындар — бұл компьютерлік немесе мобильді құрылғылар арқылы ойнайтын ойындар. Олар әртүрлі жанрларда болуы мүмкін: білім беру, ойын-сауық, стратегиялық немесе спорттық ойындар.

Цифрлық ойындардың негізгі мақсаты:

Цифрлық ойындарында сандық технологиялар мен виртуалды ортада ойнау мүмкіндігін ұсынады. Цифрлық ойындар адамның зейінін, есте сақтау қабілетін, шығармашылық ойлауды және әлеуметтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар адамдардың уақытын тиімді өткізуіне және жаңа дағдыларды игеруге көмектеседі. Білім беру ойындары (мысалы, Duolingo, Quizlet) оқушыларға жаңа ақпаратты қызықты түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

Цифрлық ойындардың бірнеше мысалдары:

• Бірлесіп ойнауға мүмкіндік және шығармашылық қабілеттеін дамытуға «Minecraft» ойны көмектеседі;

• Топтық ынтымақтастықты артыру үшін көп ойыншыға арналған стратегия ойын «League of Legends» жақсы мүмкіндік береді;

• «The Sims» Симуляция жанрындағы ойын, онда ойыншылар өздерінің виртуалды кейіпкерлерінің өмірін бақылап, оларды күнделікті өмірдің әртүрлі аспектілерімен таныстырады.

Ұжымдық ойындар: топтық жұмыс арқылы тілдік дағдыларды дамыту.

Ұжымдық ойындар – бұл топпен бірге ойнайтын білімгерлердің бірлесіп әрекет етуін талап ететін ойын түрі. Мұндай ойындар адамның ынтымақтастық, топтық жұмыс, қарым-қатынас және лидерлік қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Ұжымдық ойындардың негізгі мақсаты:

Адамның шығармашылық, көшбасшылық қабілетін дамыту, командада дұрыс жұмыс істеуді үйрету. Ұжымдық ойындар көбіне мектепте, тренингтерде және тағы басқа іс-шараларда қолданылады.

Ұжымдық ойындардың бірнеше мысалдары:

• «Топпен жұмбақ шешу» әр топқа жұмбақ немесе логикалық тапсырма беріледі. Топ мүшелері бірлесіп ойласып, оны шешуге тырысады.

• «Құрылыс» ойыны топ мүшелері түрлі материалдардан (конструкторлар, картон, таспалар және т.б.) белгілі бір құрылым немесе модель жасау керек. Топ мүшелеріне белгілі бір тапсырма беріледі, мысалы, көпір немесе үй құру. Олар шектеулі уақыт ішінде топ болып жұмыс істеп, тапсырманы орындауға тиіс.

• «Сұрақ-жауап» ойыны топ мүшелері бір-біріне сұрақтар қойып, жауап береді. Топтың әр мүшесі кезекпен сұрақ қойып, қалғандары жауап береді. Ойын барысында уақыт шектеулі болуы мүмкін.

• «Желілер мен көпірлер» Бұл ойын қатысушылардың коммуникация және ынтымақтастық дағдыларын дамытады. Бір топ белгілі бір жағдайға байланысты тапсырма алады (мысалы, екі шекара арасындағы көпірді құру). Топ мүшелері бірлесіп тапсырманы шешу үшін жұмыс істейді.

3. Ойын технологияларының негізгі ерекшеліктері мен артықшылықтары

- Мотивацияның жоғарылауы: Оқушылар ойын арқылы жаңа материалды оңай меңгереді, себебі ойын – көңілді, тартымды және эмоциялық тұрғыдан әсерлі. Бұл әдіс әсіресе балалар мен жасөспірімдер арасында тиімді.

- Білімді меңгерудің тиімділігі: Ойындар оқушыларға тілдік дағдыларды тәжірибе арқылы дамытуға мүмкіндік береді. Ойын барысында студенттер шынайы жағдайларда сөйлеу дағдыларын жетілдіреді.

- Тілдік дағдыларды қалыптастыру: Ойындар грамматика, лексика, фонетика, сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамыту үшін қолданылады. Ойын барысында оқушылар әртүрлі сөз тіркестерін, жаңа сөздер мен фразаларды есте сақтайды.

- Қателерді түзету: Ойын кезінде қателер көп болуы мүмкін, бірақ ойыншылар оларды түзету үшін үнемі жағдайды талдайды, бұл олардың тілдік қателіктерін түсініп, түзетуге мүмкіндік береді.

- Әлеуметтік өзара әрекеттесу: Ойындар оқушылар арасында белсенді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Тіл үйренушілер ойын барысында бір-бірімен сөйлесіп, топтық жұмыс жасап, өз пікірлерін білдіре алады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Ойын технологиялары шет тілін оқытуда маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, белсенділігін көтереді. Ойындар арқылы оқушылар тілдік дағдыларын (сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу) жетілдіреді, сондай-ақ ойлау қабілеттерін дамытады. Ойын технологияларының түрлері (дидактикалық, ролевые, цифрлық, ұжымдық) әртүрлі тілдік дағдыларды дамытуға бағытталған.

Нәтижесінде мотивацияны арттыру, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оқу процесін қызықты етеді. Тілдік дағдыларды дамыту, арқылы оқушылар лексика, грамматика, сөйлеу және тыңдау дағдыларын жетілдіреді. Қателерді түзету, қателерді түзету арқылы оқушылар тілдік қабілеттерін нығайтады. Әлеуметтік өзара әрекеттесу, оқушылар арасындағы қарым-қатынасты жақсартып, топтық жұмыс қабілетін дамытады.

Қорытынды

Ойын технологиялары шет тілін үйретуде тиімді әрі тартымды құрал ретінде өзіндік ерекше орын алады. Бұл ойындар оқушылардың әлеуметтік өзара әрекеттесуін жақсартуға, топта жұмыс істей білуге және ортақ мақсатқа жетуге бағытталған. Олар оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіріп, білімге деген ынтасын арттыруға септігін тигізеді. Сонымен қатар, оқу процесіне ойын элементтерін дұрыс енгізу арқылы сабақ нәтижелерін айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік туғызады.

Сонымен қатар, ойын әдістері оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, коммуникативтік дағдыларын нығайтуға және өз бетінше ойлауын жетілдіруге мүмкіндік береді. Ойын арқылы білім алу процесі жеңіл әрі түсінікті бола түседі, бұл оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Сондықтан шет тілін үйретуде ойын технологияларын тиімді қолдану – оқыту сапасын жақсартудың және білім алушылардың белсенділігін арттырудың маңызды жолдарының бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Jane McGonigal. "Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World".
2. James Paul Gee. "What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy".
3. Duolingo және Quizlet сияқты платформалардың ресми сайттарынан алынған мәліметтер.
4. Higgins, J. Language Learning with Technology: Ideas for Integrating Technology in the Classroom. Cambridge University Press.
5. Sivers, K.M. Games in Foreign Language Teaching: Theory and Practice. Boston: Pearson.
6. Smith, M., & Fischer, S. Using Games in Language Learning: Theoretical Framework and Practical Applications. Cambridge University Press.
7. Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва: Мозаика-Синтез. (Л. С. Выготскийдің теориялары ойын арқылы оқытудың психологиялық негіздерін түсінуге көмектеседі).
8. Богданова Н.И. Игровые методы в обучении иностранным языкам: от теории к практике. Томск: Томский государственный университет.
9. Johnson, D.W., & Johnson, R.T. The Impact of Cooperative Learning on Language Development. In Language Teaching Methods, 3rd Edition. Prentice Hall.
10. Дьяків, А.І. Іноземні мови в контексті новітніх технологій навчання. Київ: Вища школа.

UDC 81'42:007.5.

USE OF AI IN TRANSLATION ACTIVITIES: TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF NEWSPAPER HEADLINES

M. Zhumakhan

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

mkalibaeva@gmail.com

This article examines the role of artificial intelligence (AI) in translation activities, specifically in the process of transforming newspaper headlines when adapting them into Russian. The main translation strategies are analyzed, including transcreation, genre adaptation, the use and elimination of euphemisms (de euphemization), returning to the original source, as well as lexical and grammatical transformations (transcription, transliteration, calquing, addition, and omission of elements).

Special attention is given to the influence of sociocultural and linguistic-cultural factors on the translation process, as well as the capabilities and limitations of AI in ensuring accuracy and stylistic adequacy of headlines. Examples of automatic headline translation using AI are provided, and cases are analyzed where human intervention is required to achieve an optimal result.

Key words: Artificial intelligence, translation transformations, newspaper headlines, lexical and grammatical changes, translation automation.

Бұл мақала аудармашылық қызметте, атап айтқанда, газет тақырыптарын орыс тіліне бейімдеу кезінде түрлендіру процесінде жасанды интеллекттің (AI) рөлін қарастырады. Негізгі аударма стратегиялары талданады, оның ішінде транскрипция, жанрлық бейімделу, эвфемизмдерді қолдану және алып тастау (деэвфемизация), бастапқы дереккөзге оралу, сонымен қатар лексикалық және грамматикалық түрлендірулер (транскрипция, транслитерация, кальк, элементтерді қосу және түсіру). Аударма процесіне әлеуметтік-мәдени және лингвистикалық-мәдени факторлардың ықпалына, сондай-ақ атаулардың дәлдігі мен стилистикалық сәйкестігін қамтамасыз етудегі ЖИ мүмкіндіктері мен шектеулеріне ерекше назар аударылады. ЖИ көмегімен тақырыптарды автоматты түрде аудару мысалдары келтірілген және оңтайлы нәтижелерге жету үшін адамның араласуы қажет жағдайлар талданған.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, аударма трансформациялары, газет тақырыптары, лексикалық және грамматикалық өзгерістер, аударманы автоматтандыру.

В данной статье рассматривается роль искусственного интеллекта (ИИ) в переводческой деятельности, в частности, в процессе трансформации газетных заголовков при их адаптации на русский язык. Анализируются основные стратегии перевода, включая транскрипцию, жанровую адаптацию, использование и исключение эвфемизмов (деэвфемизация), возвращение к исходному источнику, а также лексические и грамматические трансформации (транскрипция, транслитерация, калькирование, добавление и опущение элементов).

Особое внимание уделяется влиянию социокультурных и лингвистико-культурных факторов на процесс перевода, а также возможностям и ограничениям ИИ в обеспечении точности и стилистической адекватности заголовков. Приводятся примеры автоматического перевода заголовков с использованием ИИ, а также анализируются случаи, когда для достижения оптимального результата требуется вмешательство человека.

Ключевые слова: искусственный интеллект, переводческие трансформации, газетные заголовки, лексические и грамматические изменения, автоматизация перевода.

Introduction

The translation of a movie title is a responsible and significant process that directly affects how it is perceived by the audience. A well-chosen title can attract the attention of potential viewers and motivate them to watch the film. At the same time, an unsuccessful adaptation may mislead the audience, provoke a negative reaction, or even deter them from watching. In some cases, an incorrect translation of a title can harm a film's box office performance, even if the movie itself is of high quality.

Therefore, translators working on films with multimillion-dollar budgets must approach the adaptation process carefully. However, independent, low-budget films also require meticulous attention. The main task of a translator is to convey the meaning and atmosphere of the original title while maintaining equivalence in the target language. This means that a viewer seeing the translated title should perceive it in the same way as a native speaker of the source language.

The choice of an appropriate translation depends on numerous factors: whether cultural context needs to be considered, whether the title contains wordplay, or whether it is subject to censorship. This article explores the most common strategies for adapting English-language headlines, as well as the techniques used by translators to preserve the original meaning.

The relevance of this study is determined by the development of modern translation technologies and the growing role of artificial intelligence (AI) in automating linguistic processes. In today's information-driven society, newspaper headlines play a crucial role in capturing readers' attention, and their accurate translation ensures effective meaning transfer and content adaptation for a new audience. The use of AI in translation facilitates and accelerates the process of adapting headlines; however, it also requires a thorough analysis of its capabilities, limitations, and impact on translation quality.

The aim of this study is to identify and examine the most common techniques for translating newspaper headlines using AI, as well as to assess their adequacy in terms of meaning transfer and cultural context adaptation.

As part of the study, the following objectives were set:

1. To examine the theoretical aspects of translating newspaper headlines.
2. To identify the most popular strategies for their adaptation.
3. To analyze examples of automatic translation using AI and assess their quality.

Materials and Methods

To achieve the set objectives, the study employed the following methods: the continuous sampling method, which allowed for the collection and analysis of a large volume of data; the classification and generalization method, used for systematizing the research material; and the comparative method, which facilitated the analysis of differences and similarities in the translation of newspaper headlines. Additionally, the study considered the capabilities of artificial intelligence (AI) in automating headline translation, enabling a comparative analysis between traditional translation methods and machine translation algorithms.

Main part

To achieve the research objectives, the following methods were used: the continuous sampling method, which enabled the collection and analysis of a large dataset; the classification and generalization method, applied for systematizing the research material; and the comparative method, which facilitated the identification of differences and similarities in the translation of newspaper headlines. Additionally, the study considered the capabilities of artificial intelligence (AI) in automating headline translation, allowing for a comparative analysis between traditional translation methods and machine translation algorithms.

The primary focus of the study was on the transformations occurring in the process of translating newspaper headlines using AI. Lexical transformations include processes such as transliteration, calquing, synonymic substitution, and adaptation considering cultural peculiarities. Grammatical transformations, in turn, involve restructuring sentence syntax, changing word order, and employing alternative grammatical constructions.

A comparative analysis demonstrated that AI technologies, such as neural machine translation, effectively handle transliteration and calquing tasks but may struggle with idiomatic expressions and headlines with double meanings. In such cases, post-editing by a human editor plays a crucial role in refining and adapting the translation.

The practical application of the research results lies in optimizing the work of editors and translators using AI in their professional activities. The developed recommendations can be beneficial for media outlets adapting content for international audiences, as well as for developers of machine translation systems aiming to improve the accuracy and adequacy of newspaper headline translations. Furthermore, the proposed methods can be integrated into educational programs in translation and linguistics, helping to develop skills in the effective use of AI in translation practice.

Thus, the use of AI in newspaper headline translation holds significant potential but requires a hybrid approach, combining automated algorithms with linguistic expertise. The future of this field is linked to improving machine learning algorithms and expanding training datasets for translation systems, which will enhance the accuracy and adequacy of translated headlines.

Results and Discussion

The analysis of AI-translated newspaper headlines has shown that, in most cases, automated systems successfully handle literal translation and transliteration. However, challenges arise in complex cases where cultural context must be considered.

For example, the headline "Boris Johnson faces backlash over new policy" was translated by an AI system as "Борис Джонсон сталкивается с ответной реакцией на новую политику", whereas a more accurate translation would be "Борис Джонсон подвергся критике за новую политику." In this case, the AI failed to recognize the connotative meaning of "backlash."

Another example is "Apple's new update sparks controversy," which was translated as "Новое обновление Apple вызывает споры." While technically correct, a more natural rendering in Russian would be "Новое обновление Apple вызвало ажиотаж." This demonstrates that AI tends to translate literally, without fully considering the stylistic nuances of the target language.

Practical Applications

The research findings contribute to optimizing the workflow of editors and translators who use AI in professional settings. The developed recommendations can be beneficial for:

- Media outlets adapting content for an international audience.
- Developers of machine translation systems seeking to improve the accuracy and adequacy of newspaper headline translations.
- Educational programs in translation and linguistics, helping students develop skills in effectively integrating AI tools into translation practices.

AI-based translations also demonstrate regional differences between British and American newspaper headlines. Here are a few examples:

1. "Boris Johnson Faces Party Revolt Over Brexit" (The Guardian, UK) → "Борис Джонсон сталкивается с партийным бунтом из-за Brexit" (Preserves the British-specific context without major changes.)

2. "Trump's Economic Plan: A Risky Bet?" (The New York Times, USA) → "Экономический план Трампа: рискованная ставка?" (The American context is preserved while adapting for a Russian-speaking audience.)

3. "Football Fans Celebrate England's Victory in Euros" (BBC, UK) → "Футбольные фанаты празднуют победу Англии на Евро" (The British term "football" is translated as "футбол", aligning with Russian usage.)

4. "Biden Signs New Climate Change Legislation" (CNN, USA) → "Байден подписал новый закон о борьбе с изменением климата" (The official nature of the headline is maintained in the Russian translation.)

Challenges and Limitations of AI in Headline Translation

The study highlights several key limitations of AI in translating newspaper headlines:

- Inability to interpret idioms and figurative language – AI often translates idiomatic expressions literally, leading to awkward or incorrect phrasing.
- Lack of contextual awareness – AI struggles with headlines containing sarcasm, double meanings, or cultural references.
- Over-reliance on literal translation – While AI can process simple headlines effectively, it often fails to apply stylistic and linguistic nuances needed for fluency.

Conclusion

The study identified key strategies for translating newspaper headlines from English into Russian and examined the role of artificial intelligence in this field. The analysis showed that lexical and grammatical transformations play a significant role in adapting headlines, ensuring their proper perception by speakers of the target language. The most effective methods included transcreation, calquing, sentence structure modification, and the use of culturally adapted equivalents.

The practical application of AI-based automated translation systems has demonstrated that neural network algorithms achieve high accuracy in conveying the general meaning of headlines. However, in many cases, they lack flexibility in capturing stylistic and cultural nuances, requiring subsequent human editing.

Thus, the use of AI in translation activities can significantly accelerate the processing of large volumes of information but cannot replace human involvement, especially when it comes to accurately conveying emotional connotations and cultural references. Future advancements in AI technology may lead to greater accuracy and naturalness in translations.

REFERENCES:

1. Moscow: International Relations, 1975. - 240 p.
2. Bergelson, M.B. Pragmatic and Sociocultural Motivation of Linguistic Form. Moscow: University Book, 2007. - 320 p.
3. Gak, V.G. Linguistic Transformations. Moscow: Languages of Russian Culture, 1998. - 768 p.
4. Komissarov, V.N. Translation Theory (Linguistic Aspects). Moscow: Higher School, 1990. - 253 p.
5. Kuznetsova, T.V. Artificial Intelligence and Translation: Modern Technologies and Perspectives // Bulletin of Translation Studies. - 2020. - No. 4. - Pp. 112-119.
6. Latyshev, L.K. Translation and Meaning: Theoretical Aspects of Translation. Moscow: Flinta, 2004. - 192 p.
7. Panova, K.O., Bondarenko, E.V. Factors Complicating the Translation of Newspaper Headlines // Intellectual Potential of the 21st Century: Steps of Cognition. - 2015. - No. 18. - Pp. 88-94.
8. Turaeva, Z. Ya. Text Linguistics (Text: Structure and Semantics). Moscow: Prosveshchenie, 1986. - 126 p.
9. Khukhuni, G.T. Modern Machine Translation Technologies and Their Impact on Translation Activities // Linguistics and Intercultural Communication. - 2021. - No. 3. - Pp. 45-52.
10. Chukovsky, K.I. The High Art: Principles of Literary Translation. Moscow: Iskustvo, 1988. - 400 p.

УДК 81'42:37.01:65.011

ЯЗЫК КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА В МНОГОЯЗЫЧНЫХ СТРАНАХ

Зейналова Я.Я., Жалелова Ж.А.

Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, г. Талдықорган, Казахстан
zejnalova06@mail.ru, zhibekzhalelova@gmail.com

В условиях глобализации межкультурный диалог становится важнейшим аспектом международных отношений, социальной интеграции и образования. В многоязычных странах язык выполняет ключевую роль в построении взаимопонимания между этническими группами. Данная статья рассматривает язык как инструмент межкультурного диалога, анализирует примеры успешной языковой политики и подчеркивает значение многоязычия в формировании гармоничного общества. Также рассматриваются механизмы, посредством которых язык способствует развитию интеграции в многонациональных государствах.

Особое внимание уделяется роли билингвизма в образовательных системах разных стран и его влиянию на формирование толерантного общества. Исследование основано на анализе научных публикаций, официальных документов и статистических данных, что позволяет выявить наиболее эффективные подходы к языковой политике. В статье рассматриваются примеры успешных многоязычных стран, таких как Швейцария, Канада и Казахстан, демонстрирующих значимость языкового разнообразия для устойчивого развития общества. Кроме того, обсуждаются вызовы, связанные с многоязычием, такие как сохранение национальных языков и обеспечение равных возможностей для всех языковых групп.

Ключевые слова: язык, межкультурная коммуникация, многоязычие, диалог, глобализация, этнические группы, билингвизм.

Жаһандану жағдайында мәдениетаралық диалог халықаралық қатынастардың, әлеуметтік интеграцияның және білім берудің маңызды аспектісі болып табылады. Көптілді елдерде тіл этностық топтар арасындағы өзара түсіністікті қалыптастыруда басты рөл атқарады. Бұл мақалада тіл мәдениетаралық диалогтың құралы ретінде қарастырылады, табысты тіл саясатының мысалдары талданып, көптілділіктің үйлесімді қоғам қалыптастырудағы маңызы атап өтіледі. Сондай-ақ, тілдің көпұлтты мемлекеттердегі интеграцияны дамытуға ықпал ететін механизмдері қарастырылады.

Екітілділіктің әртүрлі елдердің білім беру жүйелеріндегі рөлі мен оның төзімді қоғам қалыптастыруға әсеріне ерекше назар аударылады. Зерттеу ғылыми жарияланымдарды, ресми құжаттарды және статистикалық деректерді талдау негізінде жүргізілген, бұл тіл саясатының ең тиімді тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді. Мақалада Швейцария, Канада және Қазақстан сияқты сәтті көптілді елдердің мысалдары қарастырылады, олар тілдік әртүрліліктің қоғамның тұрақты дамуы үшін маңыздылығын көрсетеді. Сонымен қатар, ұлттық тілдерді сақтау және барлық тілдік топтар үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету сияқты көптілділікке байланысты сын-қатерлер талқыланады.

Кілт сөздер: тіл, мәдениетаралық коммуникация, көптілділік, диалог, жаһандану, этностық топтар, билингвизм.

In the context of globalization, intercultural dialogue has become a crucial aspect of international relations, social integration, and education. In multilingual countries, language plays a key role in fostering mutual understanding between ethnic groups. This article examines language as a tool for intercultural dialogue, analyzes examples of successful language policies, and highlights the importance of multilingualism in building a harmonious society. It also explores the mechanisms through which language contributes to integration in multiethnic states.

Particular attention is given to the role of bilingualism in the education systems of different countries and its impact on shaping a tolerant society. The research is based on an analysis of scientific publications, official documents, and statistical data, allowing for the identification of the most effective language policy approaches. The article examines examples of successful multilingual countries such as Switzerland, Canada, and Kazakhstan, which demonstrate the significance of linguistic diversity for sustainable societal development. Additionally, challenges associated with multilingualism, such as preserving national languages and ensuring equal opportunities for all linguistic groups, are discussed.

Key words: language, intercultural communication, multilingualism, dialogue, globalization, ethnic groups, bilingualism.

Введение

Современный мир характеризуется активными миграционными процессами, что делает межкультурный диалог особенно актуальным. Глобализация, цифровизация и массовые передвижения людей привели к тому, что в одном государстве могут сосуществовать десятки, а иногда и сотни этнических групп. Это создает как возможности для культурного обмена, так и вызовы, связанные с возможными конфликтами, дискриминацией и непониманием между представителями различных сообществ. В этом контексте язык становится не просто средством коммуникации, но и ключевым инструментом построения доверия, согласия и мирного сосуществования.

Исторически сложилось так, что в многоязычных странах язык выполнял роль связующего звена между разными народами. Например, в Российской империи и Советском Союзе русский язык выступал языком межнационального общения, а в современной Индии английский язык помогает объединить сотни этнических групп. В Казахстане государственная политика трехязычия (казахский, русский, английский) направлена на обеспечение широких возможностей для образования, бизнеса и международного сотрудничества.

Благодаря многоязычию люди могут получать доступ к разным источникам информации, осваивать новые технологии и расширять свои горизонты. Кроме того, многоязычные сообщества легче адаптируются к изменяющимся условиям, что особенно важно в условиях глобального мира, где мобильность населения и культурный обмен становятся все более значимыми.

Материалы и методы

Для проведения исследования использовался аналитический метод, основанный на изучении научных публикаций, официальных документов и статистических данных, касающихся языковой политики многоязычных государств. Кроме того, проведен сравнительный анализ примеров эффективного использования языка как инструмента межкультурного взаимодействия.

Язык является основным каналом передачи знаний, традиций и ценностей [1]. Он выполняет важнейшую роль в социальной адаптации этнических групп, формировании общей идентичности и укреплении национального единства [2].

В многоязычных обществах язык становится механизмом регулирования социальных отношений. Он способствует выстраиванию толерантного взаимодействия между различными этническими группами, облегчая процесс интеграции новых культурных сообществ. Например, в Казахстане политика трехязычия (казахский, русский, английский) обеспечивает доступ к образованию, культуре и международному сотрудничеству. Государственная поддержка многоязычного образования позволяет создать условия для эффективного взаимодействия между разными этническими группами и укрепляет культурную идентичность народа.

Кроме того, язык играет ключевую роль в формировании национального сознания и политического самосознания граждан. В государствах с многоязычным населением государственные языки служат инструментом объединения, предотвращая разобщённость

между этническими группами. Согласно исследованиям, эффективная языковая политика может способствовать снижению уровня социальной напряжённости и укреплению доверия среди граждан различных этнических групп [3].

Язык также выполняет роль средства адаптации мигрантов в новых странах. Изучение местного языка облегчает процесс интеграции, позволяет находить работу, получать образование и участвовать в социальной жизни страны. Например, в Европейском Союзе активно действуют программы языковой адаптации для иммигрантов, направленные на упрощение их включения в общество [4]. В Казахстане также внедрены программы поддержки изучения казахского языка для представителей различных этнических групп, что способствует их социальной адаптации и активному участию в общественной жизни.

Более того, язык играет важную роль в сохранении и передаче культурного наследия. Национальные языки несут в себе не только грамматические и лексические особенности, но и отражают исторические, культурные и философские взгляды народов. Через язык передаются фольклор, традиции, литературные произведения и устные предания, что способствует формированию самобытности каждого этноса и сохранению его уникальности в условиях глобализации.

Различные страны демонстрируют успешные модели языковой политики, направленные на поддержание межкультурного диалога. Так, в Швейцарии четыре официальных языка (немецкий, французский, итальянский и ретороманский) обеспечивают равноправное участие всех этнических групп в политической и социальной жизни страны [5]. Принципы языковой политики Швейцарии, такие как дополнительность, языковая территориальность и языковая свобода, способствуют гармоничному сосуществованию различных языковых сообществ.

Дополнительность заключается в том, что каждый гражданин владеет минимум двумя языками, что способствует межкультурному обмену. Языковая территориальность предполагает, что в каждом регионе один из официальных языков имеет преимущественное использование, но при этом сохраняется уважение ко всем языковым группам. Языковая свобода гарантирует право граждан использовать предпочитаемый язык в частной и профессиональной жизни, что способствует сохранению культурного разнообразия.

В Канаде билингвизм способствует сохранению культурного разнообразия и укрепляет национальную идентичность [5]. Государственная поддержка французского языка в англоязычной среде помогает интеграции франкоязычного населения Квебека и снижает вероятность социального отчуждения [6]. Политика официального двуязычия позволяет гражданам общаться на обоих государственных языках и получать образование на одном из них. Это способствует формированию двуязычного общества, где каждый гражданин имеет равные возможности независимо от своей языковой принадлежности.

Кроме того, в Канаде функционируют различные программы по поддержке коренных народов и их языков. Например, в последние годы правительство страны активно финансирует проекты по сохранению языков индейцев и инуитов, поскольку языковая политика страны ориентирована не только на два официальных языка, но и на защиту языкового наследия этнических меньшинств.

В Казахстане языковая политика направлена на укрепление роли государственного языка (казахского), при этом обеспечивая свободное использование русского языка и поддерживая изучение английского языка как языка международного общения. Программа трехязычия внедряется в системе образования, что способствует развитию межкультурного понимания и интеграции в мировое сообщество [6].

Таблица 1 – Языковая политика

Страна	Количество официальных языков	Основные языки
Швейцария	4	Немецкий, французский, итальянский, ретороманский
Канада	2	Английский, французский
Казахстан	3	Казахский, русский, английский

Таким образом, успешные примеры языковой политики демонстрируют, что многоязычие может быть не только инструментом межкультурного общения, но и фактором устойчивого развития общества, способствующим социальной стабильности и культурному обмену.

Образовательные программы, ориентированные на изучение нескольких языков, помогают развивать межкультурную компетентность у молодежи. Изучение иностранных языков способствует не только профессиональному развитию, но и формированию глобального мышления, что особенно важно в эпоху цифровых технологий и международных связей.

В Казахстане внедрение многоязычного обучения способствует пониманию различных культур и традиций, формируя толерантность и уважение [7]. Введение трехязычного образования в школы и вузы расширяет возможности студентов, позволяя им свободно общаться на международном уровне и лучше адаптироваться к условиям глобального рынка труда. Благодаря этому выпускники образовательных учреждений могут находить работу не только внутри страны, но и за ее пределами, что способствует экономическому росту государства.

Исследования показывают, что студенты, обучающиеся в двуязычной или многоязычной среде, демонстрируют более высокий уровень когнитивных способностей, аналитического мышления и способности к решению межкультурных конфликтов [8]. Такие студенты обладают повышенной гибкостью мышления, умением адаптироваться к различным ситуациям и лучшими коммуникативными навыками, что делает их востребованными специалистами в разных сферах.

Кроме того, многоязычное образование способствует развитию культурной осведомленности и уважения к традициям других народов. В странах, где государственная политика поддерживает изучение нескольких языков, наблюдается более высокий уровень толерантности и межкультурного сотрудничества. Например, в европейских странах, таких как Финляндия, Бельгия и Люксембург, билингвизм и мультиязычное образование рассматриваются как основа для гармоничного сосуществования этнических групп.

Результаты и обсуждения

Анализ языковой политики многоязычных стран показывает, что гармоничное сосуществование культур возможно при наличии развитой языковой стратегии, поддерживающей обучение и использование нескольких языков. Многоязычие не только облегчает коммуникацию, но и способствует социально-экономическому развитию стран [8]. Например, в странах Европейского Союза поддержка многоязычия на уровне образования позволяет студентам и специалистам свободно перемещаться по Европе, получая образование и работу в разных странах. Это приводит к экономическому развитию и укреплению международного сотрудничества.

Также важно учитывать, что многоязычная политика требует инвестиций в образование, разработку учебных программ и подготовку преподавателей. В Казахстане, например, активно внедряются инновационные методы обучения языкам, такие как цифровые платформы и онлайн-курсы, что позволяет расширять доступ к многоязычному образованию даже в удаленных регионах.

Заключение

Язык является основным инструментом межкультурного диалога, способствующим взаимодействию этнических групп и укреплению социальной стабильности. Примеры успешных многоязычных стран доказывают, что грамотная языковая политика играет решающую роль в развитии общества. Развитие образовательных программ, поддержка многоязычия и толерантность в языковом вопросе являются важными шагами на пути к гармоничному сосуществованию в современном мире.

Многоязычное образование является ключевым фактором успешной интеграции различных этнических групп, повышения их профессиональной мобильности и формирования единого культурного пространства. Государственная поддержка языкового образования должна оставаться приоритетной задачей для всех стран, стремящихся к стабильности, процветанию и международному сотрудничеству.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Fishman, J.A. (1999). Handbook of Language & Ethnic Identity. Oxford University Press.
2. Spolsky, B. (2004). Language Policy. Cambridge University Press.
3. Mackey, W.F. (1976). Bilingual Education: An International Sociological Perspective. Rowley, MA: Newbury House.
4. Crystal, D. (2012). English as a Global Language. Cambridge University Press.
5. Coulmas, F. (2013). Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices. Cambridge University Press.
6. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2023). Государственная программа языковой политики. Алматы: НИИ образования.
7. Baker, C. (2011). Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Multilingual Matters.
8. Extra, G., & Gorter, D. (2008). Multilingual Europe: Facts and Policies. Mouton de Gruyter.

УДК 81'27

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЕРБАЛЬНОГО И НЕВЕРБАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И ИХ ПЕРЕДАЧА В ПЕРЕВОДЕ НА МАТЕРИАЛЕ ТЕЛЕСЕРИАЛА «АББАТСТВО ДАУНТОН»

Ислам А., Айдарбек К.Д.

Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

aisha_ling@mai.ru, kira.aidarbekova@mail.ru

Статья анализирует лингвокультурные особенности вербального и невербального взаимодействия в телесериале «Аббатство Даунтон» как отражение британской культурной идентичности конца XIX – начала XX века. Рассматриваются социально-речевые различия, выраженные через титулы и нормы этикета, а также невербальные средства, передающие культурные коды эпохи. В статье рассматривается также переводческий аспект их адаптации при передаче на русский язык.

Ключевые слова: Вербальное и невербальное взаимодействие; концепт английскость; лингвокультурные особенности.

Бұл мақалада XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы британдық мәдени бірегейлікті бейнелейтін «Даунтон Аббаттылығы» телехикаясында көрініс тапқан вербалды және бейсезімдік өзара әрекеттестіктің лингвомәдени ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеу барысында лауазымдар мен этикет нормалары арқылы көрінетін әлеуметтік-сөйлеу айырмашылықтары, сондай-ақ сол дәуірдің мәдени кодтарын жеткізетін бейсезімдік құралдары талданады. Мақалада оларды орыс тіліне бейімдеу барысында қолданылатын аударма аспектілері қарастырылады.

Кілт сөздер: Вербалды және бейсезімдік коммуникация; ағылшындық концептісі; лингвомәдени ерекшеліктер.

The article examines the linguocultural aspects of verbal and non-verbal interaction depicted in the television series “Downton Abbey” as a representation of British cultural identity in the late 19th and early 20th centuries. The study explores cultural and linguistic distinctions, manifested through titles and etiquette norms, as well as non-verbal elements that transmit the cultural codes of the period. The study also considers the translation aspect of using adaptation as a translation technique to convey them into Russian.

Key words: Verbal and non-verbal communication; the concept of Englishness; linguacultural specific features.

Введение

Коммуникация играет ключевую роль в передаче культурных норм, социальных установок и ценностных ориентиров. В процессе взаимодействия индивидов проявляются как вербальные, так и невербальные средства общения, формирующие сложную систему культурных кодов. Изучение данных аспектов особенно актуально в контексте лингвокультурологических исследований, поскольку язык и невербальное поведение являются инструментами передачи информации и отражением национальной ментальности и социальной структуры общества. В последние десятилетия межкультурная коммуникация и лингвокультурологические особенности вербального и невербального взаимодействия стали предметом исследования многих учёных (Ишмуратова Э.А. 2017, Лигостаев А.Г. 2024, Мишина О.В., 2007). В связи с этим, цель данного исследования – выявить и систематизировать лингвокультурные особенности вербального и невербального взаимодействия в телесериале «Аббатство Даунтон», а также определить их роль в формировании культурной идентичности

британского общества начала XX века, иначе говоря концепта *английскость*, отражающий национальную идентичность Великобритании.

Вербальное взаимодействие включает обмен словами и высказываниями, которые не только передают смысл, но и отражают культурные нормы и обычаи. Например, в разных культурах могут существовать различия в формах *приветствия, обращения и прощания*, которые могут отражать уровень уважения или дистанции между собеседниками [1]. Вербальная передача культуры охватывает различные сферы жизни: семейную среду, образование, религию, искусство и медиа. Она осуществляется через устные рассказы, школьное обучение, проповеди, музыку, литературу и кино. Этот процесс сохраняет культурную самобытность, способствует межкультурному диалогу и укрепляет понимание и уважение к традициям разных народов [2].

Невербальные средства коммуникации делятся на невербальное поведение и неконкретные характеристики. Первое охватывает все способы общения, кроме речи, включая мимику, интонацию, темп и паузы в речи, дистанцию между собеседниками, тактильный и зрительный контакты. Невербальное поведение включает как очевидные и выразительные формы, связанные с активным самовыражением, так и менее заметные и трудноуловимые аспекты поведения. Невербальное поведение способно отражать в коммуникации эмоциональное состояние, подчеркивать важность информации, и даже может изменить смысл слов, показывая, когда мы готовы высказаться и когда нужно прислушаться к собеседнику. Часто в коммуникации получаем смешанные сообщения через вербальный и невербальный каналы коммуникации. Например, человек может говорить одно, но его невербальные сигналы (такие как тон голоса или взгляд) могут передавать совершенно другую информацию [3]. Понимание этих невербальных сигналов требует знания культурных особенностей и контекста, так как они могут быть восприняты по-разному в разных культурных средах.

Кроме вербального и невербального взаимодействия, важную роль в передаче культурных кодов играет видеовербальный текст. В аудиовизуальных произведениях, таких как «Аббатство Даунтон», язык и невербальные сигналы функционируют в едином пространстве с визуальными элементами. Эти компоненты дополняют смысловое наполнение коммуникации, усиливая восприятие социальной иерархии, традиций и национальной идентичности.

Материал и методы

Материалом исследования является британский телесериал «Аббатство Даунтон», в котором особое внимание уделяется реалистичному воссозданию устной речи, тщательно адаптированной под контекст. Выбор данного сериала обусловлен его аутентичностью в передаче языковых и культурных норм британского общества начала XX века, охватывая широкий социальный спектр, от аристократии до прислуги, что делает его идеальным материалом для анализа различий в вербальном и невербальном общении между социальными слоями. Языковой контент сериала отражает особенности английской речи и демонстрирует, как языковые нормы изменялись под влиянием социальных и культурных трансформаций. Методологическую основу составляют лингвокультурологический, дискурсивный и переводческий сравнительный анализ. Лингвокультурологический анализ позволяет выявить языковые средства выражения социального статуса, а также невербальные коды общения, включая жесты и мимику. Дискурсивный анализ применяется для изучения того, как вербальные и невербальные элементы взаимодействуют в диалогах, передавая культурные смыслы. Переводческий сравнительный анализ направлен на выявление особенностей адаптации лингвокультурных реалий для целевой аудитории.

Результаты и обсуждения

Сериал *Аббатство Даунтон* демонстрирует особенности британской культурной наследственности. Он не только погружает нас в исторический период и социальные нормы Великобритании того времени, но и передает некий особый *английский дух*. Термин *английскость* обозначает гораздо больше, чем просто национальность или язык; это целый

комплекс культурных и идентичностных черт, которые отражают менталитет и характер англичан [4]. В сериале мы видим, как английский дух раскрывается через мелкие детали повседневной жизни и привычки персонажей, их взаимоотношения и общественные нормы, а также через традиции и обычаи, которые их объединяют. Создавая уникальную и запоминающуюся атмосферу, которая помогает зрителям лучше понять и проникнуться культурным наследием и национальной идентичностью Великобритании. Таким образом, понятие *английскости* раскрывает более глубокие и культурно насыщенные аспекты, чем просто идея *британскости*, она охватывает характер и сущность английского народа.

Название самого сериала, переводимое как *Аббатство Даунтон*, может показаться не совсем точным, так как аббатство обычно ассоциируется с религиозным учреждением, в то время как Даунтон — частное поместье. Однако это название несет в себе исторический контекст: в XVI веке многие аббатства и другие религиозные учреждения были приватизированы, и Даунтон иллюстрирует этот период перехода собственности. Такое использование топонима является своеобразным отражением традиций и консерватизма английского общества.

Одной из ключевых особенностей *английскости*, которая ярко представлена в сериале, является система классов и титулов. Для англичан значимость социального статуса и обладание почетными званиями остается важной чертой и по сей день. Это отражается в изобилии титулов, форм обращения и способов общения, использованных персонажами, что подчеркивает их социальное положение и роль в обществе. Такие аспекты устной речи придают сериалу реализм и глубину, позволяя отобразить сложные социальные динамики и традиции британского общества.

В сериале выделяются три основных уровня героев внутри классовой структуры: высший класс или знать (Nobility), средний класс (Middle class) и низший класс, представленный прислугой (Servants). Персонажи высшего класса обычно обращаются с уважением и используют обозначения, такие как для женщин с титулами и **Lordship** или **milord** для титулованных мужчин. Средний и низший классы, не обладая титулами, чаще всего обозначаются как **Mr.**, **Mrs.** и **Miss** [5]. Данные различия в обращении помогают выделить социальное положение каждого персонажа и являются важным аспектом культурной аутентичности и реализма сериала, которые и отражены в моделировании общения. Рассмотрим на примере диалогов из сериала:

Анг: A butler: - And you've been sent to us by the **Lord of Grantham**?

Рус: Дворецкий: - Вас прислал **Лорд Грэнтэм**?

Анг: Cora: - Because we rather hoped **Lady Mary** might have taken a shine to him.

Рус: Кора: - Мы, скорее, надеялись, что он понравится **Леди Мэри**.

Анг: A butler: - Here we are, **ma'am**, Crawley House.

Рус: Дворецкий: - Вот мы и на месте, **мэм**, дом Кроули.

Анг: Daisy: - I don't know what **Miss O'Brien** means.

Рус: Дэйзи: - Я не знаю, что имеет ввиду **мисс О'Брайен**.

В данных диалогах титулы и звания подчеркивают социальный статус персонажей. Дворецкий Карсон обращается к Графу Кроули, используя *lordship*, что в переводе адаптировано как *сиятельство*. Такой перевод сохраняет смысловую нагрузку, но изменяет графическую форму слова для соответствия нормам целевого языка. В большинстве случаев титулы переводятся транслитерацией, что позволяет сохранить их оригинальное звучание и культурную специфику. Например: *Lord of Grantham* – *Лорд Грэнтэм*, *Lady Mary* – *Леди Мэри*, *ma'am* – *мэм*, *Miss O'Brien* – *Мисс О'Брайен*. Такой подход обеспечивает точную передачу социальных ролей персонажей, сохраняя аутентичность обращения, а их полная адаптация или замена может исказить восприятие классовых различий, характерных для британской культуры. Транслитерация позволяет сохранить историческую и культурную значимость титулов, передавая не только формальные обращения, но и статусные границы, влияющие на взаимоотношения персонажей.

В сериале часто упоминаются различные должности прислуги, каждая из которых играет свою уникальную роль в организации и функционировании аристократического дома. Основные категории персонала представлены следующими должностями: Дворецкий (Butler); Домоправительница (Housekeeper); Горничная (Housemaid); Личная помощница юной леди (Lady's Maid); Личная помощница графини (Ladyship's Maid); Камердинер (Valet); Лакей (Footman) [6]. Эти термины не только подчеркивают организацию и иерархию в доме, но и отражают социальные роли персонала, играющие ключевую роль в повседневной жизни и функционировании аристократического общества того времени.

Анг: Anna (*head housemaid*): Daisy, whatever are you doing there, **crouching in the dark?**

Daisy (*kitchen maid*): You weren't here and I didn't like to **touch the curtains with my dirty hands.**

Gwen (*housemaid*): Well, quite right, too. **Why didn't you put the lights on?**

Daisy (*kitchen maid*): **I daren't**

Gwen (*housemaid*): Well, **it's electricity and not the devil's handiwork.**

Рус: Анна (*старшая горничная*): Дейзи, что ты тут делаешь в полной темноте?

Дейзи (*помощник повара*): Тебя тут не было, я не хотела касаться занавесок
грязными руками

Гвен (*горничная*): Это верно. **Почему ты не зажгла свет?**

Дейзи (*помощник повара*): **Я не осмелилась.**

Гвен (*горничная*): **Это электричество, в нем нет ничего страшного.**

В данном диалоге прослеживается иерархия среди прислуги. Дейзи, будучи помощницей повара, не имеет права прикасаться к шторам и постельному белью, её обязанности ограничиваются работой на кухне и разжиганием каминов. Её страх перед электричеством отражает характерное для конца XIX века восприятие новых технологий, доступных преимущественно высшим социальным слоям. Пользоваться им могли позволить себе лишь обеспеченные люди, в то время как люди с более низким социальным статусом предпочитали оставаться при свечах из-за их привычности и доступности. Подобное восприятие отражает фраза сказанной Гвен *Well, it's electricity and not the devil's handiwork*. Идиома *the devil's handiwork* имеет свои корни в христианской традиции и верованиях где дьявол часто ассоциируется с злом, обманом и разрушением. В средневековой Европе электричество было неизвестным и пугающим явлением, которое люди не могли объяснить. Когда в XIX веке электричество стало использоваться в быту, некоторые люди продолжали относиться к этой новой технологии с подозрением и страхом. Поэтому идиома *the devil's handiwork* возникла в контексте электричества, чтобы описать его как нечто, связанное с дьявольским или зловещим. Хотя сегодня мы понимаем, что электричество - это просто форма энергии, которая может быть использована как для блага, так и для зла, однако идиома все еще используется в разговорной речи для обозначения чего-то зловещего или негативного, особенно когда речь идет о технологических или научных новшествах, которые вызывают страх или сопротивление у некоторых людей. Описательный перевод фразы *the devil's handiwork* на *ничего страшного* в русском переводе передает смысл того, что электричество не вызывает страха или опасений, что в соответствии с контекстом выражает уверенность и позитивное отношение к этой технологии. Однако использование выражения *ничего сверхъестественного* также будет подходящим вариантом для передачи смысла идиомы в данном контексте. Это выражение подчеркивает, что электричество является обычной и естественной частью мира, а не чем-то мистическим или зловещим. Такой перевод точно передаст смысл оригинальной фразы и ее контекст.

Следует отметить, что общение между представителями прислуги отличается менее формальным характером, включающим элементы жаргонной лексики, а также большей свободой в выражении эмоций.

Анг: Thomas Barrow (*junior footman*): I think Mr Bates saw me **nicking a bottle of wine.**

Sarah O'Brien (*Lady Crawley's maid*): Has he told Mr Carson?

Thomas Barrow (*junior footman*): Not yet. But he will when he's feeling spiteful. I wish we could be **shot of him.**

Рус: Томас Бэрроу (младший лакей): Бэйтс видел, как я **стянул бутылку вина**.

Сара О'Брайен (горничная Леди Кроули): Он пожаловался Карсону?

Томас Бэрроу (младший лакей): Еще нет. Но может если разольется. Хорошо бы **избавиться от него**.

Пример иллюстрирует неформальный стиль общения прислуги, выраженный через жаргонную лексику, идиоматические выражения и эмоционально окрашенные конструкции. Глагол *nick* представляет собой британский жаргонизм, переданный в русском переводе как **стянул**, частично сохраняя сниженный регистр, но теряет разговорную экспрессивность. Аналогично, фраза *be shot of him* адаптирована как *хорошо бы избавиться*, что нейтрализует стилистическую особенность британского эвфемизма. В качестве альтернативного варианта, отражающего стилистические особенности оригинала, можно предложить следующую адаптацию перевода, *Бэйтс застукал меня, когда я тырил бутылку вина, Он уже настучал Карсону? Вот бы от него отвязаться*. Такой вариант лучше передает разговорный стиль, включая жаргонные элементы, сниженные конструкции и эмоциональную окраску, что позволяет точнее сохранить классовые различия персонажей. Переводческий анализ показывает, что существующий вариант адаптации частично передает разговорную стилистику, но ослабляет классовую и культурную специфику британского английского, делая речь прислуги менее экспрессивной.

Сериал демонстрирует снобизм британской аристократии к иностранцам, что отражает концепт *английскости* как совокупность национальных представлений о социальном порядке, культурной самобытности и иерархии. Восприятие иностранцев как чужеродных элементов, чьи ценности и нормы поведения расходятся с британскими традициями, формирует характерный для английской культуры изоляционизм и стремление к сохранению социального дистанцирования. Эти аспекты подчеркивают устойчивость стереотипов и социально-культурных границ, определяющих взаимодействие аристократии с внешним миром. Обратим внимание на следующие пример:

Анг: Lady Grantham: - **One can't go to pieces at the death of every foreigner.** We'd all be in a constant state of collapse whenever we opened a newspaper.

Рус: Леди Грантэм: - **Нельзя так расстраиваться из-за смерти каждого иностранца.** Мы сокрушаемся всякий раз, когда открываем газету.

В диалоге Леди Грантэм использует обобщённую конструкцию *One can't go to pieces*, что делает её высказывание безличным и отстранённым, подчеркивая эмоциональную сдержанность британской элиты. Фраза *the death of every foreigner* (смерть каждого иностранца) передаёт пренебрежительный оттенок, обесценивая значимость конкретного человека и сводя его к категории *иностранцев* в целом. В русском переводе *нельзя так расстраиваться* сохраняет общий смысл, однако теряется безличность оригинала, что делает высказывание менее формальным. Тем не менее, перевод успешно передаёт высокомерие и эмоциональную невовлечённость, свойственные английской аристократии, что позволяет сохранить культурные и социальные оттенки оригинального высказывания.

Невербальная составляющая сериала играет значительную роль в формировании концепта *английскости*, создавая визуальный образ британской культуры. Кинематографические приёмы позволяют зрителям погрузиться в характерные английские пейзажи, включающие обширные поля и ухоженные сады. Выбор загородного поместья в качестве основного места действия отражает социальные и культурные реалии британской аристократии конца XIX века. В этот период знать предпочитала уединённые провинциальные территории Лондону, рассматривая их как символ стабильности, традиционности и связи с землёй. Охота на лис, прогулки по лугам и панорамные виды английского пейзажа дополняют визуальную репрезентацию аристократического образа жизни, подчёркивая его устойчивость и приверженность устоявшемуся социальному порядку.

Анг: Lady Crawley: Since Turkey's signature is vital, Mr Napier's been given the job of keeping him happy until the conference begins. **He's eager to try an English hunt.** I shall invite

this Mr. Pamuk to stay here as well. Who knows? A little hospitality in an English house may make all the difference to the outcome.

Рус: Леди Кроули: Поскольку согласие Турции жизненно важно, Мистеру Напье поручили развлекать турка до конференции. **Кроме того, он желает познакомиться с английской охотой.** Я приглашу этого Мистера Памука к нам кто знает может радушный прием в одном английском доме повлияет на политику всей Европы.

Леди Кроули упоминает интерес гостя из Турции к английской охоте, что побуждает её пригласить его в поместье, демонстрируя гостеприимство британской аристократии. Возрождение охоты на лис (*fox hunting*) в XIX веке закрепило её как аристократический спорт, символизирующий статус и приверженность традициям. Участники следовали строгому этикету, носили специальную экипировку, использовали выведенных для охоты лошадей и преследовали лисицу по сложному маршруту без применения оружия. Охота прерывала повседневную жизнь аристократов и часто завершалась балами и благотворительными сборами, подчеркивая её социальную значимость [7].

Также обратим внимание на фразу *eager to try*, она выражает не просто интерес, а активное стремление к новому опыту. В переводе использовано *желает*, сохраняя общий смысл, однако снижая интенсивность выражения.

Одна из серий первого сезона посвящена конкурсной выставке роз, тем самым отражая глубокую укоренённость садоводства в британской культуре. В Англии уход за садами и выращивание растений воспринимаются как элемент национальной идентичности, связанный с эстетическими ценностями, социальным статусом и приверженностью традициям. Особую символическую роль играют **розы**, являющиеся знаковым элементом британской культуры. Исторически они ассоциируются с династиями Ланкастеров и Йорков, что закрепило их как национальный символ [8]. В данном контексте выставка роз функционирует как невербальный маркер английскости, демонстрируя значимость садоводства для аристократического общества, его статусный характер и укоренённость в культурных кодах эпохи. Взглянем на нижеследующий пример:

Анг: Isobel Grey: What **are you showing** this year?

Mr Molesley: Oh, this and that. Only the **finest roses** in the village.

Isobel Grey: Really? What an achievement.

Lady Grantham: It's a **wonderful area for roses**. We're very lucky. We'll see some **beautiful examples right across the show**.

Рус: Изобель Грей: Что **вы выставите** в этом году?

Мистер Мозли: Так, кое-что, **лучшие розы** в деревне.

Изобель Грей: Вот как, вам есть чем гордиться

Леди Грантэм: Нам повезло, **розы растут здесь прекрасно. На выставке будут великолепные цветы.**

Фраза *the finest roses in the village* (лучшие розы в деревне) содержит элемент *иронии*, так как подчёркивает высокое качество цветов при ограниченном выборе, однако в переводе этот смысловой оттенок утрачен. Реплика Изобель Грей *What an achievement* (Вот как, вам есть чем гордиться) передаёт *сарказм*, но в русском варианте приобретает более нейтральный характер. Фраза Леди Грантэм *It's a wonderful area for roses* (Нам повезло, розы растут здесь прекрасно) в оригинале имеет *констатирующее значение*, тогда как в переводе звучит более эмоционально. Эти примеры демонстрируют, как при адаптации текста могут теряться стилистические особенности, связанные с интонацией и культурным контекстом.

Невербальные элементы, включая интонацию, мимику и жесты, являются важной частью коммуникации, дополняя вербальное высказывание и передавая эмоциональные и культурные нюансы. Однако при переводе они остаются вне языкового кода, что может приводить к потере прагматической информации и изменению восприятия персонажей, их социальной роли и тональности общения.

Заключение

Исследование подтвердило, что телесериал *Аббатство Даунтон* является ценным материалом для анализа лингвокультурных особенностей британского общества конца XIX – начала XX века. Анализ *вербального взаимодействия* выявил ключевые элементы социальной стратификации, выраженные через титулы, нормы этикета и языковое поведение аристократии, включая снобизм и дистанцированное отношение к иностранцам. *Невербальные аспекты* дополняют языковую картину, создавая визуальное воплощение английскости эпохи Золотого века. Архитектура поместий, символически значимые пейзажи и традиционные мероприятия, такие как охота на лис, формируют целостный образ британской культурной идентичности. Переводческий анализ показал, что при адаптации диалогов на русский язык сохраняются ключевые смысловые аспекты, однако теряются стилистические особенности. Влияя на восприятие социальной динамики и глубину культурных кодов, заложенных в оригинале. Таким образом, исследование позволяет систематизировать языковую, невербальную и переводческую репрезентацию британской культуры, раскрывая механизмы её передачи через художественные образы и коммуникацию.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация // Москва, 2004.
2. Ишмуратова Э.А. вербальная коммуникация //молодежь и системная модернизация страны. – 2017. – с. 263-266.
3. Лигостаев А.Г. Культура и невербальное поведение URL: <https://prepod.nspu.ru/mod/page/view.php?id=8800> (Дата обращения: 13.03.2024)
4. Когут Д.М. Определение "английскости" в современном литературоведении //Вестник науки. – 2020. – Т. 4. – №. 6 (27). – С. 37-43.
5. Kuper, A. The social science encyclopedia. – Routledge, 2004.
6. Иерархия слуг в больших домах, Домашняя история. URL: <https://home-story.ru/stati/vtoraya-statya.html> (Дата обращения: 26.03.2024)
7. Bacon, F. History of the Reign of King Henry VII : [пер. с англ.]. — М. : Наука, 1990.
8. Катермина В.В., Фролова В.Р. Традиции великобритании в аспекте Лингвострановедения //ББК 80я43 Ф 545 Редколлегия: НН Оломская, д-р филол. наук, профессор, ТФ Лимарева. – 2022. – С. 94.

ӘОЖ 81-11

АҒЫЛШЫН СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕГІ ЭМОЦИЯЛАРДЫ ТАҚЫРЫПТАНДЫРУ: ЗЕРТТЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ ЖӘНЕ ШЕТТІЛДІ МЕНГЕРУДЕГІ МӘДЕНИЕТТЕР ДИАЛОГЫНДА ТІЛДІК БӨЛІМНІҢ РӨЛІ

Кабылова М.С.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
madina.3024@mail.ru

Бұл мақалада ағылшын сөйлеу тіліндегі эмоцияның көркем мәтінде берілу тәсілдерін кеішенді түрде зерттеудің ұсынылуы болып табылады. Сөйлеушінің эмоциясын жеткізетін сөздер құрылымдық, семантикалық және прагматикалық аспектіде талданды. Зерттелген сөздердің ерекшелігі олар арқылы эмоциялардың вербалды және бейвербалды амалдардың жеткізілуі болып табылады. Эмоция мәтінде аталуының кейбір тәсілдері ағылшын тілінде ертеректе-ақ атап өтілген: эмоцияның эмоционалды синтаксис, эмоционалды лексика, бейвербалды амалдар арқылы жеткізілуі көптеген отандық және шетелдік зерттеулерде қарастырылған. Жүргізілген зерттеудің нәтижесінде аталған қоғамда маңызды ау деген тұлғаның қасиеттері мен әлеуметтік қатынастар бөлініп алынды. Сөздер, сөз тіркестері, эмотивтік конструкциялар, яғни тілдің лексикалық құрамы қалыптасатын барлық нәрселер, сөз жоқ, тілдің мәдениет пен тұлға қалыптастырудағы қаруы ретіндегі қызметін жүзеге асыруда иешуші рөл ойнайды. Алайда тілдің бүкіл «мәдени қабаты» лексикада деп түсінбеу керек. Тілді иеленуші тұлғасын қалыптастыруда адам байқайтын және байқамайтын барлық тілдік құралдар іске қосылған.

Кілт сөздер: Эмоция, лексика, тілдің лексикалық құрамы, бейвербалды, эмотивті лексика, толеранттылық, мәдениет, психологиялық аспект.

В данном исследовании статьи были изучены английские экспрессивные выражения, отражающие и формирующие те свойства, достоинства и недостатки человека, которые ценятся или осуждаются в соответствующем обществе и соответствующей культуре. Количество и качество конструкций, отражающих положительную или отрицательную оценку тех или иных человеческих качеств, можно считать показателем этических норм, правил социальной жизни и поведения в обществе, отношения нации через ее культуру и язык к миру, другим народам и культурам. В результате проведенного исследования были выделены определенные качества личности и социальные отношения, признанные в данном обществе как более или менее важные. Нет сомнения, что слова, словосочетания, эмотивные конструкции, то есть все то, из чего складывается лексический состав языка, играют основную роль в реализации функции языка как орудия культуры и средства формирования личности.

Ключевые слова: Эмоции, лексика, лексический состав языка, невербальная, эмотивная лексика, толерантность, культура, психологический аспект.

In this research article, we have studied English expressive expressions that reflect and form those properties, advantages and disadvantages of a person that are valued or condemned in the relevant society and culture. The number and quality of constructions reflecting a positive or negative assessment of certain human qualities can be considered an indicator of ethical norms, rules of social life and behavior in society, the relationship of a nation through its culture and language to the world, other peoples and cultures. As a result of the conducted research, certain personality qualities and social relationships have been identified, which are recognized in this society as more or less important. There is no doubt that words, phrases, emotive constructions, that is, everything that makes up the lexical composition of a language, play a major role in realizing the function of language as an instrument of culture and a means of personality formation.

Key words: Emotions, vocabulary, lexical composition of language, non-verbal, emotive vocabulary, tolerance, culture, psychological aspect.

Кіріспе

Тілге әлеуметтік мәдени феномен ретінде әлем мен адамды түсінудің әмбебаптығы және орасан білім берушілік потенциалы, адамға өз бейнесін, әлемін, әлемдегі өз қимылдарын, толық кеңістікті, яғни рухани адамның шексіз «ішкі ресурстары» тән. Тілдің тек лингвистикалық жағынан емес, білім берушілік тұрғысынан алсақ, олар: танымдық (тіл таным құралы, ойлау қаруы ретінде), аккумулятивті (тіл ұлттық мәдениетті сақтаушы ретінде), коммуникативтік (қатынас құралы, эмоциялар мен әсерлерді білдіруші), тұлғалық-қалыптастырушылық (тіл даму мен тәрбиелеу құралы ретінде). Осы қызметтерді мәдениеттің қызметтерімен салыстыра қарасақ, тіл мен мәдениеттің жанұялық туыстығын, олардың мазмұндық және қызметтік, диалектикалық жақындығын байқаймыз. Тілдің мәдениетке қатыстылығы екі жақты: тіл – рухани мәдениеттің бөлігі, екінші жағынан тіл мәдениетті тудырушы және оны бейнелеуші.

Негізгі мәдени жүк лексикаға түсетіні анық, яғни сөздер мен сөз тіркестері. Олардан тілді иеленушілердің әлемді қабылдауын анықтайтын әлемнің тілдік бейнесі қалыптасады. Әсіресе бұл аспект эмотикалық конструкциялармен, яғни халықтың мәдени тәжірибесінің нәтижесі жинақталған тілдің қабатында жарқын әрі қанық көрінеді [1,68].

Материалдар мен әдістер

Бұл жұмыста сол қоғам мен сол мәдениетке сай адамның бағаланатын немесе сөгілетін қасиеттері мен кемшіліктерін бейнелейтін ағылшын тілінің экспрессивті сөз тіркесі зерттелді. Адамның жағымды не жағымсыз қасиеттерін сипаттайтын конструкциялардың саны мен сапасын этикалық нормалардың көрсеткіші, әлеуметтік өмір ережелері, ұлттың мәдениеті мен тілі арқылы әлемге, басқа халықтар мен мәдениетіне қатынасы деп санауға болады. Жүргізілген зерттеудің нәтижесінде аталған қоғамда маңызды ау деген тұлғаның қасиеттері мен әлеуметтік қатынастар бөлініп алынды. Сөздер, сөз тіркестері, эмотивтік конструкциялар, яғни тілдің лексикалық құрамы қалыптасатын барлық нәрселер, сөз жоқ, тілдің мәдениет пен тұлға қалыптастырудағы қаруы ретіндегі қызметін жүзеге асыруда шешуші рөл ойнайды. Алайда тілдің бүкіл «мәдени қабаты» лексикада деп түсінбеу керек. Тілді иеленуші тұлғасын қалыптастыруда адам байқайтын және байқамайтын барлық тілдік құралдар іске қосылған. Ағылшынша сөйлейтіндер қазақша сөйлейтіндерге қарағанда сыпайылау, бірақ эмоционалдығы аз. Біріншілердің тілі оларға ойнауға мүмкіндік береді, ал ол дегеніміз сезіне де білу, себебі басқа таңдау жоқ, тек форма ғана бар.

Жоғары эмоционалдықпен ерекшеленетін қазақ тілі өкілдерінде асыра бағалау үдерісі (overstatement), ағылшындарда аяғына дейін айтпаушылық, аяғына дейін бағаламаушылығына (understatment) қарағанда бір қызығы, пунктуацияда да, оның ішінде леп белгісін қолданғанда көрінеді. қазақ тілінде леп белгісі ағылшын тіліне қарағанда көбірек қолданылады, соған қарағанда эмоционалдықтың жоғары екенін, эмоцияны ашық көрсететінін білдіреді. Ағылшын тілінде барлық жанрларда үтір қойылады, ол көбінесе мәдениеттер жанжалын тудырады. Ағылшын тілінің өкілдері қазақтардың хаттарындағы «Dear John!» Дегенде қойған леп белгісін түсінбесе, қазақтілдер есімнен кейінгі үтірге ренжиді. Синтаксиске көзге ерекше түсетіні – сөйлемдегі сөз тәртібі. Ағылшын тілі сөздердің қатаң белгіленген тәртібімен мәлім. Өйткені онда қазақ тіліндегі сияқты септік жүйесі жақсы дамымаған (ағылшын тілі аналитикалық), және тиісінше онда зат есімдердің қатынасын білдіретін қосымшалар жоқ, осы қатынастарды бағыттауда сөздердің тәртібі маңызды рөлге ие [2,98].

Мәдениетаралық диалогтағы өзара түсінушілік келесідей құрамдас бөліктерден тұрады:

1.Әлеуметтік аспект: жалпыға қатыстылығын сезіну, бір мәдениеттің (өркениет, халық, ел, қоғам) басқаға тәуелділігі;

2.Әлеуметтік-мәдени аспект, қатынастың әр жағы субъектінің тілдік және тілдік емес тәртіпке негізделген әлеуметтік мәдени мәртебесін алады;

3.Аксиологиялық, құндылықтық аспект.

Басқа мәдениеттің құндылығын түсіну мен ұғыну (әрине өз мәдениетіне деген қатынасының да негізінде) өзара толеранттылықты (төзімділікті) емес, сыйластыққа

негізделген түсіністікті қамтамасыз етеді. Әрине, толеранттылық жақтырмауға қарағанда, әсіресе ксенофобияға (жек көрушілікке) қарағанда дұрыстау. Толеранттылық орыс тілінде «шыдамдылық» екенін есімізге түсірсек, тәрбиелеудің мақсаты ол болмауы тиіс. Тек өзгелердің құндылықтарын мойындауға негізделген түсінушілік мақсат болады және болуы керек. Қысқаша айтқанда, түсінушілік – халықтың тілін түсіну қосу мәдениетін сыйлау.

4. Психологиялық аспект.

Өзара түсінушілік үйлестіруге, серіктестікке, әрекетке апарады, ол тек төмендегідей жағдайда жүзеге асырылады:

- а) қатынас құралы екі сөйлесушіге де тұлғалық маңызды болады (тұлғалық байланыс);
- б) жанашырлық, ұнатушылық пайда болады (эмоционалдық байланыс);
- в) екі араласушы да жағдаятты қабылдады, түсінді, мағыналық кедергілерді алды.

Мәдениет әрқашан қатынас барысында көріне бермейді, бірақ айсбергтің көрінбейтін бөлігі сияқты; араласушылар не туралы сөйлегені емес, не туралы біле тұра үндемегені біріктіреді, ол пресуппозиция, пресуппозициялық фон, олардың жағдаяттық позициясы, олардың мәдени фоны. Бұл олардың ділі. Онсыз түсіністік болмайды, және басқа ділді қабылдауда мүмкін емес.

Жоғарыда аталғандармен байланысты шеттілдік білім үрдісі білім түрінің бірі бола тұра, іс жүзінде төрт аспектіден тұрады:

1) шеттілдік мәдениеттің мәдени мазмұнын (мұнда тек елдің мәдениеті ғана емес, мәдениеттің фактісі, мәдениетінің бөлшегі ретінде тіл) игеруге бағытталған таным;

2) шеттілді мәдениеттің психологиялық мазмұнын (қабілеттер, психикалық қызметтер, т.б.) игеруге бағытталған даму; шеттілді мәдениеттің педагогикалық мазмұнын (адамгершілік, моральдық, этикалық аспектілер) игеруге бағытталған тәрбие; шеттілді мәдениеттің әлеуметтік мазмұнын игеруге бағытталған оқу. Әрбір үйренуші тілдік дағдылар мен жалпы қатынасқа қатысты қызметтерді іске асыра білуі тиіс. Шет тілінің іс-тәжірибелік мақсаттары жөнінде сөз қозғағанда, аталған қызметтермен қоса, шеттілді ортаның мәдени, психологиялық және педагогикалық аспектілерін меңгеру деңгейінің мәні де зор. Сонымен, шеттілді мәдениет дегеніміз үйренуші қарым қатынас арқылы танымдық (мәдени), дамытушылық (психологиялық) тәрбиелік (педагогикалық) және білімдік (әлеуметтік) аспектілерін меңгеретін жалпы адамзат мәдениетінің бөлігі [3,56].

Негізгі бөлім

Шеттілді мәдениеттің оқытушылық аспектісі – ол оқу аспектісінің мазмұнына білім алушының айтылым, оқылым, тыңдалым, жазылым (аударма да болуы мүмкін), сонымен қатар қарым-қатынасжасау білігі сияқты қатынас құралдарын меңгеруі құрайды. Әр білік өзіне белгілі бір дағдыны қосатындықтан, белгілі бір көрсеткіштермен сипатталады және нақтылы психологиялық механизмдерге негізделгендіктен, меңгеру нысандарының бірдей, қатаң классификациясын жасау өте қиын, бастысы маңызды нәрсені қалдырмау. Бұл мақсатты төмендегідей меңгеруге тиісті нысандардың тізімі көздейді: Айтылым қарым-қатынас құралы ретінде бағдарламада көзделген лексикалық бірліктер санымен қалыптасатын сөйлеу дағдылары; тілдің тілдік құралдар жүйесінің құрылымдық негізін қалыптастыратын айтылымның грамматикалық дағдылары; аталған тілдің дыбыстық құралдарын құрайтын фонетикалық құбылыстар негізінде қалыптасатын дыбыстау дағдыларынан тұрады.

Жазу қарым-қатынас құралы ретінде жазудың лексикалық дағдыларынан (айтылымның дағдыларына ұқсас); жазудың грамматикалық дағдыларынан (айтылымның дағдыларына ұқсас); жазудың графикалық дағдыларынан (каллиграфия, орфография, пунктуация мен синтаксис) тұрады.

Оқылым қарым-қатынас құралы ретінде. Әрекеттің рецептивті түрі ретіндегі оқудың мақсаттары тапсырмалар түрі мен оларды құру әдістерінде көрінеді. Сонымен, оқу әрекетіне қажетті білік пен дағдылар келесідей: оқудың лексикалық дағдылары, оқудың грамматикалық дағдылары; оқудың перцептивтік дағдылары (оқу механизмі немесе оқу техникасы), қойылған міндеттерге сәйкес материалды таңдай білуі.

Тыңдалым қарым-қатынас құралы ретінде. Тыңдалымдағы оқу нысандары: бағдарламада көзделген лексикалық бірліктердің санына негізделген тыңдалымның лексикалық дағдылары; сөйлеу әрекетінің жүзеге асырылуы үшін қажетті грамматикалық құбылыстар негізінде құралатын тыңдалымның грамматикалық дағдылары; фонематикалық есту; есту есте сақтауының көлемі.

Қарым-қатынас жасай білу дегеніміз: қарым-қатынасқа түсе алу және сақтау (қарым-қатынастың уақытын, қатысушыларын, жағдаятын, түрлерін, т.б. ескере отырып); әр түрлі деңгейлерде қарым-қатынас жасай білу (бір сөйлесушімен, топпен) [4,68]. Шеттілді мәдениеттің мазмұнын қарастыруды аяқтай келе, «шеттілді мәдениет» барлық компоненттердің өзара әрекеттесуі мен жүйенің «ішкі қалпын» тудыратын оқу технологияларында мәтіндер, тіл бірліктері, тілдік қабілеттермен болатын үрдістердің жиынтығын құрайды. Осылайша, шеттілді мәдениет білім алу үрдісінде және жағдай жасалғанда білім алу мақсатында пайда болады. Осыған байланысты төменде жаттығу формасындағы материалды меңгеру және бекіту әдістемесі келтіріледі.

Эмоционалды сөйлеуді үйрену үш тәсілмен жүзеге асырылады: диалог-үлгіні қолдану, диалогты қадамдап құру және эмоционалды қарым қатынастың жағдаятын жасау. Шеттілді сөйлеу әрекетін белсендендіру үрдісінде шет тілін қарым қатынас және сөйлеу әрекеті құралы ретінде пайдаланатын арнайы тәсілдер негізіндегі тілдік қосымша жөндеулерге қажеттілік туады. Диалог-үлгімен жұмыс жасау тіл үйренушілердің шет тіліндегі эмоционалдық сөздерді меңгеруіне, коммуникативті дағдыларының қалыптасуына, тілдік материалдың эмоционалдық сөйлеуде қолдануға, диалог мәтінін түрлі өзгерістерге түсірумен, сондай ақ үлгі бойынша түрлі экспрессивтік конструкциялар құра білуге бағытталған. Эмоционалды сөйлеуді сатылай үйрену тіл үйренушінің тілдік ниетімен және олардың арасындағы өзара әрекеттесу мен өзара байланыстың және жауап беру репликаларының сипатын көздейді. Қадамдап оқыту түрлі жағдаяттарда сөйлесушілердің сипаты мен рольдік өзара әрекетін есепке ала отырып диалог құру біліктері мен дағдыларына негізделген. Жаттығулар кешені көмегімен эмоционалды диалогтық сөйлеуге үйрету үйренушілердің коммуникативтік міндеттерімен, қарым қатынастың нақты жағдайларын есепке алумен, сондай ақ тұлғааралық және рольаралық өзара әрекеттесуін ескере отырып білік және дағдыларды меңгеруін көздейді. Мұндай жаттығуларда сан алуан тілдік материалды, сөздерді, коммуникативтік өзара әрекеттесу түрлерін жағдаяттық қолдануды жаттықтыру алдыға қойылған.

Төменде ағылшын тілінде эмоционалды қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге арналған шағын жаттығулар келтірілген:

- 1) Ауызша шеттілді қатынаста эмоционалды интонацияны нақтылауға арналған жаттығулар;
- 2) Эмотивті лексикалық материалды меңгеру біліктері мен дағдыларына арналған жаттығулар;
- 3) Шеттілді сөйлеу контекстінің экспрессивтік синтаксисін игеруге арналған жаттығулар;
- 4) Сөйлеу реакциясын орынды таңдау мен құра білуді қалыптастыру жаттығулары;
- 5) Жауап беру репликасына тілдік өзара әрекетті табуға арналған жаттығулар;
- 6) Әсер ету және жауап беру репликаларының қатысуымен жалпы әрекеттік қызметтерді жүзеге асыратын жаттығулар;
- 7) Жауап берудің сипатын нақтылауға арналған жаттығулар (тілдік әсерді қабылдаудағы адамның эмоционалды күйіне байланысты);
- 8) Бір әсерге көптеген жалпыәрекеттік қызметтердің әсер етуімен болатын жауап берулерді жүзеге асыратын жаттығулар [5,42].

Нәтижелер мен талқылаулар

Бірінші кезеңде (сөздікпен жұмыс)

Ауызекі шеттілді сөйлеудегі эмоционалды интонацияларды нақтылау үшін келесідей рет ұсынылады: бастапқыда ауызекі шеттілдегі интонациональды байланыстың үлгілері

ұсынылады, содан соң интонацияларды ұқсастық бойынша ауыстыруға жаттығулар беріледі; соңғы буын нақты қарым қатынас жағдаяттарындағы әсері мен жауап беруіне қарай интонацияларды жаттықтыру. Интонациялық өзара әрекеттің үлгілері ретінде интонация бойынша оқу құралдары, сондай-ақ ақпарат алушылардың оқыған мәтіндері пайдаланылады.

Мысалы: келесі диалогтарды оқып, эмоционалды маңызды сөздерді бөліп алсақ:

• “All right, - I said, - I’m glad it’s a girl. And I hope she’ll be a fool-that’s the best thing a girl can be in this world, a beautiful little fool.”

- «Бола берсін. Қыз болғанына өте қуаныштымын. Құдай бұйырып, жынды болып өссе екен, себебі біздің өмірде әйелге ең бастысы жақсы жынды болу».

• “My dear”, she cried, “I’m going to give you this dress as soon as I’m through with it. I’ve got to get another one to-morrow. I’m going to make a list of all the things I’ve got to get. A massage and a wave, and a collar for the dog, and one of these cute little ash-trays where you touch a spring, and a wreath with a black silk bow for mother’s grave that’ll last all summer. I got to write down a list so I won’t forget all the things I got to do”

«Ай, қалқам, - деп даусын көтерін. Мен сізге осы көйлекті мүлдем кимейтін болғанда сыйлаймын. Ертең өзіме жаңасын сатып аламын. Маған ертең жасайтын шаруаларымның тізімін құру керек. Массаж, шаштараз, сосын итке бау, және пружинасы бар күлсалғыш, олар маған сондай ұнайды, және анамның зиратына қара жібек банты бар гүлшоғыр, және жаз бойы солмайтын гүлдер. Мұның бәрін ұмытып қалмас үшін, міндетті түрде жазып алу керек».

Келесі кезеңде дайын сөйлеу ретіндегі ұқсастықтары бойынша жаңа сөйлеу өзара әрекетіне интонацияны аудару жүзеге асырылады. Содан кейін үйренушілерге кенеттен шығарылған, өздік, шығармашылық сөйлеуге арналған ауызша жаттығулар ұсынылады. Сөйлеу өзара әрекеттесуі кезінде оқытушы білім алушылардың интонациялық суретін бақылап, шеттілді нормадан ауытқуды белгілеп отырады. Жаттығудың басқа түрінде экспрессивті лексикалық материалды дамыту дағдылары мен біліктері қарастырылады. Онда лексикалық материалдың бір бөлігі динамикалық сөйлеу немесе қимыл сөйлеуі, яғни әрекеттік қызметті білдіретін сөйлеу болады.

Интонациялық жаттығуларды орындаған сияқты, бұларда да үш түрлі жұмыс түрі бөлініп шығады:

- 1) эмотивті лексиканы оның мағыналық шектері мен сөйлеуде қолданылуына қарай меңгеру;
- 2) бейнелі үлгілердегі экспрессивтік лексикалық бірліктердің мағынасын жүзеге асырылуы;
- 3) аталған лексикалық бірліктердің көмегімен іске асырылатын әрекеттік қызметтер деңгейіндегі шығармашылық сөйлеу өзара әрекеті [6, 95].

Мысалы, «Good» сын есімі бойынша жұмысты келесідей үлгіде жүргізуге болады:

1. Үйренушілерге «Good» сын есімінің қолданылуының түрлі жағдаяттары ұсынылады: good (жақсы), good food (сапалы, балғын тағам), good arm (сау қол), good man (ізгі, тәртіпті), good deeds (игі істер), how good of you! (Сіздің жағыңыздан қандай жақсы!), to be a good boy (тәртіпті, жөні түзу, жақсы тәртіпті; өзін дұрыс ұстайтын), a good tourist (жақсы, шебер; тәжірибелі, білікті машинист әйел), milk is good (пайдалы, жарамды; жағымды), to have a good time (жағымды, жақсы әсер қалдыратын; сүйкімді, көңілді), a good suit (жақсы, ең жақсы, басқаларына қарағанда басымдыққа ие), a good check (несиеге қабілетті; сенімді; нағыз), good reasons (сендіруші; негізделген); to bring out the good smb. (дұрыстық; ізгілік, жақсылық), to the good (пайда, ұтымды), the good (жақсы, мейірімді адамдар; жақсы заттар).

2. «Good» сын есімінің мағыналарын дұрыс қолдана отырып, досының немесе бөгде адамдардың сөзін сипаттау тапсырылады.

3. Үйренушілерге екі тұлғаның тікелей сөйлеу әрекеттесуімен сипатталған сөзін жүзеге асырылу ұсынылады.

Мұндай жаттығулар сипаттаушы сөйлеуден тікелей әсер ету түріне көшуді жүзеге асыруға көмектеседі. Шеттілдік сөйлеу контекстінің синтаксисін меңгеруге арналған

жаттығуларда үйренушілерге синтаксистік ерекшеліктері бар өзара әрекеттесудің ағылшындық контексінің үлгілері ұсынылады. Осы үлгілермен жұмыс істей отырып, олар эллиптикалық сөйлеу ережелерін, сонымен қатар контексттегі имплициттік пен эксплициттіктің байланысын, оның синтаксистегі көрінісін меңгереді [7, 36].

Мысалы: I кезең

Контекст, жағдаят:

«- A discussion is about a mistake on the part of the partner. The speaker is very aggressive, exited and impatient, he has poor manners and is very rude. He says, "You really are an idiot. Why? What reason did you have? You had a reason-I know you».

Жағдаятты сипаттау негізінде үйренушілерге ағылшын тіліндегі дұрыс жауап беру ұсынылады және түсіндіріледі. Мұндай жаттығулар түрлі жағдайларға байланысты сан алауан әсерлерге эмоционалды қатынасты сөйлеу әрекетінде білдіру дағдыларын қалыптастырады.

Әрі қарай білім алушыларға эмоционалды реплика-жауап беру берілгендегі бір жауап беруді тудыратын бірнеше әсер етулерден тұратын сөйлеу әсерін табуға тапсырма беріледі. Мұнымен қатар контексттер мен эмоционалдық рең айтылады.

Мысалы: Әсер ету:

«Certainly not. Let us at least try to keep it simple».

Жауап берулер нұсқалары:

a) We ought really to go this far more deeply. But things being what they are. I do hope you don't mind if we skip the details.

Контекст:

History lecturer is talking to a student about a period of his course using the period just as a background to a more interesting topic.

Эмоционалды рең:

Both are pressed for time and anxious to get into the more interesting topic.

b) Couldn't we just add a few more raisins and apples to the curry?

Контекст:

Boy (curry connoisseur) trying to persuade the domestic teacher to improve the curry.

Эмоционалды рең:

Boredom-trying to liven things up.

Содан кейін үйренушілерге контекст пен эмоционалды реңді сипаттаумен қатар, берілген репликаға мүмкіндігінше көп әсер етулердің нұсқаларын қолдану ұсынылады. Соңында оларға жағдайдар, контекст, эмоционалды рең мен суреттелуші серіктесті (мінезі, заттарға қатынасы) сипаттай отырып, өз әсер етуінің нұсқасын ұсынып, түсіндіруі тиіс.

Қорытынды

Бүгінгі ғаламдастыру, жаһандандыру саясатының аясында ғылымдардың даму көкжиегін жаңа бағыттармен кеңейту, қайсыбір ғылым саласы болмасын, оны "адами факторлармен, адами құндылықтармен" бірлікте қарастыру - адамзат өркениеті мен заманауи керуенінің алға тартып отырған кезекті талабы. Әлемдік қолданбалы және теориялық ғылымдардың ішіндегі негізгі қоғамдық, әлеуметтік коммуникацияның жетекші идеяларын жүзеге асыруда мақсат еткен ағылшын тіл ғылымының қазіргі бағыт-бағдары ғасыр талабына толық жауап беріп отыр.

Эмоцияны объективті шындық-тың бейнелену, танылу және бағалану формаларының бірі. Ол жағымды немесе жағымсызды сезіну, адамның адамдарға және әлемге деген қатынасы, үрдіс және оның тәжірибелік әрекетінің нәтижесін тікелей басынан өткеру, сезіну формасында көрсететін субъективті психологиялық күйдің ерекше түрі. Эмоцияның түрлеріне сезім, аффект, күйзеліс, ынтықтық, құштарлық жатады. Бұлар «таза эмоциялар» деп те аталады. Олар барлық психикалық үрдістерде және адамның жағдайында байқалады. Олардың кез келгенінің белсенді болуы эмоционалды күймен қатар жүреді.

Адам эмоциясының негізгі қызметі мынада: эмоцияның көмегімен біз бір-бірімізді жақсы түсінеміз, сөзді пайдаланбай-ақ басқалардың жағдайы жайлы біле аламыз, ортақ

әрекет пен қарым-қатынасқа бейімделе аламыз. Мәселен, әр мәдениет өкілдері адамды жүзіне қарап қабылдап, бағалай алады. Тіпті қуаныш, ашу, мұң, қорқыныш, жеккөру, таңқалу сияқты эмоционалды күйді қатесіз аңғарып қабылдай алады. Бұл бұрын бір-бірімен ешқандай қарым-қатынас жасамаған ұлттарға да қатысты. Эмоциялар ішкі тілдің, дабыл жүйесінің қызметін атқарады. Оның көмегімен субъект болмыстағы жағдайдың қажеттіліктік мәнін аңғарады. Эмоцияның ерекшелігі олар уәждер арасындағы қатынас пен осы уәждерге жауап беретін әрекеттердің жүзеге асуын тікелей көрсетуінде. Эмоциялар адам әрекетін оның барысын және нәтижесін бағалау қызметін атқарады. Олар әрекетті ынталандыра, бағыттай отырып ұйымдастырады.

Кешенді тәсіл бойынша атау және тақырыптық топтарға жіктеу мәселесі және оларды шешу осы жұмыстың негізі болды. Жұмыста эмоцияны жеткізудің басты он тәсілі: эмоцияны атау, эмоцияны түсіндіру, эмоцияның бейвербалды сипаты, авторлық хабарлау, эмоцияны жеткізу амалдарының ішіндегі басымдыққа ие болатынын анықтау, эмоцияның гиперсипаттамасы талданды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Л., 1981.- 300б.
2. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж, 1987.- 376.
3. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика: (Синонимические средства языка). М., 1974.- 294б.
4. Arnold, M.B. Emotion, motivation and the limbic system. – Ann. N. Y. Acad. Sci., 1969, - 159, N 3.
5. Heath, R.G. (ed.). The role of pleasure in behavior. N. Y., 1964.- 207б.
6. Reymert, M.L. (ed.). Feelings and emotions. The Mooseheart symposium. N. Y., 1967. – 350б.
7. Skinner, B.F. The behavior of organisms. N. Y., 1938.- 211б.
8. Брудный А.А. Подтекст и элементы внетекстовых знаковых структур // Смысловое восприятие речевого сообщения. М., 1976.- 271б.
9. James, W. What is emotion? – В кн.: Психология эмоций. Тексты. М., 1984.
10. Шингаров Г.Х. Эмоции и чувства как форма отражения действительности. М., 1971.- 306б.

UDC 81-2

THE GERMANIC ROOTS OF OLD ENGLISH: A HISTORICAL PERSPECTIVE

M. Kairan, G. Turabay

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

kajranmergen073@gmail.com, Guldana.keliskyzy@gmail.com

The Old English language, spoken in England between the 5th and 11th centuries, emerged from a complex confluence of linguistic and cultural influences that reflect the dynamic interplay of migration, settlement, and external contact. Among these, the Germanic roots of Old English stand out as fundamental to its development, serving as the linguistic backbone upon which the language was built. This paper explores the historical processes through which Germanic languages shaped Old English, with a focus on the migration of Germanic tribes to Britain, their rich dialectal diversity, and the intricate evolution of the language over time. By examining these influences in depth, the study sheds light on the enduring impact of the Germanic linguistic heritage on Old English and the foundational role it played in the early stages of the English language as we know it today.

Key words: Old English, Germanic roots, Proto-Germanic, Angles, Saxons, Jutes, West Germanic, Grimm's Law, phonology, morphology, syntax, case endings, strong and weak verbs, West Saxon, Mercian, Northumbrian, Kentish, Norse influence, Latin influence.

V-VI ғасырларда Англияда сөйлеген көне ағылшын тілі көші-қон, қоныстану және сыртқы байланыстардың күрделі өзара әрекеттесуі нәтижесінде қалыптасқан. Оның ішінде көне ағылшын тілінің германдық түп-тамыры ерекше орын алады және оның дамуының негізін қалаған лингвистикалық тірек болды. Бұл мақалада герман тілдерінің көне ағылшын тіліне ықпал ету үдерістері зерттеліп, Британияға герман тайпаларының қоныс аударуы, олардың диалектілік алуандығы және тілдің күрделі эволюциясы қарастырылады. Осы ықпалдарды терең зерттеу герман тілдік мұрасының көне ағылшын тіліне тигізген әсерін және оның қазіргі ағылшын тілінің қалыптасуындағы маңызды рөлін ашып көрсетуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: көне ағылшын тілі, герман тамырлары, протогерман тілі, англдар, сакстер, юттар, батыс герман тілі, Гримм заңы, фонология, морфология, синтаксис, септік жалғаулары, күшті және әлсіз етістіктер, батыс саксон, мерсиялық, нортумбриялық, кенттік диалектілер, норвегиялық ықпал, латындық ықпал.

Древнеанглийский язык, на котором говорили в Англии в V-VI веках, возник в результате сложного слияния языковых и культурных влияний, отражающих динамичное взаимодействие миграций, расселения и внешних контактов. Среди них германские корни древнеанглийского выделяются как основополагающие для его развития, служащие лингвистическим хребтом, на котором строился язык. В данной статье исследуются исторические процессы, в ходе которых германские языки сформировали древнеанглийский, с акцентом на миграции германских племен в Британию, их богатое диалектное разнообразие и сложную эволюцию языка с течением времени. Глубокое изучение этих влияний позволяет пролить свет на непреходящее воздействие германского языкового наследия на древнеанглийский язык и на ту основополагающую роль, которую оно сыграло на ранних этапах формирования английского языка, каким мы его знаем сегодня.

Ключевые слова: Древнеанглийский язык, германские корни, протогерманский язык, англ, саксы, юты, западногерманский язык, закон Гримма, фонология, морфология, синтаксис, надежные окончания, сильные и слабые глаголы, западносаксонский, мерсийский, нортумбрийский, кентийский, норвежское влияние, латинское влияние.

Introduction

The history of the English language is intricately connected to the migration of Germanic-speaking peoples to Britain during the early medieval period. Among these peoples, the Angles, Saxons, and Jutes arrived in the 5th century CE, laying the foundation for what would become Old English. These tribes brought with them a linguistic heritage rooted in the West Germanic branch of the Indo-European language family. This heritage profoundly influenced the structure, vocabulary, and evolution of the early English language [1].

To fully understand the development of Old English, it is crucial to consider the broader framework of the Germanic language family. The Germanic languages originated from a common ancestor, Proto-Germanic, spoken around 500 BCE. Proto-Germanic eventually diverged into three branches: East Germanic, North Germanic, and West Germanic. Old English traces its lineage to the West Germanic branch, sharing close ties with Old Saxon and Old Frisian. These genetic links highlight shared linguistic features, such as phonological shifts, grammatical structures, and core vocabulary.

The migration of the Germanic tribes occurred after the withdrawal of Roman forces from Britain in the early 5th century. This political and social vacuum allowed these settlers to establish kingdoms and cultural identities across the island. As they expanded into different regions, their dialects began to adapt to local conditions and interact with indigenous Celtic languages. These processes gave rise to distinct regional dialects, such as West Saxon, Mercian, Northumbrian, and Kentish. These dialects were not only shaped by the settlers' linguistic heritage but also reflected the diverse social and geographical landscapes of early medieval Britain.

This period of linguistic evolution was marked by the retention of key Germanic features in Old English. These included a rich inflectional system for nouns, pronouns, and adjectives, a robust inventory of strong and weak verbs, and a vocabulary deeply rooted in the settlers' everyday experiences, including agrarian practices, social structures, and the natural environment. For instance, words like *fæder* (father), *hlāf* (loaf), and *æcer* (field) exemplify the Germanic origins of Old English lexicon [2].

Furthermore, the linguistic significance of these early developments extends beyond their immediate context. The Germanic roots of Old English established critical frameworks for phonology, morphology, and syntax, which would become the foundation of the language's future evolution. These influences also paved the way for subsequent transformations through contact with Latin, introduced during Christianization, and Norse, brought by Viking incursions.

The importance of the Germanic origins of Old English cannot be overstated. By examining these roots, we gain valuable insights into the historical and linguistic processes that shaped the English language. From its phonological shifts to its grammatical structures and regional dialects, Old English exemplifies the enduring impact of its Germanic heritage while reflecting the dynamic cultural and linguistic interplay of early medieval Britain. This foundation would not only define the early stages of English but also set the stage for its remarkable journey through history.

Materials and methods

The study of the Germanic roots of Old English relies on a combination of primary and secondary sources, linguistic data, and comparative analysis tools. The materials utilized include:

Historical Texts: Primary texts written in Old English, such as *Beowulf*, *The Anglo-Saxon Chronicle*, and charters, to analyze linguistic features and vocabulary of the period.

Comparative Data: Linguistic data from related Germanic languages, including Old Saxon, Old Frisian, and Old High German, to identify shared features and reconstruct Proto-Germanic elements.

Etymological Dictionaries: Resources like the *Oxford English Dictionary* and the *Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary* to trace the etymology of Old English words back to their Germanic roots [3].

Philological Studies: Academic works focused on historical linguistics, including key studies on the Germanic language family, Old English dialects, and language evolution during the early medieval period.

Geographic and Archaeological Records: Evidence from settlement patterns, material culture, and historical migration routes to contextualize linguistic changes in the broader cultural and historical framework.

The methodological approach combines historical linguistic analysis, philological research, and comparative studies to examine the Germanic roots of Old English. The key steps involved are as follows:

Literature Review: A comprehensive review of existing academic studies and linguistic resources on Old English, Proto-Germanic, and the Germanic tribes to establish a foundational understanding.

Comparative Linguistic Analysis: Examination of phonological, morphological, and syntactic patterns in Old English and related Germanic languages. Particular emphasis is placed on identifying features derived from Proto-Germanic, such as case endings, verb conjugations, and lexical similarities.

Etymological Tracing: Systematic tracing of Old English vocabulary to its Proto-Germanic origins using etymological dictionaries and linguistic databases. Core vocabulary items—such as kinship terms, agricultural words, and grammatical function words—are prioritized for analysis.

Dialectal Study: Analysis of the major Old English dialects (West Saxon, Mercian, Northumbrian, Kentish) to determine how regional variations reflect specific Germanic linguistic influences [4].

Contextual Analysis: Integration of geographic, archaeological, and historical data to contextualize linguistic shifts and the influence of interactions with Celtic, Latin, and Norse languages.

Reconstruction Techniques: Application of linguistic reconstruction methods, such as those used in Proto-Germanic studies, to hypothesize features of Old English derived from its Germanic predecessors.

Data Synthesis: Compilation and synthesis of findings to present a cohesive narrative on the Germanic roots of Old English, highlighting key features, processes, and historical impacts.

By employing these materials and methods, this study aims to provide a comprehensive analysis of how the Germanic linguistic heritage shaped Old English, offering insights into its historical evolution and its role as a foundation for the modern English language.

Main part

The Germanic tribes originated in Northern Europe, with their linguistic ancestry tracing back to Proto-Germanic, a language spoken around 500 BCE. Proto-Germanic formed the common ancestor of all Germanic languages, which later diverged into East Germanic, North Germanic, and West Germanic branches. During the Migration Period (4th–6th centuries CE), these groups expanded into various parts of Europe. The Angles, Saxons, and Jutes, hailing from present-day Denmark, northern Germany, and the Jutland Peninsula, crossed the North Sea to settle in Britain. Their dialects formed the basis of Old English [5].

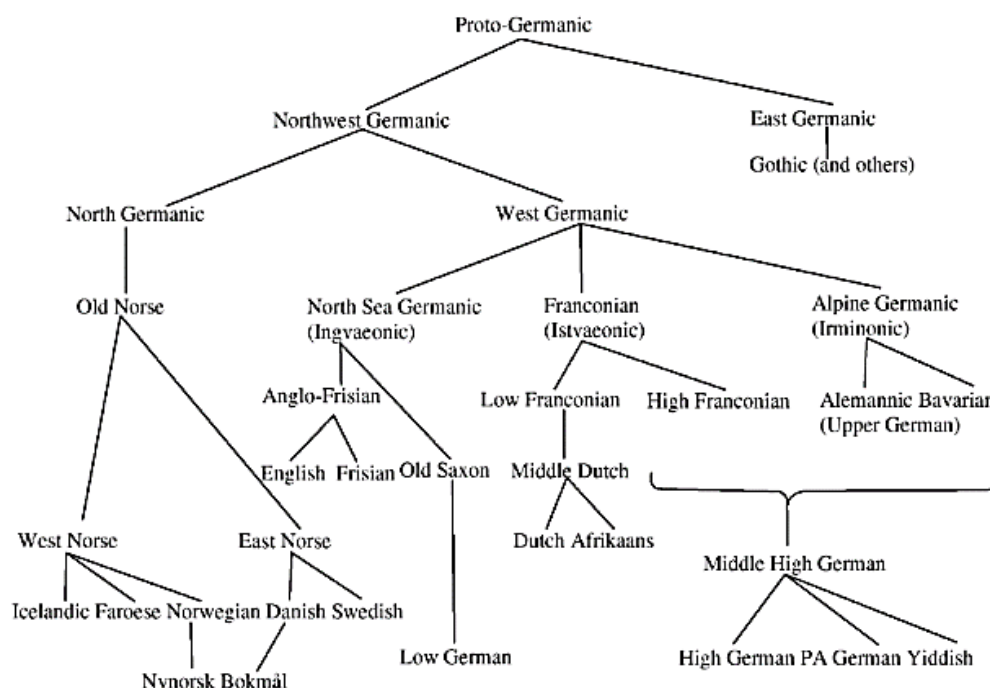
Dialectal Influences on Old English Old English consisted of four major dialects: West Saxon, Mercian, Northumbrian, and Kentish. These dialects reflected the regional variations of the settlers' Germanic speech [6]. For instance:

West Saxon, associated with the Saxons, became the dominant literary dialect, widely used for texts such as *Beowulf* and legal codes.

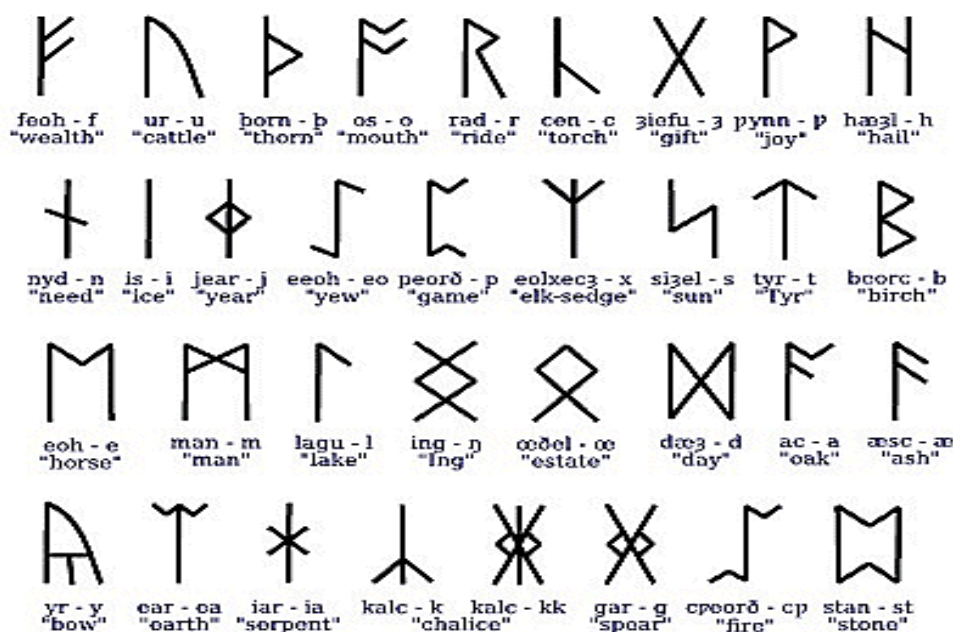
Mercian and Northumbrian, tied to the Angles, displayed distinct linguistic features, particularly in their vowel systems and lexicon.

Kentish bore similarities to Old Frisian, reflecting linguistic ties between the Jutes and the coastal regions of the Low Countries.

The regional diversity in Old English dialects underscored the dynamic interplay of linguistic adaptation and cultural integration as the settlers spread across Britain. These dialects collectively enriched the linguistic complexity of Old English (picture 1) [7].

Picture 1 – The Germanic Family Tree

[illegible]

Picture 2 – Anglo-Saxon runes

Key Linguistic Features

Phonology: Old English inherited and developed key phonological shifts characteristic of Germanic languages.

Grimm's Law: The Germanic consonant shifts, such as the transition of Proto-Indo-European $p \rightarrow f$, $t \rightarrow \theta$ (thorn sound in "thin"), and $k \rightarrow h$, are apparent in many words. For example, Proto-Indo-European *pater* became Old English *fæder* (father), and *treyes* became *þrie* (three) [9].

Vowel Lengthening and Shortening: Stress-based vowel changes led to distinctions in meaning and grammatical forms. For instance, long vowels often appeared in inflected endings.

Runic Alphabet Influence: Early Old English phonology can be seen in inscriptions that utilized the runic Futhork alphabet, adapted to represent Germanic sounds.

Morphology: The inflectional system of Old English is a hallmark of its Germanic origin.

Noun Cases: Old English preserved four grammatical cases (nominative, accusative, genitive, dative), each marked by specific endings, a feature inherited from Proto-Germanic. For instance, *stān* (stone) could appear as *stānes* (genitive) or *stāne* (dative).

Strong and Weak Verbs: Verbs were classified into strong (vowel gradation, e.g., *drifan* → *drāf* → *drifen*, meaning "drive") and weak (regular endings, e.g., *lufian* → *lufode*, meaning "to love"). This distinction mirrors Germanic verb systems.

Adjectives and Pronouns: Adjectives were declined based on gender, number, and case, and pronouns followed similar complex patterns (e.g., *hē* [he, nominative] vs. *hine* [him, accusative]) (picture 3).

Picture 3 – Old english

Vocabulary:

Core Germanic Lexicon: Everyday terms, such as *mōdor* (mother), *hlāf* (loaf), and *ceorl* (freeman), demonstrate the Germanic influence on basic words.

Compound Words: Germanic linguistic creativity is evident in compound formations, e.g., *hlāford* (lord) from *hlāf-weard* (loaf guardian).

Semantic Fields: Kinship terms (*fæder*, *sweostor* [sister]), agricultural vocabulary (*æcer* [field], *corn*), and natural elements (*wulf* [wolf], *stæf* [staff]) show the settlers' way of life.

Syntax:

Flexible Word Order: Old English syntax displayed subject-verb-object and subject-object-verb arrangements, depending on emphasis and poetic needs (e.g., *Se cyning his sweord bræc* - "The king broke his sword").

Germanic Sentence Structures: The use of relative clauses and compound verbs was common, reflecting patterns from Proto-Germanic.

Negation and Questions: Negative markers like *ne* (not) and inversion of word order for questions highlight syntactic continuity from other Germanic languages [10].

External Influences and Evolution

Latin Influence: Christianization during the 6th and 7th centuries introduced a significant number of Latin loanwords, enriching Old English vocabulary [11]:

Religion: Terms like *munuc* (monk) and *cirice* (church).

Education and Learning: Words such as *scol* (school) and *grammaticere* (grammarian).

Everyday Life: Practical terms like *win* (wine) and *candel* (candle).

Latin's impact also extended to script, as the Latin alphabet replaced the earlier Futhorc runes, adapting new letters like *thorn* (þ) and *wynn* (ƿ) to fit English sounds.

Norse Influence: Viking incursions and settlements during the 9th to 11th centuries brought substantial Norse influence, particularly in the Danelaw region [12].

Loanwords: Everyday terms like *skald* (poet), *þing* (assembly), and *husbonda* (husband).

Place Names: Many regions in northern and eastern England bear Norse-derived names, such as *Grimsby* and *Derby*.

Syntax and Grammar: Norse also influenced verb constructions and simplified some grammatical features over time.

Celtic Influence: Although less prominent than Latin and Norse, Celtic languages contributed specific place names (*Avon* from *abona*, river) and some syntactic structures seen in regional dialects.

These intricate layers of influence, combined with its Germanic foundation, reveal how Old English evolved into a language of remarkable depth and adaptability. This interplay of native and external linguistic forces set the stage for Middle English's emergence after the Norman Conquest.

Conclusion

The Germanic roots of Old English represent a pivotal chapter in the history of the English language, providing the foundation upon which its phonology, morphology, syntax, and vocabulary were built. Emerging from the migration of Germanic tribes such as the Angles, Saxons, and Jutes in the 5th century CE, Old English inherited key features from the West Germanic branch of the Indo-European language family, shaped further by Proto-Germanic linguistic frameworks.

The development of Old English was marked by regional dialectal diversity—West Saxon, Mercian, Northumbrian, and Kentish—all of which reflected the unique cultural and linguistic contributions of the Germanic settlers. Core linguistic characteristics included the Germanic consonant shifts outlined by Grimm's Law, rich inflectional morphology, and a lexicon rooted in the daily life, social structures, and environment of early medieval society. These features were complemented by a flexible word order, strong and weak verb distinctions, and compound word formations.

While the Germanic heritage of Old English was instrumental in its formation, external influences from Latin (introduced through Christianization) and Norse (via Viking interactions) further enriched the language, introducing new vocabulary and shaping its evolution. Latin brought terms for religion, education, and governance, while Norse introduced practical vocabulary and left a lasting legacy in certain dialectal regions, particularly the Danelaw.

By combining insights from historical linguistic analysis, comparative studies, and contextual evidence from primary texts and archaeological records, we can appreciate how Old English served as both a product of its Germanic origins and a dynamic language influenced by cultural interplay. This synthesis underscores the critical role of the Germanic roots in shaping Old English, which ultimately laid the groundwork for the transformation into Middle and Modern English, charting the extraordinary linguistic journey that continues to evolve today.

REFERENCES:

1. Von Mengden, Ferdinand. "Old english: Overview." *The History of English. Old English 2* (2017): 32-49.
2. Highlander, Michael-Christopher Todd. *The grouping of the Germanic languages: A critical review*. MS thesis. University of South Carolina, 2014.
3. Bosworth, J., and T. Northcote Toller. "Progress in historical lexicography: the dictionary of old english."
4. Crowley, Joseph P. "The study of Old English dialects." (1986): 97-112.
5. Henriksen, Carol, and Johan van der Auwera. "The Germanic languages." *The Germanic languages*. Routledge, 2013. 1-18.
6. Trudgill, Peter. *New-dialect formation: The inevitability of colonial Englishes*. Oxford University Press, USA, 2004.
7. Harbert, Wayne. "The Germanic Languages." (2006).
8. Blažek, Václav. *Old Germanic Languages: Historical and Grammatical Survey*. Vol. 530. Masarykova univerzita, 2023.
9. Kucheroва, Olena. "History of the English Language: A Course Guide: Course Guide." (2020).
10. Schrijver, Peter. "Celtic influence on Old English: phonological and phonetic evidence." *English Language & Linguistics* 13.2 (2009): 193-211.
11. Tonietto, Alessia. "Linguistic interferences: a diachronic analysis of Latin influence on Old High German vocabulary and syntax." (2022).
12. Boeing, Amanda N. "Vikings, Anglo-Saxons, and England: The Germanic revival of the 9th, 10th, and 11th centuries" (2022).

UDC 37/376.2

THE ROLE OF COMMUNICATION SKILLS IN TEACHING CHILDREN WITH DISABILITIES: STRATEGIES, CHALLENGES, AND IMPLICATIONS FOR INCLUSIVE EDUCATION

A. Kairbek

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
araigulqairbek@gmail.com

Effective communication skills are essential in special and inclusive education, providing the foundation for academic achievement, social interaction, and personal development. However, children with disabilities often encounter communication barriers that hinder their learning and social integration. This paper explores the significance of communication skills in teaching children with disabilities, highlighting key challenges, strategies, and their implications for inclusive education. The discussion incorporates theoretical perspectives from Vygotsky and Piaget, examines different types of communication barriers, and evaluates effective teaching strategies. Finally, the paper underscores the need for ongoing research and policy reforms to enhance communication support in inclusive education.

Key words: communication skills, disabilities, inclusive education, speech and language disorders, assistive technology, cognitive development.

Тиімді қарым-қатынас дағдылары оқу жетістіктерінің, әлеуметтік өзара әрекеттестіктің және тұлғалық дамудың негізін қамтамасыз ететін арнайы және инклюзивті білім беруде өте маңызды. Алайда, мүмкіндігі шектеулі балалар көбінесе олардың оқуына және әлеуметтік интеграциясына кедергі келтіретін коммуникациялық кедергілерге тап болады. Бұл мақалада мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудағы коммуникативтік дағдылардың маңыздылығы зерттеліп, негізгі міндеттер, стратегиялар және олардың инклюзивті білім берудегі салдары көрсетілген. Талқылау выготский мен Пиаженің теориялық перспективаларын қамтиды, коммуникациялық кедергілердің әртүрлі түрлерін зерттейді және оқытудың тиімді стратегияларын бағалайды. Соңында, мақалада инклюзивті білім берудегі коммуникацияларды қолдауды күшейту үшін жүргізіліп жатқан зерттеулер мен саяси реформалардың қажеттілігі атап өтіледі.

Кілт сөздер: коммуникативтік дағдылар, мүгедектік, инклюзивті білім беру, сөйлеу және тілдің бұзылуы, көмекші технология, когнитивті даму.

Эффективные коммуникативные навыки необходимы в специальном и инклюзивном образовании, обеспечивая основу для академических достижений, социального взаимодействия и личностного развития. Однако дети с ограниченными возможностями часто сталкиваются с коммуникативными барьерами, которые препятствуют их обучению и социальной интеграции. В этом документе исследуется важность коммуникативных навыков в обучении детей с ограниченными возможностями, освещаются ключевые проблемы, стратегии и их последствия для инклюзивного образования. В ходе обсуждения были рассмотрены теоретические подходы Выготского и Пиаже, рассмотрены различные типы коммуникативных барьеров и дана оценка эффективным стратегиям преподавания. Наконец, в документе подчеркивается необходимость продолжения исследований и политических реформ для усиления коммуникационной поддержки инклюзивного образования.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, инвалидность, инклюзивное образование, речевые расстройства, ассистивные технологии, когнитивное развитие.

Introduction

Effective communication skills are fundamental in education, serving as the cornerstone for academic achievement, social interaction, and personal development. They enable students to articulate ideas, engage in collaborative learning, and build meaningful relationships with peers and educators. In the classroom, proficient communication facilitates the exchange of information, fosters critical thinking, and enhances comprehension, thereby contributing to a productive learning environment [1].

Children with disabilities often encounter unique communication challenges that can impede their educational experiences. For instance, students with hearing impairments may struggle with auditory information, necessitating alternative communication methods such as sign language or assistive listening devices. Those with speech or language disorders might struggle to express themselves clearly, leading to potential misunderstandings and social isolation. Additionally, children with cognitive disabilities may face challenges in processing and responding to verbal instructions, requiring tailored instructional strategies to meet their individual needs [2].

Implementing effective communication strategies in special and inclusive education is paramount to addressing these challenges and promoting equitable learning opportunities. Inclusive communication practices, which recognize diverse communication needs and incorporate various techniques, are essential in supporting disabled children and young people. These practices ensure that all students can access the curriculum and participate fully in educational activities regardless of their abilities [3].

Moreover, fostering strong communication skills in students with disabilities not only enhances their academic performance but also supports their social and emotional development, preparing them for successful integration into broader society [4].

Materials and methods

This article aims to explore the pivotal role of communication skills in teaching children with disabilities, focusing on the strategies employed to enhance these skills, the challenges educators and students face, and the implications for inclusive education. By examining contemporary research and practical applications, the discussion seeks to shed light on effective approaches that can be adopted to support the diverse communication needs of students with disabilities, thereby fostering an inclusive and supportive educational environment.

Vygotsky's Sociocultural Theory

Lev Vygotsky's Sociocultural Theory emphasizes the fundamental role of social interaction and cultural context in cognitive development. He posited that learning is inherently a social process, with cognitive functions emerging through interactions with more knowledgeable others, such as parents, teachers, and peers. Central to Vygotsky's theory is the concept of the Zone of Proximal Development (ZPD), which represents the gap between what a child can achieve independently and what they can accomplish with guidance and support. This framework underscores the importance of scaffolding—providing structured support to help children progress in their learning and development [5].

In the context of children with disabilities, Vygotsky's theory suggests that tailored social interactions and culturally relevant tools can significantly enhance communication development. By engaging in meaningful interactions within their ZPD, children with disabilities can develop essential communication skills, facilitating their integration into inclusive educational settings.

Main part

Piaget's Cognitive Development Theory

Jean Piaget's Cognitive Development Theory outlines stages through which children progress as they construct knowledge, emphasizing the role of active exploration and discovery. Piaget identified four stages: sensorimotor, preoperational, concrete operational, and formal operational, each characterized by distinct cognitive abilities. He introduced the concept of equilibration, a self-regulating process through which individuals resolve cognitive conflicts to achieve more advanced understanding [6].

For children with disabilities, understanding their current cognitive stage is crucial for designing effective communication interventions. Recognizing that these children may experience unique developmental trajectories, educators can create learning experiences that align with their cognitive abilities, thereby promoting effective communication and learning.

Linguistic and Cognitive Aspects of Communication Development

The interplay between cognitive abilities and language development is intricate, particularly for children with disabilities. Research indicates that cognitive processes such as memory, attention, and problem-solving are closely linked to language acquisition [7].

Children with intellectual disabilities, for instance, may exhibit delays in language development due to underlying cognitive challenges [8].

Moreover, socio-cognitive skills, including joint attention and imitation, are foundational for language learning. Children with disabilities may require targeted support to develop these skills, which are essential for effective communication. Interventions that integrate cognitive and linguistic development, such as language-rich environments and interactive learning activities, have been shown to enhance communication outcomes for these children [9].

Implications for Inclusive Education

Applying Vygotsky's and Piaget's theories to inclusive education highlights the need for adaptive teaching strategies that consider the cognitive and linguistic profiles of children with disabilities. Educators should employ scaffolding techniques within each child's ZPD, providing appropriate support to facilitate communication development. Additionally, creating learning experiences that align with students' cognitive stages can promote engagement and comprehension.

By integrating these theoretical perspectives, educators can better address the diverse communication needs of children with disabilities, fostering an inclusive environment that supports their academic and social development.

Children with disabilities often encounter various communication challenges that can significantly impact their educational experiences and social interactions. Understanding these challenges is essential for developing effective teaching strategies and fostering an inclusive learning environment.

Children with disabilities often encounter a range of communication challenges that can significantly impact their educational experiences and social interactions. Understanding these challenges is essential for developing effective teaching strategies and fostering inclusive educational environments.

Types of Communication Barriers

Children may encounter various communication barriers that affect their ability to express themselves and interact effectively. Speech and language disorders, such as apraxia, dysarthria, and stuttering, can make it difficult for them to produce clear speech sounds, coordinate muscle movements for speech, or maintain fluency. Cognitive impairments, including intellectual disabilities and developmental conditions like autism, can further hinder verbal and non-verbal communication. Some children may struggle with understanding abstract concepts, sarcasm, or social cues, while non-verbal individuals relying on sign language, symbol boards, or digital tools may experience slower language development. Autism Spectrum Disorder (ASD) presents additional challenges, as children with ASD often have difficulty interpreting gestures, tone of voice, and figurative language, making social interactions more complex. Additionally, hearing impairments can significantly impact language acquisition, as missing auditory input may lead to delays in speech, language comprehension, and overall communication skills. Understanding these barriers is essential for providing appropriate support and fostering effective communication.

Impact on Learning and Social Development

Communication challenges can significantly affect a child's academic performance, social interactions, and emotional well-being. Difficulties in understanding instructions, participating in classroom discussions, and expressing knowledge can hinder academic achievement. In social settings, children with communication barriers may struggle to engage with peers, interpret social

cues, and participate in group activities, leading to feelings of isolation and difficulty in forming friendships. Emotionally, persistent communication difficulties can result in frustration, low self-esteem, and anxiety, potentially contributing to behavioral challenges and affecting overall mental well-being. Effective communication skills are essential for children with disabilities, as they serve as the foundation for academic success and social integration in inclusive educational settings. Educators must address diverse communication barriers through tailored strategies, creating an environment where all students can thrive.

Strategies for Enhancing Communication Skills in Inclusive Education

Enhancing communication skills in inclusive education requires a multifaceted approach that addresses diverse learning needs. Differentiated instruction ensures that teaching methods are tailored to accommodate students' communication abilities by modifying content delivery and assessment methods [10]. A collaborative approach involving specialists such as speech and language therapists, occupational therapists, and special educators fosters a holistic support system that addresses individual communication challenges effectively. Assistive technologies, including speech-to-text applications, communication boards, and specialized software, play a crucial role in bridging communication gaps and enabling students to participate actively in classroom activities. Inclusive communication practices emphasize recognizing and valuing each student's unique methods of expression, fostering an environment where all students feel understood and included. Additionally, early intervention is essential in identifying and addressing communication barriers at a young age, equipping children with fundamental communication skills before they enter formal schooling. By integrating these strategies, educators can create an inclusive learning environment that supports the diverse communication needs of all students.

Challenges in Implementation

Implementing inclusive communication strategies in education presents several challenges. Resource limitations, such as insufficient funding, can prevent schools from hiring specialized staff or acquiring essential assistive technologies, restricting the support available for students with communication difficulties. Additionally, a lack of adequate teacher training may leave educators unprepared to address diverse communication needs, making it difficult to implement effective interventions. Attitudinal barriers, including preconceived notions and biases about the abilities of children with disabilities, can further hinder the adoption of inclusive practices, negatively impacting the overall learning environment. Overcoming these challenges requires systemic support, professional development opportunities, and a commitment to fostering an inclusive educational culture.

Implications for Inclusive Education:

Addressing communication challenges is pivotal for the success of inclusive education. By implementing targeted strategies, educators can create a learning environment that not only accommodates but also celebrates diversity, ensuring that all students have the opportunity to succeed academically and socially. This commitment to inclusivity fosters a culture of empathy, respect, and collaboration, preparing all students for a diverse society.

In conclusion, the role of communication skills in teaching children with disabilities is integral to the realization of truly inclusive education. Through understanding the unique challenges these students face and proactively implementing supportive strategies, educators can make a profound difference in their educational journeys and personal development.

Results and discussions

Educators play a pivotal role in fostering inclusive education for children with disabilities, yet they encounter several challenges that impede effective teaching and learning. Addressing these obstacles is crucial for the successful integration and development of all students.

Lack of Specialized Training in Communication Strategies

Many educators lack adequate training in specialized communication strategies necessary to support students with disabilities. This deficiency can hinder their ability to effectively engage and instruct these students. Comprehensive professional development programs are essential to equip teachers with the skills required to address diverse communication needs [11].

Limited Resources and Accessibility of Assistive Technology

The scarcity of resources and limited access to assistive technologies pose significant barriers in inclusive classrooms. Without appropriate tools, students with disabilities may struggle to participate fully in educational activities, affecting their learning outcomes. Ensuring equitable access to necessary resources is vital for promoting inclusivity [12].

Need for Individualized Approaches and Curriculum Adaptation

Implementing individualized teaching methods and adapting curricula to meet the unique needs of students with disabilities require additional time and effort from educators. Balancing these demands with standard classroom responsibilities can be challenging, underscoring the need for supportive policies and collaborative planning [11].

Collaboration Barriers Between Teachers, Therapists, and Families

Effective collaboration among educators, therapists, and families is crucial for the holistic development of students with disabilities. However, barriers such as communication breakdowns and differing expectations can impede this collaboration, affecting the consistency and effectiveness of support provided to the students [11].

Addressing these challenges requires systemic changes, including enhanced training for educators, equitable resource allocation, flexible curriculum designs, and strengthened collaboration frameworks. Such measures are essential to create an inclusive educational environment that supports the diverse needs of all students.

Conclusion

Effective communication skills are fundamental in teaching children with disabilities, serving as the cornerstone for their academic success and social integration within inclusive educational settings. Research highlights that children with disabilities often encounter significant communication barriers, including speech and language disorders, cognitive impairments, and social communication difficulties associated with conditions like Autism Spectrum Disorder (ASD). These challenges can negatively impact academic performance, peer interactions, and emotional well-being, making it essential to implement tailored communication strategies that foster an inclusive learning environment [13].

Ongoing research is crucial in developing and refining innovative communication approaches that address the diverse needs of students with disabilities. Advancements in assistive technologies and personalized learning plans have shown promise in improving communication skills and overall learning outcomes. For example, artificial intelligence is providing new tools to support students, helping them overcome traditional barriers to education.

To further support inclusive education, several policy reforms and research initiatives are necessary. Enhancing teacher training programs can equip educators with the skills needed to implement effective communication strategies. Increasing resource allocation ensures the availability of assistive technologies and support services in schools. Promoting collaboration among educators, therapists, and families can create cohesive support systems for students. Additionally, inclusive curriculum development should be encouraged to accommodate diverse learning needs, making educational content accessible to all students.

By addressing these areas, educational systems can move toward more inclusive practices that recognize and support the unique communication needs of children with disabilities, fostering an environment where every student has the opportunity to succeed.

REFERENCES:

1. Edubridge. (2023). The importance of communication in education and beyond.
2. UNICEF. (2022). Tips on communicating with children and adolescents with disability.
3. Scottish Government. (2019). Inclusive communication - Supporting disabled children, young people, and their families.
4. Edubridge. (2024). Communication is a life skill: Helping students thrive at school, home, and beyond.

5. Simply Psychology. (2024). Vygotsky's Theory of Cognitive Development.
6. Simply Psychology. (2023). Vygotsky vs. Piaget: A Paradigm Shift
7. Cambridge University Press. (2023). Language and Cognition. In Language Development (Chapter 6)
8. MDPI. (2023). Cognitive and Linguistic Development in Children and Adolescents.
9. Academia.edu. (2023). How cognitive factors affect language development in children with intellectual disabilities.
10. Rameez Ahmad Bhat, Mr. Shabir Ahmad Dar. International Interdisciplinary Research Journal 18(1) Mar.2024 - May.2024 ISSN 2319-4979. Addressing learning disabilities: best practices for inclusive education.
11. Creating an inclusive school: Effective techniques for teaching children with speech impairments November 9, 2023.
12. Education for children with disabilities: improving access and quality October 2010.
13. Aitana Fernández-Villardón Rosa Valls-Carol·Patricia Melgar Alcantud·Itxaso Tellado. Enhancing Literacy and Communicative Skills of Students With Disabilities in Special Schools Through Dialogic Literary Gatherings

UDC 81'255.2

LINGUOCULTURAL ASPECT OF TRANSLATING GREG MORTENSON'S THREE CUPS OF TEA

K. Karimova, G. Kozhbayeva

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Language,

Almaty, Kazakhstan

kamar.karimova@mail.ru, gkozhbaeva@gmail.com

The article is dedicated to the linguocultural aspect of the translation of the book "Three Cups of Tea" by Greg Mortenson and David Oliver Relin. The study explores the translation features of lexical units and phrases reflecting the cultural realities and traditions of Central Asia, as well as their impact on the perception of the text by the Russian-speaking audience. Special attention is given to the analysis of linguoculturemes and their adaptation in the translation process, as well as the importance of cultural contexts for effective intercultural communication.

Key words: *intercultural communication, linguocultural analysis, linguoculturemes, realia words, lexical units, translation strategies.*

Бұл мақала Грег Мортенсон мен Дэвид Оливер Релиннің Three Cups of Tea кітабының аудармасын лингвомәдени талдауға арналған. Зерттеуде Орталық Азияның мәдени шындықтары мен дәстүрлерін бейнелейтін лексикалық бірліктер мен тіркестердің аудармалық ерекшеліктері, сондай-ақ олардың орыс тілді аудиторияға қабылдауына әсері қарастырылады. Лингвомәдени бірліктерді және олардың аудармадағы бейімделуін талдауға ерекше назар аударылған, сондай-ақ тиімді мәдениетаралық коммуникация үшін мәдени контексттердің маңызы атап көрсетілген.

Кілт сөздер: *мәдениетаралық коммуникация, лингвомәдени талдау, лингвомәдени бірліктер, реалия сөздер, лексикалық бірліктер, аударма стратегиялары.*

Статья посвящена лингвокультурному аспекту перевода книги Три чашки чая Грега Мортенсона и Дэвида Оливера Релина. В работе исследуются особенности перевода лексических единиц и фраз, отражающих культурные реалии и традиции Средней Азии, а также их влияние на восприятие текста русскоязычной аудиторией. Особое внимание уделяется анализу лингвокультурем и их адаптации в процессе перевода, а также значению культурных контекстов для эффективной межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, лингвокультурный анализ, лингвокультуремы, слова-реалии, лексические единицы, переводческие стратегии.*

Introduction

As it is known, translation is a complex and multifaceted type of human activity. In the era of globalization, when ties between countries and cultures are becoming closer and closer, the translator becomes an integral part of the communication process between cultures.

A translator must not only translate sentences but also have a deep understanding of the culture of the target language's country. One of the basic definitions of translation will be the representation of translation as a type of linguistic mediation, the special function of which is "to serve as a full-fledged substitute for the original message [1, p.110].

Based on the definition of translation as one of the types of linguistic mediation, we conclude that the maximum possible accuracy of translation is the most important goal set by any translator. "The effectiveness of interlanguage communication is largely determined by the degree of proximity of the translation to the original" [1, p.113]. What can be meant by "effectiveness of communication" when it comes to a literary text? We find a logical answer from the same author: "... in translation of literary works, the main problems of the translator are related to the need to convey the artistic and aesthetic advantages of the original and its individual authorial features" [1, p.14].

Today, due to the active interaction between representatives of different nations, a socio-cultural issue has emerged: the need for mutual understanding, cultural exchange, mutual respect, and the study of traditions, customs, and rituals of both closely and distantly related peoples. In this context, works of literature serve as primary sources of knowledge. Therefore, in order to comprehend the cultural heritage of other nations, it is essential to study and understand their way of thinking, daily life peculiarities, and spiritual-material structures through the lens of linguocultural analysis of literary works [2, p.15].

In each specific case, linguocultural analysis serves as a means of exploring a different value system and an alternative reality with distinct priorities. It is an engaging and fascinating way to gain insight into and develop an understanding of another cultural environment, worldview, and the spiritual values of its bearers. Today, many people across the world, in one way or another, face the need to recognize, observe, and comprehend a way of thinking, a vision of the world, and a consciousness different from their own. Linguocultural analysis contributes to this process. By conducting such research, we gain the opportunity to explore, compare, and draw general conclusions about foreign cultures and the essence and purpose of human existence.

The book that we consider in this article *Three Cups of Tea* [3] is not a biography in the traditional sense, but rather a nonfiction book that tells the story of Greg Mortenson, an American mountaineer and humanitarian. The book recounts his mission to promote peace and education in remote areas of Pakistan and Afghanistan by building schools, particularly for girls. It focuses on his journey, his efforts to help local communities, and the challenges he faced. The book illustrates how cultural values, traditions, and social practices in Central Asia, especially in regions like Pakistan and Afghanistan, contrast with those of the Western world. While it includes elements of his personal life and experiences, the main focus is on his humanitarian work and the impact of his efforts in the region. The book highlights critical issues such as education, peacebuilding, and mutual respect between cultures.

Materials and methods

By analyzing its translation into Russian [4], the article sheds light on how linguistic choices can influence the perception of these values, fostering a deeper global appreciation for cultural sensitivity. This study contributes to the field of translation studies by providing insights into the complexities of transferring culturally specific elements, thereby improving the quality of cross-cultural dialogue. We will highlight how narratives that promote multicultural understanding can be adapted into the Russian language, which holds significant cultural weight in Kazakhstan.

Linguoculturology as a scientific discipline began to be studied and developed by Russian scholars. Before Russian researchers, in the 18th and 19th centuries, foreign authors who dealt with different aspects of linguistics expressed their views on the object of this science, which contributed to the formation of the concept of "linguoculturology" and the development of this discipline in the 20th and 21st centuries. It seems rational to distinguish two periods in the development of linguoculturology: the first period – the prerequisites for the development of this science (works of F.von Humboldt, A.A.Potebnya, E. Sapir, and others); the second period – the formation of linguoculturology as an independent field of research (V.V. Vorobyov, V.N. Telia, V.A. Maslova, V.V. Krasnykh, etc.). The dynamics of the development of the science allows us to predict a third period, on the threshold of which we are now: the emergence of a fundamental interdisciplinary science – linguoculturology. The representative of this period is a Kazakhstani philologist Z.K. Sabitova that published a book on this study [5].

The term "linguoculturology" was first used in 1996 by V.V. Vorobyov in his doctoral dissertation. In 1997, he published a textbook on this topic and described linguoculturology as a natural stage in the development of philological and other humanities disciplines—a synthesizing scientific field positioned at the intersection of cultural studies and philology [6, p.32].

A great contribution to the development of linguoculturology as a young branch of linguistics was made by V.N. Telia. She considers linguoculturology to be the result of a synchronic combination (syncretism) of methods and disciplines: "Linguoculturology is a part of ethnolinguistics dedicated to the study and description of the correspondence between language and culture in their synchronous interaction" [7, p.217]. The scholar prefers to examine the interaction of language and culture in its contemporary state, without a historical perspective on the issue.

The object of linguoculturology is language and culture, i.e. language as a translator of cultural information, as "a reflection and fixation of culture, and culture through the prism of language" [8, p. 12].

The subject of linguoculturology is culturally loaded units of language, i.e. linguocultureme [9, p.45], a complex unit representing the unity of linguistic and extralinguistic (cultural) content.

The concept of linguocultureme was introduced by V.V. Vorobyov as an analogue of a phoneme, or a morpheme - units of language abstracted from specific realizations. Comparing linguocultureme with a word, Vorobyov concludes that the word belongs to the language, and linguocultureme belongs to the objective world; the content plan of linguocultureme, unlike the word, includes, in addition to linguistic meaning, cultural meaning. A more complete and refined definition of a linguocultureme is provided by K. K. Karimova: "A linguocultureme is a unit of language and discourse that can be represented by a word or phrase, formed as a result of the transformation of cognitive consciousness elements into linguistic presuppositions, evolving into cultural-pragmatic components of linguistic semantics. Accumulating key concepts of material and spiritual culture, linguoculturemes are transmitted through linguistic expression from generation to generation" [10].

Main part

From the perspective of translation theory, linguoculturemes belong to non-equivalent vocabulary—units of the source language that have no direct counterpart in the target language [11, p.8]. To convey non-equivalent vocabulary, a whole range of specific strategies exists, where the translator's choice is always occasional, depending on various factors, including the translator's own intention [12]. When translating non-equivalent vocabulary, there are many strategies and transformations that need to be used in translation, taking into account the style of the original author and the audience that the translation is aimed at: transliteration, calquing, selection of a lexical analogue, explication, or lexical substitution in its broad sense, etc.

Different linguists classify linguoculturemes in various ways. In the analysis of the book *Three Cups of Tea*, we can create a classification of linguoculturemes as:

1. linguoculturemes reflecting the material culture of the people;
2. axiological linguoculturemes reflecting the spiritual values of a people;
3. linguoculturemes reflecting the communicative culture of the people;
4. religious linguoculturemes reflecting the immense importance of Islam in Central Asia.

By describing these classifications with the examples of linguoculturemes from the book, we can discuss how they are conveyed in Russian and describe the translation strategies and transformations used by the translator.

Results and discussions

Material linguoculturemes are linguistic units that reflect the material culture of an ethnic group. They are divided into two groups: **Realia words** refer to household items, national dishes, tools, clothing, etc., that exist in one culture but are absent in another (for example, *yurta*, *dombyra*, *balalaika*, *borsch*).

Table 1 – Material linguoculturemes

Haji Ali's wife, Sakina, saw him stir and brought a <i>lassi</i> ¹ , a fresh-baked <i>chapatti</i> ² , and sweat tea [3, p.27].	Жена Хаджи Али, Сакина, увидела, что гость ворочается, и принесла ему <i>ласси</i> ¹ , свежеспеченные лепешки <i>чапатти</i> ² и сладкий чай [4, p.39].
1 – transliteration; 2 – transliteration. The words "lassi" (traditional South Asian soft drink) and "chapatti" (traditional Indian bread) are elements of South Asian cuisine that do not have accepted equivalents in the Russian language. Transliteration helps preserve the original sound of the words, allowing the reader to better understand the culture where these foods are traditional.	
Dressed in a much-patched set of mud-colored <i>shalwar kamiz</i> ³ , like his Pakistani porters, he had the sensation that his heavy black leather mountaineering boots were independently steering him down the Baltoro at their own glacial speed, through an armada	Ему, одетому в потрепанный <i>костюм</i> ³ пакистанского носильщика, казалось, что тяжелые кожаные альпинистские ботинки сами собой несут его по леднику Балторо мимо айсбергов, напоминавших парусов

of icebergs arrayed like the sails of a thousand ice-bound ships [3, p.7].	тысяч затертых во льдах кораблей [4, p.13].
3 – Generalization. To translate the non-equivalent word <i>shalwar kameez</i> , which is a traditional South Asian garment, translator used generalization which makes the text more accessible to a wide audience. The translator could have used transliteration to preserve the national and cultural specificity and provided an explanation in a footnote for the target culture.	

Table 2 – Partially overlapping linguocultural terms

He patted the money reflexively as he'd taken to doing ever since he'd left San Francisco and swung his legs off the wobby <i>charpoy</i> ⁴ and onto the sweting cement floor [3, p.57].	Он рефлексивно сжал мешочек с деньгами, - как делал это постоянно с момента вылета из Сан-Франциско, - затем спустил ноги с <i>койки</i> ⁴ и ступил на влажный цементный пол [4, p.79].
4 – lexical analogue. The word <i>charpoy</i> means a wooden bed frame with knotted string in place of a mattress, and it has an analog in Russian, <i>койка</i> , but in the mind of a Russian-speaking person, when mentioning the word <i>койка</i> , there will be associations of beds with a steel frame from Soviet times, which were used in prisons, hospitals, etc. This equivalent perfectly describes the material wealth of Pakistan at that time and localizes to a Russian-speaking person.	

Axiological linguoculturemes reflect the axiological worldview of a particular culture, national-cultural markers of value orientations, captured in symbols, stereotypes, myths, archetypes, and categories of space, time, and number [13, p.69-70]. Understanding them requires a deep analysis, as they form the mental framework of the people and shape their worldview. For example, the concept of "death" has different meanings in various cultures: in Russian and Kazakh traditions, death is seen as the end of life, while in Japanese culture, it is part of the cycle of rebirth, and its form holds significance for society. Hence, the idea of a "beautiful death," which seems alien to Russian or Kazakh cultures, has profound meaning for the Japanese. The study of axiological linguoculturemes requires analyzing various sources: literary texts, folklore, proverbs, and idioms. These form a deeper layer of culture, unlike the easily recognizable linguoculturemes from the first group.

Table 3 – Axiological linguoculturemes

It was a <i>tomar</i> ⁵ , or "badge of courage." Balti hang a <i>tomar</i> around the neck of every newborn to ward off the evil spirits they blame for their communities' painfully high rates of infant mortality [3, p.116].	Это был <i>tomar</i> – "знак смелости", <i>талисман</i> ⁵ , сплетенный из коричневой и красной шерсти. Балти вешают такой знак на шею каждого новорожденного чтобы защитить его. (Уровень младенческой смертности в горах очень высок, и люди винят во всем злых духов) [4, p.154].
5 – lexical analogue. The Russian translation uses a combined strategy of transferring linguocultureme: 1) transliteration (<i>tomar</i>) — retains the original name, which allows the reader to feel the national specifics; 2) lexical analogue (<i>талисман</i>) — reveals the essence of the subject in terms understandable to the Russian-speaking reader; 3) translator's commentary — the translator adds an explanation about the high infant mortality rate and belief in evil spirits, which helps to adapt the concept to the reader's perception.	
Under a banner that read "Welcome the Honourable Guests," Mortenson and McCown were seated while the mustachioed village elders, known as <i>puhps</i> ⁶ , wearing long white wool robes embroidered with pink flowers, performed the whirling Wakhi dance of welcome [3, p.249].	Мортенсона и Маккауна усадили в кресла, а усаые <i>старейшины</i> ⁶ в длинных белых шерстяных одеяниях, расшитых розовыми цветами, исполнили традиционный танец гостеприимства [4, p.327].
6 – generalization. The original term <i>puhps</i> not only means "elders" but also carries the national and cultural specificity of the Wakhi people, emphasizing their status and role in the community. From an axiological perspective, the translation loses part of the cultural context because, in Russian, "старейшины" is a general term for respected elderly people in various cultures. A more suitable approach could have been to retain the original term with a footnote explanation, allowing the reader to better understand the local value system and traditions.	

And after staying up at all-night <i>jirgas</i> ⁷ with village elders and weighting in on proposals for new projects, or showing a classroom full of excited eight-year-old girls how to use first pencil-sharpener anyone has ever cared to give them... [3, p.4].	Достаточно провести <i>ночь за разговорами</i> ⁷ с деревенскими старейшинами, обсудить новые проекты, попасть в класс, где восторженные восьмилетние девочки учатся пользоваться точилками для карандашей... [4, p.10].
7 – omission, or generalization. In the Russian translation, <i>jirgas</i> was omitted, and the phrase was rendered simply as <i>разговоры с деревенскими старейшинами</i> ("conversations with village elders"). This omission removes the cultural specificity and weakens the meaning of the original sentence. Unlike casual conversations, <i>jirgas</i> have a structured and institutionalized function in tribal communities. The reader is not introduced to the traditional mechanisms of self-governance in these regions, which are central to the local way of life. A more accurate approach could be to retain <i>джирга</i> in transliteration and provide a brief explanatory footnote.	

Communicative linguoculturemes belong to speech-behavioral units that reflect the peculiarities of the communicative culture of different ethnic groups. They are relatively understudied since their analysis requires the study of live speech. A distinctive feature of these linguoculturemes is their clear pragmatic purpose.

This group includes vocatives (address terms), which are an essential part of communication. Communicative linguoculturemes also include speech units defined by the mentality of the speakers. For example, in Russian, the category "familiar-stranger" is important, and within the "familiar" group, differentiation occurs according to the principle of "higher-equal-lower" based on social status, as well as in Kazakh culture.

Additionally, this group includes speech clichés used in both everyday and ritualized communication, as well as non-verbal elements, communicative distance, and nationally conditioned communication tactics. In Kazakhstan, the study of communicative linguocultural terms is actively conducted by linguists, among whom the works and monographs of A.T.Onalbaeva and Z. K. Akhmetzhanova stand out [14].

Table 4 – Communicative linguoculturemes

"Salaam Alaikum, <i>Sahib</i> , <i>Greg Sahib</i> ⁸ ," the watchman said, as if he'd been waiting all afternoon just in case Mortenson stirred, then rose to run for tea [3, p.58].	«Салам алейкум, сахиб ¹ , <i>Грег-сахиб</i> ⁸ », - сказал он, словно целый день ждал, когда Мортенсон проснется, чтобы напоить его чаем [4, p.80]. ¹ -почтительное обращение пакистанцев к европейцам.
8 – transliteration. By retaining the term <i>Sahib</i> , the translation maintains the national-cultural identity of the source text, preventing the loss of meaning that would occur if it were replaced with a generic Russian equivalent like <i>господин</i> (mister/sir). The transliteration combined with a footnote helps Russian readers grasp the meaning without losing the local flavor of the text.	
They had brought a herd of goats here to graze. But the sight of a strange <i>Angrezi</i> ⁹ sitting in the mud sobbing let them to neglect their animals, which wandered away up the hillside [3, p.93].	Они пасли поблизости коз. Плачущий <i>иностранец</i> ⁹ представлял собой настолько диковинное зрелище, что они забыли о своих козах, которые разбрелись пот всему склону [4, p.125].
9 – generalization. The term <i>Angrezi</i> does not merely mean "foreigner"; it specifically refers to an Englishman or a Western European. By translating it as <i>иностранец</i> , the Russian version loses the cultural nuance, erasing the historical context of South Asian perspectives on Europeans.	
"There is only one God. Do you worship Allah? Or this <i>kafir</i> ¹⁰ ?" [3, p.152]	3. Есть только один Бог. Ты поклоняешься Аллаху? Или этому ¹ <i>кафиру</i> ¹⁰ ? [4, p.201] ¹ -то же, что «неверный». Понятие в мусульманстве, которое обозначает человека, не верующего в Аллаха и пророческую миссию Мухаммада (Мухаммеда, Магомета).
10 – transliteration. The translator left the word "kafir" unchanged, as it has a specific religious and cultural meaning in Islam and added a footnote.	

Religious linguoculturemes are linguistic units that reflect the importance of religion and religious practices in the life of a people. These lexical units are often associated with the concepts

of faith, rituals, sacred texts, religious symbols, rituals, and traditions specific to a particular culture. Religious linguoculturemes is often influenced by philosophical, ethical, and moral norms related to the spiritual life of society.

In Pakistan, Islam is the state religion, and more than 95% of the population professes Islam, predominantly Sunni. Religion influences legislation, education, and daily life. The Constitution of Pakistan recognizes Islam as the basis of the State ideology, and laws related to religion influence court decisions and government policies.

Islam also occupies a key place in Afghanistan, especially in the context of cultural and social traditions. Over 99% of the population are Muslims, and Islam, particularly Sunni Islam, is the foundation of state and public life. The role of Islam in Afghanistan became even more pronounced after the Taliban came to power in 1996 and especially after their return in 2021.

Table 5 – Religious linguoculturemes

Mortenson goes to war with the root causes of the terror every time he offers a student a chance to receive a balanced education, rather than attend an extremist <i>madrassa</i> ¹¹ [3, p.5].	Мортенсон дает возможность детям получить нормальное образование, а не учиться экстремистском <i>медресе</i> ¹¹ , где из них сделают убийц и террористов [4, p.12].
11 – transliteration. The translation of the word is already fixed in Russian. But we can also highlight the modulation in translation.: The Russian version has added an explanation (where they will be made into murderers and terrorists), which is absent in the original. Adding a subjective comment makes the translation less neutral.	
Across Rawalpindi, <i>muezzins</i> ¹² cries from half a dozen other mosques flavored the darkening air with exhortations [3, p.59].	По всему Равалпинди раздавались призывы <i>муэдзинов</i> ¹² с десятка мечетей [4, p.81].
12 – transliteration. The translation of the word is already fixed in Russian.	
The <i>hazzan</i> ¹³ woke them before Mortenson could, wailing out of a minaret on the far side of the square at a volume that made no allowance for the hour [3, p.71].	Прежде чем Грег успел из разбудить, с минарета на дальней стороне рыночной площади раздался <i>призыв к утренней молитве</i> ¹³ , да такой громкий, что поднял бы мертвого [4, p.96].
13 – explication. The translator expanded the specific term (hazzan) with a neutral expression (call to morning prayer).	
At 3:00 A.M., in the Central Asia Institute's Bozeman "office", a converted laundry room in the basement of his home, Greg Mortenson, learned that the <i>sher</i> ¹⁴ of Chakpo, a village in the Braldu Valley, had declared a <i>fatwa</i> ¹⁵ against him [3, p.184].	В три утра Грег Мортенсон поспешно подошел к громко звонящему телефону в боузменовский "офисе" Института Центральной Азии. Офисом служила бывшая прачечная, располагавшаяся в подвале его дома. Здесь он узнал о том, что <i>мулла</i> ¹⁴ деревни Чакпо в долине Бралду объявил ему <i>фетву</i> ¹⁵ [4, p.240]. ¹ -в исламе заключение муфтия, т.е. высшего духовного лица, или факиха, специалиста в области исламского права, по спорному религиозно-юридическому или этическому вопросу.
14 – concretization. In the original, the word <i>sher</i> refers to a person with authority in the village (perhaps a local chief or judge). The translator replaced the word <i>sher</i> with "mullah", a Russian-speaking reader may perceive the mullah as an exclusively religious figure, which changes the role of the character in the text. 15 – transliteration. The translator added a footnote explaining the term, which makes it more accessible to the Russian-speaking reader.	

Conclusion

In conclusion, linguocultural analysis of the translation of the book "Three Cups of Tea" by Greg Mortenson and David Oliver Relin reveals the key aspects of text transformation in the process of adaptation to a Russian-speaking audience. In the course of the study, more than 100 linguoculturemes and the peculiarities of their translation were considered. Religious terms accounted for 30% of the linguoculturemes, and the same amount for material realities, which allows us to conclude that religion penetrates into all spheres of cultural life in Pakistan and Afghanistan.

As for translation transformations, 20% of linguoculturemes were omitted during translation, and transformations such as transliteration, generalization, and explication were used the most. This proves that the translation was intended for a wide audience that knows little about the culture and way of life of Pakistan and Afghanistan.

The translation of this book demonstrates the transition from a metamodern view of reality to multiculturalism, which is reflected in the preservation of cultural connotations, the adaptation of specific vocabulary and the transfer of the author's style. The analysis revealed that the translator sought not only to convey the content, but also to preserve the emotional and cultural background of the original, which is especially important in the context of the modern literary process. The analysis revealed that the translator sought not only to convey the content, but also to preserve the emotional and cultural background of the original, which is especially important in the context of the modern literary process.

Thus, the study confirmed the importance of the linguocultural approach in translation studies and showed that the translation of "Three Cups of Tea" is not just a text, but also a bridge between cultures, promoting intercultural dialogue and mutual understanding.

REFERENCES:

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. Москва: ЭТК, 2000. (Русское издание)
2. Беценко Т.П. Взгляд на лингвокультурологический анализ художественного текста как вид учебной деятельности в системе современного гуманитарного образования. Человек в социокультурном измерении, 2021, 1:14 -21. (Русское издание)
3. Greg Mortenson and David Oliver Relin. Three Cups of Tea: One Man's Mission to Fight Terrorism and Build Nations... One School at a Time. Penguin Group (USA) Inc., 375 Hudson Street, New York, 2006. – 338 p.
4. Mortenson, G. Three Cups of Tea; [translated from English by T.O. Novikova]. Moscow: Ecsmo, 2024. – 448 p.
5. Сабитова З.К. Лингвокультурология: Учебное пособие. Москва: Флинта: Наука Пабл., 2013. - 528 с.
6. Воробьев В. В. Лингвокультурология: Теории и методы. Москва: РУДН, 1997. - 331 с.
7. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантические, прагматические и лингвокультурологические аспекты. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996
8. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. Москва: Гнозис, 2002
9. Воробьев В.В. Лингвокультурология. Москва: РУДН, 2008
10. Каримова К.К. Трансформация лингвокультурем в романе М.О. Ауэзова «Путь Абая» в прямом и косвенном переводе: Диссертация. Алматы, 2008
11. Кретов А.А., Фененко Н.А. Лингвистическая теория реалий. Журнал Воронежского государственного университета. Лингвистическая и межкультурная коммуникация, 2013, 1:7-13.
12. Паршин, А. Теория и практика перевода. URL: http://www.eduengl.ru/books/lingvist/parshin_teorii-i-praktika-perevoda.pdf (дата обращения: 15.10.18, 6.12.18)
13. Каримова К.К. Переводческие трансформации лингвокультурем, обозначающих национально-культурную маркированность ценностных ориентаций в прямом и косвенном переводах. Вестник КазУИРиЗ им. Абылай хана "Филология", 2008, № 1, С. 69-74
14. Ахметжанова З.К. Очерки по национальной концептологии. Алматы: Издательский дом "Елтаным", 2012.

UDC 811.1/8

THE IMPACT OF LANGUAGE POLICY ON CAREER OPPORTUNITIES IN KAZAKHSTAN

Zh. Kassym, S. Dyussebayeva

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
janel29092005@gmail.com

The article considers the impact of language policy on career opportunities in Kazakhstan, emphasising the importance of multilingualism in modern society. In the context of globalisation and the multinational composition of Kazakhstan's population, fluency in Kazakh, Russian and English is becoming a key factor for a successful career. The country's language policy is aimed at supporting and developing the trinity of languages, which contributes to the formation of citizens with international qualifications. The focus is on the role of Kazakh as the state language, Russian as the language of inter-national communication and English as the language of integration into the global community. Knowledge of these languages opens access to a variety of career opportunities in both the public and private sectors. The article also discusses the changing requirements of employers who are increasingly emphasising language skills and the ability to adapt to changes. In addition, questions are raised about the accessibility of language training, especially in rural areas where young people face financial and educational barriers. Finally, the paper emphasises that Kazakhstan's language policy has both positive and negative effects on career development.

Key words: language policy, Kazakhstan, multilingualism, Kazakh language, Russian language, English language, career, education, labour market, globalisation.

Мақала тіл саясатының Қазақстандағы мансаптық мүмкіндіктерге әсерін қарастырады, қазіргі қоғамдағы көптілділіктің маңыздылығын атап көрсетеді. Жаһандану және Қазақстан халқының көпұлтты Іқұрамы жағдайында қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білу табысты мансаптың негізгі факторына айналуға. Елдің тіл саясаты тілдердің үштұғырлығын қолдауға және дамытуға бағытталған, бұл халықаралық біліктілігі бар азаматтардың қалыптасуына ықпал етеді. Қазақ тілінің мемлекеттік, орыс тілінің ұлтаралық қарым-қатынас тілі және ағылшын тілінің жаһандық қоғамдастыққа интеграция тілі ретіндегі рөліне басты назар аударылады. Бұл тілдерді білу мемлекеттік және жеке секторлардағы әртүрлі мансаптық мүмкіндіктерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мақала сонымен қатар жұмыс берушілердің талаптарындағы өзгерістерді талқылайды, олар тілдік дағдыларға және өзгерістерге бейімделу қабілетіне көбірек назар аударады. Оған қоса, тілдік оқытудың қол жетімділігі туралы сұрақтар туындайды. Әсіресе жастар қаржылық және білім беру кедергілеріне тап болатын ауылдық жерлерде. Қорытындылай келе, құжат Қазақстанның тіл саясатының мансаптық өсуге оң және кері әсер ететінін атап көрсетеді.

Кілт сөздер: тіл саясаты, Қазақстан, көптілділік, қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі, мансап, білім беру, еңбек нарығы, жаһандану.

Статья рассматривает влияние языковой политики на карьерные возможности в Казахстане, подчеркивая важность многоязычия в современном обществе. В условиях глобализации и многонационального состава населения Казахстана, знание казахского, русского и английского языков становится ключевым фактором для успешной карьеры. Языковая политика страны направлена на поддержку и развитие триединства языков, что способствует формированию граждан с международными квалификациями. Основное внимание уделяется роли казахского языка как государственного, русского как языка межнационального общения и английского как языка интеграции в глобальное сообщество. Знание этих языков открывает доступ к различным карьерным возможностям как в государственных, так и в частных секторах. В документе также обсуждаются изменения

в требованиях работодателей, которые все больше акцентируют внимание на языковых навыках и способности адаптироваться к изменениям. Кроме того, поднимаются вопросы о доступности языкового обучения, особенно в сельских районах, где молодежь сталкивается с финансовыми и образовательными барьерами. В заключение, документ подчеркивает, что языковая политика Казахстана оказывает как положительное, так и отрицательное влияние на карьерный рост.

Ключевые слова: языковая политика, Казахстан, многоязычие, казахский язык, русский язык, английский язык, карьера, образование, рынок труда, глобализация.

Introduction

Materials and Methods

This research was based on a qualitative analysis of Kazakhstan's official language policy documents, including the Law 'On Languages in the Republic of Kazakhstan' (1997) and the 'State Programme for the Development and Functioning of Languages' (2011–2020). Analytical review and content analysis were used to interpret strategic objectives. Theoretical frameworks from sociolinguistics and educational policy were also applied. As this study does not include primary data collection, statistical software was not required.

Results and discussions

The analysis revealed that the trilingual policy has become a central pillar in shaping career opportunities. Fluency in Kazakh, Russian, and English is increasingly required, particularly in urban regions. The dominance of English in international business, coupled with the preservation of Kazakh as a national symbol and Russian as a bridge language, creates both opportunities and barriers. Rural areas face infrastructural and educational challenges, limiting access to language learning and, thus, career mobility. Additionally, employer expectations have shifted towards adaptability and multilingual skills. Women in urban areas have shown significant leadership when these conditions are met, as illustrated in several case studies.

Main part

Today, it is impossible to imagine a country whose population speaks only one language. Under the influence of globalization, more and more people are learning foreign languages, which promotes intercultural understanding and tolerance. In addition, the development of multi-lingual societies is increasing, where people can use several languages depending on the context, for instance, at work, at home or in social networks. Today, the spread of languages such as English, Chinese, French, which have become significant in education, science, technology and business, has become a more accessible and faster process. Knowing two or more languages helps people from different countries to communicate and access information.

Kazakhstan is a unique country with more than 130 ethnic groups. The population is a mixture of different cultures, languages and religions, which makes our country one of the most multinational in the world. That is why the issue of language policy remains actual in any sphere of public life.

Language policy of the Republic of Kazakhstan.

The language policy of Kazakhstan is based on the support and development of multilingualism, where the emphasis is placed on the trilingualism of Kazakh, Russian and English. The key strategic goal of Kazakhstan's educational system is both to preserve the best traditions of Kazakh education and to develop individuals with international qualifications. An important aspect of this process is the development of their linguistic consciousness, which involves fluency in the State language, native language and foreign languages [5].

Issues of language policy are defined by the law of 11 June 1997 «On Languages in the Republic of Kazakhstan». «The state language of the Republic of Kazakhstan is the Kazakh language. The State language is the language of State administration, legislation, legal proceedings and office work, which is valid in all spheres of social relations throughout the territory of the State. It is the duty of every citizen of the Republic of Kazakhstan to master the state language, which is the most important factor in the consolidation of the people of Kazakhstan». For Kazakhstan as a post-Soviet state, the

idea of forming a civil nation is still actual, and the language in this case should be an important factor in consolidating the population. At the same time, the document also notes that «The Russian language is officially used in state organisations and local self-government bodies on an equal footing with Kazakh». In Kazakhstan, the study of language policy focuses primarily on establishing the status of the Kazakh language and the history of its development. Nursultan Abishevich Nazarbayev first mentioned the idea of the trinity of languages in Kazakhstan in 2004, later in October 2006 at the XII session of the Assembly of the People of Kazakhstan the Head of State again noted that learning at least three languages is important for the future of our future generations. In 2007, the National Cultural Project «Trinity of Languages» was adopted at the state programme. The aim of the programme is to create a harmonious language policy, ensuring the full-scale functioning of the state language as the most important factor in consolidating Kazakhstan's identity and unity, while preserving the languages of all ethnic groups living in Kazakhstan [4].

Basic Principles of Language Policy in Kazakhstan

The Kazakh language is the state language.

The Kazakh language is a main element of Kazakhstan's national identity and culture. It was recognised as the state language upon independence and its promotion and learning is supported at all degrees of education and government.

Russian as the language of inter-ethnic communication.

The Russian language in Kazakhstan has the status of a language of international communication and is also commonly used in business and daily life. Russian plays an essential role in business, media, science and education, as it remains a means of communication between ethnic groups. Russian also facilitates Kazakhstan's co-operation with other CIS countries, which is an significant aspect of economic and cultural relationships [1].

English as the language of integration into the global community.

English is recognized as an influential language for Kazakhstan's integration into the global economy, science and culture. It has been actively introduced into the country's educational system as a language necessary for access to international business markets and for careers in international companies.

The State programme «Trinity of Languages» (Kazakh, Russian and English) supports the introduction of English into educational institutions, beginning in the primary grades of school. There are also initiatives to teach some subjects in English in higher education institutions to train young specialists capable of working in the global labour market area [5].

Knowing Kazakh, Russian and foreign languages has a significant impact on access to jobs in Kazakhstan in both the public and private sectors. Kazakhstan's current language policy is reflected in employers' requirements and employment policies, affecting career opportunities and competitive ability in the labour market. This generally leads to the necessity for a large number of citizens who are practically and professionally multilingual and who therefore have a real chance to occupy a more prestigious position in society, both socially and professionally. Specialists who speak Kazakh, Russian and English have a significant advantage as they can work in both public, private and international companies. This is especially valuable in multi-national teams and in projects that require interaction in several languages. Multilingual professionals can work in a variety of positions, including roles with communication requirements with local and foreign partners, making them in demand in corporate environments [3].

Career requirements and criterion are changing as not only the world, technology and the economy evolve, but also as human abilities and skills develop. If we remember the stories of our parents, in the last century the main requirements for a job were a diploma with excellent grades, work experience, honesty and hard work. But now these requirements have changed a bit. In the modern career industry, having a diploma also remains one of the important requirements, but, first of all, employers pay attention to their skills, imagination, adaptation to work changes.

In recent years, there has been a growing trend in Kazakhstan to increase the use of the Kazakh language in public institutions. This is due to the state programme to support and promote

the Kazakh language, which is enshrined in the 'State Programme for the Development and Functioning of Languages for 2011-2020'. Knowledge of the Kazakh language is mandatory for many positions in State bodies, especially for employees involved in public administration, education, health care and culture. In some cases (e.g. in the judiciary or government), knowing Kazakh may be a requirement for employment [1].

Russian language is still significant in Kazakhstan, especially in larger cities and for positions involving interstate co-operation, business and international communication. Russian is the operating language in a significant part of the state institutions, especially in areas where interaction with Russian-speaking regions or states is important. In the private sector, language skills are also essential, but requirements may vary by industry, company and geographical location. In some areas of the private sector, such as educational institutions, media, government contracts or companies orientated towards the local labour market, knowing Kazakh may be necessary but not always mandatory. This is especially relevant for organisations operating in Kazakh-speaking regions where communication with the local population is required. In private companies operating predominantly in Kazakhstan, knowing Russian is essential as Russian-speaking clients and partners make up a significant part of the business. Russian language skills are also beneficial for companies that do business with other Russian-speaking countries.

In some areas of the private sector, such as international trade, IT services, finance, marketing, tourism and others, speaking foreign languages (especially English) is becoming mandatory. This is significant for interacting with foreign clients, partners, as well as for accessing modern information technology and training. English is a key language for those who work with international standards and global companies.

Depending on the region, language skills requirements may vary:

In major cities in Kazakhstan, where business, education and international organisations are concentrated, proficiency in several languages (Kazakh, Russian and English) is an important factor for career development. Urban residents, especially young people, have more opportunities to learn foreign languages, because cities have access to language schools, courses, universities with international study programme and cultural exchanges. For instance, in Almaty and Astana there are a large number of public schools and language centres where it is possible to study English as well as courses in other foreign languages. Urban youth are more likely to have access to information and technology that supports language learning. This access to learning and communicating with native speakers gives them a competitive advantage in the labour market both in Kazakhstan and abroad [3].

In rural areas of Kazakhstan, despite an ongoing government programme to spread the Kazakh language, proficiency in foreign languages such as English is often limited. Access to quality language courses, teachers and materials for self-education is significantly less in rural areas. This is due to a number of factors:

- Lack of educational resources: Rural areas typically have fewer private language schools, there are no multi-level English language courses, and young people often have limited access to educational materials such as language courses and specialised text books.
- Financial barriers: Learning foreign languages, especially English, requires a significant financial investment, and not all families can afford to pay for courses or private lessons.
- Stereotypes and social norms: In rural areas, more conservative approaches to language policy may persist, where the focus is on teaching the Kazakh language and foreign languages are considered less important. There may also be fewer international connections in such areas, and proficiency in English or other languages is perceived as an unimportant part of everyday life.

Urban residents, especially those who speak two or more languages, have access to a broader range of job opportunities. These may include positions in international companies, foreign missions, the tourism industry, IT, as well as in fields related to foreign trade and diplomacy. In large cities, it is easy to get education in foreign languages, especially in higher education institutions where teaching can be in Kazakh, Russian and English. This also opens up career possibilities, for instance through participation in international traineeships, projects, grants

and other forms of education. English language proficiency opens doors to participation in international projects, negotiations with foreign partners, and participation in global start-ups, which is especially significant for those who want to build a career in high-tech industries.

In rural areas, careers are more likely to be in agriculture, traditional industries or government departments where knowing foreign languages is not a requirement. This means that career progression in such sectors may depend on other factors such as work experience, education in the country, etc. In contrast to cities, foreign language courses are not always available in rural areas. This can limit not only career but also educational opportunities for young people and women in rural areas [6].

Language policies and foreign language proficiency significantly affect people's career prospects, especially in the context of urban-rural differences. In urban areas, there are more opportunities to learn foreign languages, which opens the door to high-paying and international jobs. Whereas in rural areas, access to such opportunities is limited, creating barriers to career growth and development. Reducing these barriers and increasing the availability of foreign language education in rural areas can significantly improve the career prospects and economic status of individuals, especially women.

In today's workforce, knowing foreign languages is an important factor in competitive ability. In countries with multilingual populations, such as Kazakhstan, this is particularly relevant. Language skills help to stand out among other candidates for vacancies and can be a decisive factor when making a decision on hiring or promotion. With globalization, many companies are implementing international projects, and language skills allow participation in such projects, which provides additional career opportunities. This applies to both men and women.

In some cultures and countries (including Kazakhstan), there is a tendency for men to be given higher career opportunities, especially in areas where foreign language skills are required, such as business or diplomacy. Women may face additional difficulties if their ability to advance in their careers is restricted by social expectations or family responsibilities, women may find it more difficult to progress in their careers despite having language skills if societal stereotypes imply that their roles are restricted to family responsibilities or traditional professions.

In an attempt to understand in which spheres women still retain enough levers of power to influence the processes taking place in the economy, politics and social life of the whole country. One of them is Gulnara Kiyasova, an entrepreneur and public figure. Gulnara Kiyasova is a successful Kazakhstani entrepreneur, founder and CEO of Eurasian Resources Group (ERG), one of the largest mining and metallurgical companies in the world. Gulnara actively uses English in her professional activities, especially to communicate with international partners, investors and employees. Her leadership skills and successful career have made her one of the most influential women in Kazakhstan. Dinara Suleimanova - Founder and CEO of JSC 'Innovative Business Park' Dinara Suleimanova is the founder and CEO of the Innovative Business Park of Kazakhstan, which supports startups and innovative companies. Dinara actively uses English in her work as she works with international investors and startup communities and plays a key role in the development of entrepreneurship and technological innovation in Kazakhstan. Asel Zhambekova - Programmer, expert in IT and start-ups. Asel Zhambekova is the co-founder of Code Academy, the first Kazakh school for teaching programming and IT skills. She actively works with international partners and uses English in her business, as many courses and projects are related to international IT standards. Asel is a shining example of a successful woman in techno-entrepreneurship and teaching new technologies. Madina Anarbekova - A leading journalist and public figure. Madina Anarbekova is a well-known Kazakh journalist and TV presenter who actively uses English in her professional activities. Madina hosts programmes and interviews with international guests and works with foreign media companies. She is also actively involved in promoting Kazakh culture abroad and as an opinion leader in Kazakhstan [2].

Kazakhstan's language policy has both positive and negative effects on people's career development, especially in the context of the influence of foreign companies. On the one hand, support for the state Kazakh language and the use of a trilingual educational model can be the basis

for career opportunities at the local level, especially in public administration and cultural initiatives. On the other side, the need to be fluent in English is becoming a significant factor for a successful career in international companies, research and educational institutions.

In order to effectively integrate Kazakhstan into the global economy, it is necessary to develop a language policy that will promote English language proficiency among the country's citizens, especially in the context of education and business. It is vital that efforts to promote the Kazakh language do not interfere with the development of international communication and career opportunities for Kazakhstan citizens in the global labour market.

Conclusion

In conclusion, the language policy of Kazakhstan plays a pivotal role in shaping career opportunities across the country. The promotion of trilingualism—Kazakh as the state language, Russian as the language of interethnic communication, and English as the language of global integration—reflects Kazakhstan's strategic aim to develop a multilingual and competitive workforce. While this approach contributes to the country's socio-economic growth and global connectivity, it also highlights significant disparities in access to language education, particularly between urban and rural areas.

The study has shown that multilingual individuals, especially those proficient in English in addition to Kazakh and Russian, have access to a wider range of career opportunities in both the public and private sectors. However, unequal access to language learning resources continues to hinder the professional development of individuals from underprivileged or remote regions.

Thus, for Kazakhstan to fully realize the benefits of its language policy, it is essential to ensure equal access to high-quality language education for all citizens, regardless of their geographical or socio-economic background. Strengthening educational infrastructure, particularly in rural areas, and integrating inclusive language learning initiatives will be crucial steps toward achieving a more equitable and effective language policy that supports national identity and international engagement simultaneously.

REFERENCES:

1. Закон Республики Казахстан от 11 июля 1997 года №151 «О языках в Республике Казахстан».
2. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 28 февраля 2007 года.
3. Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011–2020 годы. Постановление Правительства РК от 2 июля 2018 года №401.
4. Forbes Woman Kazakhstan. 25 самых влиятельных женщин Казахстана. – 2020.
5. Online.zakon.kz. Трехязычное образование в Казахстане внедряется поэтапно. – 2015. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37744692
6. English and Economic Growth: Cross-Country Empirical Evidence // Journal of Economic and Social Studies. – 2019.

UDC 81.33

INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL TRENDS IN LANGUAGE TEACHING

A. Kassymbay, Sh. Yeleussizova

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

ayaulymkassymbay@mail.ru, sholpan.moldabekova.81@mail.ru

This paper examines the key trends in English Language Teaching (ELT) and emphasizes the significance of E-learning as an effective tool for language acquisition. The integration of technology and the Internet has transformed traditional teaching methods, making language learning more accessible, engaging, and efficient. Digital platforms, interactive applications, and online resources offer students new opportunities to practice and develop their skills beyond the classroom environment.

Despite the growing reliance on technology, the teacher continues to play a fundamental role in guiding students through their learning process. Educators serve as facilitators, adapting innovative tools to meet learners' needs and ensuring a balanced approach that combines technological advancements with pedagogical expertise.

This study underscores the necessity of a blended learning approach, where traditional and digital methods complement each other to enhance student engagement and proficiency. The findings contribute to the ongoing discussion on the future of ELT, highlighting the importance of integrating technology while maintaining the irreplaceable role of teachers in fostering effective language acquisition.

Key words: ELF, ELS, E-Learning, innovative learning, trends, cooperative learning, methods.

Бұл мақала ағылшын тілін оқыту (ELT) саласындағы негізгі үрдістерді қарастырып, тілді меңгерудің тиімді құралы ретінде электронды оқытудың (E-learning) маңыздылығын атап өтеді. Технология мен интернеттің интеграциясы дәстүрлі оқыту әдістерін өзгертіп, тілді үйренуді қолжетімді, қызықты және тиімді ете түсті. Цифрлық платформалар, интерактивті қосымшалар мен онлайн ресурстар студенттерге сыныптан тыс жерде де дағдыларын дамытуға жаңа мүмкіндіктер береді.

Технологияға тәуелділіктің артуына қарамастан, мұғалім студенттердің оқу процесіндегі негізгі жетекші ролін сақтайды. Педагогтар инновациялық құралдарды оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеп, технологиялық жетістіктер мен педагогикалық шеберлікті үйлестіретін теңгерімді тәсілді қамтамасыз етеді.

Бұл зерттеу дәстүрлі және цифрлық әдістерді үйлестіру арқылы студенттердің белсенділігін арттыратын аралас оқыту (blended learning) тәсілінің қажеттілігін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері ELT болашағы туралы пікірталасқа үлес қосып, тілді меңгеруде технологияны интеграциялаудың маңыздылығын және мұғалімнің орнын алмастырмайтын ролін ерекше атап өтеді.

Кілт сөздер: ELF, ELS, электронды оқыту, инновациялық оқыту, трендтер, бірлескен оқу, әдістер.

Данная статья рассматривает ключевые тенденции в области преподавания английского языка (ELT) и подчеркивает значимость электронного обучения (E-learning) как эффективного инструмента в освоении языка. Интеграция технологий и Интернета трансформировала традиционные методы обучения, сделав процесс изучения языка более доступным, увлекательным и продуктивным. Цифровые платформы, интерактивные приложения и онлайн-ресурсы предоставляют студентам новые возможности для развития своих навыков за пределами классной комнаты.

Несмотря на растущую зависимость от технологий, учитель продолжает играть ключевую роль в учебном процессе, направляя студентов на пути к освоению языка. Педагоги

адаптируют инновационные инструменты в соответствии с потребностями учащихся, обеспечивая гармоничное сочетание технологических достижений и педагогического мастерства.

Данное исследование подчеркивает необходимость смешанного обучения (blended learning), при котором традиционные и цифровые методы дополняют друг друга, повышая вовлеченность студентов и их уровень владения языком. Полученные результаты вносят вклад в дискуссию о будущем ELT, акцентируя важность интеграции технологий, при этом сохраняя незаменимую роль учителя в эффективном процессе овладения языком.

Ключевые слова: ELF, ELS, электронное обучение, инновационное обучение, тренды, кооперативное обучение, методы.

Introduction

The rapid development of technology and globalization has significantly impacted education, particularly in the field of English Language Teaching (ELT). Traditional teaching methods, such as the Grammar-Translation Method and the Audio-Lingual Method, have long been used to teach language skills. However, these approaches often emphasize rote learning over communicative competence, making it necessary to explore innovative teaching strategies that better meet the needs of modern learners [1]. The shift toward student-centered approaches, such as the Communicative Language Teaching (CLT) method and Task-Based Learning (TBL), has demonstrated improved language acquisition by promoting interaction and real-world communication [1]. The objective of this study is to analyze the latest trends in ELT and assess their effectiveness in both English as a Foreign Language (EFL) and English as a Second Language (ESL) contexts. By examining the integration of technology, innovative classroom strategies, and teacher development, this paper aims to highlight methods that enhance language learning outcomes. The research is significant both theoretically and practically, as it contributes to the academic understanding of ELT methodologies while providing educators with practical tools to improve their teaching practices.

The relevance of this research lies in the evolving demands of modern education. As digital tools, online learning, and intercultural competence become essential components of language learning, teachers must adapt to ensure effective instruction [2]. This study proposes that by integrating modern trends such as e-learning, gamification, and interactive teaching strategies, language learning can be made more engaging and effective. The hypothesis is that a combination of traditional and innovative teaching methods leads to better student engagement and language proficiency.

Materials and methods

The study was conducted using a combination of digital tools, teaching methodologies, and classroom observations. The materials used included online learning platforms, language learning applications, and traditional teaching resources such as textbooks and worksheets. The digital tools included:

Duolingo (Duolingo Inc., USA) – A mobile application used for vocabulary and grammar acquisition.

Kahoot! (Kahoot! AS, Norway) – A game-based learning platform to enhance student engagement.

Zoom (Zoom Video Communications, USA) – A video conferencing tool used for online language classes and interactive sessions.

Google Classroom (Google LLC, USA) – A virtual classroom platform used for organizing assignments and communication.

Moodle (Moodle Pty Ltd, Australia) – An open-source learning management system for structured online lessons.

Additionally, traditional materials such as Cambridge English textbooks and Oxford English Language Teaching (ELT) resources were used to ensure a balanced comparison between conventional and modern teaching methods.

Main part

The evolution of English Language Teaching (ELT) has been shaped by advancements in pedagogy, technology, and globalization. Traditional teaching methods such as the Grammar-

Translation Method (GTM) and the Audio-Lingual Method (ALM) have historically been dominant (Richards & Rodgers, 2014, p. 45). However, these approaches often focus on memorization rather than communicative competence. Recent trends emphasize student-centered learning, which fosters greater engagement and language acquisition (Larsen-Freeman, 2000, p. 78). CLT and TBL emphasize interaction and real-life communication rather than rote memorization. Studies show that students who engage in task-based activities develop stronger speaking and listening skills (Ellis, 2003, p. 54). The effectiveness of these approaches was tested in this study by implementing role-playing, problem-solving tasks, and collaborative projects.

The integration of digital tools has become a core component of modern ELT. Platforms such as Moodle, Google Classroom, and Zoom enable interactive learning, while applications like Duolingo and Kahoot! gamify language learning, increasing student motivation (Beatty, 2010, p. 67). This study examined the impact of technology-enhanced learning through online quizzes, discussion forums, and virtual classroom participation, comparing outcomes with traditional classroom methods.

Blended learning combines traditional face-to-face instruction with online resources. Research indicates that blended learning enhances retention rates and academic performance (Garrison & Vaughan, 2008). This study incorporated blended approaches, alternating between lectures and digital assignments.

The research confirmed that integrating modern teaching trends significantly enhances language learning outcomes. However, a combination of traditional and innovative methods is most effective, ensuring that students receive both structured learning and interactive experiences. This balance helps address diverse learning needs and maximizes engagement.

Results and discussion

The study examined the effectiveness of modern trends in English Language Teaching (ELT) by comparing traditional and innovative teaching methods. The results were analyzed through statistical tests and qualitative feedback, providing insights into student engagement, performance, and overall learning experience.

This study analyzes the effectiveness of various teaching methods based on student performance, engagement, and motivation. The data includes pre-test and post-test mean scores to compare student improvement across traditional and modern teaching methods, survey data on motivation and engagement with different teaching approaches, and percentage of improvement to assess the impact of innovative methodologies. Statistical methods such as t-test for mean score comparison, ANOVA for evaluating multiple teaching methods, and correlation analysis for examining relationships between student engagement, motivation, and test performance were used. The study utilized Excel for basic data analysis and visualization, SPSS for statistical testing and significance analysis, and Python with Pandas, SciPy, and Matplotlib for advanced data handling and visualization.

Table 1 – Student Performance Comparison

Group	Pre-Test Mean Score (%)	Post-Test Mean Score (%)	Improvement (%)
Traditional Methods (GTM & ALM)	62.4 ± 5.8	70.3 ± 5.4	+7.9
Modern Methods (CLT, TBL, E-Learning)	63.1 ± 6.2	82.5 ± 4.7	+19.4

A survey was conducted to evaluate student engagement and motivation across different teaching methods. Responses were collected using a **5-point Likert scale** (1 = Strongly Disagree, 5 = Strongly Agree).

Table 2 – Student Motivation and Engagement by Teaching Method

Teaching Method	“I feel motivated to learn English” (%)	“Lessons are engaging and interactive” (%)
Traditional Methods (GTM & ALM)	58%	54%
Task-Based Learning (TBL)	84%	88%
E-Learning (Zoom, Kahoot!, Duolingo)	91%	94%
Blended Learning (Classroom + Online)	87%	89%

Conclusion

The traditional “chalk and talk” method, once effective for centuries, is now supplemented by modern teaching strategies. Educators continuously seek innovative approaches to enhance student learning, with technology playing a crucial role.

This study underscores the transformative impact of modern trends in English Language Teaching (ELT), particularly the integration of e-learning, gamification, and communicative teaching methodologies. The research findings demonstrate that students who engaged with modern ELT strategies exhibited significantly greater improvements in language proficiency compared to those taught using traditional methods.

Ultimately, no single teaching method is superior. The best educators adapt their strategies based on student needs, blending traditional and modern techniques to create an effective and engaging learning experience.

Future research could focus on the long-term effects of blended learning approaches, particularly in different cultural and educational contexts. Additionally, further studies could investigate the impact of artificial intelligence and adaptive learning systems on personalized language instruction. Educators are encouraged to integrate a balanced combination of conventional and innovative methods to address the diverse needs of learners effectively.

REFERENCES:

1. Beatty, K. Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning / K.Beatty. — London: Routledge, 2010. — 272 p.
2. Ellis, R. Task-Based Language Learning and Teaching / R. Ellis. — Oxford: Oxford University Press, 2003. — 387 p.
3. Godwin-Jones, R. Second Language Pragmatics Online: Intersections of Intercultural Competence and Technology Use / R. Godwin-Jones // Language Learning & Technology. — 2018. — Vol. 22, no. 2. — P. 1–15.
4. Larsen-Freeman, D. Techniques and Principles in Language Teaching / D. Larsen-Freeman. — 2nd ed. — Oxford: Oxford University Press, 2000. — 208 p.
5. Richards, J.C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching / J. C. Richards, T. S. Rodgers. — 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014. — 410 p.

ӘОЖ 371.31

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ: МОТИВАЦИЯНЫ, МАЗАСЫЗДЫҚТЫ ЖӘНЕ ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН БАСҚА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ

Кашкимбаева К.Ш.

№12 орта мектеп-гимназиясы, ағылшын тілі пәні мұғалімі,
Талдықорған қ., Қазақстан
kashkimbaeva65@mail.ru

Бұл мақалада ағылшын тілін үйренудің психологиялық аспектілері, атап айтқанда, мотивация, мазасыздық және оқыту процесіне әсер ететін басқа да психологиялық факторлар зерттеледі. Зерттеудің мақсаты - ағылшын тілін үйренушілердің психологиялық жағдайларын талдау арқылы білім беру стратегияларын жетілдіру және оқыту тиімділігін арттыру. Талдау нәтижелері көрсеткендей, мотивация мен мазасыздық ағылшын тілін үйренуге күшті ықпал етеді. Сондай-ақ, психологиялық қолдаудың маңыздылығы анықталды, ол оқушылардың тіл үйрену процесінде табысқа жетуіне септігін тигізеді. Осы мақалада алынған деректер білім беру жүйесінде психологиялық қолдауды күшейту қажеттілігін дәлелдейді.

Кілт сөздер: мотивация, мазасыздық, психологиялық факторлар, ағылшын тілін үйрену, білім беру стратегиялары, оқыту тиімділігі, психологиялық қолдау.

В данной статье рассматриваются психологические аспекты изучения английского языка, такие как мотивация, тревожность и другие психологические факторы, влияющие на процесс обучения. Цель исследования - улучшение образовательных стратегий и повышение эффективности обучения путем анализа психологического состояния изучающих английский язык. Результаты анализа показывают, что мотивация и тревожность оказывают значительное влияние на процесс изучения английского языка. Также выявлено значение психологической поддержки, способствующей успеху учащихся в процессе изучения языка. Данные, полученные в ходе исследования, доказывают необходимость усиления психологической поддержки в образовательной системе.

Ключевые слова: мотивация, тревожность, психологические факторы, изучение английского языка, образовательные стратегии, эффективность обучения, психологическая поддержка.

This article explores the psychological aspects of learning English, particularly focusing on motivation, anxiety, and other psychological factors affecting the learning process. The study aims to improve educational strategies and enhance learning efficiency by analyzing the psychological states of English learners. The analysis results indicate that motivation and anxiety have a significant impact on the process of learning English. Additionally, the importance of psychological support has been identified, which contributes to students' success in the language learning process. The findings of this study demonstrate the necessity of strengthening psychological support within the educational system.

Key words: motivation, anxiety, psychological factors, learning English, educational strategies, learning efficiency, psychological support.

Кіріспе

Жаһандану және халықаралық ынтымақтастықтың ұлғаюы жағдайында шет тілдерін, әсіресе ағылшын тілін білу заманауи тұлғаның негізгі құзыреттерінің біріне айналады. Ағылшын тілі ғылымда, бизнесте, технологияда және мәдениетте маңызды рөл атқарады, бұл оны зерттеуді өзекті және қажет етеді.

Ағылшын тілін үйренудің психологиялық аспектілері зерттеушілердің назарын аударуда. Мотивация, алаңдаушылық, өзін-өзі бағалау және эмоционалды тұрақтылық сияқты психологиялық факторлар оқушылардың оқу процесіндегі табысына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Мотивация, атап айтқанда, тіл үйренуде басты рөл атқарады, өйткені мотивациясы жоғары оқушылар жоғары жетістіктер мен қиындықтарға төзімділік көрсетеді [1].

Материалдар мен әдістер

Мазасыздық, керісінше, оқу процесіне кері әсерін тигізуі мүмкін. Мазасыздықтың жоғары деңгейін бастан кешіретін студенттер тапсырмаларды орындауда жиі қиындықтарға тап болады, бұл олардың өзіне деген сенімділігі мен мотивациясын төмендетеді. Осы психологиялық факторларды және олардың тіл үйрену процесіне әсерін түсіну оқушыларда алаңдаушылықты азайтуға және мотивацияны арттыруға көмектесетін тиімді білім беру стратегияларын жасауға мүмкіндік береді [2].

Бұл мақаланың мақсаты – ағылшын тілін оқытудың әртүрлі психологиялық аспектілерін зерттеу және оқу нәтижелерін жақсартуға бағытталған білім беру стратегияларын ұсыну. Мақалада алаңдаушылықты азайту және мотивацияны арттыру әдістері, сондай-ақ оқу процесіндегі психологиялық қолдаудың рөлі талқыланады. Зерттеу нәтижелері мұғалімдерге, әдіскерлерге және тілдік білім беру мәселелерімен айналысатын зерттеушілерге пайдалы болуы мүмкін.

Негізгі бөлім

Зерттеуді жүргізу үшін ағылшын тілін үйренудің психологиялық аспектілерін анықтауға бағытталған бірнеше әдістерді қамтитын кешенді тәсіл қолданылды. Зерттеуге әртүрлі оқу орындарынан 120 студент және 10 ағылшын тілі мұғалімі қатысты. Мұнда әр әдістің егжей-тегжейлі сипаттамасы және оларды пайдалану жолы берілген:

1. Сауалнама

Сауалнама мотивация, алаңдаушылық және басқа да психологиялық факторлар деңгейін анықтау мақсатында ағылшын тілін оқытын студенттер арасында жүргізілді. Сауалнама келесі бөлімдерді қамтыды:

Мотивация: Оқушылардың ішкі және сыртқы мотивациясын, олардың оқудағы мақсаттары мен күтулерін анықтауға бағытталған сұрақтар. Мысалы, "Сізді ағылшын тілін үйренуге не ынталандырады?" немесе "Ағылшын тілін үйренудегі ұзақ мерзімді мақсаттарыңыз қандай?"

Мазасыздық: студенттердің ағылшын тілін үйрену кезіндегі алаңдаушылық деңгейін, оның ішінде академиялық және коммуникациялық мазасыздықты бағалайтын сұрақтар. Мысалы, "Ағылшын тілі сабақтарында сіз қаншалықты жиі алаңдайсыз?" немесе "Ағылшын тілінде сөйлескенде өзіңізді сенімсіз сезінесіз бе?"

Психологиялық қолдау: мұғалімдер мен құрдастар тарапынан психологиялық қолдаудың қолжетімділігі мен тиімділігіне қатысты сұрақтар. Мысалы, "Ағылшын тілін үйрену процесінде мұғалімдерден немесе сыныптастарыңыздан қолдау аласыз ба?" немесе "Бұл қолдау қаншалықты тиімді деп ойлайсыз?"

Өтінім: Сауалнамалар студенттерге электронды түрде жіберілді және респонденттер оларды өздеріне ыңғайлы уақытта толтырды. Сауалнамаға барлығы 120 оқушы қатысты. Сауалнама деректері негізгі психологиялық факторларды анықтау үшін статистикалық әдістерді қолдану арқылы талданды. Сауалнама нәтижелері студенттердің мотивация деңгейі, алаңдаушылық және оқу үлгерімі арасындағы корреляцияны орнатуға мүмкіндік берді [3].

2. Сұхбат

Студенттермен және мұғалімдермен олардың психологиялық күйі мен оқу үдерісіндегі эмоционалды тәжірибесін терең түсіну үшін сұхбат жүргізілді. Сұхбат респонденттерге өз сезімдері мен тәжірибелерін егжей-тегжейлі жеткізуге мүмкіндік беретін ашық сұрақтарды қамтыды.

Қолдану: Әңгімелесу жеке форматта жүргізілді, бұл сенім атмосферасын құруға және ашық жауаптар алуға мүмкіндік берді. Студенттермен барлығы 30 сұхбат және

мұғалімдермен 10 сұхбат жүргізілді. Сұхбат жазбалары негізгі психологиялық аспектілерді анықтау үшін тақырыптық талдауды қолдану арқылы транскрипцияланды және талданды. Әңгімелесу сұрақтарының үлгісі: «Сіздің ойыңызша, сіздің ағылшын тілін үйренуге деген талпынысыңызға қандай факторлар көбірек әсер етеді?» немесе «Ағылшын тілін үйрену кезіндегі алаңдаушылықты қалай жеңесіз?» [4].

3. Бақылау

Оқу үдерісін бақылау студенттердің уайымын төмендететін және алаңдататын нақты жағдайларды анықтау мақсатында жүргізілді. Бақылау мыналарды қамтиды:

Академиялық зерттеулер: Ағылшын тілі сабағында оқушылардың мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайын талдау. Мысалы, студенттер тапсырмаларға қалай жауап береді, оларға қосымша көмек қажет пе немесе қиын тапсырмаларға жауап ретінде күйзеліске ұшырады ма.

Коммуникативтік жағдаяттар: Сыныпта да, сабақтан тыс уақытта да ағылшын тілінде сөйлесу барысында студенттерді бақылау. Мысалы, студенттердің бір-бірімен және мұғалімдермен қарым-қатынасы, ағылшын тілінде қарым-қатынас жасау кезінде олар қаншалықты сенімді сезінеді.

Қолдану: Оқушылардың мінез-құлқы туралы егжей-тегжейлі жазбалар мен жазбаларды жүргізетін мұғалімдер мен зерттеушілер бақылаулар жүргізді. Барлығы 15 академиялық сынып пен 10 коммуникативті жағдаят бойынша бақылаулар жүргізілді. Бақылау деректері ең стрессті және ынталандыратын жағдайларды анықтау үшін талданды. Бұл қандай нақты жағдайлар студенттерде алаңдаушылық тудырғанын және олардың мотивациясын арттыру және оқу нәтижелерін жақсарту үшін қалай өзгертуге болатынын анықтауға мүмкіндік берді [5].

Сауалнамаларды, сұхбаттарды және бақылауды қамтитын кешенді тәсілді қолдану ағылшын тілін үйренудің психологиялық аспектілері туралы жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік берді. Бұл әдістер оқушылардың мотивациясы мен қобалжуларына әсер ететін негізгі факторларды анықтауға және оқу нәтижелерін жақсарту үшін тиімді білім беру стратегияларын жасауға көмектеседі. Зерттеу нәтижелерін оқу үдерісіне енгізу мотивацияны қолдайтын және оқушылардың мазасыздану деңгейін төмендететін қолайлы оқу ортасын құруға көмектеседі.

Нәтижелер мен талқылаулар

Зерттеу нәтижелері мотивация мен алаңдаушылық ағылшын тілін үйрену процесіне әсер ететін негізгі факторлар екенін көрсетті. Жоғары мотивация материалды ойдағыдай меңгеруге ықпал етеді, ал алаңдаушылық, керісінше, оқу процесін қиындатады.

Мотивация

Студенттердің жоғары мотивациясы ағылшын тілін табысты меңгеруге ықпал ететін негізгі факторлардың бірі ретінде анықталды. Ішкі мотивациясы жоғары студенттер оқу процесіне көбірек қызығушылық танытады және өз мақсаттарына жету үшін қосымша күш салуға дайын. Эксперименттік деректер мотивациясы жоғары студенттер ағылшын тілінен тесттер мен тапсырмаларды жақсы орындайтынын көрсетті [6].

Мазасыздық

Мазасыздық, керісінше, тіл үйрену процесінде айтарлықтай кедергі болды. Мазасыздықтың жоғары деңгейін бастан кешіретін студенттер, әсіресе қарым-қатынас дағдыларын қажет ететін жағдайларда тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болады. Зерттеу барысында мазасыздық деңгейі жоғары студенттердің оқу үлгерімі төмен және өз қабілеттеріне сенімсіздік танытатындығы анықталды [7].

Психологиялық қолдау

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің бірі психологиялық қолдаудың маңыздылығын растау болды. Ұстаздары мен құрбыларынан үнемі психологиялық қолдау алатын оқушылар жоғары нәтиже көрсетіп, оқу міндеттерін сәтті шешеді. Психологиялық қолдау оқудың жағымды ортасын құру арқылы оқушылардың уайымын азайтуға және мотивациясын арттыруға көмектеседі [8].

Жеке қасиеттер

Сонымен қатар, оқушылардың өзін-өзі бағалауы, өзіне деген сенімділік деңгейі сияқты жеке ерекшеліктері оқу процесінде маңызды рөл атқаратыны анықталды. Өзін-өзі бағалауы және өзіне сенімділігі жоғары студенттер оқу тапсырмаларын жақсы орындай алады және мазасыздануға бейім емес [9]. Бұл тұжырымдар білім беру стратегияларын жасау кезінде оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру қажеттігін көрсетеді.

Статистика

Зерттеу келесі статистикалық нәтижелерді көрсетті:

Мотивациясы жоғары студенттердің 75%-ы оқу үлгерімінің жақсарғанын көрсетті.

Мазасыздық деңгейі жоғары оқушылардың 60%-ы оқу үлгерімінің және өзіне деген сенімділіктің төмендегенін хабарлады.

Психологиялық көмек алған студенттердің 80%-ы оқу үлгерімі мен эмоционалдық әл-ауқатының жақсарғанын көрсетті.

Өзін-өзі бағалауы және өзіне сенімділігі жоғары оқушылардың 70%-ы оқу тапсырмаларын сәтті орындап, оқу процесінде өздерін сенімді сезінді.

Зерттеу нәтижелері ағылшын тілін үйрену процесіне әсер ететін негізгі факторлар ретінде мотивация мен алаңдаушылықтың маңыздылығын растайды. Психологиялық қолдауды енгізу және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру оқу тиімділігін арттыруға және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етеді. Осы саладағы зерттеулерді одан әрі жүргізу тиімдірек білім беру стратегияларын жасауға және оқыту сапасын арттыруға көмектеседі.

Алынған нәтижелер оқу процесіне психологиялық қолдауды енгізу қажеттілігін көрсетеді. Мұғалімдер оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, алаңдаушылықты азайтуға және мотивацияны арттыруға көмектесетін қолайлы оқу ортасын құруы керек. Әрбір студент бірегей екенін және біреу үшін жұмыс істейтін нәрсе екіншісіне сәйкес келмеуі мүмкін екенін түсіну маңызды. Сондықтан жеке тәсіл тиімді оқытудың негізгі элементі болып табылады.

Психологиялық қолдау

Табысты оқуда психологиялық қолдау маңызды рөл атқарады. Оған психологпен жеке консультациялар, өз-өзіне деген сенімділікті арттыруға және стресстік жағдайлардан шығуға бағытталған топтық тренингтер мен семинарлар кіруі мүмкін. Жеке кеңес беру студенттерге жеке көмек алуға және қауіпсіз және қолдау көрсететін ортада өздерінің қорқыныштары мен алаңдаушылықтарын талқылауға мүмкіндік береді [10]. Топтық тренингтер өз кезегінде студенттердің қарым-қатынас және бір-біріне қолдау көрсету дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл сыныпта достық атмосфераны құруға ықпал етеді.

Білім беру стратегиялары

Оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын және белсенді қатысуын сақтау үшін әртүрлі білім беру стратегияларын қолдану қажет. Интерактивті әрекеттер, рөлдік ойындар, топтық жобалар және мультимедиялық ресурстар сияқты әдістер оқу процесін қызықты және тиімді етуге көмектеседі [11]. Интерактивті оқыту әдістері оқушылардың белсенді қатысуын ынталандырады және жақсы оқуға ықпал етеді.

Жағымды оқу ортасын құру

Мұғалімдер оқушылар өздерін сенімді және жайлы сезінетіндей жағымды оқу ортасын құруға ұмтылуы керек. Бұл әрбір оқушыға құрметпен қарау, олардың күш-жігері мен жетістіктерін қолдау, өз пікірі мен идеясын еркін жеткізуге жағдай жасауды қамтиды. Студенттер өз пікірлерінің маңызды және құнды екенін сезінуі керек және олар өз ойлары мен сезімдерін үкім мен сыннан қорықпай еркін жеткізе алады [12].

Осылайша, зерттеу нәтижелері ағылшын тілін оқыту үдерісіне психологиялық қолдау мен әртүрлі білім беру стратегияларын енгізудің маңыздылығын көрсетеді. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру және қолайлы оқу жағдайын жасау алаңдаушылықты азайтуға, мотивацияны арттыруға және жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі. Осы бағыттағы зерттеулерді одан әрі жүргізу тиімдірек білім беру стратегияларын жасауға және оқыту сапасын арттыруға көмектеседі.

Қорытынды

Бұл зерттеу мотивация мен алаңдаушылық сияқты психологиялық факторлардың ағылшын тілін оқыту үдерісінде шешуші рөл атқаратынын көрсетті. Студенттердің жоғары мотивациясы оқу материалын сәтті меңгеруге және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етеді, ал алаңдаушылық оқу процесін айтарлықтай қиындатып, оқу үлгерімін төмендетуі мүмкін.

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің бірі оқу үдерісіне психологиялық қолдауды енгізудің маңыздылығын түсіну болды. Жүйелі психологиялық қолдау, соның ішінде жеке консультациялар мен топтық тренингтер студенттерге мазасыздықты жеңуге, олардың өзіне деген сенімділігі мен мотивациясын арттыруға көмектеседі. Психологиялық көмек алған студенттер жоғары нәтиже көрсетіп, оқу міндеттерін сәтті шешеді [13].

Сонымен қатар, зерттеу студенттердің өзін-өзі бағалауы және өзіне деген сенімділік деңгейі сияқты жеке ерекшеліктерін ескерудің маңыздылығын растады. Мұғалімдер осы ерекшеліктерді ескеретін және әрбір оқушыға жеке көзқараспен қарайтын жағымды оқу ортасын құруға ұмтылуы керек.

Оқытудың тиімділігін арттыру үшін әртүрлі білім беру стратегияларын қолдану қажет. Интерактивті әрекеттер, рөлдік ойындар, топтық жобалар және мультимедиялық ресурстар оқушылардың қызығушылығын сақтауға және оқу процесіне белсенді қатысуға ынталандыруға көмектеседі [14, 15, 16].

Қорытындылай келе, бұл зерттеудің нәтижелері тілдік білім беру мәселелерімен айналысатын мұғалімдерге, әдіскерлерге және зерттеушілерге пайдалы болуы мүмкін. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, психологиялық қолдауды енгізу және әртүрлі білім беру стратегияларын қолдану қолайлы оқу ортасын құруға, алаңдаушылық деңгейін төмендетуге және студенттердің ынтасын арттыруға көмектеседі. Осы бағыттағы зерттеулер одан әрі тиімді білім беру стратегияларын жасауға және ағылшын тілін оқыту сапасын арттыруға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Abdel-Al Ibrahim, K.A., Ahmed Ali, A., Al-mehsin, S.A., & Alipour, P. (2022). Psychological Factors Affecting Language Learning Process in Saudi Arabia: The Effect of Technology Based Education on High School Students' Motivation, Anxiety, and Attitude through Flipped Learning. *Education Research International*, 2022(1), 8644890.
2. Feng, L., & Mohd Rawian, R. (2023). The mediating role of motivation and language anxiety in increasing EFL learners' working memory. *Language Related Research*, 14(1), 335-358.
3. Henter, R. (2014). Affective factors involved in learning a foreign language. *Procedia-social and behavioral sciences*, 127, 373-378.
4. Islamiah, N., Aprizani, Y., & Murtiningsih, T. (2023). Unveiling Emotional Experiences: Factors Affecting Anxiety in Undergraduate English Language Learning. *TEFLA Journal (Teaching English as Foreign Language and Applied Linguistics Journal)*, 5(1), 17-27.
5. McEown, K., & Sugita-McEown, M. (2022). The role of positive and negative psychological factors in predicting effort and anxiety toward languages other than English. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 43(8), 746-758.
6. Rashidovna, M.R. (2024). English language learning anxiety. *Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research*, 2(1), 22-27.
7. Vadivel, B., Khalil, N.R., Tilwani, S.A., & Mandal, G. (2022). The educational and psychological need for learning the English language and understanding the different anxieties. *Education Research International*, 2022(1), 4679788.
8. Yousefabad, M.M., Ghasemnezhad, T., & Akbarie, Y. (2022). The effect of anxiety, motivation and self-confidence in language learners' reading proficiency. *NeuroQuantology*, 20(16), 4966-4976.

9. Гордиенко Н.Н., & Новикова В.В. Психологические факторы, влияющие на процесс обучения студентов неязыковых ВУЗов общению на иностранном языке.
10. Итинсон К.С. (2020). Психологические аспекты изучения английского языка в вузе. Региональный вестник, (2), 68-70.
11. Каяво В.А. (2021). Языковая тревожность как проблема в обучении иностранному языку и факторы ее возникновения: анализ теоретических и эмпирических исследований. Педагогическое образование в России, (4), 41-50.
12. Лихачёва Т.С., & Стрепетова Н.В. (2023). Мотивация изучения английского языка студентами ит-специальностей. Вестник Нижегородского университета им. НИ Лобачевского. Серия: Социальные науки, (4 (72)), 282-290.
13. Рахимов Т.Р. (2010). Особенности организации обучения иностранных студентов в российском вузе и направление его развития. Язык и культура, (4 (12)), 123-136.
14. Тамарина А. С. (2020). Влияние личностных качеств на изучение иностранных языков.
15. Чжоу С. (2024). Влияние языковой тревожности на процесс обучения говорению школьников (английский язык, средняя ступень): выпускная бакалаврская работа по направлению подготовки: 45.03. 02-Лингвистика.
16. Шепеленко Т.М. (2017). Психологические аспекты изучения иностранных языков. Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики, (1), 117-125.

ӘОЖ 373.51

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН НЕЙРОГИМНАСТИКА ЖАТТЫҒУЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Кенбаева Қ.М., Жабыкбаева Д.М.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
kenbaeva0107@mail.ru, dinara_maratovna@bk.ru

Инклюзивті білім беру жағдайында оқушылардың когнитивтік қабілеттерін дамыту үшін ұлттық құндылықтар мен нейрогимнастика жаттығуларын қолдану тиімді. Бұл зерттеуде қазақтың ою-өрнектері арқылы сөздерді есте сақтау, ұлттық ойындарды ағылшын тілін оқыту процесіне енгізу және мультимедиялық, мультисенсорлық әдістерді пайдалану оқушылардың тіл үйренуге деген қызығушылығын арттырады. Ою-өрнектерді қолдану оқушылардың визуалды есте сақтау қабілетін дамытумен қатар, олардың мәдени құндылықтарды тереңірек түсінуіне ықпал етеді. Нейрогимнастика жаттығулары мидың екі жарты шарының үйлесімді жұмысын жақсартып, когнитивтік процестерді белсендіреді, сондай-ақ оқушылардың есте сақтау мен сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Зерттеу барысында алынған деректер оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың танымдық және әлеуметтік дамуында оң өзгерістерге әкелетіні көрсетілді. Бұл тәсілдер оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдірумен қатар, олардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын және құрметін арттырады. Алынған нәтижелер инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше білім алатын оқушылардың когнитивтік қабілеттерін дамытуда ұлттық құндылықтар мен нейрогимнастика жаттығуларын қолданудың тиімділігін айқындайды.

Кілт сөздер: Инклюзивті білім, ағылшын тілі, ұлттық құндылықтар, нейрогимнастика, мультисенсорлық әдіс, когнитивтік даму, ою-өрнек, сөйлеу дағдысы, ойын әдісі.

В условиях инклюзивного образования применение национальных ценностей и нейрогимнастических упражнений для развития когнитивных способностей учащихся является эффективным. В данном исследовании использование казахских орнаментов для запоминания слов, внедрение национальных игр в процесс обучения английскому языку, а также использование мультимедийных и мультисенсорных методов повышает интерес учащихся к изучению языка. Применение орнаментов способствует развитию зрительной памяти учащихся и углубляет их понимание культурных ценностей. Нейрогимнастические упражнения улучшают согласованную работу двух полушарий мозга, активируют когнитивные процессы, а также помогают развивать память и речевые навыки учащихся. Данные исследования показали, что эти методы повышают мотивацию к обучению и приводят к положительным изменениям в познавательном и социальном развитии учащихся. Эти подходы не только способствуют улучшению языковых навыков, но и повышают интерес и уважение к национальной культуре. Полученные результаты подтверждают эффективность использования национальных ценностей и нейрогимнастических упражнений для развития когнитивных способностей учащихся в системе инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, английский язык, национальные ценности, нейрогимнастика, мультисенсорный метод, когнитивное развитие, орнамент, речевые навыки, игровой метод.

In the context of inclusive education, using national values and neurogymnastics exercises to develop students' cognitive abilities is effective. This study explores the use of Kazakh patterns for word recall, the incorporation of national games into the English language teaching process, and the application of multimedia and multisensory methods to enhance students' interest in language learning. The use of patterns helps to develop students' visual memory while deepening their

understanding of cultural values. Neurogymnastics exercises improve the coordinated work of both hemispheres of the brain, stimulate cognitive processes, and help develop students' memory and speaking skills. The data from the study indicate that these methods increase students' motivation to learn and lead to positive changes in their cognitive and social development. These approaches not only improve language skills but also increase students' interest in and respect for national culture. The findings confirm the effectiveness of using national values and neurogymnastics exercises in developing students' cognitive abilities within the inclusive education system.

Key words: *inclusive education, English language, national values, neuro-gymnastics, multisensory method, cognitive development, ornament, speech skills, game method.*

Кіріспе

Білім беру – қоғамдағы әлеуметтік құбылыстармен тығыз байланыста дамитын, ғылым мен техниканың ілгерілеуіне негізделген күрделі әрі көпқырлы сала. Қазіргі уақытта бұл саланың болашағын болжау инклюзивті білім беруде ұлттық тәсілдерді белсенді түрде енгізумен тікелей байланысты екенін көрсетуде. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік саясатының маңызды басымдықтарының негізгі принциптерінің бірі ретінде «Сапалы білім алуға барлығының құқықтарының теңдігі, әр адамның интеллектуалды дамуын, психофизиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білімге қолжетімділігі» нақтыланған [1].

Зерттеу жұмысының мақсаты – ерекше білім алатын оқушыларға ағылшын тілін оқытуда ұлттық құндылықтарға негізделген нейрогимнастика жаттығуларын, атап айтқанда оюмен сөздерді есте сақтау және ою флешкарталарын қолданудың тиімділігін зерттеу болып табылады. Бұл зерттеу өз кезегінде инклюзивті білім берудің жаңа тәсілдерін анықтауға және оларды тәжірибеде қолдану арқылы тіл үйретудің сапасын арттыруға бағытталған.

Материалдар мен әдістер

Ағылшын тілін үйрету әдістемесі қазіргі заманда күрделі әрі көп қырлы процестерді қамтиды. Бұл процессте тіл үйренушілердің жеке қасиеттері мен психологиялық ерекшеліктерін ескеру маңызды рөл атқарады. Жалпы айтқанда, инклюзивті білім беру – біріктірілген білім беру жүйесі. Ағылшын тілінен аударғанда «inclusion» - «қосу» деген мағынаны, қосқанда да барлық қажеттілігі болған субъектілерге қолдау көрсетуге кепілдік беретін қосу жүйесі [2]. Ерекше білім алатын оқушыларға ағылшын тілін оқыту барысында әдіс-тәсілдер мен құралдардың таңдалуы ерекше мәнге ие. Бұл тұрғыда ұлттық құндылықтар мен нейрогимнастика жаттығуларының үйлесімділігі ерекше назар аударуға тұрарлық.

Ерекше білім алатын оқушылардың тіл үйрену қабілеттері мен қажеттіліктерін ескеретін әдістерді дамыту зерттеу саласының маңыздылығы болып табылады. Ұлттық құндылықтар, соның ішінде қазақтың ою-өрнектері, олардың мәдени ерекшеліктерін танып-білуге көмектесетін құралдар ретінде қызмет ете алады. Нейрогимнастика жаттығуларының мидың екі жарты шарының жұмысын үйлестіріп, оқушылардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға әсер етуі мүмкін. Бұл тәсілдерді қолдану инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше білім алатын оқушылар үшін тиімді әрі нәтижелі болар еді.

Зерттеуде қолданылған негізгі материалдар – қазақтың ұлттық ою-өрнектері мен ағылшын тілінің сөздері, сондай-ақ нейрогимнастика жаттығуларының әртүрлі түрлері мен әдістемелері. Оюмен сөздерді есте сақтау мен ою флешкарталарын қолдану – бұл ерекше білім алатын оқушылардың когнитивтік қабілеттерін дамытатын тиімді әдіс ретінде зерттеу барысында қолданылды.

Ағылшын тілін ерекше білім алатын оқушыларға оқыту барысында мультисенсорлық әдістерді қолдану тиімді. Бұл тәсілде бірнеше сезім мүшелері қатар қолданылады, яғни оқушылар жаңа сөздерді тыңдап, оларды көзбен көріп, жазып, қимыл арқылы бейнелей алады. Мысалы, тактильді материалдар, суреттер, қимыл-қозғалыс әдістері қолданылғанда, ақпаратты қабылдау және есте сақтау жеңілдейді. Сонымен қатар, ойын элементтерін қосу да тіл үйрену процесін қызықты етеді.

Негізгі бөлім

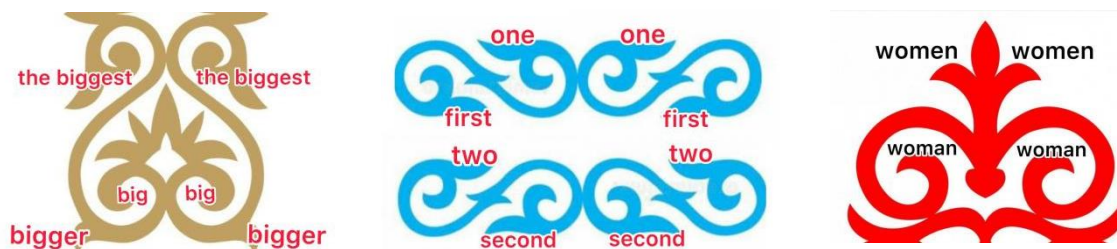
Ерекше білім алатын оқушыларға ағылшын тілін оқыту – ерекше әдістемелерді қажет ететін маңызды процесс. Мұндай оқушылар үшін тілді үйрену барысында жаңа сөздерді жаттау, грамматикалық құрылымдарды түсіну, сөйлеу дағдыларын қалыптастыру белгілі бір қиындықтар туындатуы мүмкін. Сондықтан дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар, инклюзивті білім беру тәсілдерін қолдану маңызды. Бұл әдістер оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сай бейімделіп, олардың оқу процесіне қызығушылығын арттырады және материалды меңгеруді жеңілдетеді.

Ұлттық құндылықтарды ағылшын тілі сабақтарына енгізу оқушылардың оқу процесіне деген ынтасын арттырады. Қазақ халқының мәдениетімен байланысты әдістерді қолдану балаларға таныс және жақын материалдар арқылы ағылшын тілін меңгеруге мүмкіндік береді. Мысалы, қазақтың ою-өрнектері арқылы жаңа сөздерді есте сақтау тәсілі ерекше білім алатын оқушылар үшін тиімді болуы мүмкін. Әрбір ою белгілі бір ұғыммен байланыстырылып, оқушылардың визуалды есте сақтау қабілеті дамиды.

Нейрожаттығулар – бұл әртүрлі ойлау процестерін ынталандыратын қарапайым қозғалыстар жиынтығы. Жаттығулар мидың екі жартышарының жұмысының синхрондалуы арқылы әсер етеді. Сол жақ жартышар дененің оң бөлігін, ал оң жақ жартышар сол бөлігін басқарады. Нейрогимнастика жаттығулары екі жартышардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету үшін арнайы жасалған. Бұл ақпаратты қабылдау қабілетін арттырып, шоғырлануды күшейтеді және жалпы ақыл-ой өнімділігін жақсартады. Егер жаттығулар тыныс алу гимнастикасымен және басқа физикалық жаттығулармен тұрақты түрде үйлестірілсе, нейрогимнастика жағымды әсер береді [3].

Нәтижелер мен талқылаулар

Осы жаттығуларды ағылшын тілін оқыту процесіне интеграциялау, әсіресе ерекше білім алатын оқушылар үшін ерекше тиімді болуы мүмкін. Ою флешкарталары мен ұлттық ою-өрнектер арқылы тілдік түсінік пен мәдени құндылықтарды тереңірек ұғыну көзделеді (Сурет 1).

Сурет 1 – Грамматика

Нейрожаттығулар, яғни жаңа сенсорлық тәжірибелер мен күтпеген іс-әрекеттерді қамтитын жаттығулар, когнитивтік функцияны жақсартып, есте сақтау қабілетінің жоғалуын болдырмауда тиімді екенін көрсетті. Бұл жаттығуларды күнделікті өмірге енгізу арқылы мидың пластикалығын арттырып, зияткерлік икемділікті сақтауға болады [4].

Зерттеу әдістері арасында әдебиеттерге талдау, эксперименттік зерттеу әдістері, сауалнамалар мен оқушылардың нәтижелерін бақылау әдістері қолданылды. Зерттеу барысында алынған деректер статистикалық талдалып, алынған нәтижелердің объективтілігі мен сенімділігі тексерілді.

Ою-өрнектерді қолдану арқылы жасалатын жаттығулар оқушылардың есте сақтау қабілетін күшейтеді. Мұндай әдістер ақпаратты визуалды түрде қабылдауға көмектесіп, оны ұзақ мерзімге есте сақтауға ықпал етеді. Сонымен қатар, ою-өрнектер оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырып, олардың өз халқының мұрасын тереңірек түсінуіне мүмкіндік береді. Бұл тәсіл тіл үйренуді тек оқу міндеті ретінде емес, мәдени құндылықтарды зерттеудің қызықты бөлігі ретінде қабылдауға көмектеседі.

Нейрогимнастика жаттығулары когнитивтік процестерді белсендіруге бағытталғандықтан, ерекше білім алатын оқушылар үшін өте пайдалы. Ағылшын тілін оқытуда нейрогимнастика элементтерін қолдану оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына көмектеседі және олардың тілдік дағдыларын жетілдіреді (Сурет 2). Мұндай көрнекіліктер есте сақтау, назар аудару және логикалық байланысты орнату дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Оқушылар өрнектер мен бейнелер арасындағы ассоциацияны қалыптастыра отырып, ақпаратты тезірек қабылдайды және есінде сақтайды. Мысалы, бал арасы – еңбекқорлықтың символы, ал бал – оның нәтижесі екенін түсіну арқылы олар себеп-салдарлық байланысты меңгереді. Осындай тәсілдер сөйлеу дағдыларын дамытуға да ықпал етеді, өйткені оқушылар өз ойларын бейнелерге сүйене отырып жеткізуге тырысады, жаңа сөздерді меңгеріп, сөйлем құрау қабілеттерін жақсартады.

Сурет 2 – Таным және тіл дамыту

Сөйлеу дағдыларын дамыту мақсатында артикуляциялық жаттығуларды қолдану да маңызды. Кейбір ерекше білім алатын оқушылар үшін жаңа дыбыстарды айту қиын болуы мүмкін. Мұндай жағдайда дыбыстық жаттығулар, ритмге негізделген сөз қайталау әдістері және ән айту тәсілдері қолданылады. Бұл жаттығулар балалардың сөйлеу аппаратының жұмысын жақсартып, дыбыстарды дұрыс айтуға дағдыландырады. Сонымен қатар, ырғақпен айту немесе қозғалыспен біріктіріп қайталау сияқты әдістер де тиімді бола алады.

Ұлттық ойындарды ағылшын тілін оқыту барысында қолдану ерекше білім алатын оқушылар үшін пайдалы. Мысалы, «Асық» ойыны арқылы түстерді, қозғалыс бағыттарын және дене мүшелерінің атауларын үйретуге болады. Бұл тәсіл оқушылардың тілдік материалды ойын арқылы жеңіл әрі табиғи түрде меңгеруіне мүмкіндік береді. Ал «Тоғызқұмалақ» ойыны математикалық ойлау қабілетін дамытуға көмектесіп, сандар мен есептеулерді ағылшын тілінде үйренуге қолайлы орта жасайды.

Нейрожаттығулардың басқа да түрлері оқушылардың назарын шоғырландыру, нұсқаулықтарға сәйкес әрекет ету және өз әрекеттерін саналы түрде бақылау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, балалардың эмоционалдық жағдайы жақсарып, белсенділігі мен оқуға қабілеттілігі арта түседі. Мысалы, «Айна сурет салу» жаттығуы жартышарлардың үйлесімді жұмысын жақсартып, ақпаратты жақсы қабылдауға және есте сақтауға ықпал етеді. Тақтаға немесе таза қағаз парағына екі қолға қарындаш немесе маркер алып, бір уақытта айна симметриясымен суреттер немесе әріптер салу қажет. «Шыбын» жаттығуы ерікті назарды дамытуға және өзін-өзі бақылау дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Торкөздерге бөлінген тақта немесе қағаз парағына «шыбын» орналастырылады. Ересек адам ауызша нұсқаулар береді, мысалы: «Шыбын төменге ұшты, содан кейін оңға, одан кейін жоғары, тағы да жоғары» [5]. «Тыңдағыш тіл» жаттығуы моториканы және қозғалыс үйлесімділігін дамытуға арналған. Ересек адам қаламды алып, оны баланың көз алдынан әртүрлі бағытта баяу қозғалытады. Бала қаламның қозғалысын қадағалайды және тілін де қаламмен бірге қозғалтады. Егер қалам бетке жақындаса, бала тілін жасырады [6].

Көрнекі құралдар, суреттер, карталар, интерактивті тақталар мен қосымшалар қолдану ерекше білім алатын оқушылардың ақпаратты жақсы қабылдауына көмектеседі. Визуалды элементтер есте сақтау процесін жеңілдетіп, жаңа сөздерді тез меңгеруге ықпал

етеді. Сонымен қатар, интерактивті әдістер арқылы оқушылар сабаққа белсенді түрде қатысып, өздерін еркін сезінеді. Бұл олардың тіл үйренуге деген сенімділігін арттырады.

Ұлттық құндылықтар мен нейрогимнастика жаттығуларын қолдану ерекше білім алатын оқушылар үшін ағылшын тілін меңгеруді жеңілдетеді. Бұл тәсілдер оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге, сөйлеу дағдыларын дамытуға және тілді үйренуге деген ынтасын арттыруға көмектеседі. Ұлттық құндылықтар негізінде жасалған әдістер оқу процесін мағыналы әрі қызықты етеді, ал нейрогимнастика жаттығулары оқушылардың когнитивтік қабілеттерін жетілдіреді.

Ағылшын тілін оқыту барысында шығармашылық әдістерді қолдану өте маңызды. Ән айту, сурет салу, рөлдік ойындар, драмалық қойылымдар сияқты тәсілдер оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Бұл әдістер ерекше білім алатын оқушылардың тілдік дағдыларын дамытып, олардың өзін-өзі көрсету қабілеттерін арттырады. Сонымен қатар, шығармашылық тәсілдер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, оларды белсенді түрде әрекет етуге ынталандырады.

Ерекше білім алатын оқушыларды оқытуда жеке тәсілдерді қолдану өте маңызды. Әрбір оқушының қажеттіліктерін ескере отырып, оларға ең қолайлы әдісті таңдау қажет. Кейбір балалар ақпаратты тыңдау арқылы жақсы қабылдаса, басқалары визуалды немесе кинестетикалық әдістер арқылы оңай меңгереді. Сондықтан мұғалімдер оқыту процесінде әртүрлі әдістерді біріктіре отырып, оқушылардың танымдық ерекшеліктерін ескеруі керек.

Инклюзивті білім беруде ұлттық құндылықтарды қолдану ерекше білім алатын оқушылардың оқу процесіне деген ынтасын арттырады. Олар өздеріне жақын, таныс элементтер арқылы жаңа тілді меңгеруге мүмкіндік алады. Бұл әдіс олардың тек ағылшын тілін үйренуіне ғана емес, сонымен қатар мәдени құндылықтарды құрметтеуіне және ұлттық мұраны бағалауына ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ерекше білім алатын оқушыларға ағылшын тілін үйретуде ұлттық құндылықтар мен нейрогимнастика жаттығуларын қолданудың тиімділігі айқын. Ұлттық ою-өрнектер мен ағылшын тілінің сөздерін біріктіру, сондай-ақ нейрогимнастика жаттығуларының көмегімен оқу процесіне жаңа тәсілдер енгізу ерекше білім алатын оқушылардың когнитивтік қабілеттерін дамытып, тіл үйренуге деген ынтасын арттырады. Мұндай әдістер олардың сөздік қорын кеңейтіп, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі, сонымен қатар мәдени құндылықтарды құрметтеу және ұлттық мұраны бағалау қабілеттерін қалыптастырады.

Зерттеу барысында қолданылған мультимодальды әдістер, мысалы, ою флешкарталары мен нейрогимнастика жаттығулары оқушылардың тілдік түсінігін тереңдетуге және ақпаратты есте сақтауды жеңілдетуге ықпал етті. Бұл тәсілдер тек оқу процесін қызықты әрі шығармашылыққа бай етіп қана қоймай, оқушылардың ақыл-ой қабілеттерін де дамытты. Нейрогимнастика жаттығуларының мидың екі жартышарының синхрондалуын қамтамасыз етуі олардың зияткерлік икемділігін арттырып, оқу қабілеттерін жақсартты. Оқушылардың танымдық ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалімдер түрлі әдістерді тиімді үйлестіре отырып, жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқыту процесін ұйымдастыруы қажет. Бұл тәсілдер ерекше білім алатын оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың қоғамға толыққанды интеграциялануына көмектеседі.

Қорытынды

Болашақта ерекше білім алатын оқушыларға ағылшын тілін үйретуде ұлттық құндылықтар мен нейрогимнастика жаттығуларын қолдану мәселесін одан әрі зерттеу маңызды. Бұл бағыттағы ғылыми зерттеулер инклюзивті білім беру саласында жаңашыл әдістерді дамытуға және ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді. Мұндай тәсілдерді қолдану олардың академиялық жетістіктеріне ғана емес, жалпы когнитивтік және әлеуметтік дамуына да оң әсер етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚР «Білім туралы» Заңы. - Астана, 2007 (15 сәуір 2016 жылы өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
2. Хабаршы ҚазҰПУ, «Арнайы педагогика» сериясы №2(41), 2015, 20 б.
3. Семенович А.В. Введение в нейропсихологию детского возраста: Учебное пособие / А.В. Семенович. – Москва: Генезис, 2021. – 319 с.
4. Palmer, C. Neurobics: Exploring sensory experiences to improve brain plasticity and mental agility // Journal of Neurological Rehabilitation. – 2016. – Vol. 40, No. 2. – P. 45–50.
5. Праведникова И.И. Нейропсихология. Игры и упражнения. – М.: АЙРИС-пресс, 2018. – 112 с.
6. Колганова В.С. Нейропсихологические занятия с детьми: В 2 ч. Ч. 1. – М.: АЙРИСпресс, 2016. – 416 с.

ӘОЖ 78.067

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ӨНЕРГЕ ЫҚПАЛЫ

Кенжебаева А.Б.

Қ. Байсейітов атындағы саз колледжі, Талдықорған қ., Қазақстан

Assel_miledi83@mail.ru

Мақала заманауи цифрлық технологиялар арқылы музыка индустриясында қолданылатын әдістерді талдауға бағытталған. Бүгінгі таңда цифрлық және жасанды интеллект әдістерін пайдалану өзекті болып табылады. Сол себепті мақалада зерттелген мәселелер оқу процесіне өте тиімді және қажет деп саналады.

Кілт сөздер: Музыка, цифрлық технология, әдіс-тәсілдер, композиция, сервис, жасанды интеллект.

Целью статьи является анализ методов, используемых в музыкальной индустрии с помощью современных цифровых технологий. В настоящее время актуально использование методов цифрового и искусственного интеллекта. Вопросы, рассматриваемые в данной статье, считаются весьма эффективными и необходимыми для процесса обучения.

Ключевые слова: Музыка, цифровые технологии, методы, композиция, сервис, искусственный интеллект.

The purpose of the article is to analyze the methods used in the music industry using modern digital technologies. Currently, the use of digital and artificial intelligence methods is relevant. The issues considered in this article are considered to be very effective and necessary for the learning process.

Key words: Music, digital technologies, methods, composition, service, artificial intelligence.

Кіріспе

Музыка – адамзат мәдениетінің ажырамас бөлігі, ал информатика – ХХІ ғасырдағы барлық салаларға ықпал еткен ғылым. Технологиялардың дамуымен музыканы жасау, өңдеу және тарату тәсілдері түбегейлі өзгерді. Музыкалық шығармашылықтың заманауи әдістері дәстүрлі аспаптарды, компьютерлік бағдарламаларды және жасанды интеллектті біріктіреді.

Компьютерлік технологиялар музыкалық индустрияның әртүрлі салаларында қолданылады: музыкалық композиция жасау, дыбыс өңдеу, музыка тарату, тыңдаушылардың талғамын талдау және авторлық құқықты қорғау. Цифрлық аудио жұмыс станциялары (DAW), MIDI технологиясы, виртуалды аспаптар және жасанды интеллект (AI) музыканы өңдеу мен композиция жасау процесін айтарлықтай жеңілдетті.

Сонымен қатар, Spotify, Apple Music сияқты ағындық сервистер музыканы тыңдаудың жаңа әдісін ұсынды. Бұрын адамдар пластинка, кассета немесе CD арқылы музыка тыңдаса, бүгінде интернет арқылы сандық форматта лезде қол жеткізе алады. Бұл мақалада музыка мен информатика арасындағы байланысты, олардың өзара әсерін және болашақтағы мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеу жұмысы ғылыми әдебиеттерді талдау, технологиялық шешімдерді зерттеу және қазіргі заманғы музыкалық платформаларды салыстыру әдістеріне негізделген.

Зерттеу барысында қолданылған материалдар:

1. Ғылыми мақалалар мен интернет дереккөздері – музыкалық технологиялардың дамуы туралы ақпарат жинау.

2. Музыкалық бағдарламалық жасақтамалар – FL Studio, Ableton Live, Logic Pro, Pro Tools сияқты бағдарламалардағы мүмкіндіктерді талдау.

3. Жасанды интеллект негізіндегі музыкалық алгоритмдер – AI арқылы музыка жасау әдістерін зерттеу.

4. Музыканы тарату платформалары – Spotify, Apple Music және YouTube Music қызметтерін талдау.

Зерттеу әдістері:

- Салыстырмалы талдау: Музыка индустриясында қолданылатын түрлі технологияларды салыстыру.
- Контенттік талдау: Музыкалық өнімдерді жасау және таратудағы компьютерлік технологиялардың рөлін зерттеу.
- Статистикалық мәліметтерді қарастыру: Музыкалық индустриядағы цифрлық технологиялардың әсерін сипаттау үшін деректерді пайдалану.

Негізгі бөлім

1. Музыканы жасау мен өңдеудегі цифрлық технологиялар

Музыкалық шығармашылықта цифрлық технологиялардың рөлі өте үлкен. Көптеген музыканттар қазір физикалық студияға бармай-ақ, өз үйлерінде жоғары сапалы композициялар жасай алады.

1.1. Сандық аудио жұмыс станциялары (DAW)

DAW (Digital Audio Workstation) – музыканы жазу, өңдеу және өңдеу үшін қолданылатын компьютерлік бағдарламалық қамтамасыз ету.

Кеңінен қолданылатын DAW бағдарламалары:

- FL Studio – жаңадан бастаушылар мен кәсіби музыканттарға қолайлы.
- Ableton Live – тірі орындаулар мен электронды музыкаға арналған.
- Logic Pro – Apple компаниясының кәсіби бағдарламасы.
- Pro Tools – дыбыс өңдеудің студиялық стандарты.

1.2 MIDI және виртуалды аспаптар

MIDI (Musical Instrument Digital Interface) – сандық аспаптар мен компьютерлер арасында байланыс орнататын хаттама. Ол нақты дыбысты емес, ноталық ақпаратты сақтайды, бұл музыка өңдеу кезінде үлкен икемділік береді.

Виртуалды аспаптар (VST – Virtual Studio Technology) компьютерде әртүрлі аспаптардың дыбысын синтездеуге мүмкіндік береді.

2. Жасанды интеллект және музыка

Жасанды интеллект бүгінде музыкалық шығармашылыққа белсенді түрде енгізілуде.

2.1. Алгоритмдік композиция

AI негізінде музыка жасау алгоритмдері әртүрлі стильдерде әуендер құрастырады.

AI қолданатын жобалар:

- MuseNet (OpenAI) – жанрларды араластырып, түрлі стильдерде музыка жасайды.
- AIVA (Artificial Intelligence Virtual Artist) – кино мен видео ойындарға арналған

саундтректерді автоматты түрде құрастырады.

2.2 Музыкалық ұсыныстар жүйелері

Spotify, Apple Music сияқты платформалар AI негізінде тыңдаушылардың әдеттерін талдап, жеке ұсыныстар жасайды.

3. Музыканы тарату және цифрлық платформалар

Музыка индустриясында ағындық сервистердің дамуы түбегейлі өзгерістер әкелді.

- Spotify, Apple Music, Deezer – жаһандық музыкалық платформалар.
- SoundCloud, Bandcamp – тәуелсіз музыканттар шығармаларын жариялайтын алаңдар.

Цифрлық платформалар музыканы жаһандық аудиторияға қолжетімді етті.

Нәтижелер мен талқылаулар

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, цифрлық технологиялар музыка индустриясын түбегейлі өзгертті:

1. Музыканы өңдеу процесі жеңілдеді: DAW және VST көмегімен кез келген адам кәсіби сапада музыка жасай алады.

2. Жасанды интеллект музыкалық шығармашылықты жеңілдетті: AI көмегімен жаңа стильдер мен композициялар жасау мүмкіндігі кеңейді.

3. Музыка тарату жүйесі өзгерді: Ағындық сервистер тыңдаушыларға қалаған әндерін кез келген уақытта тыңдауға мүмкіндік берді.

Болашақта виртуалды шындық (VR), блокчейн және интерактивті музыка жаңа мүмкіндіктер ашады.

Қорытынды

Музыка мен информатика арасындағы байланыс күн санап артып келеді. Цифрлық аудио технологиялар, жасанды интеллект және ағындық платформалар музыка индустриясына түбегейлі өзгерістер әкелді. Музыканттар үшін шығармашылық процестер жеңілдеп, тыңдаушылар үшін музыкалық контент қолжетімді бола түсті.

Алдағы жылдары виртуалды концерттер, интерактивті әуендер және жаңа музыкалық форматтар кеңінен дамиды. Бұл цифрлық технологиялардың музыка индустриясына ықпалының әлі де жалғасатынын көрсетеді.

Музыка және информатика бір-бірін толықтырып, адамзаттың мәдениеті мен технологиялық дамуына зор үлес қосуда.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Back, J. (2017). Music and Artificial Intelligence: Creativity in the Digital Age. Oxford University Press.
2. Cope, D. (2001). Computer Music: Algorithms and Artificial Intelligence. MIT Press.
3. Cotton J., & Ellis, M. (2019). Digital Audio Technologies and Music Production. Routledge.
4. OpenAI. (2023). MuseNet: Creating Music with Artificial Intelligence. OpenAI Research Papers.
5. Spotify. (2024). Music Recommendation Systems: Artificial Intelligence and Data Science. Spotify Research Journal.
6. Mann, S. (2020). The Music Industry on a Digital Platform: The Evolution of Streaming Services. Cambridge University Press.
7. Ableton. (2023). Ableton Live: Music Composition and Sound Processing Techniques. Ableton Publications.
8. AIVA. (2024). AI and Music: Experience with Composition Using Artificial Intelligence. AIVA Research.
9. FL Studio. (2023). Digital Audio Workstations: A Guide for FL Studio Users. Image-Line Software.
10. Apple Music. (2024). Music Distribution Systems: Apple Music and the Future of Streaming Platforms. Apple Research.

ӘОЖ 372.881.1

КӨРКЕМ МӘТІНДІ МӘНЕРЛЕП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Кенжеғалиева М.Қ., Елеусизова Ш.С.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
moldirkenjegalieva@mail.ru, shollpana@mail.ru

Мақала көркем мәтінді экспрессивті оқыту технологиясын, оның оқушылардың әдеби шығармаларды қабылдауына, түсінуіне және түсіндіруіне әсерін зерттейді. Мәтінді қабылдаудың психолінгвистикалық және когнитивті аспектілерін қоса, мәнерлі оқудың теориялық тәсілдері талданады. Интонацияның, қарқынның, ритмнің және эмоционалды бояудың оқырман құзыреттілігін дамытуға әсері, сондай-ақ эстетикалық талғам мен сыни ойлауды қалыптастырудағы мәнерлі оқудың рөлі қарастырылады. Зерттеу аналитикалық және рефлексиялық дағдыларды дамытуда экспрессивті оқыту технологиясының тиімділігін растайды, сонымен қатар білім алушылардың дайындық деңгейін ескере отырып, сараланған тәсілдің қажеттілігін атап өтеді. Нәтижелер одан әрі эмпирикалық зерттеулердің және мультимедиялық құралдарды оқу процесіне біріктірудің маңыздылығын көрсетеді.

Кілт сөздер: экспрессивті оқыту, көркем мәтін, қабылдау, интонация, сыни ойлау.

Статья исследует технологию выразительного обучения художественному тексту, ее влияние на восприятие, понимание и интерпретацию литературных произведений обучающимися. Анализируются теоретические подходы к выразительному чтению, включая психолингвистические и когнитивные аспекты восприятия текста. Рассматривается влияние интонации, темпа, ритма и эмоциональной окраски на развитие читательской компетенции, а также роль выразительного чтения в формировании эстетического вкуса и критического мышления. Исследование подтверждает эффективность технологии выразительного обучения в развитии аналитических и рефлексивных навыков, но также отмечает необходимость дифференцированного подхода с учетом уровня подготовки обучающихся. Выводы подчеркивают значимость дальнейших эмпирических исследований и интеграции мультимедийных инструментов в процесс обучения.

Ключевые слова: выразительное обучение, художественный текст, восприятие, интонация, критическое мышление.

The article explores the technology of expressive learning of literary texts and its impact on students' perception, comprehension, and interpretation of literary works. Theoretical approaches to expressive reading are analyzed, including psycholinguistic and cognitive aspects of text perception. The study examines the influence of intonation, tempo, rhythm, and emotional coloring on the development of reading competence, as well as the role of expressive reading in shaping aesthetic taste and critical thinking. The research confirms the effectiveness of expressive learning technology in fostering analytical and reflective skills while highlighting the need for a differentiated approach considering students' proficiency levels. The conclusions emphasize the importance of further empirical studies and the integration of multimedia tools into the learning process.

Key words: expressive learning, literary text, perception, intonation, critical thinking.

Кіріспе

Қазіргі білім беру процесінде негізгі міндеттердің бірі көркем мәтінді түсіну мен түсіндірудің тиімді әдістерін іздеу болып табылады. Әдебиеттерді оқу және талдау тек оқу сауаттылығын ғана емес, сонымен қатар оқушылардың танымдық, эмоционалды және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді [1]. Осы дағдыларды дамытуға бағытталған тиімді әдістердің бірі–мәтінді терең қабылдау үшін интонацияны, қарқынды, ритақты және сөйлеудің эмоционалды бояуын қолдануды қамтитын экспрессивті оқыту технологиясы.

Мәнерлі оқыту оқу құзыреттілігін дамытуда маңызды рөл атқарады, оқушыларға мәтінді терең деңгейде қабылдауға, автордың идеясы мен шығарманың эмоционалды бояуын түсінуге көмектеседі [2]. Бұл тәсіл әсіресе Қазақ тілі мен әдебиетін зерттеуде өзекті болып табылады, өйткені ұлттық көркемдік дәстүр ауызша сөйлеу мәдениетімен, поэтикалық формалармен және мәнерлі баяндаумен тығыз байланысты.

Зерттеудің өзектілігі көркем мәтінді оқытудың инновациялық тәсілдерін іздеу қажеттілігіне байланысты, әсіресе білім беруді цифрландыру және оқу ортасын өзгерту жағдайында. Оқушылар ақпаратты қабылдаудың фрагменттілігіне тап болады, бұл әдеби шығарманы терең талдауға және түсіндіруге ықпал ететін әдістерді әзірлеуді қажет етеді. Экспрессивті оқыту технологиясы мультимедиялық құралдар мен оқытудың интерактивті әдістерін біріктіруге мүмкіндік береді, бұл әдебиетті қабылдау процесін мағыналы және эмоционалды түрде қанықтырады.

Бұл жұмыстың мақсаты оқушылардың оқу құзыреттілігін, сыни ойлауын және танымдық қабілеттерін дамытуға ықпал ететін әдіс ретінде экспрессивті оқыту технологиясын зерттеу болып табылады. Зерттеу барысында мәтінді қабылдаудың психолінгвистикалық және когнитивті механизмдері, мәнерлеп оқудың есте сақтау, зейін, қиял және әдеби шығарманы түсіну процестеріне әсері талданады.

Жұмыстың теориялық маңыздылығы білім беру процесінде экспрессивті оқудың рөлі, оның когнитивті функцияларға әсері және әдеби сауаттылықтың қалыптасуы туралы ғылыми идеяларды тереңдету болып табылады. Зерттеудің практикалық маңыздылығы алынған деректерді оқу тәжірибесінде қолдану мүмкіндігімен байланысты: мәнерлеп оқыту әдістемесі қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдеріне, филологтарға, әдіскерлерге, сондай-ақ цифрлық білім беру бағдарламаларын әзірлеушілерге пайдалы болуы мүмкін.

Зерттеу гипотезасы көркем мәтінді зерттеу процесінде экспрессивті оқытуды қолдану оқу мотивациясын арттыруға, әдеби шығарманы қабылдау мен талдауды жақсартуға және тұрақты когнитивті дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді.

Осы зерттеу мәнерлеп оқудың әдеби қабылдау процесіне әсер ету тетіктерін анықтауға, сондай-ақ оны білім беру ортасында қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстарды әзірлеуге бағытталған.

Материалдар мен әдістер

Көркем мәтінді экспрессивті оқыту технологиясын зерттеу барысында оның оқушылардың оқу құзыреттілігін, сыни ойлауы мен танымдық қабілеттерін дамытуға әсерін зерттеуге бағытталған әртүрлі материалдар мен әдістер қолданылды. Оқу материалдарына Абай Құнанбаев («Қара сөздер»), Мұхтар Әуезов («Абай жолы»), Ілияс Жансүгіров («Күй»), Сәкен Сейфуллин («Тар жол, тайғақ кешу») және Бейімбет Майлин («Шұғанның белгісі») сияқты классикалық және заманауи қазақ әдебиетінің туындылары кірді.

Зерттеу екі топқа бөлінген 8-10 сынып оқушылары (100 адам) арасында жүргізілді:

- Экспрессивті оқыту әдістемесі белсенді қолданылатын эксперименттік топ (50 оқушы).
- Мәнерлеп оқуға баса назар аудармайтын дәстүрлі әдістермен оқытылған бақылау тобы (50 оқушы).

Эксперименттің ұзақтығы 12 апта болды, оның барысында оқушылардың оқу құзыреттілігіндегі, сыни ойлауындағы және танымдық қабілеттеріндегі өзгерістер зерттелді.

Оқырман құзыреттілігін талдау үшін Х.Р. Яустың рецептивті эстетика теориясы [3] қолданылды, оған сәйкес оқырман мәтінді түсіндіруге белсенді қатысады, семантикалық олқылықтарды толтырады және шығарманың жеке түсінігін қалыптастырады. Эксперимент барысында студенттер мәтінге түсініктеме беру тапсырмаларын орындады, онда негізгі идеялар, көркемдік әдістер мен авторлық стиль бөлінді. Аннотацияларды талдау әдеби элементтерді түсіну деңгейін және көркем шығарманы түсіндіру тереңдігін анықтауға мүмкіндік берді.

Сыни ойлауды диагностикалау үшін Теун Ван Дайк әзірлеген когнитивті талдау әдісі [4] қолданылды, ол мәтіннің жасырын мағыналарын, ішкі мәтінін және композициялық элементтерін анықтауға бағытталған. Оқушылар Абай, Әуезов және Сейфуллин

шығармаларының үзінділерін талдап, авторлық идеяларды, символизм мен тұспалдауларды бөліп көрсетті. Бақылау тобында мазмұнды жай көбейтуге баса назар аударылды, ал эксперименттік топ шығарманы терең талдауды қолданды.

Когнитивті қабілеттерді зерттеу үшін Л.В. Щербой әзірлеген, сөйлеудің интонациялық сипаттамаларын талдаумен байланысты психолингвистикалық әдіс [5] қолданылды. Оқушылар мәнерлеп оқу тапсырмаларын орындады, өз сөздерін жазды, содан кейін интонацияны, ритмді, кідірістерді және сөйлеу динамикасын талдады.

Пирсонның корреляция коэффициенті мәнерлі оқу деңгейі мен мәтінді сыни тұрғыдан талдау қабілеті арасындағы байланысты талдау үшін пайдаланылды. Студенттің t-критерийі экспериментке дейінгі және кейінгі көрсеткіштерді салыстыруға көмектесті.

Негізгі бөлім

Көркем мәтінді қабылдау – бұл құрылымды талдауды, семантикалық интерпретацияны және эмоционалды қабылдауды қамтитын күрделі когнитивті процесс. Когнитивті схемалар теориясына сәйкес [6] оқырман мәтінді түсіну үшін алдыңғы тәжірибені пайдаланады, ал Кинтч моделіне сәйкес [7] қабылдау процесі лексикалық және грамматикалық құрылымдарды талдаумен байланысты сындарлы кезеңді және шығарманың біртұтас семантикалық бейнесін жасайтын интегративті кезеңді қамтиды. Бұл процесте есте сақтау, зейін және қиял шешуші рөл атқарады, олардың белсенділігі ақпаратты игеруге ғана емес, сонымен қатар көркем шығарма туралы терең түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

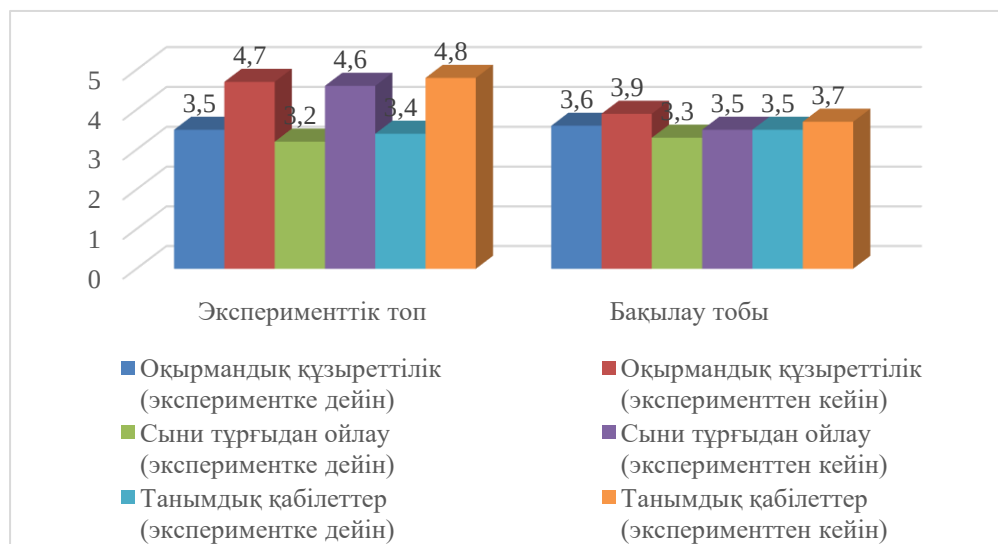
Мәнерлі оқу ақпаратты өңдеудің когнитивті механизмдеріне айтарлықтай әсер етеді. Бұл есте сақтау процестерінің жоғарылауына ықпал етеді, өйткені интонацияны, ритақты және эмоционалды бояуды қолдану ақпаратты кодтауды және оны кейіннен ойнатуды жеңілдетеді. Мәнерлеп оқу кезінде зейіннің дамуы бір уақытта бірнеше процестерді үйлестіру қажеттілігіне байланысты: мазмұнды түсіну, сөйлеудің ритмді құрылымын бақылау және интонацияны басқару.

Қиял мәтінді қабылдау процесінде маңызды рөл атқарады, өйткені мәнерлі оқу ауызша және визуалды түрде ұсынылған ақпаратты қос кодтауды белсендіреді. Мәтіннің негізгі элементтерін эмоционалды және интонациялық бөлу жұмыстың атмосферасына тереңірек енуге мүмкіндік беретін егжей-тегжейлі психикалық бейнелерді қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл процесс эмпатия мен эмоционалды интеллекттің дамуымен де байланысты, өйткені мәнерлі оқу тек сюжеттік мазмұнды ғана емес, сонымен қатар мәтіннің эмоционалды құрамдас бөлігін де жеткізеді, бұл қатысудың әсерін күшейтеді [8].

Көркем мәтінді түсіну қабылдаудың түпкі мақсаты болып табылады және көбінесе оқуда қолданылатын когнитивті стратегияларға байланысты. Когнитивті жүктеме теориясына сәйкес [9], мәнерлі оқу ақпараттың құрылымын жеңілдету және негізгі мағыналарды бөлектеу арқылы когнитивті шамадан тыс жүктемені азайтуға көмектеседі. Осылайша, мәнерлеп оқу есте сақтау, зейін мен қиялды дамыту құралы ғана емес, сонымен қатар әдеби шығармаларды аналитикалық ойлау мен сыни қабылдауды қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Көркем мәтінді экспрессивті оқыту технологиясын зерттеу барысында оқушылардың оқу құзыреттілігіндегі, сыни ойлауындағы және танымдық қабілеттеріндегі өзгерістерді көрсететін сандық және сапалық деректер алынды. Нәтижелерді талдау эксперименттік топта бақылау тобымен салыстырғанда осы көрсеткіштердің айтарлықтай жақсарғанын анықтады (1-сурет).

Сурет 1 – Білімгерлердің зерттеу көрсеткіштері (дейін және кейін)

1-суретке сәйкес, эксперименттік топтағы оқу құзыреті 3.5-тен 4.7-ге дейін өсті, ал бақылау тобында өсу минималды болды (3.6-дан 3.9-ға дейін). Бұл экспрессивті оқыту әдістемесі оқушылардың мәтінді қабылдау және түсіндіру қабілетін арттыра отырып, көркем шығарманы терең талдауға ықпал ететіндігін көрсетеді. Бұл нәтиже Г.Р. Яусстың рецептивті эстетика теориясының тиімділігін растайды, оған сәйкес оқырман мәтінмен белсенді әрекеттесіп, семантикалық олқылықтарды толтырады.

Сыни ойлауды талдау эксперименттік топта бұл көрсеткіш 3.2-ден 4.6-ға дейін, ал бақылау тобында – 3.3-тен 3.5-ке дейін өскенін көрсетті. Топтар арасындағы айырмашылық мәтіннің когнитивті талдауын қолдану мәтінді аналитикалық қабылдауды дамытуға, субтексті, символизмді және композициялық элементтерді анықтауға ықпал ететіндігін дәлелдейді. Эксперименттік топтың оқушылары авторлық стильді жиі бөліп, әдеби әдістерді тереңірек талдады, бұл әдістің тиімділігін растайды.

Когнитивті қабілеттердің өзгеруі де маңызды болды: эксперименттік топта олардың деңгейі 3.4-тен 4.8-ге дейін, ал бақылау тобында 3.5-тен 3.7-ге дейін өсті. Интонацияны психолингвистикалық талдауға негізделген мәнерлеп оқу әдістемесі оқушыларға зейінді, есте сақтауды және қиялды жақсартуға көмектесті, бұл ойларды дәлірек білдіруде, сөйлеу ритағын жақсартуда және мәтінді құрылымдау қабілетінде көрінді.

График топтар арасындағы айқын айырмашылықты көрсетеді, бұл экспрессивті оқыту әдісі қолданылған эксперименттік топта ең айқын жақсартулар байқалғанын көрсетеді. Деректер экспрессивті оқуды қолдану когнитивті процестердің дамуына, көркем мәтінді терең түсінуге және әдеби шығарманы аналитикалық қабылдауды қалыптастыруға ықпал етеді деген зерттеу гипотезасын қолдайды.

Мәнерлеп оқу деңгейі мен мәтінді сыни тұрғыдан талдау қабілеті арасындағы байланысты талдау үшін Пирсонның корреляция коэффициенті есептелді. Эксперимент басталғанға дейін бұл көрсеткіштер арасындағы корреляция $R = -0.14$ болды, бұл әлсіз теріс байланысты көрсетеді. Алайда, экспрессивті оқыту әдісін қолданғаннан кейін корреляция коэффициенті $R = 0.17$ дейін өсті, бұл экспрессивті оқудың мәтінді сыни қабылдауға оң әсерін көрсетеді. Экспериментке дейінгі және кейінгі нәтижелер арасындағы айырмашылықтардың маңыздылығын бағалау үшін студенттің t-критерийі қолданылды. Эксперименттік топта мәнерлеп оқу деңгейі айтарлықтай жақсарды ($t = -20.00$, $p = 0.0024$), бұл әдістің статистикалық маңызды әсерін растайды. Алайда, сыни тұрғыдан ойлау көрсеткіштеріндегі айырмашылық онша айқын болмады ($t = -1.50$, $p = 0.2724$), бұл аналитикалық дағдыларды қалыптастыру үшін экспрессивті оқыту технологиясын ұзақ уақыт қолдану қажеттілігін көрсетеді.

Осылайша, алынған нәтижелер көркем мәтінді, әсіресе қазақ әдебиеті контекстінде зерделеу кезінде мәнерлі оқыту технологиясының тиімділігін дәлелдейді. Бұл әдісті білім беру процесіне біріктіру оқушылардың оқу сауаттылығы мен сыни ойлау деңгейін едәуір арттыра алады.

Қорытынды

Зерттеу көркем мәтінді экспрессивті оқыту оқу құзыреттілігін арттыратынын, сыни ойлауды дамытатынын және когнитивті өнімділікті жақсартатынын көрсетті. Техника мәтінді терең қабылдауға, аналитикалық түсінуге және эмоционалды қатысуға ықпал етеді.

Корреляциялық талдау экспрессивті оқудың шығармаларды сыни талдауға оң әсерін растады, ал статистика оның тиімділігін дәлелдеді. Мәнерлеп оқыту әдісі әсіресе қазақ әдебиетін зерделеуде пайдалы, саналы оқу мен эстетикалық қабылдауды дамытуға ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Saidjonovna, V.T., et al. Development of reading skill in b1 level students // qo ‘qon universiteti xabarnomasi. – 2023. – 1006-101866.
2. Batini, F., et al. The association between reading and emotional development: A systematic review // Journal of Education and Training Studies. – 2021. – T. 9. – № 1. – 12-5066.
3. Asna, L., Amin, N. Hermeneutics of Reception by Hans Robert Jauss: An Alternative Approach Toward Quranic Studies // International Journal Ihya’Ulum Al-Din. – 2022. – T. 24. – № 2. – 160-17166.
4. Dezhkameh, A., Layegh, N., Hadidi, Y. A Critical Discourse Analysis of Covid-19 in Iranian and American Newspapers // GEMA Online Journal of Language Studies. – 2021. – T. 21. – № 3. – 231-24466.
5. Privalova, I.V. Methods of psycholinguistic research as possible cognitive approaches to linguistic data processing // Multimodality, Digitalization and Cognitivity in Communication and Pedagogy. – 2021. – 181-20166.
6. Kaczko, E., Ostendorf, A. Critical thinking in the community of inquiry framework: An analysis of the theoretical model and cognitive presence coding schemes // Computers & Education. – 2023. – T. 193. – 104-66266.
7. Harvey, P. Recalling Atwood: Text World Theory and Memories of Narrative Fiction. PhD thesis, University of Sheffield. – 2023. – 356 б.
8. Rodero, E., et al. The expressive balance effect: perception and physiological responses of prosody and gestures // Journal of Language and Social Psychology. – 2022. – T. 41. – № 6. – 659-68466.
9. Evans, P., et al. Cognitive load theory and its relationships with motivation: A self-determination theory perspective // Educational Psychology Review. – 2024. – T. 36. – № 1.

ӘОЖ 378.147

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ҚОС ҚЫРЛЫ ҚҰРАЛ

Кенжеғара М.Қ., Татибеков Б.Л.

«SDU University» Мекемесі, СДУ Бизнес Мектебі, Қаскелең қ.,

Алматы облысы, Қазақстан

madina.kenzhegaranova@sdu.edu.kz¹, bolat.tatibekov@sdu.edu.kz²

Заманауи әлемде жасанды интеллекті (ЖИ) оқу процесінде қолдану өзекті болып табылады, бірақ білім беруде жасанды интеллекті қолданумен байланысты мүмкіндіктерді де, тәуекелдерді де ескеру маңызды. Мақаланың мақсаты - білім беру үдерісіндегі жасанды интеллекттің рөлін зерттеу, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін талдай отырып, тиімді пайдалану мүмкіндіктерін қарастыру. Әдебиетті жан-жақты шолу арқылы зерттеу жасанды интеллекттің білім беруде қалай қолданылатынын анықтап қана қоймай, сонымен қатар түрлі ЖИ қолданбалары мен құралдарының маңыздылығын да көрсетеді. Бұл мақала жасанды интеллекттің артықшылықтары мен шектеулерін бағалау арқылы білім берудегі технологияның рөліне қатысты академиялық талқылауларға үздіксіз үлес қосады және оның педагогикалық үлгілер, тәжірибе мен оқыту нәтижелеріне ықпалын зерттеуге негіз қалайды.

Кілт сөздер: оқу үдерісі, жасанды интеллект, жасанды интеллекті пәндерді оқыту процесінде пайдалану.

Использование искусственного интеллекта (ИИ) в учебном процессе является крайне актуальным. Однако, важно учитывать, как возможности, так и риски, связанные с применением ИИ в образовательном процессе. Цель данной статьи - изучить роль искусственного интеллекта в образовательном процессе, оценить его преимущества и недостатки, а также рассмотреть наиболее эффективные способы его применения. Посредством всестороннего обзора литературы исследование не только выявляет, как ИИ применяется в обучении, но и подчеркивает значимость различных приложений и инструментов ИИ. Оценивая преимущества и ограничения искусственного интеллекта, эта статья вносит вклад в продолжающиеся академические дискуссии о роли технологий в образовании и закладывает основу для изучения его влияния на педагогические модели, практики и результаты обучения.

Ключевые слова: учебный процесс, искусственный интеллект, использование искусственного интеллекта в процессе преподавания дисциплин.

The use of artificial intelligence (AI) in the learning process is highly relevant. However, it is important to consider both the opportunities and risks associated with its application in education. The aim of this article is to explore the role of artificial intelligence in the educational process by analyzing its advantages and disadvantages and examining ways to use it effectively. Through a comprehensive literature review, the study not only identifies how AI is applied in education but also highlights the significance of various AI applications and tools. By evaluating the benefits and limitations of artificial intelligence, this article contributes to ongoing academic discussions on the role of technology in education and lays the foundation for exploring its impact on pedagogical practices and learning outcomes.

Key words: Learning process, artificial intelligence, using artificial intelligence in the process of teaching disciplines.

Кіріспе

Бұл мақаланың мақсаты білім берудегі жасанды интеллект (ЖИ) туралы әдебиет көздерін талдау және синтездеу, оның анықтамаларына, сипаттамаларына, түрлеріне,

құралдарына, сондай-ақ оның оқытушылардың сабақ барысында қолдану тәжірибесіндегі артықшылықтары мен кемшіліктеріне назар аудару. Әдебиетке шолу жасау арқылы бұл зерттеу жасанды интеллектінің қалай тұжырымдалатынын, білім беруде қалай қолданылатынын жүйелі түрде сипаттап, оның оқыту және оқу үдерістеріне әсерін анықтауға бағытталады. Зерттеу әртүрлі анықтамаларды біріктіру және академиялық әдебиеттер бойынша ортақ тақырыптарды анықтау арқылы білім берудегі ЖИ теориялық тұрғыдан түсінуге көмектеседі. Ол сондай-ақ әртүрлі ЖИ формалары мен құралдары туралы түсінік береді, олардың педагогикалық салдарын көрсетеді. Жасанды интеллекттің артықшылықтары мен шектеулерін зерттей отырып, бұл мақала оқыту ортасындағы дамып келе жатқан технологиялардың рөліне қатысты ғылыми дискурсқа үлес қосады және жасанды интеллекттің білім беру теориясы мен практикасына тигізетін әсерін зерттеуге негіз болады.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеуде білім берудегі жасанды интеллекттің рөлін зерттеу үшін негізгі зерттеу әдістемесі ретінде әдебиеттерге шолу жасалынды. Әдебиеттерді шолу – білім берудегі ЖИ анықтамаларын, сипаттамаларын, қолданбаларын және салдарын синтездеу үшін ғылыми жұмыстарды талдаудың жүйелі тәсілі болып табылады.

Шолу бірнеше бөлімнен тұрады: 1) зерттеушілер ұсынған жасанды интеллект анықтамаларын қарастыру; 2) осы анықтамалар негізінде ортақ сипаттамаларды анықтау; 3) білім беру мекемелерінде қолданылатын жасанды интеллекттің түрлері, формалары және құралдары туралы баяндау; 4) жасанды интеллекттің артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау.

Негізгі бөлім

2024 жылы Cengage зерттеу орталығы ЖИ туралы Еуропа, Таяу Шығыс және Африкадағы жоғары оқу орындарындағы оқытушылардың көзқарасын зерттеп, оның білім беру процесіне әсерін талдады. Сауалнамаға 455 оқытушы мен профессорлар қатысты. Этикалық мәселелер мен академиялық адалдық проблемалары басты назарда болып, жалпы көзқарас оң болғанымен көптеген оқытушылар өз оқу орындарынан жасанды интеллектті қолдану бойынша көбірек нұсқаулық күтуде. Респонденттердің 88%-ы ЖИ тиімділікті арттырады деп санайды. Оқытушылар оның оқыту процесіне трансформациялық мүмкіндіктер әкелетініне сенеді, әсіресе студенттердің оқу процесіне тартылуын жақсарту тұрғысынан. Жалпы, нәтижелер жасанды интеллектті ерте кезеңде қолданудың табысты болатынын көрсетеді, ол оқыту үдерісін жақсарту мүмкіндіктерін кеңейтеді және инновациялық білім беру құралдарын белсенді зерттеуге деген ашықтықтың артып келе жатқанын білдіреді [1].

Иә, жасанды интеллект туралы көптеген жағымды пікірлер бар, бірақ оның мәнін толық түсіну үшін алдымен ЖИ анықтамасын білу маңызды. Бұл оны тереңірек түсінуге және осы технологияның мүмкіндіктері мен шектеулерін дұрыс бағалауға көмектеседі. Сонымен, ең алдымен жасанды интеллект ұғымының анықтамасын айқындағанымыз жөн (Кесте 1).

Кесте 1 – Жасанды интеллект ұғымының анықтамалары

#	Жасанды интеллект ұғымының анықтамасы	Автор (-ы)
1	Жасанды интеллект әдетте адам интеллектісін қажет ететін тапсырмаларды орындауға қабілетті компьютерлік жүйелердің дамуын білдіреді, мысалы, тәжірибеден үйрену, пайымдау және мәселелерді шешу. ЖИ белгілі мақсаттарға жету үшін когнитивтік функцияларды имитациялауға бағытталған машиналық оқытуды, табиғи тілді өңдеуді, компьютерлік көруді және робототехниканы қоса алғанда әртүрлі әдістерді қамтиды.	[2] Dan, V., Christopher, G., Talati, D., & Ogunrinde, V. (2024).
2	Жасанды интеллект - адам емес машиналар немесе жасанды нысандардың біз биологиялық адамдармен байланыстыратын нәрселерді (тапсырмалар, мәселелерді шешу, қарым-қатынас, өзара әрекеттесу, логикалық әрекет) орындаудағы нақты қабілеті ретінде анықталады.	[3] Gil de Zúñiga, H., Goyanes, M., & Durotoye, T. (2023).

3	Жасанды интеллект - машиналарға тәжірибеден үйренуге, жаңа кірістерге бейімделуге және адамға ұқсас тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.	[4] University of Illinois Chicago. (2023).
4	Жасанды интеллект - компьютерлер мен машиналарға адамның оқуын, түсінуін, мәселені шешуін, шешім қабылдауын, шығармашылық пен автономияны имитациялауға мүмкіндік беретін технология болып табылады.	[5] IBM. (2024).

Дереккөздер: кесте [2,3,4,5] әдебиеттер негізінде құрастырылған

Жоғарыдағы ЖИ анықтамаларының келесі ортақ сипаттамалары бар.

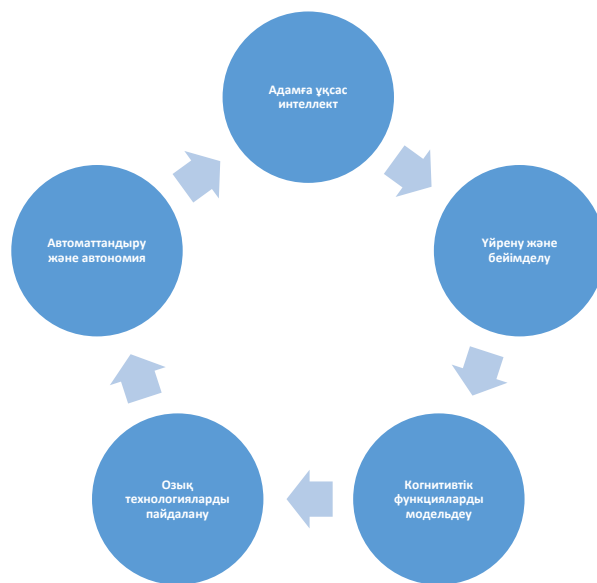
Адамға ұқсас интеллект - ЖИ дәйекті түрде машиналарға проблемаларды шешу, оқу, пайымдау және шешім қабылдау сияқты адам интеллектін қажет ететін тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.

Оқыту және бейімдеу мүмкіндіктері - ЖИ жүйелерінің тәжірибеден үйрену және жаңа кірістерге бейімделу мүмкіндігі бар, бұл уақыт өте келе өнімділікті жақсартуға мүмкіндік береді.

Когнитивтік функцияларды модельдеу мүмкіндіктері - ЖИ тілді түсіну, үлгілерді тану (компьютерлік көру) және логикалық өзара әрекеттесу сияқты когнитивтік функцияларды имитациялайды.

Жетілдірілген технологияларды пайдалану мүмкіндіктері - ЖИ анықтамалар AI мүмкіндіктеріне қол жеткізудегі машиналық оқыту, табиғи тілді өңдеу, робототехника және компьютерлік көру сияқты әдістердің рөлін көрсетеді.

Автоматтандыру және автономия - ЖИ машиналарға адамның ең аз араласуымен шешім қабылдауға және тапсырмаларды орындауға дербес жұмыс істеуге мүмкіндік береді (Сурет 1).

Сурет 1 – Жасанды интеллект ұғымдарының ортақ сипаттамалары

Ескерту: сурет авторлармен әзірленген

Оқытушылар үшін ЖИ әкімшілік жүктемені азайтады, студенттердің біліміне негізделген үлгерімі туралы деректерге көруге мүмкіндік береді және студенттердің шығармашылық және интерактивті оқыту уақытын ұзартады.

2-ші кестеде әртүрлі салаларда жиі қолданылатын жасанды интеллектке негізделінген чат боттардың тізімі және олардың функциялары туралы жазылған.

Кесте 2 – Жасанды интеллектке негізделген чат боттар

#	ЖИ чат-боттар	Жасанды интеллектке негізделген чат боттар және олардың қысқаша сипаттамасы
1.	ChatGPT	OpenAI компаниясының жасанды интеллектіне негізделген тілдік моделі – мәтіндерді өңдеу, сұрақтарға жауап беру және түрлі тапсырмаларды орындау мүмкіндігі бар платформа.
2.	Gemini	Google компаниясының жасанды интеллект жүйесі – интернеттегі іздеу мүмкіндіктерін кеңейтіп, ақпаратты өңдеуге арналған құрал.
3.	QazGPT	Қазақ тілінде сөйлейтін жасанды интеллект платформасы – мәтінді түсініп, өңдеп, қазақ тілінде жауап беру қабілетіне ие жүйе.
4.	Co-Pilot	Бұл қолданушыларға түрлі тапсырмаларды орындауда көмек көрсетуге арналған жасанды интеллект жүйесі. Ол код жазу, мәтін өңдеу, идея ұсыну, құжат дайындау және басқа да интеллектуалды процестерді жеңілдетуге бағытталған. Co-Pilot әдетте бағдарламалау, шығармашылық және бизнес салаларында өнімділікті арттыру үшін қолданылады
5.	Phind	Ақпарат іздеуге көмектесетін жасанды интеллект платформасы – қолданушының сұранысына сәйкес нақты жауаптарды сілтемелерімен бірге ұсынатын жүйе.

Дереккөз: [6] SDU Extension School <https://sdu.edu.kz/language/ru/ses-ru/kursy-povysheniya-kvalifikatsiy/>

ChatGPT, Gemini, QazGPT, Co-Pilot және Phind сияқты AI көмекшілері оқыту үдерісіндегі әрекеттерді жақсарту арқылы білім беруді өзгертеді. Бұл құралдар сабақ жоспарларын құру, студенттердің сұрақтарына жауап беру және күрделі ұғымдарды жеңілдету арқылы оқытушыларға көмек көрсетеді. Оқу процесінде олар интерактивті репетитор ретінде қызмет етеді, студенттерге жеке оқытуға, тілді аударуға және зерттеуге әсер етеді. Сондай-ақ ЖИ тапсырмаларды бағалауға, жылдам кері байланыс ұсынуға және талқылаулар мен проблемаларды шешу жаттығулары арқылы сыни ойлауды ынталандыруға көмектеседі. Осы AI үлгілерін біріктіру арқылы оқытушылар студенттердің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, неғұрлым тартымды және инклюзивті оқу ортасын құра алады.

Келесі ЖИ бағдарламалары презентацияларды әзірлеуге көмектесетін құралдар - Gamma, Slidesgo, Presentation.ai, Emaze, Canva, Genially (ChatGPT, 2025). Алайда, ChatGPT арқылы сұралған сурет салу нұсқаулығына, бағдарлама толықтай жауап бермеді бұл бағдарламаның әлі толық жұмыс істей алмау кемшілігін көрсетеді (Сурет 2). Дегенмен, ЖИ мүмкіндіктерінің алдағы даму перспективалары орасан зор.

Сурет 2 – GAMMA, SLIDESGO, PRESENTATION.AI, EMAZE, CANVA, GENIALLY - презентацияларды әзірлеуге көмектесетін ЖИ құралдары

Ескерту: [7] ChatGPT. (2025, 18 наурыз). GAMMA, SLIDESGO, PRESENTATION.AI, EMAZE, CANVA және GENIALLY бейнеленген AI-генерацияланған сурет [AI-генерацияланған сурет]. OpenAI.

Ойын, тапсырма жасауға арналған онлайн платформалар гуманитарлық бағыттағы ғана емес, барлық білім беру бағдарламаларының білімгерлеріне өте қызықты әрі ұнайтын ЖИ құралдары да баршылық – олардың қатарына: онлайн квест жасауға арналған Joyteka - платформасы, Learningapps – оқу тапсырмаларын құрастыруға арналған онлайн платформа, Quizizz, Flippity, Wordwall, Quizlet т.б. ғаламтор кеңістігінде ресми тіркелу үдерісінен өткеннен кейін ақысыз және кейбір ілгері функциялары ақылы түрде табуға болады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Алайда, зерттеушілердің пайымдауынша жасанды интеллект құралдарын шамадан тыс пайдалану сыни ойлау мен білімгерлердің дербестігінің дамуына кері әсер етуі мүмкін деген алаңдаушылық бар. Бұл олардың өз бетінше ойлау қабілетін жоғалтуына әкелуі мүмкін. Сондай-ақ, жасанды интеллект құралдарын қолдануға тәуелділіктің қалыптасуы, шығармашылықтың шектелуі және өз пікірін қалыптастырудың қиындауы мүмкін екені атап өтілді. Сонымен қатар, студенттер ойланбай, зерттеу жүргізбей -ақ жылдам әрі толық жауап алу арқылы әділетсіз артықшылықты алады [8].

Басқа жағымсыз аспектілерге техникалық шектеулер жатады, мысалы, ақпараттың толық жүктелмеуі немесе жауаптардағы қателер, сондай-ақ қайталанушылық пен ұсынылған жауаптардың тереңдігінің жеткіліксіздігі. Жасанды интеллект ұсыныстарын шамадан тыс қолдану, адамаралық қарым-қатынастың жоғалу қаупі туралы алаңдатушылықтар тудыруда [9].

Сонымен қатар, білім беруде жасанды интеллектті қолдануға байланысты құқықтық және этикалық мәселелерді шешу, соның ішінде деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету, әділдік пен теңдікті сақтау, сондай-ақ технологияның жауапкершілікпен қолданылуын қадағалау маңыздылығы бүкіл зиялы қауым мен зерттеушілерді толғандырады [10].

Білім беру мекемелері жасанды интеллектті пайдаланудың шығындары мен пайдасын бағалап, оқытушылар мен студенттерге жасанды интеллектке негізделген білім беру құралдарын қолдану бойынша қажетті оқыту мен қолдауды қамтамасыз етуі керек [11].

Қорытынды

Жасанды интеллект жоғары білім беру саласында маңызды рөл атқарып, оқыту мен үйрету әдістерін түбегейлі өзгертіп жатыр. Оның артықшылықтарына тиімділікті арттыру, білім беру процесін жекелендіру және студенттер мен оқытушылар үшін мүмкіндіктерді кеңейту болып табылады. Алайда, академиялық адалдық, сыни ойлау және технологияларға тәуелділік сияқты мәселелер әрқашан өзекті болып қала береді. Оқытушылар жасанды интеллектті оқыту құралы ретінде тиімді пайдалану үшін өз әдістерін бейімдеуі керек, алайда дәстүрлі оқытуды толық алмастырмай, автоматтандыру мен педагогикалық өзара әрекеттестіктің тепе-теңдігін сақтауы маңызды. Жасанды интеллекттің артықшылықтары мен шектеулерін бағалай отырып, бұл зерттеу білім берудегі технологиялардың рөлі туралы жалғасып жатқан академиялық пікірталастарға үлес қосып, оның педагогикалық модельдерге, тәжірибелерге және оқу нәтижелеріне тигізетін әсерін зерттеуге негіз қалайды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Cengage. (2024). Exploring AI in higher education: The state of GenAI in HE. Cengage.
2. Dan, V., Christopher, G., Talati, D., & Ogunrinde, V. (2024). Artificial intelligence: A powerful paradigm for scientific research. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/380528822_Artificial_intelligence_A_powerful_paradigm_for_scientific_research
3. Gil de Zúñiga, H., Goyanes, M., & Durotoye, T. (2023). A scholarly definition of artificial intelligence (AI): Advancing AI as a conceptual framework in communication research. *Journal of Communication*, 73(1), 123-145.
4. University of Illinois Chicago. (2023). What is (AI) artificial intelligence? Online Master of Engineering

5. IBM. (2024). What is artificial intelligence (AI)? Retrieved from <https://www.ibm.com/think/topics/artificial-intelligence>
6. SDU Extension School. "Digital Мұғалім: Педагогтың цифрлық құзыреттілігі" курсының ОФЛАЙН бөлімінің материалдары <https://sdu.edu.kz/language/ru/ses-ru/kursy-povysheniya-kvalifikatsiy/>
7. ChatGPT. (2025, 18 наурыз). GAMMA, SLIDESGO, PRESENTATION.AI, EMAZE, CANVA және GENIALLY бейнеленген AI-генерацияланған сурет [AI-генерацияланған сурет]. OpenAI.
8. Abou Karroum, S.Y., Elshaiekh, N E. M., & Al-Hijji, K. Z. (2024). Exploring the role of artificial intelligence in education: Assessing advantages and disadvantages for learning outcomes and pedagogical practices. *International Journal of Innovative Research in Multidisciplinary Studies*, 12(4), 1–10. <https://doi.org/10.37082/IJIRMPS.v12.i4.231000>
9. Al-Tkhaiyneh, K.M., Alghazo, E.M., & Tahat, D. (2023). The advantages and disadvantages of using artificial intelligence in education. *Journal of Educational and Social Research*, 13(4), 105–117. <https://doi.org/10.36941/jesr-2023-0094>
10. Barrios-Tao, H., Díaz, V., & Guerra, Y. (2019). Artificial intelligence and education: Challenges and disadvantages for the teacher. *Arctic Journal*, 72(12), 30–50.
11. Al-Ansari, L. (2021), the role of artificial intelligence in enhancing education in the kingdom of Saudi Arabia, the international journal for the technology of education in Higher education, 18 (1), (1-11).

УДК 81-2

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗЛИЧНЫХ СТРАТЕГИЙ ЧТЕНИЯ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ТЕКСТОВЫХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ

Комова И.В.

Средняя школа №1 имени Бигайши Кундакбаевой,
Коксуский район, с. Балпык би, Казахстан
tekeli07@yandex.ru

В современном образовательном процессе формирование читательской грамотности занимает ключевое место. Этот навык развивается не только в рамках гуманитарных дисциплин, но и в области физико-математического цикла. Успех в решении математических задач во многом зависит от умения правильно читать, выделять ключевую информацию, интерпретировать условия задач и применять это в процессе рассуждений. Именно поэтому стратегии чтения становятся важным элементом в обучении математике.

Чтение математических заданий — это не просто восприятие цифр и текста. Это сложный процесс, включающий в себя анализ, структурирование и применение полученной информации. Если ученик не заметит важные детали в тексте задачи или неправильно поймет её условия, он не сможет успешно решить задачу. Поэтому необходимо развивать у учеников все виды чтения: ознакомительное (для общего понимания текста), изучающее (для глубокого анализа) и поисковое (для нахождения нужной информации).

Следует отметить, что работа с любым текстом, в том числе математическим, включает три этапа: предтекстовый (подготовка к чтению, выявление целей и задач), текстовый (непосредственно процесс чтения и анализа), и послетекстовый (обсуждение прочитанного, осмысление и применение знаний). Эти этапы помогают учащимся не только понять содержание, но и эффективно использовать информацию для решения практических задач.

Ключевые слова: Читательская грамотность, математика, стратегии чтения, решение задач, анализ информации, виды чтения, работа с текстом, этапы чтения

Қазіргі білім беру үдерісінде оқырмандық сауаттылықты қалыптастыру маңызды рөл атқарады. Бұл дағды тек гуманитарлық пәндерде ғана емес, физика-математикалық бағыттағы пәндерде де дамытылады. Математика тапсырмаларын шешудегі табыс көп жағдайда мәтінді дұрыс оқу, негізгі ақпаратты бөлу, тапсырманың шарттарын интерпретациялау және оны талқылау үдерісінде қолдану қабілетіне байланысты. Осы себепті математиканы оқытуда оқу стратегияларының маңызы артады.

Математика тапсырмаларын оқу — тек сандар мен мәтінді қабылдау емес, ол ақпаратты талдау, құрылымдау және қолдану үдерісі. Егер оқушы тапсырманы оқып отырып маңызды детальдарды өткізіп алса немесе оның мазмұнын дұрыс түсінбесе, ол тапсырманы сәтті шеше алмайды. Сондықтан оқушыларда барлық оқу түрлерін дамыту маңызды: танысатын (жалпы түсінік алу үшін), зерттейтін (терең талдау үшін) және іздеу (қажетті ақпаратты табу үшін).

Сондай-ақ, кез келген мәтпен жұмыс істеу үш кезеңнен тұратынын атап өткен жөн: алдын ала мәтінмен танысу (оқуға дайындық, мақсаттар мен міндеттерді анықтау), мәтінді оқу (түзету және талдау үдерісі) және мәтіннен кейінгі кезең (оқығанды талқылау, білімді түсіну және қолдану). Бұл кезеңдер оқушыларға тек мәтіннің мазмұнын түсінуге ғана емес, алған білімдерін тиімді пайдаланып, практикалық тапсырмаларды шешуге де көмектеседі.

Кілт сөздер: Оқырмандық сауаттылық, математика, оқу стратегиялары, тапсырмаларды шешу, ақпаратты талдау, оқу түрлері, мәтінмен жұмыс, оқу кезеңдері.

In the modern educational process, the formation of reading literacy plays a key role. This skill is developed not only in the humanities subjects but also in the field of science and mathematics. Success in solving mathematical problems largely depends on the ability to read correctly, highlight key information, interpret the conditions, and apply this in the reasoning process. This is why the use of reading strategies in mathematics becomes an important element of teaching.

Reading mathematical tasks is not just about perceiving numbers and text; it is a complex process of analysis, structuring, and applying the information. If a student misses important details or misunderstands the content while reading a problem, they cannot expect to solve it successfully. Therefore, it is important to develop all types of reading skills in students: scanning (for general understanding of the text), study reading (for in-depth analysis), and searching (for finding necessary information).

It should also be noted that working with any text includes three stages: pre-reading (preparing for reading, identifying goals and objectives), reading (the process of reading and analysis), and post-reading (discussing what has been read, reflecting, and applying knowledge). These stages help students not only understand the content but also effectively use the information to solve practical problems.

Key words: Reading literacy, mathematics, reading strategies, problem solving, information analysis, types of reading, working with text, stages of reading.

Введение

Предтекстовая работа. Этот этап подготовки к восприятию информации текста направлен на активизацию знаний и определение ключевых понятий задачи.

1. **Значением слов и понятий.** В математических задачах часто встречаются термины или слова значение которых ученикам может быть неизвестно. Поэтому работа с лексическим значением данных слов помогает учащимся избежать недопонимания при работе с текстом задачи.

2. **Пространственные ориентиры.** Многие задачи связаны с расположением объектов в пространстве (например, «право», «лево», «за», «под», «ниже», «выше»). Перед решением задачи, учителю необходимо выяснить, как учащиеся воспринимают «пространство» задачи. Особенно важно при работе с задачам, связанными с географическими и пространственными ориентирами, такими как стороны света, так как многие учащиеся затрудняются с определением их направлений. Четкое понимание учащимися этих понятий упрощает процесс решения

Текстовая работа. На этом этапе происходит непосредственное взаимодействие с текстом задачи. Применяются различные стратегии поиска и организации информации.

В качестве примера математической текстовой задачи возьмем задание для 6 класса (Рисунок 1).

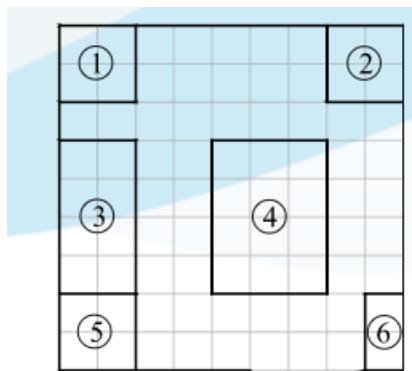

Рисунок 1. Задание для 6 класса

«Владелец собирается провести ремонт в своей квартире. На плане изображена предполагаемая расстановка мебели и бытовой техники на кухне после ремонта.

Сторона каждой клетки равна 0,3 м. Кухня имеет квадратную форму. Единственная дверь кухни деревянная, в стене напротив двери расположено окно. Справа от двери будут поставлены полки для посуды, слева от двери будет смонтирована раковина для мытья посуды. В углу слева от окна предполагается разместить газовую плиту. Между раковиной и плитой будет собран буфет, отмеченный цифрой 3. Площадь, занятая буфетом, по плану будет равна $0,72\text{м}^2$. В центре кухни планируется поставить обеденный стол. Кроме того, в угол кухни будет поставлен холодильник, занимающий $0,36\text{м}^2$ пола. Пол кухни (в том числе там, где будет стоять мебель и бытовая техника) планируется покрыть плиткой размером 30см x 30см. Кроме того, владелец квартиры планирует смонтировать на кухне электрический подогрев пола. Чтобы сэкономить, владелец не станет подводить обогрев под холодильник, плиту, буфет, раковину и полки для посуды, а также на участок $0,18\text{м}^2$ между буфетом и плитой»

Задание 1.

Для объектов, указанных в таблице, определите, какими цифрами они обозначены на плане. Заполните таблицу, в ответ запишите последовательность четырёх цифр.

Объекты	Стол	Холодильник	Плита	Раковина
Цифры				

Задание 2.

Плитка для пола продается в упаковке по 5 штук. Сколько упаковок плитки нужно купить, чтобы покрыть пол кухни?

На примере данной задачи рассмотрим несколько стратегий, которые помогут учщимся решить данное задание.

1. Стратегия «Где ответ?»

Ученики учатся искать информацию в разных частях текста. Необходимо ответить на вопросы, которые помогут найти информацию. Она может находиться в одном предложении (когда ответ четко сформулирован), в нескольких предложениях (когда информация распределена по тексту) или в голове «Я и формула, я и решение» (если для решения требуется применение ранее изученных формул), необходимо определить нужную формулу/формулы и построить последовательность решения.

2. Метод физического реагирования.

Один из эффективных приемов для понимания задач – проигрывание ситуации. Ученики могут разыгрывать задачу, используя предметы мебели, фигуры или собственные тела. Это особенно полезно при работе с пространственным ориентированием.

3. Выборочное чтение.

Эта стратегия предполагает поиск конкретной информации в тексте задачи. Она может быть реализована с помощью таблиц, в которые необходимо занести главную и второстепенную информацию. Ученики учатся выделять ключевые данные, необходимые для решения, отделяя их от второстепенной информации.

Форматы таблиц:

Мебель	Информация из задачи (заполняется учениками)
Стол	
Холодильник	
Плита	
Раковина	

Информация	Данные
Размер клетки	
Количество клеток одной стороны	

Выпиши то, что необходимо для решения задания 1	Выпиши то, что по тематике относится к заданию 1, но не пригодится для решения.	Выпиши то, что необходимо для решения задания 2.	Выпиши то, что по тематике относится к заданию 2, но не пригодится для решения.

4. «Радуга чтения»

Работая с текстом задачи, ученики используют маркеры разных цветов, чтобы выделять необходимые элементы задания в соответствии с условием. Например, все что связано со столом выделяется зеленым, с холодильником – красным, плитой – синим, а с раковиной - желтым. Так текст станет максимально наглядным, а информация легко считывается.

Послетекстовая работа. Завершающий этап, который позволяет учащимся логически завершить работу с задачей

1. **Создание нового задания на основе имеющегося.** Ученики формулируют новые вопросы к задаче, используя ту информацию, которая осталась невостребованной.

2. **Моделирование ситуации.** Можно предложить ученикам визуализировать задачу, создавая схему, чертеж или таблицу.

Применение всех трех этапов чтения предтекстового, текстового и послетекстового делает обучение более структурированным и доступным. А использование методов визуализации, моделирования и физического реагирования делает процесс обучения более интересным и увлекательным. Использование различных стратегий чтения в математике помогает учащимся эффективно работать с текстами задач, анализировать их содержание, строить логические цепочки и приходить к правильному решению. Развитие навыков осмысленного чтения в математике не только способствует лучшему пониманию задач, но и помогает формировать у учащихся аналитическое мышление и способность решать задания, не обращая на объем и уровень сложности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кудрявцева Т.В. Чтение и понимание текста в математике. — М.: Просвещение, 2015. (Исследование роли чтения в математическом обучении и развивающей роли грамотного восприятия задач).

2. Шевченко Л.Н. Чтение и его роль в обучении математике. — М.: Высшая школа, 2009. (Тема связи читательской грамотности с успешным решением математических задач).

3. Чистякова Н.В. Развитие критического мышления через чтение. — М.: Флинта, 2011. (Как развитие критического мышления через чтение способствует обучению и решению задач).

4. Харченко Н.В. Развитие читательской грамотности в старших классах. — СПб: Речь, 2016. (Методические разработки для старших классов по развитию читательской грамотности в разных областях, в том числе математике).

5. Zan, R. Understanding Reading in Mathematics. — New York: Springer, 2012. (Изучение роли чтения в математическом обучении на английском языке).

6. Stein, M.K. Teaching Reading in Mathematics. — New York: Routledge, 2015. (Обучение чтению в контексте математического образования, использование чтения для решения математических задач).

ӘОЖ 80

ТАРИХИ ПРОЗАДА БИ ОБРАЗЫНЫҢ СОМДАЛУЫ (Ұ.Доспанбетов шығармалары негізінде)

Корабаева Б.М., Нусупова Ш.М.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
bkorabayeva@mail.ru, sholpan.moldabekova81@mail.ru

Мақалада халық жазушысы Ұзақбай Доспанбетовтың «Қызыл жолбарыс», «Абылайдың ақ туы» тарихи романдары әдебиеттануда қалай бағаланады деген мәселе қарастырылады. Бұл шығарманы саралай келе, сыншылар жазушының екі маңызды міндетті атқарғанын атап көрсетті: біріншісі – халықтың басынан өткерген оқиғалар туралы тарихи шындықты кейінгі ұрпаққа жеткізу, екіншісі – көркем шығарма тудыру. Тарихи тұлға – халықтың тағдырын өзіндік ой әлемімен біртұтас санайтын адам. Әсіресе, жазушы Ұзақбай Доспанбетұлының «Қызыл жолбарыс» роман-дилогиясындағы тарихи тұлғалар бейнесі, автордың образ сомдаудағы ерекшелігі мен өзіндік қолтаңбасына баса назар аударылады.

Кілт сөздер: Ескелді би, Балпық би, роман, тарихи тұлға.

В статье рассматривается вопрос о том, как оцениваются в литературоведении исторические романы народного писателя Узакбая Доспанбетова «Красный тигр» и «Белый флаг Абылая». Дифференцируя это произведение, критики отметили, что писатель выполнил две важные задачи: первая – донести историческую правду о событиях, через которые прошла публика, до следующего поколения, а вторая – создать художественное произведение. Историческая личность – это человек, считающий судьбу народа единой со своим мировоззрением. Особое внимание уделяется образу исторических личностей в романе-дилогии писателя Узакбая Доспанбетова «Красный тигр» и оригинальности авторского образа.

Ключевые слова: Ескельды би, Балпык би, роман, историческая личность.

The article examines the question of how the historical novels of the national writer Uzakbai Dospanbetov “The Red Tiger” and “The White Flag of Abylai” are evaluated in literary criticism. Differentiating this work, critics noted that the writer accomplished two important tasks: the first was to convey the historical truth about the events that the public went through to the next generation, and the second was to create a work of art. A historical figure is a person who considers the fate of a people to be one with his own world of thought. Particular attention is paid to the image of historical figures in the novel-dilogy of the writer Uzakbai Dospanbetov “Red Tiger” and the originality of the author’s image.

Key words: Eskeldy bi, Balpyk bi, novel, historical figure.

Кіріспе

Қарымды жазушы Ұзақбай Доспанбетовтың «Қызыл жолбарыс» романында заманның да, қаһармандардың да басындағы қайшылықтар жан-жақты көрініп, әртүрлі жағдайдағы жай-күйлері суреттеледі. Романның алғашқы кітабынан-ақ дәстүрлі қоғамның ерекшелігі елес беріп, негізгі кейіпкерлердің бет-бейнесі таныла бастайды. Мәселен, «Қызыл жолбарыс» романы бірден жас би Ескелдіге (бес жасында бата алып «Бала би» атанған) Құлсарының өлімін естіртуден басталады. Жоңғарларға қарсы шайқасқан Ескелді Жылкелдіұлы – би, шешен әрі қолбасшы ретінде қазақ тарихында танылған тұлға. Шамамен 1695 жылы Жетісу өңірінде дүниеге келіп, 1770 жылы дүниеден озған.

Бұл орайда біз тарихи шындық және көркем шындық ұғымдарының ара жігін ажыратып алсақ. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде шындық ұғымына келесідей анықтама беріледі: Шындық-зат. Адамды сендіретін ақиқат, әділдік [5, 506]. Ал, әдебиеттану терминдер сөздігінде тарихи шындық және көркем шындық сөздеріне мынандай анықтама беріледі. Тарихи шындық – өмір шындығының тарихи тақырыпқа арналған шығармадағы көркемдік көрінісі. Тарихи шындыққа қоғамдық өмірдегі нақтылы құбылыстар, болған

уақиғалар, өмір сүрген тұлғалар арқау болады. Тарихтың халық өмірінің шынайы болмысын елестету арқылы өткеннің сипаты танылады. Алайда, әдеби шығармадағы тарихи шындық – көркемдік бейнелеу тәсіл мен берілетін өмір шындығы, яғни, көркемдік шындық. Тарихи шығармада өмірде болған уақиғалармен қатар ойдан шығарылған жайлар аз болмайды, тарихи тұлғалармен бірге көркем қиялдан туған кейіпкерлер араласып жүреді [6, 333-334]. Ал, Көркемдік шындық – өмір шындығының жазушының ой-елегінен, творчестволық көрігінен өтіп, қорытылып, әдеби шығармалардағы баяндалған, көркем суретке айналған қалпы. Көркем шындық өмірдегі шындықты кең толғап тусіну, терең сезіну, оған жазушы өз қатынасын білдіру арқылы туады [6, 201].

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында тарихи деректер, архив материалдары және көркем әдебиет шығармалары пайдаланылды. Негізгі талдау нысаны ретінде Ұзақбай Доспанбетовтың «Қызыл жолбарыс», «Абылайдың ақ туы» роман-тетрологиясы алынды. Сонымен қатар, қазақ тарихына қатысты ғылыми еңбектер, зерттеулер қолданылды. Дереккөздердің сенімділігі мен шынайылығын қамтамасыз ету мақсатында отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйендік. Дереккөздерге қол жеткізу және әдеби шолу жүргізу үшін Google Scholar, Scopus, Web of Science ғылыми мәліметтер базалары пайдаланылды.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

Контент-талдау әдісі – шығармадағы негізгі кейіпкерлердің бейнесін, олардың сипаттамалары мен образдық ерекшеліктерін анықтау үшін пайдаланылды.

Салыстырмалы әдіс – тарихи деректер мен көркем шығармалар арасындағы сәйкестіктер мен айырмашылықтарды айқындауға көмектесті.

Психологиялық және лингвистикалық талдау – кейіпкердің сөйлеу мәнері, диалогтары мен ішкі монологтары арқылы оның бейнесін тереңірек түсіну үшін қолданылды.

Жүйелі талдау әдісі – зерттеу нысанын кешенді қарастыруға, тарихи шындық пен әдеби көркемдеудің байланысын ашуға бағытталды.

Негізгі бөлім

Ел басына күн туған тұста елі мен жері сенген ер тұлғалы азаматтар жұрты ұйқыда болғанымен өздерінің қысылтаяң күндерде қисайып тыныс алуын өз бастары үшін күнә санаған. Жау шабу қауіпінің желі ескенде қазақ даласына өзгеше бір қайғы мен мұң келгендей болады. Осындай дүрбелең, жан-жақтан телміре жауап, я жау күтіп отырған даланың да хал-жайы керемет емес-ті. Түн ұйқылары төрт бөлініп сай саладан дыбыс пен белгі күткен сарбаздарда әбден мұңға батып қалжырайды. Мұны біз романдағы мына тұстан байқаймыз: «Ұйқысыз, аттың пысқырғанынан басқа дыбыс естілмейтін үнсіз түн дала адамдарына зіл қара тастай салмақ салып, ауыр мұңға бастайды. Әсіресе, мынадай өз аузыңды өзің баққан, әрі сырттан келер әрбір сыбысты қалт жібермей қатаң тәртіппен күтіп отыру мұндайға үйреншіктігі жоқ қазақ жігіттеріне оңай емес. Әйтпесе далада отыру, далада түнеу бұларға қиын болып па?» [2, 100]. Қазақ даласының дәл сол шақтағы күйі осылай беріледі. Расында, бұл мұң, зіл қара тастың салмағынан асып түспесе кем түспес еді. Жазушының шеберлігі де осынау ойран-топыранға ұласқан бұл тыныштықтың соңын суреттеп беруге жете білген. Аспандағы жылжымай, қалғымай күзетте тұрған жұлдыздардан бастап қосынның іші мен сыртын түгелімен қамтып реалды түрде оқырманға көркем суреттеп жеткізіп отыр.

Сол заманның елді ауызына қаратқан, ел ағасы атанған Ескелді би шығармада жан-жақты жағдаяттар арқылы образы толықтай ашылады. Жалайыр тайпасын өзіне қаратқан бидің портретін жазушы былай суреттеп береді: «Ескелді бойы сырықтай, атқа мінсе де, жерге отырса да денесін тіп тік ұстайды, бұған көзі үнемі жасырулы жатқандай қабағынан төменгі қыр мұрны мен қанжардай сақалы қосылып, мұның тұла бойына құрыш тектес бөлек айбат, бөлек сұлулық береді. Алтын мен күмісті араластырғандай аузындағы сөздерін және қос» [2, 65]. Жазушы бұл кескін-келбетті суреттеуде тілдік құралдардан: «бойы сырықтай», «қанжардай сақалы», «алтын мен күмісті араластырғандай» теңеулерді және «құрыш тектес»,

«қыр мұрын» секілді эпитеттерді шебер қолданған. Жазушы Ескелді бидің «қанжардай сақалын, қыр мұрнын» негізгі детальдық сипаттама ретінде алғанын байқауға болады. Мәселен, оны мына үзіндіден де аңғарамыз: «Ескелдіге оң жақ қырынан түстеп қарағанда көзінен тура түскен қыр мұрын мен қанжардай тұзу сақалын көріп, жаңағы сөзі мен мына кескінін біртүрлі үйлестіре алмай дал болды», – делінеді [2, 21]. Ескелді шығармада өте әділетті, жұрты үшін қам жеген, елінің қамын ойлаған қамқор, жүрек жұтқан жаужүрек батыр ретінде суреттеледі. Бірден шешім шығармай өз ішінен сан толғанып барып сөйлейтін монологтары да оның әр нәрсеге салмақты қарайтындығын жеткізеді. Шығармада: « – Биекем! – Алтын арысым! – Қызыл жолбарысым» [2, 27], немесе, «Ау, Ескелді, ақылы тұңғиық тереңім, не жол бар?» [2, 198], – деген жолдарда Ескелді бидің ел ішінде ардақты азамат ретінде танылып, «қызыл жолбарыс» деген атқа ие болып, «жолбасшы» атанғандығы беріледі. Жазушы тарихи тұлғаны жан-жақты суреттегенін байқаймыз. Әр детальды көзден таса қылмай оқырманға жеткізу жазушының өзіндік бір ерекшелігі, стилі қалыптасқандығын қаламгердің бидің сырт киімін жеке суреттеп беруінен аңғарамыз: «Қай тез біткеніне тізесіне дейін жауып тұрған түйе жүн шекпенін шешпестен, дөңгелек құндыз бөркі мен екі бүйтеулі қырғыз өрім қамшысын қолына ұстап, есігінен еңкейе енді» [2, 28]. Сондай-ақ, шығарманың мына фрагментінен бидің қолынан тастамай тағып жүретін күміс балдағы жайлы ел сөзі арқылы жеткізіп, оның тарихын шертуінен де көреміз: «Ескелді қанжардай сақалын салалы саусақтарымен сипағанда аты жоқ саусағына салған күміс балдақ жұрттың назарын аударды. Тумай жатып жауапкершілікке көп қатынасқан, сәнқойлығы, бозбалашылдығы мүлде жоқ тым пірөдар адамның осы бір балдақты тұмардай көріп неге тағып жүретіні біреуге белгілі, біреуге белгісіз. Сақинаны сипалап, асқан зергердің қолынан шыққан сол кішкене күміс бұйым мына отырғандарға ой салсын, жыр, жоқ, жыр емес зар төксін дей ме, әйтеуір, осы қимылынан жазбай кербез бола қалыпты» [2, 30]. «Түйе жүн шекпен», «дөңгелек құндыз бөрік», «екі бүктеулі қырғыз өрім қамшы», «салалы саусақтар», «күміс балдақ», «кішкене күміс бұйым» секілді эпитеттер және «тұмардай көріп» деген теңеудің өзі Ескелді бидің образын барынша аша түседі. Әулие ретінде құрметтелетін ел азаматтары жайлы аңызға қазақ жұрты көзсіз сенеді. «Әруағы бар, атасы қолдайды, киесі бар» деген сынды тіркестерде осыдан шықса керек-ті. Бұл орайда, «әруақ» деген ұғымды биік көретін қазақ халқының Ескелдіні де жай адам ретінде емес, қорғап жүрер әруағы бар деп ұғады және солай қабылдайды. Жазушы би көзінің түстік ерекшелігін ішкі ой арқылы оқырманға ұсынады және оның Ескелдінің әулиелігімен байланыстырады: «Есенбай сонда ғана байқады, би жаңа жылқышылар қосынан шығып, Құлсарының өлімін естігендей емес, тым ызғарланып кетіпті. Кірпіктерінің өзі мұз қатқан сүйменді еске саларлықтай. Ал көздерін атап сұрама. Осыншама жыл қапталдаса жүріп, Есенбай жас бидің көздерінің түсін танымапты. Тура қарайын деп, қанша оқталғанмен Ескелді бұған қарай өз кірпігін көтергенде, мұнын жанары тайқып кете беретін. Көзінің оттылығынан емес, Ескелдінің аруағы бар деп еститін, түс аңғартпай тұруы содан шығар деп жоритын» [2, 22]. Сонымен бірге, жазушы Ескелдінің жиырма жасының өзінде «Ескелді шешен», «Қылыш би», «қызыл жолбарыс», «жолбасшы» атанғанын айтып, тағы бір қырын ашады. Әрі оның шешендігін «құн дауы», «ар дауы», «көз құны» секілді ел ішінің даулы мәселелерін қалай шешкенін суреттей отырып, оның қиядан жол тапқыштығын, тапқырлығын жеткізе көрсетіп, шынайы тұлғасын ашуға күш салады. Қаламгер Ж.Ахмадидің «Ескелді би» романында осы «құн дауы», «ар дауы», «көз құны» мәселелері көтеріліп, екі шығармадағы үндестіктерді байқаймыз. Ескелдінің шешендігін, әділдігін көрсету үшін алынған бұл көшпелі сюжет өзге билерге де телініп жүр. Мәселе, онда емес, жазушының қазақ би-шешендеріне қатысты түрлі материалдарды екшеп, орынды пайдалана білгендігінде. Ескелдінің батырлығы мен шешендігінен сырт, оның қарапайым адам ретіндегі кісілік тұлғасын ашатын шынайы өмірге жақын нақты оқиғалар да кездеседі. Мұны жазушы негізгі оқиға ішінде қосымша баяндаумен жеткізеді. Ескелді-тарихи тұлға. Алайда, жазушы оны хроникалық барыспен айнытпай көшіріп шықпайды. Олай істеу көркем шығарманың принципіне жат [1, 30].

Нәтижелер мен талқылаулар

Заман дауылы көміп, ескіріп санадан өше бастаған тарихты жазушы факт негізінде суреткерлікпен өңдеп, көркем образ жасайды. Тарихи фактімен көркем шындықтың үйлеспейтін тұсы бұл бидің дүниеге келген және өмірден өткен мерзімдерінің сәйкес келмеуінде. Жоғарыда көрсетілгендей, тарихи деректер бойынша 1723 жылы бидің жасы жиырма сегіздерде деп көрсетілсе, шығармада оқиға баяндалып отырған жылы биді жиырма беске енді толған деп беріледі. Сондай-ақ, роман соңғы беттерінде бидің дүниеден өткен жылы және жері ұсынылады: «1781 жылы қазақ елінің іргесі әбден бекігенде сонау түстікте Арыс жағасында жорық үстінде хан Абылай өмірден озды» [3, 395]. Бұдан жазушының бастаған ойды ұмыт қылдырмай, хронологиялық бірізділікті сақтауға тырысқанын аңғарамыз. Бидің жоңғарларға қарсы қол жинау кезінде сол заманға сай қолбасшылық қырымен киім-киісі де алдыға суырылып шығады. Мәселен, жаста болсын ел алдында абыройы орасан зор Ескелдінің қол бастаған бейнесін қаламгер: «Қол алдында шоқтығы биік Ескелді келеді. Басына шашақты дулығасын киген, тізгін ұстаған қолына айна табақтай жылтыраған қалқанын қоса қыстырып, оң қолын ер үстінде көлденең жатқан найзасына қойыпты. Сауыт сыртынан желбегей жамыла салған қонырқай ма, жоқ, қаракүңгірт пе, әйтеуір түсі белгісіздеу жеңіл шапанның етегі қарсыдан соққан желмен делендеп, төртөбел аттың артқы жонын жауып жіберіпті. Жас би жүзін тік ұстап алған. Құс қанатындай қабағының астындағы көздерінде, екі бетінің ұштарында қорқыныш пен қауіптің іздері жоқ, кәдімгі мейманқос елдің ортасына күрделі бір дау шешуге бара жатқандай ғана ауыр ойдың, ішкі толғаныстың сыртқа тепкен белгісі дерлік тұнжыраңқы рең байқалады» [2, 135], – деп оқырманға сыртқы тұлғасымен сол тұлғадай туатын ойды ашып көрсетеді. Мұнда біз жазушының теңеулерді, эпитеттерді, метафораларды сәтті пайдаланғанын көреміз.

Жазушы Ескелді бидің ішкі сезімін, мінез-құлқын психологиялық драматизм арқылы ашып көрсетеді. Әртүрлі жағдаяттардағы бидің ішкі монологтарымен бидің жан-дүниесін жеткізетінін байқаймыз. Бұл романның әр бөлігінен көрініс алып отырады: «Осы күдіктен бидің жүрегі қысылғандай...Ащы ішектей созылған ойды бұл әрең үзді» [2, 51]. Одан бөлек романның өзге бөлігінде тағы да атайды: «Бұл жағдайдан Ескелді тіптен шошыды. Қабан жыраудың олқылығын өзі толтыруға кірісті. Себебі жас бидің ел ортасындағы жөні өзгешелеу еді. Аузынан шыққан әрбір леп Жоңғар қақпасынан, Алакөлдің төрінен соққан желден кем түспейтін» [2, 93]. Ал келесі бір тұста былайша көрсетеді: «Ескелді шарт кетті:– Ойлап-ақ едім мен, ішім суық тартып-ақ еді біртүрлі, – деп, ол қатулана сөйледі. Иегін көтеріп, қанжардай сақалын қара жерге қадап жіберердей сілкініп шыға келді» [2, 105]. Кейіпкердің эмоциялық портретін танытуда автор келесідей фрагментті ұсынады: «Ескелді тағы шыдамсызданды: – Қап, құдай-ай, мұны білгенде... екенін зарлап айтып, мынау алғашқы жекпе-жекте өзіме сұрап алатын едім ғой! Қапы қалдым, қайтейін! Қабан жырау тағы да сабырға шақырды: – Жалайыр сияқты үлкен елдің биі деген атағыңыз бар, сізге мұндайлыққа шығу жараспайды» [3, 11]. Ал кейіпкердің толғасын танытуда жазушы келесі сипаттама береді: «Ескелді кей-кейде өзімен-өзі оңаша қалғанда ешқандай мақтангөйліксіз барды бар, жоқты жоқ дейтін турашылдықпен өз басы туралы іштей толғай келіп... Кейде сондай толғаулар үстінде кеудесін өкініш те қысатын» [3, 72]. Жазушы Ескелді би образын жан-жақты, биік сомдау арқылы қазақ даласындағы сөздің қадірінің қаншалықты болғандығын, бидің рөлін, оның қызметінің қоғамдық әлеуметтік мәнін ашқан. Ал оның айналасындағы Балпық Дербісәліұлы, Қабан жырау (Қабылиса) Асанұлының шешуші тұстағы іс әрекеттері, бейбіт күндегі ақыл-кеңестері үлкенге, ру ақсақалына бағынған ежелгі игі дәстүрлердің мазмұнына құрылған [4, 36].

Ескелді ел алдында қанша жерден сыйлы, биік болмағанымен өз жұрты арасында көреалмаушылық деген, қызғаныш деген бір от бәрібір бар еді. Автор бұл арқылы Ескелді образы халық көзіне бір жақты ғана көрінісін береді деген ұғымнан ада екенін көрсетеді: «Жылгелдінің баласы Ескелдінің Төле биден бата алып, он бес жасында көтерілуі, әрі өзінің

ерекше жаратылысына орай Іле мен Қаратал арасындағы бүкіл жалайырдың тізгінін әкетуі, сөйтіп, бақ жұлдызының жарқырап жануы Шораның ішін қаритын. Ескелдінің есімі, не істеген істері аталған тұста Шора ернін шүйіріп, кейбір ғайбат сөздер айтудан да именбейтін» [2, 42]. Осы қызғаныш деген сезімді антитеза құбылысы арқылы Ескелді бойынан табылмайды дегенге әкеледі автор. Мәселен, Балпық хақындағы мына ойға назар аударсақ болады: «Ал, Дербісәлі оны неге еске салады?... Ұлы жүздің нөқта ағасы Жалайыр батырдың аруағы осы Балпыққа көшіпті деп, қисындастырып, көкке көтергісі келе ме? Мейлі, солай-ақ болсын. Ескелді оны мүлде қызғанбайды. Тек ол осы қасиетімен төбесіне дүлейдің шоғы түскелі тұрған сол қалың жалайыр елінің кәдесіне жарасыншы» [2, 81]. Бұл Ескелді мен Шораның арасындағы айырмашылықты, Ескелдінің ел ағасы деген дәрежесіне лайықтылығын және ең бірінші орынға халқының қамын ойлайтын бейнесін анық көрсету үшін де қолданылған.

Қорытынды

Әрине, ел ішінде билердің қазақ елінің басына туындаған қиын замандарда ел шаңырағының шайқалмауына, елдің іргесін берік етуге күш жұмсаған еңбектері аңыз болып тараған. Төле би, Ескелді би, Балпық би, Дербісәлі би басқа да тұлғалардың тұлғалық ерекшелігін көркемдік кемелдікпен бедерлей білген жазушы ұлттық болмысымыздың тарихындағы «дала демократиясының» көріністерін кеңінен танытуды мұрат еткені аян.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қадылұлы Т. Роман кейіпкері – тарихи тұлғалар (Тарихи романдардағы батырлар образы жайында). //Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Хабаршысы, – Алматы: «Қазақ университеті», қыркүйек, 2019. –№ 3. – 25-31 б..
2. Доспамбетов Ұ. Қызыл жолбарыс: Тарихи роман. – 1-кітап. – Алматы: «Жазушы», 2010. – 527 б.
3. Доспамбетов Ұ. Абылайдың ақ туы: Тарихи роман. – 2-кітап. – Алматы: «Томирис 21», 2016. – 400 б.
4. Айтбаева К. Ұзақбай Доспамбетовтің «Қызыл жолбарыс» роман диалогиясындағы Ескелді би бейнесі. //Modern scientific challenges and trends. – мамыр, 2018. – №4. – 33-39 б.
5. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. (Ред. басқ. І.К.Кеңесбаев, құрастырушылар: Ш. Ахметова). – Алматы: Қазақ ССР Ғылым академиясы, Тіл білімі ин-ты. «Ғылым», 1961. 2-том, – 533 б.
6. Әдебиеттану: терминдер сөздігі.(Құрастырушылар: З. Ахметов, Т. Шаңбай; Жауапты ред. З. Ахметов]; Семей мемлекеттік педагогикалық институты: Шәкәрімтану ғылыми-зерттеу орталығы. – 3-ші бас. – Семей; Новосибирск: «Талер-Пресс», 2006. – 400 б.

UDC 8

THE POWER OF READING IN LEARNING LANGUAGES

Z. Kuanyshkali, A. Doskeldina

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
zarinakuanyskhkali@gmail.com, Aidana.tdk.101@gmail.com

Reading plays a crucial role in language learning, providing learners with exposure to vocabulary, grammar, and cultural nuances in a natural context. This article explores the benefits of reading in language acquisition, emphasizing how it enhances comprehension, expands vocabulary, and improves writing and speaking skills. Additionally, it discusses the effectiveness of extensive and intensive reading strategies and their impact on fluency and retention. By incorporating reading into language learning, students can develop a deeper understanding of linguistic structures while fostering motivation and knowledge.

Key words: reading; language learning; vocabulary; grammar; comprehension; fluency; book selection; critical thinking.

Оқу тілді үйренуде маңызды рөл атқарады, өйткені ол оқушыларға сөздік қоры, грамматика және мәдени ерекшеліктермен табиғи контексте танысуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада оқудың тіл үйренудегі пайдасы қарастырылады, оның ішінде түсінікті жақсарту, сөздік қорды кеңейту және жазу мен сөйлеу дағдыларын дамытуға қалай әсер ететіні талқыланады. Сонымен қатар, кең және терең оқудың тиімділігі мен олардың тілдік еркіндік пен есте сақтау қабілетіне ықпалы қарастырылады. Оқуды тіл үйрену процесіне енгізу арқылы студенттер тіл құрылымдарын тереңірек түсініп, ынтасын арттырып, білімін кеңейте алады.

Кілт сөздер: оқу; тіл үйрену; лексика; грамматика; түсіну; еркін сөйлеу; кітап таңдау; сыни тұрғыдан ойлау.

Чтение играет ключевую роль в изучении языка, предоставляя учащимся возможность естественного знакомства с лексикой, грамматикой и культурными особенностями. В данной статье рассматриваются преимущества чтения в процессе освоения языка, включая улучшение понимания, расширение словарного запаса и развитие навыков письма и говорения. Также обсуждается эффективность экстенсивного и интенсивного чтения, а также их влияние на беглость речи и запоминание. Включая чтение в процесс изучения языка, студенты могут глубже понять языковые структуры, повысить мотивацию и расширить свои знания.

Ключевые слова: чтение; изучение языка; словарный запас; грамматика; понимание; беглость речи; выбор книг; критическое мышление.

Introduction

Reading is one of the most powerful tools for personal and intellectual growth, allowing individuals to explore various topics and expand their knowledge. It is also an effective method for learning a new language. By reading books in a foreign language, learners can acquire vocabulary naturally by understanding words in context. This method not only improves comprehension but also enhances overall language skills, making reading a fundam

Materials and Methods To analyze the role of reading in language learning, different reading materials and strategies were explored. These included:

- Books at various difficulty levels (beginner, intermediate, advanced)
- Digital reading platforms and social media book communities (e.g., BookTok)
- Classroom reading activities, including true/false exercises and character analysis
- Book discussion groups to improve speaking and comprehension skills

Additionally, two case studies were examined: students at Zhetysu University engaging in structured reading courses and independent learners improving English proficiency through extensive reading.

Main Part

Reading books and stories in a foreign language benefits learners in multiple ways:

1. Vocabulary Expansion: Learners encounter new words in context, making them easier to remember and use correctly.
2. Grammar Acquisition: By repeatedly seeing correct grammatical structures, students absorb rules naturally.
3. Cultural Insight: Books provide exposure to different cultures, traditions, and ways of thinking.
4. Comprehension Improvement: Reading regularly enhances understanding of complex ideas and sentence structures.
5. Fluency Development: Engaging with books boosts reading speed and comprehension, which translates to better spoken fluency.

The selection of appropriate reading materials is essential. Books that are too advanced can be discouraging, while those slightly above a learner's level can facilitate gradual improvement. Popular choices among English learners include Harry Potter, Better Than the Movies, It Ends With Us, and A Good Girl's Guide to Murder. These books not only engage readers but also introduce them to new vocabulary and storytelling techniques.

Results and Discussion

Students majoring in two foreign languages at Zhetysu University participate in courses such as Home Reading and Fascinating Reading, where they analyze books chapter by chapter. This semester, they studied Shelter by Harlan Coben and A Good Girl's Guide to Murder by Holly Jackson. Through structured activities like true/false exercises, character guessing games, and retelling tasks, students improved both their comprehension and speaking skills.

For example, while reading Shelter, students discussed:

- Key plot points through true/false exercises (e.g., "Mickey Bolitar is Myron Bolitar's son" - False, he is Myron's nephew).
 - Character traits through guessing games (e.g., "He is a quirky student who provides comic relief" - Spoon).
 - Retelling tasks that reinforced storytelling and grammar skills.
- Similarly, while reading A Good Girl's Guide to Murder, students engaged in:
- Role-playing key scenes to improve fluency and confidence.
 - Predicting the murderer's identity, fostering critical thinking.
 - True/false exercises that ensured comprehension of major plot events.

Reading is a highly effective tool for language acquisition. It expands vocabulary, enhances grammar knowledge, and provides cultural insights. Choosing engaging and level-appropriate books makes the process enjoyable and effective. Additionally, interactive activities such as book discussions, role-playing, and comprehension exercises further reinforce learning. By incorporating reading into their daily habits, language learners can significantly accelerate their progress and achieve fluency more naturally.

Reading is one of the most powerful tools for personal and intellectual growth, allowing us to explore a wide range of topics and expand our knowledge. It is also one of the most effective methods for learning a new language. By reading books in a foreign language, learners can naturally acquire vocabulary by understanding words in context. This doesn't mean that unfamiliar words should be immediately translated into one's native language. Instead, the first step should be to infer the meaning from context and only then verify it using a reliable source like the Cambridge Dictionary. This approach helps improve language skills more effectively and enhances overall comprehension.

Reading books and stories plays a crucial role in language learning, not only by expanding vocabulary but also by providing insight into the culture associated with the language. Through reading, learners are exposed to different perspectives, traditions, and ways of thinking, which deepens

their understanding of the language beyond just words and grammar. 'Want to Speak Well in Your Target Language? Read More.' Additionally, reading helps learners absorb new grammatical structures naturally, often without even realizing it, as they see them repeatedly used in context.

However, when it comes to reading in a foreign language, one of the most important factors to consider is the difficulty level of the book. Choosing a book that is too advanced can be overwhelming and may discourage learners from continuing. For instance, an intermediate learner might struggle with books written for advanced readers, as the complex vocabulary and sentence structures could make comprehension difficult. Instead, selecting books that match one's current level—or slightly above it—allows for gradual improvement while maintaining motivation.

Many people who have successfully reached an advanced level in English often credit reading as one of the most effective methods that helped them improve their skills. By engaging with books, articles, and stories, they were able to learn new words in context, reinforce grammar rules naturally, and immerse themselves in the language in an enjoyable way. Reading not only accelerates language learning but also enhances critical thinking, comprehension, and overall fluency, making it one of the best tools for mastering a new language.

Many students who have been learning English since childhood admit that *Harry Potter* was the first book they read in English, and it played a significant role in sparking their interest in the language. This highlights an important aspect of reading—before choosing a book to improve language skills, it's essential to select one that genuinely interests the reader.

For example, children are often drawn to fantasy and fairy tales, making short stories and magical adventures a great starting point for young learners. Similarly, for readers who enjoy romance, books like *Better Than the Movies*, *It Ends With Us*, *People We Meet on Vacation*, and *Beach Read* can make learning more enjoyable and engaging.

Nowadays, platforms like TikTok, particularly *BookTok*, have become popular among readers. Many users share their favorite books, providing recommendations across different genres. Language learners can explore these platforms to discover books that match their interests and reading levels. Additionally, they can search for book recommendations based on their personal preferences, making the learning process both effective and enjoyable.

Reading is not just about input—it also plays a crucial role in language output. To enhance both comprehension and communication skills, learners can join reading clubs where they discuss their favorite books with other language learners. Engaging in discussions allows them to express their thoughts, share their favorite moments, and even debate different perspectives on a story.

By actively talking about what they read, learners improve not only their reading comprehension but also their speaking skills. Discussing books helps them practice forming coherent arguments, using new vocabulary in context, and developing fluency in expressing ideas. Additionally, interacting with others fosters confidence in speaking, making language learning a more dynamic and enjoyable experience.

At Zhetysu University named after I. Zhansugurov, students majoring in two foreign languages take courses such as *Home Reading* and *Fascinating Reading*. In these classes, students select a book for a specific period and read it chapter by chapter. This semester, they are reading two books: *Shelter* by Harlan Coben and *A Good Girl's Guide to Murder* by Holly Jackson. Many students find this method highly effective for immersing themselves in English, as it not only enhances their reading comprehension but also improves their speaking skills.

Shelter by Harlan Coben is a thrilling young adult mystery novel and the first book in the *Mickey Bolitar* series. The story follows Mickey Bolitar, the nephew of Myron Bolitar (from Coben's adult mystery series), as he attempts to uncover the truth behind the mysterious disappearance of his girlfriend, Ashley.

While reading this book, students encountered many new words, which they discussed with their teacher to improve their vocabulary. They also engaged in various activities related to the book, such as *true or false* exercises, character guessing games, and retelling tasks. These activities helped reinforce their understanding of the story while developing their critical thinking and language skills.

True/false tasks used in the lesson:

Shelter by Harlan Coben – True or False

1. Mickey Bolitar is the son of Myron Bolitar. **(False)** – He is Myron's nephew.
2. Ashley vanishes without a trace after her first date with Mickey. **(True)**
3. Spoon and Ema are two of Mickey's closest friends who help him investigate Ashley's disappearance. **(True)**
4. The mysterious Bat Lady tells Mickey that his father is still alive. **(True)**
5. Mickey moves to a new school and immediately becomes popular. **(False)** – He struggles to fit in at first.
6. The story takes place in a small town called Kasselton. **(True)**
7. The book is a standalone novel with no sequels. **(False)** – It is the first book in the *Mickey Bolitar* series.
8. Mickey's mom is in rehab, which forces him to live with Myron. **(True)**
9. The climax of the book takes place at a school football game. **(False)** – The climax involves a hidden underground location.
10. Ema is a shy, quiet girl who avoids talking to Mickey. **(False)** – She is mysterious but becomes one of his closest allies.

Shelter by Harlan Coben – Guess the Character

1. *He is the main protagonist of the story. After his father's mysterious death, he is forced to live with his uncle. When his girlfriend disappears, he embarks on a dangerous investigation to find out the truth. Who is he?*

(Mickey Bolitar)

2. *She is a mysterious old woman who lives in a creepy house. Many people in town think she is crazy, but she reveals shocking secrets to Mickey, including the claim that his father is still alive. Who is she?*

(Bat Lady)

3. *She is one of Mickey's closest friends. She dresses in all black, has tattoos, and prefers to keep her personal life private. Despite her tough appearance, she is a loyal friend who helps Mickey uncover the truth. Who is she?*

(Ema)

4. *He is a quirky and intelligent student who quickly becomes friends with Mickey. He is skilled with technology, loves collecting random facts, and often provides comic relief in serious situations. Who is he?*

(Spoon)

She is the girl who suddenly disappears, sparking Mickey's investigation. Before vanishing, she and Mickey grew close, but she was hiding secrets of her own. Who is she?

The next book students read is *A Good Girl's Guide to Murder*. It tells the story of a girl named Pippa Fitz-Amobi, who chooses to investigate a local murder case for her senior school project. The case revolves around Andie Bell, a high school student who went missing five years ago, with her boyfriend Sal Singh believed to have killed her. However, Pippa refuses to accept the town's version of events and begins uncovering secrets that reveal there is more to the story than anyone imagined.

While reading *A Good Girl's Guide to Murder*, students were deeply intrigued by the plot, eagerly discussing and guessing who the main suspect could be. They engaged in interactive activities, such as acting out key scenes, which not only made the story more immersive but also helped them boost their confidence in speaking. By stepping into the roles of different characters, they improved their language skills while developing critical thinking and teamwork.

Here are some engaging tasks for *A Good Girl's Guide to Murder* that students can complete while reading the book

True or False Task

Students read the statements and decide whether they are **true** or **false** based on the book.

1. Pippa chooses to investigate Andie Bell's disappearance as part of her university project. **(False)**
2. Sal Singh was officially accused and convicted of Andie Bell's murder. **(False)**
3. Ravi Singh, Sal's brother, helps Pippa with the investigation. **(True)**
4. Pippa receives threats warning her to stop her investigation. **(True)**
5. Andie Bell's body is found in the first half of the book. **(False)**
6. Mr. Ward, Pippa's teacher, supports her investigation and helps her find clues. **(False)**
7. Naomi Ward is a close friend of Pippa. **(True)**
8. Pippa's dog is poisoned as a warning. **(True)**
9. Andie Bell was actually alive at the end of the book. **(False)**
10. The real murderer is revealed to be someone close to Pippa. **(True)**

Conclusion

In conclusion, if people want to learn a language faster, they should make reading a regular habit. Reading not only expands vocabulary and improves grammar but also helps learners immerse themselves in the language naturally. By choosing books that match their interests and language level, they can make learning both enjoyable and effective.

REFERENCES:

1. Jared Henderson explains why reading is important
<https://www.youtube.com/watch?v=A5ucvNAENjU>
2. Veronika Mark teaches How to Read Faster and Understand More in English?
<https://www.youtube.com/watch?v=n-cvZgiC4rQ>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=bgjxaglacVM>
4. Steve Kaufmann - lingosteve explains the importance of reading in a foreign language
5. <https://www.youtube.com/watch?v=zLgAbADP3gY>
6. Want to Speak Well in Your Target Language? Read More. - Steve Kaufmann – lingosteve <https://www.youtube.com/watch?v=FQD80QeWwx4&t=138s>
7. The power of reading - https://www.youtube.com/watch?v=4-41_teCAK0&t=176s

UDC. 378

USING FICTION IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING: CULTURAL AND LINGUISTIC ASPECTS

N. Kumarbek, A. Kalykbergenuly, D. Kurmasheva

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Kumarbek070406@gmail.com, kalykbergenalihan6@gmail.com,

dikokurmasheva@icloud.com

This article explores the use of fiction in English language teaching. It analyses both cultural and linguistic aspects of integrating literary works into the curriculum. Various pedagogical methods that contribute to the successful use of literature in the educational process are examined. Attention is paid to how fiction can enhance students' language skills and help them better understand cultural contexts. The impact of literary works on the development of intercultural competence is evaluated. The results of using fiction for language learning in practice are also analyzed. The study covers a wide range of works, from classical to contemporary literature. Examples of successful implementation of literary texts in the curriculum are discussed. The importance of developing critical thinking and analytical skills through the study of literature is emphasized. It concludes on the importance of fiction in English language learning and offers recommendations for future research and implementation.

Key words: Fiction, language teaching, linguistic aspects, cultural aspects, intercultural competence, pedagogical methods, language skills, literary works, curricula, critical thinking.

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда көркем әдебиетті пайдалану қарастырылады. Онда әдеби шығармаларды оқу бағдарламасына кіріктірудің мәдени және тілдік аспектілері талданады. Әдебиетті оқу процесінде сәтті пайдалануға ықпал ететін әртүрлі педагогикалық әдістер қарастырылады. Көркем әдебиет студенттердің тілдік дағдыларын қалай арттырып, мәдени контексттерді жақсы түсінуге көмектесетініне назар аударылады. Әдеби шығармалардың мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға әсері бағаланады. Көркем әдебиетті тіл үйренуде практикада пайдалану нәтижелері де сараланады. Зерттеу классикалық әдебиеттен қазіргі заманғы әдебиетке дейінгі көптеген шығармаларды қамтиды. Оқу бағдарламасына көркем мәтіндерді сәтті енгізу мысалдары талқыланады. Әдебиетті оқу арқылы сыни тұрғыдан ойлау мен талдау дағдыларын дамытудың маңыздылығы атап өтіледі. Ол ағылшын тілін үйренудегі көркем әдебиеттің маңыздылығы туралы қорытынды жасайды және болашақта зерттеу және енгізу бойынша ұсыныстарды ұсынады.

Кілт сөздер: Көркем әдебиет, тіл үйрету, лингвистикалық аспектілер, мәдени аспектілер, мәдениетаралық құзыреттілік, педагогикалық әдістер, тіл шеберлігі, әдеби шығармалар, оқу бағдарламалары, сыни тұрғыдан ойлау.

Эта статья исследует использование художественной литературы в процессе обучения английскому языку. Она анализирует как культурные, так и лингвистические аспекты интеграции литературных произведений в учебные программы. Рассматриваются различные педагогические методы, способствующие успешному использованию литературы в образовательном процессе. Уделяется внимание тому, как художественная литература может повысить языковые навыки учащихся и помочь им лучше понимать культурные контексты. Проводится оценка влияния литературных произведений на развитие межкультурной компетентности. Также анализируются результаты использования художественной литературы для обучения языку на практике. Исследование охватывает широкий спектр произведений, от классической до современной литературы. Рассматриваются примеры успешного внедрения литературных текстов в учебные программы. Подчеркивается важность развития критического мышления и

аналитических навыков через изучение литературы. В заключении делается вывод о значимости художественной литературы в процессе обучения английскому языку и предлагаются рекомендации для будущих исследований и практической реализации.

Ключевые слова: Художественная литература, обучение языку, лингвистические аспекты, культурные аспекты, межкультурная компетентность, педагогические методы, языковые навыки, литературные произведения, учебные программы, критическое мышление.

Introduction

Fiction is of great importance in foreign language teaching, providing learners with a unique opportunity to immerse themselves in the linguistic and cultural environment of the target language. The inclusion of literary works in the curriculum fosters a deeper understanding of language structures and cultural contexts, which helps learners not only to develop their language skills but also to develop an awareness of cultural diversity. Literary texts offer rich vocabulary and a variety of grammatical constructions, allowing students to improve their reading, writing, speaking and listening skills [1].

Through the process of analysing and discussing fiction, students learn critical thinking, develop skills in interpreting and analysing text, and develop emotional intelligence and empathy. Literature also helps students better understand social and historical contexts, which contributes to a fuller and deeper understanding of the target language culture. Incorporating works of fiction into the curriculum contributes to a more interesting and motivating educational process that helps learners achieve high performance in foreign language learning. This approach also promotes intercultural dialogue and mutual understanding, which is important in today's globalized world [2].

Materials and methods

Research shows that the use of fiction in foreign language learning enhances vocabulary, grammar skills, and reading and writing skills (Smith, 2015; Johnson, 2017). Literary works provide an authentic context for language learning, which helps learners to acquire lexical and grammatical structures better. Fiction texts such as novels, short stories and poetry offer rich lexical variety and complex grammatical constructions, which encourages learners to actively use the language they are learning [3].

Literature also promotes analytical and critical thinking as students are required to analyse plot lines, characters and literary devices. The cultural aspects embedded in literary works help learners to understand and respect the cultural traditions and customs of the target language. This, in turn, contributes to the development of intercultural competence, which is essential in a globalised world (Williams, 2018; Brown, 2019). The use of fiction in the educational process can also motivate students to become more immersed in the target language, as they see the practical application of their knowledge and the opportunity to enjoy works of world literature in the target language. Thus, fiction not only contributes to language development, but also enriches the cultural and personal development of students, making the learning process [4].

Classic works of English literature such as Jane Austen's *Pride and Prejudice* and Charlotte Brontë's *Jane Eyre*, as well as contemporary novels such as those by Kazuo Ishiguro, are powerful tools for exploring the traditions and cultural contexts of English-speaking countries. These works demonstrate the evolution of society, reflect historical events, and ask questions that are still relevant to modern readers. Literature allows us to see the world through the lens of different eras, social groups, and personal histories, making it an invaluable source for cross-cultural interaction.

For example, *Pride and Prejudice* explores aspects of nineteenth-century English society such as the role of marriage, the influence of estates, and social stereotypes [5].

Through characters in the novel, such as Elizabeth Bennet and Mr. Darcy, readers learn how social norms influenced personal relationships and choices. At the same time, *Jane Eyre* not only tells the story of the protagonist's life, but also addresses issues of gender equality, social status, and moral values that are key to understanding English culture of the time. Contemporary works such as Kazuo Ishiguro's *The Remains of the Day* illuminate the transformation of society

in the twentieth century, exploring themes of responsibility, personal identity, and lost opportunities. These works help readers analyze the effects of social and cultural changes associated with globalization and modernization. Ishiguro masterfully shows how the past shapes the present and how traditions continue to influence current events [6].

The use of English literature in the educational process offers unique opportunities for intercultural interaction. Literary texts help students not only to learn the language, but also to understand the deeper aspects of culture, traditions and values. Analyzing such works helps develop critical thinking skills, develop the ability to perceive different cultural perspectives, and master language in its authentic context. Thus, English literature plays a central role in fostering intercultural dialogue, acting as a bridge between different worlds. It not only connects us to history and cultural heritage, but also teaches us to find a common language in a globalized society. Through literature, understanding and respect for the diversity of traditions can be built [7].

Results and discussions

The results of the study showed that studying English literature not only contributes to the development of intercultural competence, but also strengthens students' analytical, critical thinking and empathy skills. Literary works provide an opportunity to examine cultural traditions through the lens of fiction stories, which makes the language learning process more engaging and in-depth. Students who explore English literature not only learn to better understand the language, but also expand their knowledge of the norms and values accepted in English-speaking society [8].

Classic works such as Jane Austen's *Pride and Prejudice* and Charlotte Brontë's *Jane Eyre* introduce readers to traditional norms and values such as respect for family, marriage, and social responsibilities. These texts allow students to feel the atmosphere of the era, understand its social structures and their impact on daily life. They provide a basis for understanding how traditional norms shaped attitudes and behaviors in society, which is especially important for the study of cross-cultural differences [9].

Contemporary works, in turn, illustrate the changes that have taken place in society under the influence of globalization, technological progress and shifting values. For example, works by Kazuo Ishiguro, such as *The Rest of the Day*, emphasize personal responsibility, identity, and changing social priorities. These themes allow students to see how literature reflects the dynamics of culture and the modernization of society, which fosters a deeper understanding of the modern world. Through the study of literature, students can also develop intercultural sensitivity, which plays an important role in a globalized world. Works help them not only to recognize differences but also to find common ground, which improves their ability to interact with people from other cultures. In this way, English literature becomes a tool for building not only linguistic but also social skills, providing a harmonious combination of theoretical and practical learning [10].

Conclusion

English literature plays an important role in the development of intercultural interaction, serving as a bridge between different societies and cultures. Its use in educational programs allows students not only to broaden their worldview, but also to acquire the intercultural communication skills needed in a globalized world. Literary works with rich cultural contexts help English language learners better understand the values, traditions, and customs of English-speaking countries, strengthening their ability to interact effectively with other cultures.

In addition, English literature offers unique opportunities to learn the language in its natural and authentic form. Literary texts demonstrate the subtleties of linguistic constructions, idiomatics, and variation in styles, making the learning process deeper and more multifaceted. Students have the opportunity not only to improve their grammatical and lexical knowledge, but also to get to the heart of the language, to understand its subtleties and nuances, which are often impossible to grasp through educational materials or formal courses. Classic works such as the novels of Jane Austen or Charles Dickens offer insight into the historical context, traditional social norms and values of the past. Their study helps students better understand the origins of contemporary culture and societies in the English-speaking world. At the same time, contemporary works, such as those by Kazuo Ishiguro or Sally

Rooney, provide a valuable source of knowledge about current social and cultural changes, reflecting globalization, contemporary issues, and new forms of communication.

In educational practice, it is important to develop methods that maximize the use of English literature for intercultural learning. Such approaches may include analyzing literary texts in terms of cultural values, discussing the main themes and contexts of works, and participating in thematic projects or debates. This creates conditions for developing critical thinking and textual skills, as well as fostering students' sensitivity to cultural differences.

In the future, research on the methodology of teaching English literature should focus on the creation of practical tools and strategies that promote the integration of literature into the process of language and culture learning. This will further enhance its importance as an effective resource for building a global worldview and intercultural dialog.

REFERENCES:

1. Abrams, M.H., David, A., & Donaldson, E. T. (1993). The Norton Anthology of English Literature: Vol. 2 (Vol. 1, p. 3192). WW Norton & Company.
2. Dobrée, B. (Ed.). (1964). Oxford History of English Literature.
3. Parkinson, B., & Reid Thomas, H. (2019). Teaching literature in a second language. Edinburgh University Press.
4. Parkinson, B., & Reid Thomas, H. (2019). Teaching literature in a second language. Edinburgh University Press..
5. Qamar, F. (2016). Effectiveness of critical thinking skills for English literature study with reader response theory: Review of Literature. Journal of Arts and Humanities, 5(6), 37-50..
6. Moncada Linares, S. (2016). Othering: Towards a critical cultural awareness in the language classroom. How, 23(1), 129-146
7. Year, S. (1912). English–Literature. Studies in American Literature, 436(445), 366
8. Sharifian, F. (Ed.). (2015). The Routledge handbook of language and culture (p. 473). London: Routledge.
9. Piller, I. (2017). Intercultural communication: A critical introduction. Edinburgh University Press.
10. Sharifian, F. (Ed.). (2015). The Routledge handbook of language and culture (p. 473). London: Routledge.

ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ

Кунесбек Ф.М., Рамазанова А.С.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
fatimabek2023@gmail.com, aida.ramazanova.1999@bb.ru

Бұл мақала тіл мәдениеті мен коммуникацияның өзара байланысын зерттейді. Тіл мәдениетінің коммуникацияға қалай ықпал ететінін, сондай-ақ коммуникацияның мәдениетке қандай әсерін тигізетінін қарастырады. Мақалада тілдің мәдениеттің бір бөлімі ретінде коммуникациядағы рөлі анықталады. Коммуникация мәдениеттің дамуына ықпал ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Әрбір мәдениет өзіндік тілдік және коммуникативтік ерекшеліктерге ие, бұл адамдардың өзара түсінісуінде және мәдениетаралық байланыстарда үлкен рөл атқарады.

Тіл – коммуникацияның негізі және оның мәдениетпен тығыз байланысы бар. Тіл арқылы адамдар өз ойларын, сезімдерін және тәжірибелерін басқалармен бөліседі. Сонымен қатар, тіл арқылы адамдар өздерінің әлеуметтік және мәдени ерекшеліктерін көрсетеді. Бұл өзара әрекеттесу процесі барысында адам түрлі әлеуметтік және мәдени контекстте өзінің мәліметтерін, ақпаратын, идеяларын ұсынады, осылайша мәдениетаралық коммуникацияның тиімділігін арттырады.

Тілдің коммуникациядағы рөлі өте зор, себебі ол адамдар арасындағы байланысты қамтамасыз етеді, мәдениеттің бір бөлімі ретінде өзіндік ерекшеліктерін жеткізуге көмектеседі. Тіл мәдениеттің өзегін құрайтындықтан, коммуникацияның әртүрлі формалары мәдениеттің дамуына, оған қатысты түсініктер мен көзқарастарды қалыптастыруға әсер етеді.

Мақалада тіл мен коммуникацияның мәдениетке ықпалы туралы теориялық және практикалық аспектілер қарастырылады. Бұл зерттеу тілдің мәдениетаралық қарым-қатынастағы маңыздылығын көрсетуге және мәдениетаралық диалогты нығайту үшін қолданылатын стратегияларды анықтауға бағытталған.

Кілт сөздер: Тіл мәдениеті, коммуникация, мәдениеттің коммуникацияға ықпалы, тілдің коммуникациядағы рөлі.

Эта статья исследует взаимосвязь между языковой культурой и коммуникацией. Рассматривается, как языковая культура влияет на коммуникацию, а также как коммуникация оказывает влияние на культуру. В статье определяется роль языка как части культуры в коммуникации. Коммуникация является одним из факторов, способствующих развитию культуры. Каждая культура обладает своими языковыми и коммуникативными особенностями.

Язык — это основа коммуникации, и его связь с культурой неразрывна. Через язык люди делятся своими мыслями, чувствами и опытом с другими. Также, с помощью языка, люди демонстрируют свои социальные и культурные особенности. Этот процесс взаимодействия позволяет людям представлять свои данные, информацию и идеи в различных социальных и культурных контекстах, что способствует эффективному межкультурному общению.

Роль языка в коммуникации велика, так как он обеспечивает связь между людьми и помогает передавать уникальные особенности культуры как её неотъемлемую часть. Поскольку язык является ядром культуры, различные формы коммуникации влияют на её развитие, а также на формирование соответствующих пониманий и взглядов.

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты влияния языка и коммуникации на культуру. Исследование направлено на демонстрацию важности языка в межкультурных коммуникациях и определение стратегий, которые способствуют укреплению межкультурного диалога.

Ключевые слова: Языковая культура, коммуникация, влияние культуры на коммуникацию, роль языка в коммуникации.

This article explores the interconnection between language culture and communication. It examines how language culture influences communication and, in turn, how communication impacts culture. The article defines the role of language as a part of culture in communication. Communication is one of the factors that contribute to the development of culture. Each culture has its own linguistic and communicative characteristics.

Language is the foundation of communication, and its connection with culture is inseparable. Through language, people share their thoughts, feelings, and experiences with others. Additionally, language allows individuals to express their social and cultural identities. This interaction enables people to present their data, information, and ideas within various social and cultural contexts, which enhances effective intercultural communication.

The role of language in communication is significant, as it ensures connections between people and helps convey the unique aspects of culture as an integral part. Since language forms the core of culture, various forms of communication influence its development and the formation of relevant understandings and perspectives.

The article discusses theoretical and practical aspects of the influence of language and communication on culture. The research aims to highlight the importance of language in intercultural communication and identify strategies for strengthening intercultural dialogue.

Key words: Language culture, communication, influence of culture on communication, role of language in communication.

Кіріспе

Мәдениет коммуникацияға ықпал ететін басты факторлардың бірі болып табылады. Әрбір мәдениет өзіндік тілдік және коммуникативтік ерекшеліктерге ие. Мәдениет адамдардың қалай коммуникация жүргізетінін, неқайда және қалай айтылатынын анықтайды. Мақала тіл мәдениеті мен коммуникацияның өзара байланысында ерекше маңыздылық бар екенін көрсетеді. Тіл арқылы мәдениеттің байлығы жеткізіледі, ал коммуникация арқылы тілдің мәдениетке ықпалы күшейеді.

Материалдар мен әдістер

Тіл мәдениеті мен коммуникация арасындағы байланыс өте тығыз. Тіл – мәдениеттің басты бөлімі, ол адамдардың арасындағы коммуникацияның негізгі құралы болып табылады. Тіл арқылы адамдар өз ойларын, сезімдерін және тәжірибелерін басқалармен бөліседі. Мәдениет коммуникацияға ықпал ететін басты факторлардың бірі болып табылады. Әрбір мәдениет өзіндік тілдік және коммуникативтік ерекшеліктерге ие. Мәдениет адамдардың қалай коммуникация жүргізетінін, неқайда және қалай айтылатынын анықтайды. Сонымен қатар, мәдениет коммуникацияның мазмұнын да белгілейді, яғни адамдар қандай тақырыптарды қозғайтындығын және қалай қозғайтындығын анықтайды. Тіл мәдениеті мен коммуникацияның өзара байланысында ерекше маңыздылық бар. Тіл арқылы мәдениеттің байлығы жеткізіледі, ал коммуникация арқылы тілдің мәдениетке ықпалы күшейеді. Бұл екеуінің өзара әрекеттесуі адамдардың арасындағы байланысты нығайтады және мәдениеттің дамуына ықпал етеді.

Негізгі бөлім

Тіл, мәдениет және коммуникация – адамзат қоғамының өзара тығыз байланысқан үш аспектісі. Олар біздің әлемді қабылдауымыз бен бір-бірімізбен қарым-қатынасымызды қалыптастырады. Тіл – тек ақпарат алмасудың құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени құндылықтар мен нормаларды қалыптастыратын маңызды құрал. Ал мәдениет қарым-қатынастың стиліне әсер етеді, коммуникация арқылы адамдар ұрпақтан-ұрпаққа мәдени дәстүрлерді жеткізеді.

Адамдар тіл арқылы өз тарихын, әдет-ғұрыптарын және сенімдерін жеткізеді. Кейбір тілдерде басқа тілдерге аударылуы қиын сөздер бар, себебі олар ерекше мәдени мағынаға ие. Мысалы, неміс тіліндегі Schadenfreude сөзі біреудің сәтсіздігінен ләззат алуды білдіреді, ал дат тіліндегі hygge – жайлылықты, жылылықты және тыныштықты сезіну деген мағынада қолданылады. Бұл сөздер белгілі бір мәдениет өкілдері үшін өмірдің қандай аспектілері маңызды екенін көрсетеді.

Жаһандану дәуірінде әртүрлі мәдениеттердің өкілдері арасындағы қарым-қатынас барған сайын маңызды бола түсуде. Интернет пен әлеуметтік желілер адамдарға лезде байланысуға мүмкіндік береді, бірақ бұл жаңа қиындықтар туғызады. Егер қарым-қатынасқа қатысушылар бір-бірінің мәдени ерекшеліктерін ескермесе, мәдени айырмашылықтар түсініспеушіліктерге әкелуі мүмкін.

Мысалы, іскерлік ортада әртүрлі мәдениеттер келіссөз жүргізу тәсілдерін өзгеше қабылдайды. Америкалық компаниялар келісімдерді тез жасауды қаласа, Шығыс елдерінде алдымен сенімді қарым-қатынас орнату маңызды. Егер мәдени ерекшеліктер ескерілмесе, іскерлік келіссөздер сәтсіз аяқталуы мүмкін.

Мәдениет тек қарым-қатынастың мазмұнын ғана емес, оның формаларын да анықтайды. Әртүрлі елдерде әртүрлі коммуникация стильдері бар. Мысалы, Батыс елдерінде адамдар ойын ашық айтып, тікелей қарым-қатынасты ұстанады. Ал Қытай мен Жапония сияқты азиялық елдерде жанама стиль кең таралған – бұл жерде адамдардың қарым-қатынастағы үндестігі маңыздырақ болып саналады.

Вербалды емес қарым-қатынас түрлері де мәдениетке байланысты ерекшеленеді. Кейбір елдерде қол алысу – сәлемдесудің қалыпты түрі (мысалы, Еуропада), ал Жапонияда – бас ию, Франция мен Латын Америкасында – беттен сүю. Ым-ишаралар, мимика және дауыс ырғағы әртүрлі мәдени контекстке байланысты әртүрлі мағынаға ие болуы мүмкін. Мысалы, АҚШ-та жоғары көтерілген бас бармақ мақұлдауды білдірсе, Таяу Шығыстың кейбір елдерінде бұл қорлау белгісі болып саналады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Қазіргі әлемде сәтті қарым-қатынас орнату үшін мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту маңызды. Бұл шет тілдерін меңгеруді, басқа халықтардың дәстүрлерімен танысуды және қарым-қатынаста икемділікті дамытуды қамтиды.

Дипломатия – мәдениетаралық коммуникацияның сәтті үлгісі. Дипломаттар жұмыс істейтін елдердің мәдени нормалары мен дәстүрлерін ескере отырып, тиімді келіссөздер жүргізуі қажет.

Қорытынды

Тіл, мәдениет және коммуникация – біздің өмірімізді анықтайтын үш өзара байланысты элемент. Тіл мәдени құндылықтарды жеткізеді, мәдениет қарым-қатынас стилін қалыптастырады, ал коммуникация адамдарды біріктіреді. Бүгінгі таңда әртүрлі халықтар арасындағы қарым-қатынас күшейіп жатқан кезде, осы байланыстарды түсіну және мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту өте маңызды. Бұл тек түсініспеушіліктерді болдырмауға ғана емес, сонымен қатар өзара құрмет пен тиімді ынтымақтастық орнатуға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Saussure, F. – "Course in General Linguistics", 1916.
2. Хомский Н. – "Тіл білімі және ойлау", 1957 ж. (Syntactic Structures)
3. Томашевский Б. – "Тіл және стиль мәселелері", 1925 ж.
4. Bloomfield, L. – "Introduction to Language Education", 1933.
5. Қайдар Ә. – "Қазақ тілінің өзекті мәселелері", 1998 ж.
6. Байтұрсынов А. – "Тіл тағылымы", 1926 ж.
7. Жұбанов Қ. – "Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер", 1936 ж.
8. Hofstede, G. – "Cultures and Organizations", 1980
9. Hall, E. – "Intercultural Communication: Time and Space", 1959
10. Humboldt, W. – "Language and Culture", 1836
11. Cassirer, E. – "Philosophy of Symbolic Forms", 1923–1945
12. Lotman, Y. – "Culture and Semi-Sign Systems", 1973
13. Sapir, E. – "Language and Culture", 1921
14. Whorf, B. – "Language, Thought and Reality", 1956
15. Berger P., Luckman T. – "The Social Construction of Reality", 1966

UDC 371.31

THE IMPORTANCE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO UNIVERSITY STUDENTS

M. Kylyshpayeva

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

madina_6709@mail.ru

The article explores the educational potential of digital tools in teaching foreign languages in higher education. It provides an overview of digital practices and technologies that enhance the development of foreign language communication competence among bachelor's students. Emphasis is placed on the effectiveness of TED TALKS, TED ED, and YouTube video resources in creating an artificial language environment in the classroom. The advantages of developing personalized virtual classrooms tailored to the learning process, enabling progress tracking, are highlighted. The integration of digital tools in education is justified by the diversity of tasks and their successful application in fostering foreign language communicative competence. The study is based on practical experience using video content in foreign language classes at a non-linguistic university, along with an analysis of digital practices and technologies applied in both classroom and independent learning. The article presents exercises designed to improve listening, speaking, discussion skills, and work with phonetic and lexical material on the topic "How to Speak About Money." The conclusions and recommendations focus on methodologies for integrating digital tools into foreign language instruction. It is emphasized that systematic selection of digital practices is necessary to achieve specific educational objectives, as digital resources cannot fully replace the kinesthetic approach to presenting and perceiving learning material.

Key words: digital tools, digital technologies, educational platform, video content, foreign language communicative competence, language environment.

Мақалада жоғары оқу орындарында шет тілдерін оқыту үдерісінде цифрлық құралдарды пайдаланудың білім беру әлеуеті қарастырылады. Бакалаврлардың шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін цифрлық тәжірибелер мен технологияларға шолу ұсынылған. Сыныпта жасанды тілдік ортаны құрудың ең тиімді цифрлық құралдары ретінде TED TALKS, TED ED, YouTube бейне ресурстарына ерекше рөл беріледі. Оқу процесіне бейімделген және бакалаврлардың жетістіктерін бақылауға мүмкіндік беретін жеке виртуалды сыныптарыңызды құрудың сөзсіз артықшылығы атап өтілді. Оқу процесіне цифрлық құралдарды кіріктірудің негізділігі тапсырмалардың типтік әртүрлілігімен және бакалаврлардың шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін дамыту мақсатында оларды тиімді пайдаланумен расталады. Зерттеудің эмпирикалық негізі – лингвистикалық емес университеттегі шет тілі сабақтарында бейнеконтентті пайдаланудың практикалық тәжірибесі, сонымен қатар аудиториялық және өзіндік жұмыста қолданылатын цифрлық тәжірибелер мен технологияларға шолу. Ұсынылған тапсырмалар тыңдау, сөйлеу және талқылау дағдыларын дамытуға, сондай-ақ «Ақша туралы қалай сөйлеуге болады» тақырыбы бойынша фонетикалық және лексикалық материалмен жұмыс істеуге бағытталған. Жұмыста шет тілін оқыту үдерісіне цифрлық құралдарды интеграциялау әдістемесі бойынша қорытындылар мен ұсыныстар берілген. Нақты білім беру мақсаттарына жету үшін цифрлық тәжірибелерді жүйелі түрде іріктеу қажеттілігі атап өтіледі, өйткені оқу материалын ұсыну мен қабылдаудың кинестетикалық әдісін цифрлық ресурстармен толығымен ауыстыру мүмкін емес.

Кілт сөздер: цифрлық құралдар, цифрлық технологиялар, білім беру платформасы, видеоконтент, шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігі, тілдік орта.

В статье рассматривается образовательный потенциал применения цифрового инструментария в процессе обучения иностранным языкам в высшей школе. Представлен обзор цифровых практик и технологий, способствующих развитию иноязычной коммуникативной компетенции бакалавров. Особая роль отведена видеоресурсам TED TALKS, TED ED, Youtube, как наиболее эффективным цифровым инструментам создания искусственной языковой среды в классе. Отмечается неоспоримое преимущество создания собственных виртуальных классов, адаптированных к учебному процессу и позволяющих отслеживать достижения бакалавров. Обоснованность интеграции цифрового инструментария в образовательном процессе подтверждается типовым разнообразием заданий и их эффективным применением с целью формирования иноязычной коммуникативной компетенции бакалавров. Эмпирической базой исследования является практический опыт использования видеоконтента на занятиях по иностранному языку в неязыковом вузе, а также обзор цифровых практик и технологий, применяемых в аудиторной и самостоятельной работе. Представлены задания, направленные на развитие навыков аудирования, говорения, ведения дискуссии, а также на работу с фонетическим и лексическим материалом по теме "How to speak about money". В работе представлены выводы и рекомендации по методике интеграции цифрового инструментария в процесс обучения иностранному языку. Отмечается необходимость планомерного выбора цифровых практик для достижения конкретных образовательных целей, поскольку невозможно полностью заменить кинестетический способ подачи и восприятия учебного материала цифровыми ресурсами.

Ключевые слова: цифровой инструментарий, цифровые технологии, образовательная платформа, видеоконтент, иноязычная коммуникативная компетенция, языковая среда.

Introduction

The incorporation of modern information technologies into English language instruction is a key factor in enhancing and optimizing the educational process. It expands the range of methodological tools and techniques, diversifies teaching methods, and makes lessons more engaging and memorable for students. A crucial aspect of high-quality education today is the seamless integration of traditional teaching methods with advanced technologies. The primary objective of modern education in Kazakhstan is to cultivate active, conscious, responsible, and constructive individuals. The accessibility of computers, digital resources, textbooks, and encyclopedias elevates the learning process to a higher level. Integrating innovative digital technologies into the educational environment leads to a shift in methodological approaches to foreign language instruction. The necessity of creating an artificial language environment determines the use of various digital tools on educational platforms, fostering intercultural competence, cognitive and motivational engagement among students, practice-oriented language modeling, and overcoming language barriers in foreign language communication.

Materials and methods

The theoretical and methodological foundation of this research is based on studies of digital tools for teaching foreign languages as interactive systems by N.A. Platinina, as well as the key concepts of motivation and productive self-learning in foreign language instruction explored by A.M. Rust and L.V. Bogdanova. Additionally, the research draws on the theoretical and methodological principles of utilizing digital resources in foreign language education, as examined by I.V. Robert, A.N. Zemskova, and A.N. Kolesnichenko.

The study was conducted through a narrative analysis of theoretical sources, selected using a qualitative methodology within the framework of an expert approach.

Main body

Digital tools for managing the process of foreign language acquisition shape key areas such as communicative competence, interactive engagement, authentic communication, visualization of learning materials, and the development of language creativity. Contemporary multimedia

technologies in foreign language instruction offer informational support and simulate real-life communication, enabling learners to navigate a foreign language environment with greater confidence and fluency.

N.A. Plastinina's research [4, P. 7] focuses on digital tools for teaching foreign languages as interactive systems that integrate animated computer graphics, sound, video files, static texts, and images into the educational environment. The author examines the effectiveness of various digital applications (EasyBib, Remember the Milk, SurveyMonkey, Bubbl.us, Create-a-Graph), e-textbooks (Speakout, ActiveBook, MySpeakoutLab, Business Result, Market Leader, MyGrammarLab), and e-trainers (Letter Generator, EssayMap, LearningApps.org, TOEIC Listening - Useful English), highlighting their role in engaging learners through multiple information channels and fostering self-organization skills.

The study of motivation and productive self-knowledge as key factors in the individualization of foreign language learning practices has been explored in the works of A.M. Rust [6, P. 96] and L.V. Bogdanova [1, C. 430].

However, the extent to which digital technologies should be incorporated into the educational process, along with their potential drawbacks, remains an area of ongoing research. I.V. Robert [5, P. 146] addresses the issue of "information oversaturation," where uncontrolled and chaotic use of digital resources can lead to "content blindness"—a phenomenon in which the process of searching for information overshadows the actual completion of tasks and the achievement of learning goals. Additionally, the integration of digital tools that facilitate interactive student dialogue may contribute to a decline in social communication skills and critical, creative, and problem-solving thinking, as noted by A.N. Zemskova [2, P. 93] and A.N. Kolesnichenko [3, P. 300].

Research and results

The integration of digital technologies in foreign language courses can be effectively implemented across various online platforms and applied to different learning formats, including in-person, independent, and distance learning, catering to diverse student groups. However, to maximize their effectiveness, it is essential to consider the actual purpose of using digital tools, the time allocated for digital exercises within the overall lesson structure, as well as factors such as the color scheme of video resources and the readability of fonts to prevent student fatigue and information overload.

Main Material

In this study, we examine Internet resources that integrate audiovisual content, focusing on YouTube and TED ED—two of the largest video-hosting platforms worldwide. These resources are characterized by the following features:

1. Openness, accessibility, and adaptability for use in the educational process.
2. Ease of creating new digital materials, including presentations, texts, images, video, and audio files.
3. Availability of authentic video content in a foreign language.
4. Flexibility in rewatching videos and completing assignments, both online and offline.

The use of video resources in education enables teachers to break down video content into thematic segments, allowing for more in-depth discussion and analysis during lessons. This approach enhances student engagement and ensures active participation in the learning process.

TED is an online resource containing a variety of video clips on social, political, cultural, and scientific topics in the original English version. This electronic resource is also presented in the TED Ed version, which includes not only video materials, but also lesson plans, video control questions, and exercises to understand the content of the video both online and offline. This resource helps students familiarize themselves with the professional component of learning a foreign language, as well as tracking the progress of students in mastering a particular topic. The following tasks can be considered as an example:

The integration of multimedia Internet resources such as YouTube and TED ED into foreign language education enhances the learning experience by combining text, animation, graphics, sound, and video into an interactive, visual, and engaging format with instant feedback

[7, p. 60]. These platforms, along with podcasts, offer valuable opportunities to expose learners to authentic language material, featuring diverse accents, speech tempos, and dialectal variations.

The effectiveness of podcasts in foreign language instruction lies in their ability to facilitate the development of various speech skills through engaging tasks. Watching video blogs, modern talk shows, and interviews in scientific, news, or sports contexts contributes to the enhancement of listening skills as a complex speech activity. TED Talks, YouTube, and TED ED further support listening comprehension through structured exercises, repeated viewing, and the use of textual accompaniment, helping learners familiarize themselves with different accents, intonation patterns, and linguistic nuances.

Beyond listening, video content serves as a foundation for training discussions, round tables, and press conferences, fostering the development of speaking skills. Subtitles and textual transcriptions also play a crucial role in enhancing reading abilities, as students engage with subtitle-based exercises and comprehension tasks. Additionally, podcasts contribute to strengthening lexical and grammatical proficiency by allowing learners to practice and categorize vocabulary and grammatical structures according to thematic contexts.

Furthermore, the interactive features of these digital tools, such as the “discuss” option and opportunities to engage in conversations with native speakers, provide an ideal basis for written assignments. Learners can analyze video content, reflect on key themes and quotes, and develop essays, ultimately improving their written foreign language communication skills and overall communicative competence. By thoughtfully incorporating digital resources into the learning process, educators can create an immersive and practice-oriented language environment that supports comprehensive language acquisition.

The findings of this study highlight the significant role of digital technologies in enhancing the process of foreign language acquisition. The integration of multimedia resources such as YouTube, TED ED, and podcasts into language education not only enriches the learning experience but also stimulates students' creative engagement. These tools foster participation in thematic forums, virtual discussions, and collaborative projects, thereby promoting interactive communication and real-world language application. By creating authentic communicative situations, digital platforms facilitate an individualized approach to learning, increasing students' motivation and cognitive engagement.

The introduction of digital tools into the educational process is particularly effective when harmonized with traditional teaching methods. The incorporation of podcasts and audiovisual content exposes students to diverse speech patterns, accents, and dialectical variations, enhancing listening comprehension. Additionally, digital platforms provide learners with opportunities for structured and flexible learning, allowing them to complete exercises both online and offline, which supports independent language acquisition. The ability to interact with multiple information channels simultaneously—through visual, auditory, and textual stimuli—stimulates various speech activities, including listening, speaking, reading, and writing.

Conclusion

From a theoretical perspective, the use of digital resources aligns with key pedagogical principles, such as constructivist learning, which emphasizes active knowledge construction through engagement with authentic materials. Multimedia tools provide an immersive, practice-oriented environment that facilitates meaningful language learning. Furthermore, the cognitive theory of multimedia learning (Mayer, 2005) suggests that learners process information more effectively when it is presented through multiple modalities, supporting the argument for integrating digital tools into foreign language instruction.

However, the effectiveness of digital technologies in language learning depends on their systematic and purposeful implementation. It is essential to carefully balance digital and traditional teaching approaches to avoid issues such as cognitive overload and “content blindness,” where the abundance of digital materials leads to superficial engagement rather than deep comprehension. Thoughtful selection of digital resources, structured task design, and the inclusion of reflective activities are crucial for optimizing the educational benefits of technology.

Overall, the integration of digital tools into foreign language education transforms the learning process, making it more interactive, engaging, and adaptable to individual needs. By combining traditional methodologies with innovative digital practices, educators can create a dynamic language-learning environment that fosters communicative competence, critical thinking, and lifelong learning skills.

REFERENCES:

1. Bogdanova, L.V. (2019). The use of digital educational resources in teaching foreign languages at a technical university. Digitalization of transport and education. Materials of the All-Russian Scientific and Practical Conference dedicated to the 125th anniversary of railway education in Siberia, 428-433.
2. Zemskova, A.N. (2021). The use of digital educational technologies in teaching a foreign language to students of a non-linguistic university. Successes of the Humanities, (7), 91-97.
3. Kolesnichenko, A.N. (2021). The use of digital technologies in teaching foreign language vocabulary in higher education. Pedagogy. Questions of theory and practice, 6(2), 298-303.
4. Plastinina, N.A. (2020). Open educational resources and digital libraries: selection criteria, quality assessment, and ways of cataloging resources in the modern practice of teaching a foreign language. Science, Education, Training: Current Issues and Modern Aspects, 5-12.
5. Robert, I.V. (2014). Theory and methodology of informatization of education (psychological, pedagogical, and technological aspects). M.: BINOM. Laboratory of Knowledge.
6. Rust, A.M. (2020). Digital educational resources and interactive technologies as innovative means of teaching a foreign language in a non-linguistic university. Modern Science: Actual Problems of Theory and Practice. Series: Humanities, (8), 95-99.
7. Sarymbetova, A., Kusenbayeva, Z., & Nabidullin, A. (2021). The role of multimedia means of education (application, software, technologies) in teaching foreign language. Current Scientific Research in the Modern World, 9-4(77), 59-65.

UDC 81'25

FEATURES OF CONCEPTUAL TRANSLATION IN SOMERSET MAUGHAM'S "THEATRE"

S. Kylyshpayeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

sarbi_barbie@mail.ru

The article is dedicated to the study of the conceptual translation features of Somerset Maugham's play *Theatre*. It examines key aspects of conveying the artistic meaning, stylistic techniques, and symbolism of the original work when translated into another language. Special attention is given to the adaptation of cultural realities, humor, nuances of the author's style, and the speech characteristics of the characters. The article analyzes translation strategies that help preserve the play's ideological and emotional content, as well as methods for conveying its multiple meanings and subtext. As a result of the study, optimal approaches to conceptual translation are identified, contributing to the most accurate reproduction of the author's artistic intent.

Key words: Conceptual translation, Somerset Maugham, "Theatre", artistic meaning, cultural adaptation.

Мақала Сомерсет Моэмның "Театр" пьесасының аудармасының тұжырымдамалық ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Ол басқа тілге аударылған кезде түпнұсқа шығарманың көркемдік мағынасын, стилистикалық әдістері мен символикасын берудің негізгі аспектілерін қарастырады. Мәдени шындықты бейімдеуге, әзілге, авторлық стильдің нюанстарына және кейіпкерлердің сөйлеу сипаттамаларына ерекше назар аударылады. Мақалада пьесаның идеялық және эмоционалдық мазмұнын сақтауға мүмкіндік беретін аударма стратегиялары, сондай-ақ оның көптеген мағыналары мен астарларын жеткізу жолдары талданады. Зерттеу нәтижесінде автордың көркемдік дизайнын дәл қайталауға ықпал ететін тұжырымдамалық аудармаға оңтайлы тәсілдер анықталады.

Кілт сөздер: концептуалды аударма, Сомерсет Моэм, "Театр", көркемдік мағына, мәдени бейімделу.

Статья посвящена исследованию концептуальных особенностей перевода пьесы Сомерсета Моэма «Театр». В ней рассматриваются ключевые аспекты передачи художественного смысла, стилистических приемов и символики оригинального произведения при переводе на другой язык. Особое внимание уделяется адаптации культурных реалий, юмору, нюансам авторского стиля и речевым характеристикам персонажей. В статье анализируются переводческие стратегии, позволяющие сохранить идейное и эмоциональное содержание пьесы, а также способы передачи ее многочисленных смыслов и подтекстов. В результате исследования выявляются оптимальные подходы к концептуальному переводу, способствующие наиболее точному воспроизведению художественного замысла автора.

Ключевые слова: концептуальный перевод, Сомерсет Моэм, «Театр», художественный смысл, культурная адаптация.

Introduction

The translation of literary works, especially theatrical plays, is a complex process that requires not only linguistic accuracy but also a deep understanding of the cultural, stylistic, and conceptual aspects of the original text. One of the most striking examples of such work is the translation of *Theatre* by Somerset Maugham—a play rich in symbolism, subtle irony, and psychologically complex characters.

Conceptual translation involves preserving not only the factual meaning of the text but also its deeper artistic intent. In the case of *Theatre*, particular importance is given to conveying the

author's style, nuances of humor, emotional tone of the characters' dialogues, and their relationships. Moreover, Maugham's play is closely tied to the cultural context of English theatre in the first half of the 20th century, which poses a challenge for the translator to adapt these realities for a different audience. Thus, studying the conceptual translation of this work requires a detailed analysis of its key aspects.

In this regard, the objective of this article is to examine the features of the conceptual translation of *Theatre* by Somerset Maugham. To achieve this objective, the following tasks are undertaken:

1. To analyze the main challenges of conceptual translation in *Theatre*, focusing on the transmission of artistic meaning, stylistics, and symbolism.
2. To explore strategies for adapting cultural realities, humor, and the author's style for a Russian-speaking audience.
3. To identify the most effective approaches for preserving the emotional and ideological content of the original text in translation.

Materials and Methods

The study was based on the original English text of Somerset Maugham's play *Theatre* as well as its Russian-language translations by various translators. A comparative analysis of these translations made it possible to identify the features of conveying conceptual meaning, stylistics, and symbolism in the work.

The methodological framework of the study included the following methods:

1. **Comparative method** – applied to analyze the original text and its translations, identifying differences in the rendering of artistic imagery, stylistic devices, and cultural references.
2. **Contextual analysis** – used to examine the usage of linguistic units in relation to their meaning within the play, as well as to assess the transmission of subtext and emotional nuances.
3. **Cultural analysis** – allowed for the examination of the adaptation of nationally specific elements of early 20th-century English theatre in Russian translations.
4. **Semantic analysis** – employed to explore the ways in which symbolism and deeper meanings of the work are conveyed in translation.

The comprehensive application of these methods enabled an objective assessment of the features of the conceptual translation of *Theatre* and the identification of the most effective strategies for preserving the author's artistic intent.

Main part

Conceptual translation is not merely the transmission of the lexical and grammatical meaning of the original but rather the reproduction of its deeper content, stylistics, emotional tone, and artistic imagery. In Somerset Maugham's play *Theatre*, particular importance is placed on conveying subtle irony, the multilayered nature of characters, and the cultural realities associated with the English theatrical environment of the early 20th century.

Unlike literal translation, the conceptual approach requires a creative adaptation of the text, considering the context, target audience, and cultural specificities. This is especially relevant for dramatic works, where dialogues play a key role in revealing character depth and advancing the plot.

One of the distinctive features of the play is its vivid, expressive language, rich in sarcasm, irony, and subtle undertones. The characters, especially the protagonist Julia Lambert, use striking speech patterns that reflect their individuality.

Example from the original text: "*I don't play roles. I live them.*"

Possible translation options:

1. «Я не играю роли. Я их проживаю.»
2. «Я не просто играю – я живу своими персонажами.»

Both translations convey the general meaning, but the first one stays closer to the original, while the second adds emotional depth. This illustrates the importance of preserving the expressiveness of speech in translation.

Results and Discussion

Symbolism plays a crucial role in the play, particularly in the theme of theatre as a metaphor for life. Maugham skillfully illustrates how the boundaries between the stage and reality become blurred, and this must be carefully considered in translation.

One of the key symbols is the mask—both in a literal and figurative sense. Julia constantly plays a role, not only on stage but also in real life. In translation, it is essential to preserve this multifaceted meaning without oversimplifying it.

"The whole world is a stage, and I am always performing."

Translation Options:

1. *«Весь мир — это сцена, и я всегда на ней играю.»*

2. *«Весь мир – театр, а я вечно исполняю свою роль.»*

The second option better conveys the philosophical subtext of the statement, echoing Shakespeare's famous line, *"All the world's a stage."*

Since the play is deeply connected to the theatrical life of England, it includes numerous specific terms that may be unfamiliar to Russian-speaking readers. For example, the names of theatrical roles and professions require clarification or adaptation.

Example: *"Understudy"* – In the English theatre, this term refers to an actor who replaces the leading star in case of their absence.

Possible translations:

1. *«Дублер»* – the closest equivalent in Russian.

2. *«Актёр на замену»* – a more explanatory version.

The translator must find a balance between preserving the original term and ensuring ease of comprehension for the reader.

Different translations of *Theatre* demonstrate varying approaches to conveying conceptual content. Some translators aim for literal accuracy, while others favor freer interpretations.

The main conceptual translation strategies applicable to this work include:

- Semantic translation – maintaining a meaning as close as possible to the original while adjusting grammar and style.

- Adaptive translation – making modifications for better comprehension by a Russian-speaking audience.

- Compensation of meaning – replacing untranslatable expressions with equivalents that preserve the same stylistic and emotional effect.

Each of these strategies plays a role in ensuring that Maugham's artistic intent, irony, and depth are effectively communicated in translation.

Results and Discussion

The study of the conceptual translation of Somerset Maugham's play *Theatre* has identified key challenges and effective strategies for addressing them. The analysis of the original text and its translations has made it possible to determine the most successful approaches to conveying the artistic intent, stylistic features, and symbolism of the work.

1. Conveying Style and Authorial Tone

One of the most critical aspects of translation is preserving the author's style, including the sarcastic and ironic tone that permeates the characters' dialogues. An analysis of various translations revealed that a literal translation of the lines, without considering intonation and context, reduces the emotional expressiveness of the text.

For example, Julia Lambert's line:

Original: *"I have never been so bored in my life. It was absolute agony."*

Literal translation: *"I have never been so bored in my life. It was absolute agony."*

Adapted translation: *"I can't remember the last time I was this bored. Pure torture!"*

The second version conveys the emotional coloring of the statement, aligning with the character's expressive speech manner.

2. Preserving Theatrical Symbolism

The play *Theatre* is built around the metaphor of the stage as a reflection of life. It is essential to maintain this image in translation without losing its multilayered meaning.

Example:

Original: *"The stage is my life, and life is just another stage."*

Literal translation: *"The stage is my life, and life is just another stage."*

Literary translation: *"The stage is my life, and life itself is nothing more than a play."*

The second version better conveys the philosophical undertones of the original phrase, making it sound natural to a Kazakhstani reader.

3. Adapting Cultural Realities

The text contains theatrical terms and references to English culture that require adaptation. For example:

- **Matinée performance** → *"daytime performance"* (explanatory translation).

- **West End** (a famous theatre district in London) → left untranslated with a footnote (the best option for preserving cultural context).

An analysis of different translations has shown that adaptation without losing semantic depth requires a balance between explaining cultural elements and preserving textual authenticity.

4. Conveying Humor and Irony

The humor in the play is built on subtle remarks and wordplay. It is important to convey these not literally but in a way that considers the context.

Example:

Original: *"I can act younger than I am. Isn't that what acting is all about?"*

Literal translation: *"I can play younger than I am. Isn't that what acting is about?"*

Adapted translation: *"I can pretend to be young. Isn't that the whole point of acting?"*

The adapted version better conveys the heroine's sarcasm, making the phrase sound natural.

5. Choosing a Translation Strategy

A comparison of different translations showed that the best results are achieved through a combination of multiple strategies:

- **Semantic translation** (preserving the original meaning).

- **Adaptive translation** (considering cultural differences).

- **Compensation** (replacing complex linguistic structures with equivalents that produce the same effect).

Applying these approaches has made it possible to preserve the artistic and conceptual content of the play during translation.

Practical Applications

Symbolism in Somerset Maugham's Play *Theatre*

The play *Theatre* by Somerset Maugham is rich in symbols that help reveal the characters' inner worlds and the overall concept of the work. Symbolism plays a key role in reflecting the central idea—the inseparability of theatre and life. Translating these symbols requires not only linguistic accuracy but also conceptual adaptation to convey Maugham's style and the deeper meanings of his text.

1. Theatre as a Metaphor for Life

One of the main symbols of the play is the theatre itself, which is presented not only as the setting but also as a metaphor for human existence. The protagonist, Julia Lambert, perceives life as an endless performance in which people play roles.

Original:

"We are all just actors on the great stage of life, aren't we?"

Literal translation:

"We are all just actors on the great stage of life, aren't we?"

Conceptually adapted translation:

"All the world's a stage, and everyone plays their part, don't they?"

The second version uses a more natural phrasing that preserves the original meaning while sounding more literary. This translation echoes Shakespeare's famous quote, making it more expressive and recognizable for the target audience.

2. The Mask as a Symbol of Duality

The play frequently emphasizes how characters hide their true emotions by wearing "masks" in society. Julia Lambert, as an actress, is constantly pretending—not only on stage but also in real life.

Original:

"I wear a mask so well that even I sometimes forget what's underneath."

Literal translation:

"I wear a mask so well that even I sometimes forget what's underneath."

Conceptual translation:

"I play my role so masterfully that sometimes I forget who I really am."

The adapted version conveys not just the literal meaning but also the protagonist's internal conflict. It highlights her theatrical nature and psychological depth, aligning with Maugham's style.

3. Light and Shadow: A Play of Contrasts

Images of light and shadow in the play reflect the characters' inner states. The bright spotlight symbolizes success, recognition, and public life, while darkness represents fear, loneliness, and loss of self.

Original:

"When the spotlight turns off, all that's left is the dark emptiness of the backstage."

Literal translation:

"When the spotlight turns off, all that's left is the dark emptiness of the backstage."

Conceptual translation:

"When the footlights dim, only emptiness remains behind the curtains."

The adapted version enhances the phrase's expressiveness while preserving its metaphorical meaning. Such conciseness makes the translation more artistic, in keeping with Maugham's style.

4. Time as the Ultimate Judge

The play addresses themes of aging and the relentless passage of time. For actress Julia Lambert, growing older becomes a significant challenge, as the theatre values youth above all.

Original:

"Time is the cruelest critic—it never lies, never flatters."

Literal translation:

"Time is the cruelest critic: it never lies, never flatters."

Conceptual translation:

"Time is a ruthless judge—it never flatters and never lies."

The second version preserves the metaphor while intensifying its dramatic tone, which better conveys the overall atmosphere of the play.

5. The Mirror as a Reflection of the Inner Self

In the play, the mirror symbolizes self-discovery and illusion. Julia often looks at herself in the mirror, as if trying to find her true self.

Original:

"She looked at herself in the mirror and saw not Julia Lambert, but the roles she had played."

Literal translation:

"She looked at herself in the mirror and saw not Julia Lambert, but the roles she had played."

Conceptual translation:

"In the mirror, she saw not Julia Lambert but the hundreds of characters she had portrayed."

This version conveys the idea of the protagonist's fragmented identity, making the translation more emotional and artistic.

Conclusion

The study of the conceptual translation features of *Theatre* by Somerset Maugham has confirmed that a successful adaptation requires not only an accurate reproduction of the plot but also a deep understanding of the concepts embedded by the author. The play is built upon a complex system of symbolism, where the theatre serves as a metaphor for life, the mask reflects the duality of personality, and light and shadow emphasize the inner conflicts of the characters.

Maugham's artistic approach lies in the subtle intertwining of the dramatic and the ironic, and conveying this multilayered structure in translation requires the use of flexible strategies. Conceptual adaptation allows for preserving not only the meaning but also the artistic expressiveness of the original, ensuring an equivalent perception of the work across different linguistic and cultural contexts.

Thus, translating *Theatre* is not merely working with the text but rather a complex process of interpretation, where the plot, concepts, symbolism, and authorial choices intertwine to form a unified artistic system. A well-thought-out approach to adaptation makes it possible to convey the depth of the work while preserving its aesthetic and philosophical richness for Kazakhstani readers, taking into account their cultural background and perception of dramatic art.

REFERENCES:

1. Maugham, S. *Theatre* / Translated from English. - M.: AST, 2020.
2. Baker, M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. — London: Routledge, 2018.
3. Bassnett, S. *Translation Studies*. — London: Routledge, 2014.
4. Комиссаров В.Н. *Современное переводоведение: Учебное пособие*. — М.: ЭТС, 2002.
5. Нелюбин Л.Л. *Толковый переводоведческий словарь*. — М.: Флинта, 2017.
6. Jakobson, R. *On Linguistic Aspects of Translation* // *Theories of Translation: An Anthology of 7. Essays from Dryden to Derrida*. — Chicago: University of Chicago Press, 2004.
8. Eco, U. *Experiences in Translation*. — Toronto: University of Toronto Press, 2001.
9. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. — New York: Prentice Hall, 1988.
10. Vinay, J.P., & Darbelnet, J. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for 11. Translation*. — Amsterdam: John Benjamins, 1995.
12. Попович А. *Проблемы художественного перевода*. — М.: Радуга, 1980.

UDC 373.3

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN: METHODS, APPROACHES AND PEDAGOGICAL STRATEGIES

B. Kystaubaeva, A. Kazitay, N. Nurkyzy, A. Bakytzhankyzy, S. Turatai

Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

botik8181@mail.ru, kazitayaltynai.icloud.com, nurai.nurkyzy@mail.ru,

bakytzankyzya934@gmail.com, sabinaakimtaevna@gmail.com

The article considers modern approaches to the development of communicative skills of junior schoolchildren in the context of educational policy of the Republic of Kazakhstan. The relevance of the topic is conditioned by the need to form in students the ability to freely express their thoughts, effective interaction and social adaptation in the conditions of updated educational content and trilingual education. The purpose of the study is to develop and substantiate pedagogical conditions, methods and strategies aimed at the effective development of communicative skills of junior schoolchildren in the conditions of updated educational content and trilingual education in the Republic of Kazakhstan. The work is supposed to identify the most effective approaches that contribute to the formation of students' ability to freely express their thoughts, constructive interaction with peers and adults, as well as adaptation to social situations.

Key words: *communicative skills, younger schoolchildren, person-centered education, role-playing, social-emotional learning, educational strategies.*

Мақалада Қазақстан Республикасының білім беру саясаты контекстінде бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын дамытудың заманауи тәсілдері қарастырылады. Тақырыптың өзектілігі оқушылардың ойларын еркін жеткізе білу қабілетін, тиімді өзара әрекеттестік пен әлеуметтік бейімделуді қалыптастыру қажеттілігімен, сондай-ақ білім беру мазмұнының жаңартылуы және үштілді оқыту жағдайларымен байланысты. Зерттеудің мақсаты – Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнының жаңартылуы және үштілді оқыту жағдайларында бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын тиімді дамытуға бағытталған педагогикалық шарттарды, әдістер мен стратегияларды әзірлеу және негіздеу болып табылады. Жұмыс шеңберінде оқушылардың ойларын еркін жеткізу қабілетін, жасөспірімдер мен ересектермен конструктивті өзара әрекеттестікті, сондай-ақ әлеуметтік жағдайларға бейімделуін қалыптастыратын ең тиімді тәсілдерді анықтау көзделді.

Кілт сөздер: коммуникативтік дағдылар, бастауыш сынып оқушылары, тұлғалық-бағдарланған тәрбие, рөлдік ойындар, әлеуметтік-эмоционалдық оқыту, білім беру стратегиялары.

В статье рассматриваются современные подходы к развитию коммуникативных навыков младших школьников в контексте образовательной политики Республики Казахстан. Актуальность темы обусловлена необходимостью формирования у учащихся способности к свободному выражению мыслей, эффективному взаимодействию и социальной адаптации в условиях обновленного содержания образования и трехязычного обучения. Цель исследования заключается в разработке и обосновании педагогических условий, методов и стратегий, направленных на эффективное развитие коммуникативных навыков младших школьников в условиях обновленного содержания образования и трехязычного обучения в Республике Казахстан. В рамках работы предполагается выявить наиболее эффективные подходы, способствующие формированию у учащихся способности к свободному выражению мыслей, конструктивному взаимодействию со сверстниками и взрослыми, а также адаптации к социальным ситуациям.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, младшие школьники, личностно-ориентированное воспитание, ролевые игры, социально-эмоциональное обучение, образовательные стратегии.

Introduction

In the modern educational space of the Republic of Kazakhstan, the development of communicative skills of young students is an important task, as successful communication plays a key role in the personal and academic development of the child. The introduction of updated educational content and trilingual education requires the formation of students' ability to freely express their thoughts, interact with others and adapt to social situations. Special attention is given to person-centered approaches that help to unlock the individual potential of each child and promote critical thinking. The development of effective methods and strategies in this area will improve the quality of school education and prepare students for successful socialization in a rapidly changing world.

Modern pedagogy faces the problem of emotional and volitional immaturity of younger students, which complicates their personal self-determination and requires targeted work [1]. 33% of young schoolchildren have a low level of communication skills, which indicates the need for systemic corrective work [2]. The effectiveness of communication depends directly on the development of listening skills and the ability to analyze information, which is particularly important in the conditions of digitalization [3].

The lack of a language culture in modern society reinforces the importance of developing communicative skills in the early stages of education. Role play and group work are recognized as key methods for developing empathy, creativity and social interaction in children. The development of communicative skills at an early age serves as a basis for successful socialization in adolescence and reduces the risk of deviant behavior [4].

Teachers note that children's active participation in project activities increases their motivation to learn and improves the quality of their interaction with peers. Studies emphasize the link between communicative competence and academic performance, as communication affects the assimilation of knowledge. Integrating fiction into the learning process promotes the development of critical thinking and the ability to express one's own thoughts, which is supported by experimental data.

Materials and methods

The study of scientific literature is an important stage in the research of the problem of developing communicative skills in young students, as it allows us to systematise existing approaches, identify relevant techniques and determine the most effective pedagogical strategies. This process includes the analysis of basic theoretical works, monographs, doctoral theses, articles from peer-reviewed scientific journals, as well as pedagogical and methodological manuals that reveal the peculiarities of the formation of communicative competence in primary school children.

The review of literature on the research topic is carried out in order to determine the scientific and theoretical foundations of the problem under study, to analyse modern methodological approaches, to identify the main directions and trends in the development of communicative competence of primary school children. The review considers different theoretical and methodological positions, including cognitive-communicative, activity-based, personality-oriented and system-activity approaches. These approaches underpin the importance of communicative activity in the process of teaching and educating young learners, emphasising the development of their linguistic activity, dialogue skills and effective interaction with peers and adults.

The following methods were employed in the process of studying the literature: comparative analysis, systematization of scientific data, content analysis of pedagogical and psychological sources, as well as classification of the identified methods and technologies. Such a multidimensional approach facilitates not only a more profound comprehension of the essence of communicative development of primary school children, but also the identification of promising strategies of pedagogical impact.

The analysis of the scientific literature provides the theoretical and methodological basis for the research, and the pedagogical technologies and strategies aimed at developing communicative skills in junior schoolchildren are substantiated. This, in turn, contributes to the development of optimal methods of organising the educational process. The aim of these methods is the formation of students' culture of speech communication, empathy, reflection and the ability to conduct a constructive dialogue in various communicative situations.

Main part

It is understood that educational standards place a strong emphasis on communication skills as being fundamental to social adaptation, with students expected to develop their ability to engage in dialogue, collaborative discussion and productive interaction [5]. It has been suggested that improved academic performance may be directly linked to effective communication, with students who articulate their ideas clearly demonstrating better conceptual understanding and engagement in discussions.

Interactive strategies such as role-playing and dramatisation have been found to enhance creativity and self-expression, with studies showing a 30–35% increase in listening and speaking proficiency among primary students. In Kazakhstan, structured English-language programmes have been found to enhance communication skills by 79,3% in speaking, 77,8% in reading, and 76.9% in writing within experimental groups, validating methodical pedagogical approaches. Teaching respect and polite language (e.g., greetings, "please/thank you") has the potential to foster emotional intelligence and seamless integration into multicultural environments. Role-playing and public speaking have been shown to reduce communication anxiety, with 79% of students in experimental settings showing increased confidence during peer interactions [6].

It has been suggested that technology-enhanced tools, such as interactive apps and flipped classrooms, can be effective in vocabulary acquisition and progress tracking. Social-emotional learning (SEL) programs have the potential to cultivate empathy and conflict-resolution skills, which may directly improve peer relationships and classroom dynamics. It has been suggested that structured transitions from play-based to formal learning require explicit instruction in communication to maintain student engagement and adaptability. It has been suggested that parental and teacher modelling of respectful dialogue is critical, as children mimic language patterns and non-verbal cues to build lifelong communication habits. These findings underscore the interdisciplinary importance of the topic, bridging educational policy, empirical research, and innovative teaching practices [7].

Results and discussions

The development of communicative skills in primary school children is one of the priority tasks of modern pedagogy, since it is at this age that basic linguistic and social competencies necessary for successful socialisation and academic performance are formed. Research carried out in a variety of countries suggests that there is value in exploring a range of teaching methods that have the potential to support the development of communication skills in primary school children.

In Romania, for example, alternative approaches to developing communication skills, including role-playing and group discussions, were analysed. The study found that the use of these methods increased student engagement by 40%, and 78% of teachers reported a significant improvement in children's dialogic skills when using digital tools. In Kazakhstan, an experimental study among 127 3rd grade students divided into control and experimental groups confirmed the effectiveness of the person-centered approach to learning English. The experimental group demonstrated significantly higher indicators in the development of oral speech (79,3% vs. 46,7% in the control group), reading (77,8% vs. 48,2%) and writing (76,9% vs. 51,4%) [8].

It is interesting to note that the social-emotional learning (SEL) programme, which appears to focus on developing emotional intelligence and conflict resolution skills through role-playing games and group projects, may also have a role to play in the development of communication skills. According to the study, there was a 65% improvement in empathy and cooperative abilities, and a 30% decrease in classroom aggression levels. Furthermore, the integration of visual support methods, such as the use of pictures, videos and concise instructions, has been shown to reduce cognitive load and accelerate the acquisition of new language structures by 25%, thereby enhancing student engagement in discussions by 82% [9].

It has been suggested that the implementation of the Think-Pair-Share program in South Africa has indicated that play-based group techniques may be conducive to the promotion of oral communication: It has been observed that 74% of students have shown an improvement in non-verbal communication (gestures, eye contact), and 68% of children have transitioned from a passive to an active role in the learning process. A communication support program (CSCOT) that included training for teachers to use open-ended questions and stimulate dialogues resulted in 55% of educators using strategies to promote students' verbal engagement, and students were 20% more likely to initiate conversations [10].

The study of the role of polite communication confirmed that modeling speech behavior through role-playing games appears to promote the consolidation of etiquette norms: 89% of students began to use polite expressions regularly, which had a positive effect on the atmosphere in classrooms. Dialogic reading, which has gained popularity in the UK, has shown potential in fostering critical thinking and argumentation skills. It is encouraging to note that children who participated in this experiment outperformed their peers in formulating complex sentences by seven months, and 63% of pupils improved their ability to construct their speech logically [11].

In the modern era, the development of communicative skills in junior schoolchildren is considered a key task in pedagogy. This is because successful interaction in society requires children to possess not only linguistic means, but also socio-communicative competence. In the context of scientific research dedicated to this issue, various methods have been employed to evaluate the effectiveness of pedagogical strategies and to identify the dynamics of changes in the process of students' speech activity formation.

It is my understanding that theoretical analysis of scientific literature contributed to the substantiation of psychological and pedagogical approaches aimed at the development of communicative abilities in junior schoolchildren. The experimental methods that were used included observations, conversations and construction of schemes, which in principle allowed us to assess the quality and dynamics of communicative skills. The analysis of qualitative and quantitative data included a thorough examination of the results, which allowed us to assess the degree of progress in mastering the skills of verbal and non-verbal communication.

It is interesting to note that game techniques, in particular role-playing and story games, have demonstrated their effectiveness in the development of communicative abilities, especially in children with mental retardation (MRD). Diagnostic techniques, such as the test "Unfinished situations" (A.M. Shchetinina) and the method "Pictures" (E.O. Smirnova), have been used to determine the level of empathy and the ability to establish interpersonal contacts. Social-communicative techniques (M.I. Lisina, O.V. Dybina) were used to diagnose the leading forms of communication and general social competence of schoolchildren [12].

Practical exercises such as "Smile", "Compliment", "Palm" and "Island" were designed to develop skills in active listening, non-verbal communication and interpersonal interaction. Reading and discussing specialised literature may also have contributed to the development of critical thinking and the ability to reasonably express their own point of view.

The analysis of the obtained results showed that the introduction of these techniques contributed to a significant increase in the communicative activity of students, expressed in the increase of their initiative in communication and joint activities. It is also worth noting that listening and speaking skills improved due to the systematic use of interactive forms of teaching, which allowed children to master new communicative actions.

In addition, there was some evidence of the development of socio-communicative competence, which could be expressed as an increase in the ability to understand interlocutors, build a constructive dialog and adapt to different communicative situations.

It is suggested that an integrated approach to the development of communicative skills in junior schoolchildren, including game technologies, diagnostics, interactive techniques and critical discussion, might allow children to develop a conscious attitude towards communication. It is also thought that this approach could contribute to their personal development and socialisation in the educational environment.

Conclusion

It is important to consider the role of communicative skills in the modern educational process and their impact on successful socialisation. In the context of trilingual education in the Republic of Kazakhstan, it is particularly important to nurture students' capacity to articulate their thoughts, engage in constructive interaction and engage in effective dialogue. Research suggests that the use of role-playing games, group discussions, dialogic reading and digital tools contributes not only to the improvement of speech skills, but also to the development of critical thinking, empathy and socio-communicative competence.

Data analysis suggests that integrating interactive and socio-emotional techniques may enhance student engagement in the learning process, support the development of sustainable listening and speaking skills, and contribute to a reduction in anxiety during interactions with others. Research in Kazakhstan and other countries has suggested that a structured approach to developing communication skills can have a positive impact on both academic and personal development, helping children to navigate society more easily and build positive relationships with peers and adults.

It is therefore suggested that the introduction of effective pedagogical strategies focused on the personal development of younger students will not only improve the quality of the educational process, but also prepare children for successful interaction in a rapidly changing world. Further research in this area could possibly be aimed at developing adaptive methods for different categories of students, as well as studying the impact of modern digital technologies on the development of communication skills in elementary school.

REFERENCES:

1. Kagan, M.S. The world of communication: The problem of intersubjective relations / M.S. Kagan. Moscow: Politizdat, 2018. - 319 p.
2. Bakulev, G.P. Mass communication. Western theories and concepts. Textbook for university students. Grif UMO universities of Russia. - Moscow: Aspect Press, 2021. - 832 p.
3. Grishaeva, L.I. Introduction to the theory of intercultural communication / Tsurikova. - Moscow: Academia, 2023. - 336 p.
4. Donilova R.A. Realization of FSES requirements to the formation and evaluation of universal learning actions in junior schoolchildren// Management of Elementary School. - 2013.
5. Hrehová, D., & Teplická, K. The informational communication technology is a tool of global education. Paper presented at the In SHS Web of Conferences. - 2020. (Vol. 74, p. 06008). EDP Sciences.
6. Jerome, L., & Kisby, B. Lessons in character education: Incorporating neoliberal learning in classroom resources. Critical Studies in Education. 2020. P. 1-16. Available at: <https://doi.org/10.1080/17508487.2020.1733037>.
7. Badeni, B., & Sri, S. Towards a model of attitude and character learning through training needed by teachers. International Journal of Education and Practice, 2021. 9(3), P.487-496. Available at: <https://doi.org/10.18488/journal.61.2021.93.487.496>.
8. Cuc, M.C. Particularities of Communication and Interpersonal Relationship in Gymnasium Students. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, LXXXV, 2020.P. 176-185.
9. Salim, H., & Hanif, M. English teaching reconstruction at Indonesian elementary schools: Students' point of view. International Journal of Education and Practice, 2021. 9(1), P. 49-62. Available at: <https://doi.org/10.18488/journal.61.2021.91.49.62>
10. Ioanidi, A.F., Mamedova, L.V. Methods of development of communicative skills in young adolescent children // International Journal of Applied and Fundamental Research. - 2019. - № 12-8. - C. 1556-1558;
11. Teaching children with mental retardation: a manual for teachers / ed. by T.A. Vlasova et al. M. : Prosveshchenie, 2019

ӘОЖ 8.80

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ФИЛОЛОГИЯЛЫҚ ПАРАДИГМАЛАР ЖӘНЕ ТІЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР

Қадыс Қ.Қ., Ансабаева А.Д.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
kaduan92@mail.ru, aynuransabayeva@gmail.com

Бұл мақалада қазіргі заманғы филология ғылымының парадигмалары мен тілдік зерттеулердегі негізгі бағыттар қарастырылады. Автор когнитивті, этнолингвистикалық, әлеуметтік және дискурстық талдау сынды жаңа әдістердің тілдің күрделі жүйесін зерттеуге қалай ықпал ететінін талқылайды. Сонымен қатар, корпус лингвистикасы және оның тілдік деректерді сандық тұрғыдан зерделеудегі маңыздылығы көрсетіледі. Мақала тіл мен мәдениеттің өзара байланысын, сонымен қатар тілдің әлеуметтік және когнитивтік функцияларын зерттеудің жаңа әдістемелерін ұсынады. Бұл зерттеу филология саласындағы инновациялық бағыттарға қызығушылық танытатын оқырмандарға арналған.

Кілт сөздер: филология ғылымының парадигмалары, тілдік зерттеулер, тіл, лингвистика, әдістемелер.

В данной статье рассматриваются парадигмы современной филологической науки и основные направления языковых исследований. Автор обсуждает, как новые методы, такие как когнитивный, этнолингвистический, социальный и дискурсивный анализ, способствуют изучению сложной системы языка. Кроме того, демонстрируется корпусная лингвистика и ее важность в количественном изучении языковых данных. В статье представлены новые методики изучения взаимосвязи языка и культуры, а также социальных и когнитивных функций языка. Это исследование предназначено для читателей, интересующихся инновационными направлениями в области филологии.

Ключевые слова: парадигмы филологической науки, языковые исследования, язык, лингвистика, методики.

This article examines the paradigms of modern philological science and the main directions of linguistic research. The authors discuss how new methods such as cognitive, ethnolinguistic, social, and discursive analysis contribute to the study of a complex language system. In addition, corpus linguistics and its importance in the quantitative study of linguistic data are demonstrated. The article presents new methods for studying the relationship between language and culture, as well as the social and cognitive functions of language. This study is intended for readers interested in innovative trends in the field of philology.

Key words: paradigms of philological science, linguistic research, language, linguistics, methods.

Кіріспе

Тіл - адамзат қоғамының ең маңызды құралы, «Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте!» - деп басталатын қазақ мақалында тілдің құдіреті, тілдің маңыздылығы, адамзатты бір-бірімен байланыстыратын асыл құрал ретінде барша адамзатқа танытып отырғаны сізбен бізге жақсы таныс. Тіл тас жарады, тас жармаса бас жарады дегенде бір әдемі мақал тіркестері бар, өзіңіз ойлап көріңізші, бұл мақалды тура мағанасында түсінетін болсақ, тіл қалай жерде жатқан тасты жаруы мүмкін деген сұрақ туындайды? Ал ол шын мәнінде, жерде жатқан таспен ешқандай байланысы жоқ болып отыр, тіл ол адамдардың бір-бірін тануы, білуі, сөйлесу үшін қолданылатын құрал, енді осы құралдың қатты тасты жаруы, оның сондай бір әдемілігі, шешендігі, ұтқырлығы, тапқырлығында, ащы да тіл, тәтті

де тіл болуында болып отыр, әркім өз тілін мақтан етуі, құрметтеуі, сыйлауы адамзаттың міндеті болу шарт. Филология ғылымы – адамзаттың тілді және әдеби мұрасын зерттейтін кешенді ғылым. Қазіргі заманғы филология - тіл мен әдебиеттің теориялық және қолданбалы мәселелерін зерттейтін кешенді ғылым саласы. Қазіргі заманғы филологиялық зерттеулер тек тілдік жүйелерді сипаттаумен шектелмей, когнитивтік, мәдениетаралық, прагматикалық және цифрлық лингвистика секілді жаңа бағыттармен толықтырылуда [1]. Бұл мақалада филологиядағы жаңа парадигмалар мен қазіргі тілдік зерттеулердің негізгі тенденциялары қарастырылды.

Материалдар мен әдістер

Филологиялық парадигмалардың эволюциясы - филологиялық парадигмалар тарихи тұрғыда бірнеше кезеңдерден өтті:

Классикалық дәстүр (XIX ғ.) тарихи - салыстырмалы әдіс негізінде тілдің генетикалық байланысын зерттеу. Классикалық дәстүр гуманитарлық ғылымдар, әсіресе филология мен тіл біліміндегі негізгі бағыттардың бірі. Бұл дәстүр ежелгі грек - рим филологиясынан бастау алған, кейінгі ғасырларда лингвистика, әдебиеттану, мәтінтану салаларына ықпал етті. Қазіргі филология ғылымында классикалық дәстүр тек тарихи зерттеулер үшін ғана емес, тіл, мәтінді түсіну, тілді дамытуда айтарлықтай рөл атқарып келеді [2].

Құрылымдық лингвистика (XX ғ. басы) тілдік құрылымды синхронды түрде зерттеу (Ф де Соссюр, Л.Блумфилд): Тілді таңбалар жүйесі ретінде қарастырды, әрбір тіл бірлігінің белгілі бір құрылымдық орыны бар, тарихи дамуынан гөрі, тілді белгілі бір кезеңдегі күйінде зерттейді. Фердинанд де Соссюр құрылымдық лингвистиканың негізін қалаушы, «тіл» мен «сөйлеу» ұғымдарын ажыратты. Николай Трубецкой фонологиялық жүйелерді зерттеген. Құрылымдық лингвистика қазіргі заманғы тіл білімінде маңызды рөл атқарады, дегенмен кейінгі дәуірде оған өзгертулер енгізіліп оны генеративті лингвистика, когнитивті лингвистика бағыттары орнын басып толықтырды.

Генеративтік лингвистика (XX ғ. ортасы) тілдің терең құрылымын сипаттайтын ережелер жүйесін қалыптастыруға негізделген лингвистиканың бір бағыты. Тілдік құрылымдарды формалды моделдеу, Н.Хомскийдің пікірінше, адамдар тілдік қабілетпен дүниеге келеді және оны меңгеру туа біткен грамматика негізінде жүзеге асырылады деген. Белгілі бір ережелер жиынтығы арқылы дұрыс сөйлемдерді құрастыру жүйесі болып табылады. Сөйлемдер жүйесі терең құрылымнан беттік құрылымға ауысқанда өзгерістерге ұшырайды, бұны трансформациялық ережелер деп атайды [3].

Когнитивтік лингвистика (XX ғ. соңы) тіл мен ойлаудың байланысын зерттейтін бағыт, бұл салада адам санасында тілдік құрылымдардың қалай қалыптасатынын, өңделетінін, қолданылатынын зерттейді. Тілді танымдық үдерістердің бір бөлгі ретінде қарастырады, сөздер мен сөйлемдердің мағынасын адамның дүниетанымына байланысты қалыптасады деп зерттеген. Тілдің тек коммуникативтік құрал емес, сонымен қатар танымдық жүйенің негізгі бөлігі екенін дәлелдейді [4].

Цифрлық лингвистика (XXI ғ.) Бұл тілдік деректерді зерттеуде және өңдеуде цифрлық технологиялармен компьютерлік әдістерді, жасанды интеллект, компьютерлік лингвистика және нейролингвистиканы біріктіреді. Корпустық лингвистика үлкен мәтіндік корпустарды жинау, өңдеу, біріктіру, талдау арқылы тілдік заңдылықтарды зерттеу болып табылады. Есептеу лингвистикасы табиғи тілді өңдеу, машиналық аударма, автоматты мәтінді талдау әдістерін дамыту жатады. Лексикография және терминология сөздіктерді, глоссарилерді электронды түрде жасау, терминдік базаларды қалыптастыру жатады [5].

Негізгі бөлім

Қазіргі заманғы тілдік зерттеулердің бағыттары:

Когнитивтік лингвистика – тіл мен ойлау жүйелерінің байланыстарын зерттейді, бұл бағытта метафоралар теориясын (Дж. Лакофф, М. Джонсон), фреймдік семантиканы және концептуалдық жүйелерді талдауды толықтай қамтыды [6].

Тілді автоматты тану және генерациялау - сөйлеуді тану, мәтінді синтездеу, дыбыстық көмекшілерді пайдалану жатады [7].

Дискурсивті талдау және коммуникация - қазіргі лингвистикада дискурс талдау маңызды орын алады. Саяси дискурс, медиалингвистика сияқты салалары жақсы даму үстінде [8].

Нәтижелер мен талқылаулар

Жасанды иетеллект және цифрлық лингвистика - тілдік деректерді өңдеуде үлкен көлемді корпустық лингвистика, нейрожелі модельдерді және машиналық аударма технологияларды өте көптеп қолданып отыр. Чат-боттар, интеллектуалды жүйелерді одан әрі дамыту, заманауи тілдік зерттеулер мен технологиялық дамытудың тоғысқан саласы. Жасанды интеллекттің дамуы табиғи тілді өңдеу технологияларын өңдеуге мүмкіндік беріп, адам мен машина арасындағы коммуникацияны жаңа деңгейге көтерді. Табиғи тілді өңдеуге мәтінді түсіну, өңдеу, генерациялау үшін қолданады, оған машиналық аударма, мәтінді автоматты өңдеу, сұрақ жауап жүйелері кіреді. Жасанды интеллект пен цифрлық лингвистиканың дамуы тіл білімін жаңа деңгейге бірақ көтерді, автоматтандырылған аударма, мәтінді өңдеу, сөйлеуді тану сияқты салаларды жетілдіре түсті, бұл технологиялар болашақта адамдардың қарым-қатынасын жеңілдетіп, көптілді коммуникацияны қолжетімді етеді [9].

Мәдениетаралық коммуникация және лингвопрагматика - тіл тек ақпаратты жеткізу құралы ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық, ұлттардың тіл, мәдениет, салт-дәстүрлерін танып білдіретін фактор болып отыр. Осы бағыттағы зерттеулер тілдік нормалардың прагматикалық аспектілеріне және мультимәдени қоғамдағы тілдік бейімделуі үрдістеріне де бағыттталып отыр [10].

Қорытынды

Қазіргі филология динамикалық даму үстінде. Классикалық лингвистикалық әдістер жаңа когнитивтік, цифрлық және прагматикалық тәсілдермен толықтырылып отыр, бұл бағыттар болашақта тіл, мәдениеттің өркендеуінде ерекше рөлі ойнайтыны бек мүмкін. Қазіргі заманғы филология және тілдік зерттеулер қарқынды дамып келеді, жаңа ғылыми парадигмалардың қалыптасуына ықпал етіп отыр. Ғылымның бұл саласы тек дәстүрлі лингвистикалық талдаулармен шектелмей, өзінің зерттеу ортасын кеңейтіп отыр. Филологиялық зерттеулердің болашағы инновациялық әдістер мен ғылыми интеграцияға байланысты. Классикалық теориялар мен жаңа технологияларды үйлестіре отырып, қазіргі филология ғылымының тілдік табиғатын терең түсінуге және оның дамуына болжам жасалуына мүмкіндіктер беріп отыр, бұл дегеніміз ХХІ-ғасырдағы адамзаттың жеткен жетістіктерінің айқын дәлелі болып отыр, дегенмен ана тілімізбен, ұлттық құндылықтарымызды жоғалтпай қорғау бізге өткеннен қалаған аманат болса, бізде оны болашақ ұрпақтарға рухани болмысын өзгертпей табыстау адамгершілік міндетіміз деп білемін!

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Лексическая семантика. Москва, Языки русской культуры, 1995. – 476 с.
2. Bloomfield, L. Language-Moscow, Progress, 1968. 608 p.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – Москва. Индирк. 2005. –268 с.
4. Виноградов В.В. Русский язык, Москва, Высшая школа. 1972. –614 с.
5. Grice, P. Logic and speech communication. - Moscow. 1985. -217-237 p.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – Москва наука, 1987. – 261 с.
7. Lakoff, D., Johnson, M. Metaphors We Live By. – Moscow. Editorial URSS, 2004. – 288 p.
8. Saussure, F. Course in General Linguistics. – Yekaterinburg. 1998. – 288 p.9. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. – Москва, прогресс. 1972. – 345 с.
10. Schreuder ,Yu.A. Cognitive Research and Artificial Intelligence – Moscow, Science. 1990. - 5-22 p.

ӘОЖ 436442

ЖАҢА ТРЕНДТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ - БІЛІМ БЕРУДІҢ ТИІМДІ ТЕТІГІ

Қожабергенова Р.Т.

Жаркент жоғары педагогикалық колледжі, Жаркент қ, Қазақстан

rtkozha@mail.ru

Мақалада білім берудегі жаңа технологиялар мен трендтердің тиімділігі қарастырылады. Инновациялар білім беру сапасын жақсартып, оның қолжетімділігін арттырады. Жаңа технологияларды енгізу оқыту үдерісін икемді, жеке көзқарасқа негізделген және қызықты етуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың материалды жақсы меңгеруіне ықпал етеді.

Қазіргі заманғы білім беру технологиялары, мысалы, мультимедиялық платформалар, жасанды интеллект және сенсорлық технологиялар ақпаратты қабылдау мен меңгеруді айтарлықтай жақсартады. Бұл технологиялар оқытуды қолжетімді әрі тартымды етеді, сондай-ақ студенттердің заманауи әлемде табысты өмір сүруі үшін қажетті дағдыларын дамытуға көмектеседі. Инновациялар тек оқыту тиімділігін арттырып қана қоймай, мұғалімдер мен оқушылар арасында жаңа мүмкіндіктер мен өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді. Мультимедиялық платформалар мен білім беру қосымшалары мұғалімдерге әртүрлі оқу материалдарын жасауға, ал оқушыларға білімді ыңғайлы түрде алу мүмкіндігін береді, бұл онлайн курстар, интерактивті тапсырмалар немесе білім беру ойындары болуы мүмкін.

Осылайша, білім берудегі жаңа технологиялар оқу үдерісінің сапасын арттыруда және оны кең ауқымды оқушылар үшін қолжетімді етуге маңызды рөл атқарады.

Кілт сөздер: білім беру, жаңа технологиялар, инновациялар, цифрлық оқыту, онлайн білім, тиімді оқыту, білім беру трендтері.

В статье рассматривается эффективность новых технологий и трендов в образовании. Инновации способствуют улучшению качества обучения и повышению доступности образовательных ресурсов. Внедрение современных технологий помогает создать более гибкую и персонализированную образовательную среду, обеспечивая учащимся возможность учиться в удобном для них формате. Такие изменения не только повышают вовлеченность студентов, но и способствуют развитию их критического и творческого мышления. Современные образовательные технологии, включая мультимедийные платформы, искусственный интеллект и сенсорные технологии, расширяют горизонты традиционного образования, позволяя учителям и учащимся более эффективно взаимодействовать. Эти инструменты помогают улучшить восприятие материала, делают его более доступным и увлекательным, а также способствуют развитию ключевых навыков, необходимых в быстро меняющемся мире.

Кроме того, использование новых технологий повышает гибкость обучения, предоставляя ученикам возможность выбирать различные пути освоения знаний. Это способствует индивидуализации образовательного процесса, удовлетворяя потребности каждого учащегося. Таким образом, инновации играют важную роль в повышении качества образования и расширении его доступности для разных категорий студентов.

Ключевые слова: образование, новые технологии, инновации, цифровое обучение, онлайн-образование, эффективное обучение, образовательные тренды.

This article examines the effectiveness of new technologies and trends in education. Innovations improve the quality of education and enhance its accessibility. The introduction of new technologies makes the learning process more flexible, personalized, and engaging, which helps students better absorb the material.

Modern educational technologies, such as multimedia platforms, artificial intelligence, and sensor technologies, significantly improve the perception and retention of information. These technologies make the learning process more accessible and engaging, as well as help students develop the skills needed to succeed in a rapidly changing world. Innovations not only increase the effectiveness of teaching but also create new opportunities for interaction between teachers and students. Multimedia platforms and educational applications allow teachers to create diverse learning materials, while students can receive knowledge in a format that suits them, whether it be online courses, interactive tasks, or educational games.

Thus, new technologies in education play an important role in improving the quality of the learning process and making it accessible to a wide range of learners.

Key words: education, new technologies, innovations, digital learning, online education, effective teaching, educational trends.

Кіріспе

Баяндаманы бастамас бұрын ең алдымен «Тренд» атты терминнің **мән-мағынасын ұғынып алайық**: бұл латынның «tendo» сөзінен шыққан, Сөзбе-сөз аударғанда «Тікелей» немесе «Ұмтылу» мағынаны білдіреді. Яғни, «Тренд» белгілі бір құбылыстың салыстырмалы түрде тұрақты бағыты болып табылады. Бұл тұжырымдаманы саясатта, қоғамда, өнерде, бизнесте, тағы басқа да әр алуан салаларда қолдануға болады:

Ал білім беру жүйесіндегі трендтер – бұл білім берудің өзгеру процестері болып табылады. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде осындай тың педагогикалық инновацияларды және компьютерлік әдістемені оқытуға баса назар аударылуда. Соның нәтижесінде оқудың нәтижелері мен оның сапасын жақсарту мақсатында мұндай тәсілдер білім беру жүйесіне белсенді түрде енгізіліп келеді. Осы заманғы білім жүйесінің талабы қоғамды тек керекті біліммен қамтамасыз етіп қана қоймай, қоғамдық құндылықтарды нығайту, ұлғайту, гуманизм мен азаматтықтың жағдайларын кеңейту өзекті мәселе етіп қойылуда. Бұл процесс үздіксіз жүреді, адамның әлеуметтенуі іске асырудың барлық кезеңінде жүзеге асырылады.

Материалдар мен әдістер

Қазір қолданылып жүрген инновациялық технологияның негізіне жататындар:

- әрбір білім алушының жеке және дара ерекшеліктерін ескеру;
- білім алушылардың қабілеттері мен шығармашылығын арттыру;
- өз бетінше жұмыс істеуі;
- білім алушылардың іздену дағдыларын қалыптастыру.

Инновациялық технология түрлеріне:

- ынтымақтық педагогикасы; білім беруді ізгілендіру технологиясы;
- проблемалы оқыту технологиясы;
- тірек сигналдары арқылы оқыту технологиясы;
- түсіндіру басқарып оза оқыту технологиясы;
- деңгейлік саралап оқыту технологиясы;
- міндетті нәтижеге негізделген деңгейлеп саралап оқыту технологиясы; -модульдік оқыту технологиясы;
- жобалап оқыту технологиясы.

Негізгі бөлім

Бүгінгі таңдағы білім беру саласындағы инновациялық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты білгір маман болу өте қиын. Өйткені, күнбе-күнгі жаңалықтар немесе маңызды енгізілімдер қоғам өмірінің ажырамас құрамдас бөлігі болп отырғаны баршаға белгілі жайт. Ашық ақпараттық кеңістік қоғам қажеттілігіне сай сұранысты өтеуге жан-жақты мүмкіндік береді. Осы ретте білім беру мен тәрбие саласында да маңызды өзгерістер мен толықтыруларды уақыт талабы алға тартып отыр.

Қоғамдық еңбектің басқа жаңалықтарының да нәтижелі жүзеге асырылуы - білім беру саласындағы өзгерістермен тікелей байланысты. Сондықтан білім берудің қоғамдық

қызмет ретінде қоғамдық өзгерістерден қалыс қалмауы өте маңызды. Әрі оның дамуы мен өзгеруіне өзінің әсерін тигізетінін де естен шығармауымыз қажет [1].

Нәтижелер мен талқылаулар

Сонымен бірге қоғам мүшелерінің білім деңгейін арттыру ісінің де қоғамға жан-жақты әсерін тигізетіні белгілі. Тәрбие және білім беру саласындағы өзгерістер тұтас алғанда қоғамда қайта құрудың құралы болып отыр. Инновациялық технологияны пайдалану педагогикалық іс-әрекетте әлеуметтік-экономикалық жағдай тудырған басқа білім беру салаларынан белгілі бір стандарттың межесінен ауытқу мен балама жүйе енгізу шараларын атқарады [2].

Инновациялық іс-әрекет жаңалықтарды ойлап шығару, зерттеу, қолданысқа дайындау, тәжірибеде пайдалану сияқты процестермен сипатталады. Білім беруді реформалауды жүзеге асырудың маңызды бір сипаты қазіргі уақыттағы оқыту процесін технологияландырудың қажеттілігінен туып отыр. Осыған орай, соңғы кезде оқытудың әр түрлі педагогикалық технологиялары жасалып, енгізіліп жатыр [3]. Олар:

- Лысенкованың алдына ала оқытуы,
- Шаталовтың интенсивті оқытуы (*тірек сигналдарын пайдалану арқылы*);,
- Эрдниевтің ірі блоктан оқытуы, мәселелік оқытудың белсенді әдісі тағы басқалары.

Қазіргі кезде елімізде В.М. Монаховтың оқытудың ұжымдық тәсілі, сондай-ақ, профессор Ж. Қараевтың деңгейлік оқыту технологиясы қолданып жүр. Білім орындарында жүргізіліп жатқан қазіргі тәжірибелік-сынақ жұмыстардың басты міндеті – жаңаша оқытудың педагогикалық технологиясын оқу процесіне енгізу. Мәселен, Л.В. Занков, Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдовтың бірлесе жасаған «Дамыта оқыту жүйесі» бір-бірімен тығыз байланысты әрі мынадай ұстанымдардан құралады:

- жоғары деңгейдегі қиындықта оқыту;
- теориялық білімнің жетекші ролі;
- оқу материалын жеделдете оқыту;
- оқу процесін білім алушының сезінуі;
- барлық білім алушылардың дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу.

Қазіргі кезеңде қолданылып жүрген инновациялық технологияның негізіне жататындар:

- әрбір білім алушының жеке және дара ерекшеліктерін ескеру;
- білім алушылардың қабілеттері мен шығармашылығын арттыру;
- білім алушылардың өз бетінше жұмыс істеуі,
- іздену дағдыларын қалыптастыру.

Ал, инновациялық технология түрлеріне [4]:

- ынтымақтық педагогикасы;
- білім беруді ізгілендіру технологиясы;
- проблемалы оқыту технологиясы;
- тірек сигналдары арқылы оқыту технологиясы;
- түсіндіре басқарып оза оқыту технологиясы;
- деңгейлік саралап оқыту технологиясы;
- міндетті нәтижеге негізделген деңгейлеп саралап оқыту технологиясы;
- модульдік оқыту технологиясы;
- жобалап оқыту технологиясы.

Қорытынды

Міне, осындай қағидаларды қатаң ұстанып қарекет еткенде ғана педагогикалық қызметіміздің берекеті артып, жаңа трендтер мен технологиялардың нәтижелілігін көре аламыз. Оқытудың технологиясын жетілдірудің педагогикалық бағыты негізгі ойтұжырымдары бұрынғы меңгергендерді пайдалана отырып, ақыл-ойды дамытатын оқуға көшу, білім алушыға орташа деңгейде білім беретін бағдарламадан жекелеп, саралап оқыту бағдарламасына өту. Осы орайда, барлық жаңа технологияның алдымен алға қоятын мақсаты – білім алушының жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, олардың өз бетінше ізденуін жетілдіру болып табылатынын естен еш шығаруға болмайды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Abou Karroum, S.Y., Elshaiekh, N.E. M., & Al-Hijji, K. Z. (2024). Exploring the role of artificial intelligence in education: Assessing advantages and disadvantages for learning outcomes and pedagogical practices. *International Journal of Innovative Research in Multidisciplinary Studies*, 12(4), 1–10. <https://doi.org/10.37082/IJIRMPS.v12.i4.231000>
2. Al-Tkhayneh, K.M., Alghazo, E. M., & Tahat, D. (2023). The advantages and disadvantages of using artificial intelligence in education. *Journal of Educational and Social Research*, 13(4), 105–117. <https://doi.org/10.36941/jesr-2023-0094>
3. Barrios-Tao, H., Díaz, V., & Guerra, Y. (2019). Artificial intelligence and education: Challenges and disadvantages for the teacher. *Arctic Journal*, 72(12), 30–50.

ӘОЖ 371.38

ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ АҒЫЛШЫН ГРАММАТИКАСЫН ОҚЫТУДА КОММУНИКАТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Қыдырбай Г., Раисова А.Б.

Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,

Павлодар қ., Қазақстан

guldanak0999@gmail.com, pstudies@mail.ru

Бұл мақалада орта мектептерде ағылшын тілін оқыту барысында грамматиканы меңгертуде коммуникативтік әдістерді тиімді қолданудың жолдары қарастырылады. Авторлар шет тілін оқытуда басты мақсат – оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту екенін айта отырып, грамматикалық білімді шынайы қарым-қатынасқа негіздеу қажеттігін алға тартады. Мақалада Д. Хаймс, Канал және Суэйн сынды ғалымдардың коммуникативтік құзыреттілік теориялары талданады және оларды мектеп тәжірибесіне енгізудің жолдары ұсынылады.

Сонымен қатар, зерттеуде Oxford University Press және Macmillan Education баспаларының оқулықтарындағы грамматикалық материалдардың берілу ерекшеліктері мен олардың оқушының сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпалы талданады. Сабақ барысындағы бақылаулар, мұғалімдер мен оқушылардан алынған сауалнамалар арқылы тәжірибелік деректер жиналды. Олардың негізінде грамматиканы оқытуда рөлдік ойындар, диалог құру, контекстегі жаттығулар, жұптық және топтық жұмыс сияқты коммуникативтік тәсілдердің нәтижелі екені дәлелденді.

Мақалада ұсынылған әдістер тілдік орта қалыптастыруға, оқушылардың белсенділігін арттыруға, және ағылшын тілін еркін меңгеруіне септігін тигізеді. Зерттеу нәтижелері ағылшын грамматикасын оқытудың заманауи әрі тиімді жолдарын ұсынуға бағытталған.

Кілт сөздер: коммуникативтік әдіс, ағылшын тілі грамматикасы, шет тілін оқыту, орта мектеп, Oxford оқулығы, Macmillan баспасы, сөйлеу дағдысы, рөлдік ойын, тілдік құзыреттілік, білім беру әдістемесі.

В данной статье рассматриваются особенности применения коммуникативных методов при обучении английской грамматике в условиях средней школы. Современные образовательные стандарты требуют не только знания грамматических правил, но и умения применять их в реальных коммуникативных ситуациях. Научно-теоретической основой исследования стали труды Д. Хаймса, М. Кэнейла и М. Суэйна, чьи модели коммуникативной компетенции легли в основу разработки методических подходов. Авторы анализируют содержание и структуру учебных пособий Oxford University Press и Macmillan, широко применяемых в Казахстане. Основное внимание уделяется практическим методам интеграции грамматического материала в речевую деятельность учащихся: ролевые игры, моделирование диалогов, контекстуализированные упражнения. В статье представлены результаты наблюдений за уроками и анкетирования учителей, выявляющих эффективность коммуникативных подходов. Также приводятся конкретные примеры заданий, направленных на развитие грамматических навыков через общение. Работа предназначена для учителей английского языка, методистов и исследователей, интересующихся инновационными подходами к преподаванию грамматики в школе. Статья способствует улучшению качества преподавания английского языка и формированию языковой компетенции у учащихся.

Ключевые слова: коммуникативный метод, грамматика английского языка, обучение иностранным языкам, средняя школа, учебники Oxford, издательство Macmillan, речевые навыки, ролевые игры, языковая компетенция, методика обучения.

This article explores the application of communicative methods in teaching English grammar in secondary schools. Contemporary educational standards emphasize not only the knowledge of grammatical rules but also the ability to use them effectively in real-life communication. The theoretical foundation of the study is based on the works of Dell Hymes, Michael Canale, and Merrill Swain, whose models of communicative competence provide a basis for modern teaching strategies. The article analyzes the structure and content of English language textbooks published by Oxford University Press and Macmillan, widely used in Kazakhstan. Special attention is given to practical ways of integrating grammar into communicative activities such as role-playing, dialogue modeling, and context-based tasks. The research includes classroom observations and teacher surveys that demonstrate the effectiveness of communicative approaches in grammar instruction. The authors also present sample exercises designed to foster grammatical skills through interactive communication. This work is intended for English language teachers, methodologists, and researchers interested in innovative teaching approaches. The findings contribute to enhancing the quality of English instruction and developing students' overall communicative competence.

Key words: *communicative method, English grammar, foreign language teaching, secondary school, Oxford textbooks, Macmillan, speaking skills, role play, communicative competence, language teaching methodology.*

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде басты назар оқушылардың пәндік білімін игерумен қатар, олардың коммуникативтік, әлеуметтік және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл үрдіс шет тілдерін, соның ішінде ағылшын тілін оқытуда ерекше маңызға ие. Ағылшын тілі – жаһандық тіл, ғылым, бизнес, технология, мәдениет салаларында кеңінен қолданылатын әмбебап құралға айналған. Осыған орай, оны оқытудың әдістемелік негіздері де заман талабына сай өзгерістерді қажет етеді.

Дәстүрлі грамматикалық оқыту әдістері, көбінесе, тіл құрылымдарын жаттап алу және ережелерді механикалық қайталау арқылы жүзеге асырылады. Мұндай тәсілдер оқушылардың тілдік белсенділігін шектеп, тілді практикалық тұрғыда қолдануға кедергі келтіруі мүмкін. Ал қазіргі шетел тілін оқытудың негізгі бағыты – коммуникативтік құзыреттілікті дамыту, яғни оқушылардың тілдік білімін шынайы жағдаяттарда еркін қолдана білуін қамтамасыз ету.

Осы тұрғыда коммуникативті әдістерді грамматиканы оқытуда тиімді қолдану мәселесі өзекті болып отыр. Коммуникативтік тәсіл грамматиканы оқшау емес, тілді қолдану процесінде меңгертуді көздейді. Бұл әдіс оқушының тек білімін арттырып қана қоймай, тілдік тұлға ретінде дамуына септігін тигізеді. Бүгінгі зерттеу осы бағыттағы тиімді әдістемелерді анықтап, тәжірибелік негізде олардың нәтижелілігін дәлелдеуді мақсат етеді.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеуде шетел тілін оқытудағы коммуникативті әдістердің тиімділігін анықтау үшін сапалы және сандық зерттеу әдістері қолданылды. Негізгі материалдар ретінде Қазақстан мектептерінде кеңінен қолданылатын Oxford University Press және Macmillan баспаларының оқулықтары алынды. Атап айтқанда, English Plus (Oxford) және Gateway (Macmillan) оқу кешендеріндегі грамматикалық тапсырмалар мен оларды қолдану контексті зерттелді.

Эмпирикалық бөлімде Павлодар қаласындағы жалпы орта мектептерде ағылшын тілі мұғалімдерінің қатысуымен сауалнама жүргізілді (n=20). Сонымен қатар, 6-сыныптарда өткізілген сабақтарға бақылау жүргізіліп, грамматиканы коммуникативті тәсіл арқылы оқытудың ерекшеліктері мен оқушылардың белсенділігіне әсері бағаланды.

Жиналған деректер мазмұндық талдау (content analysis) және салыстырмалы әдіс арқылы өңделді. Бұл әдістер коммуникативті тапсырмалардың тиімділігін сипаттауға және дәстүрлі әдістермен салыстыруға мүмкіндік берді.

Негізгі бөлім

Коммуникативтік әдістің теориялық негіздері

Коммуникативтік оқыту әдіснамасы XX ғасырдың екінші жартысында пайда болып, дәстүрлі грамматикалық-аудармалық және структуралистік әдістерге балама ретінде дамыды. Оның басты мақсаты – тіл үйренушілердің сөйлеу қабілетін дамыту. Д. Хаймстың (Hymes, 1972) айтуынша, шынайы тілдік қатынаста тек тілдік ережелерді білу жеткіліксіз, сонымен қатар оларды қандай жағдаятта, қалай қолдану керектігін де білу қажет.

Кейіннен бұл көзқарасты Канал мен Суэйн (Canale & Swain, 1980) төрт құрамдас бөліктен тұратын коммуникативтік құзыреттілік тұжырымдамасы арқылы толықтырды. Бұл компоненттер қазіргі заманғы шет тілі оқыту бағдарламаларының, оның ішінде Еуропалық тілді меңгеру жүйесінің (CEFR) негізін құрайды.

CEFR стандартына сай оқушы тілдік деңгейге (A1–C2) сай, грамматиканы тек жаттаумен емес, оны шынайы коммуникацияда қолдану арқылы меңгеруі керек. Бұл тәсіл – оқушыға бағытталған оқытудың (learner-centered approach) көрінісі болып табылады.

Оқулықтарға талдау және тәжірибелік мысалдар

Oxford University Press пен Macmillan Education сияқты халықаралық баспалардың оқулықтары қазіргі коммуникативтік әдіс негізінде жасалған. Олар грамматикалық тақырыптарды оқушыларға күнделікті өмірге жақын контексте ұсынуды көздейді.

Мысалы, English Plus оқулығы (Oxford) грамматикалық ережелерді нақты жағдаяттарда қолдануға бағытталған. Бір тарауда Present Continuous шағы үйретілсе, ол «What are you doing now?» атты коммуникативтік жаттығулармен бекітіледі. Оқушылар өз күн тәртібін сипаттап, бір-біріне сұрақ қойып, жауап беру арқылы грамматикалық құрылымды нақты қарым-қатынаста қолданады.

Ал Gateway оқулығында (Macmillan) «Grammar in context» бөлімдері әр сабақта бар. Бұл бөлімдерде грамматикалық құрылым мәтін, диалог немесе суреттер арқылы беріледі. Мысалы, Past Simple шағын үйрену барысында оқушыларға «A trip to London» тақырыбында әңгіме тыңдатып, одан кейін өздерінің демалысы туралы жазып, айтып беруді сұрайды.

Сонымен қатар, оқулықтарда келесі әдістер қолданылады:

Information gap тапсырмалары – оқушылардың бір-біріне сұрақ қою арқылы қажетті ақпаратты табуына негізделген;

Role-play – нақты әлеуметтік жағдаяттарды (дүкен, әуежай, мектеп, дәрігер қабылдауы) бейнелейтін рөлдік ойындар;

Project-based tasks – оқушыларды шағын жоба жасау арқылы грамматиканы қолдануға бағыттады (мысалы, "Make a poster about healthy lifestyle using should/shouldn't").

Коммуникативті әдістердің артықшылықтары

Оқушылардың тіл үйренудегі белсенділігі мен қызығушылығы көбінесе оқыту әдісіне байланысты. Коммуникативтік әдістердің артықшылықтары:

- Қатысымдық белсенділік артады – оқушылар жұппен, топпен жұмыс істейді, өз ойын еркін білдіруге тырысады;
- Сөйлеу дағдылары дамиды – грамматикалық құрылымдар тек жазбаша емес, ауызша қолданылады;
- Мотивация күшейеді – оқушылар тілдік білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстырады;
- Қате жасауға қорықпайды – коммуникативтік ортада қате сөйлеу үйрену процесінің бір бөлігі ретінде қабылданады;
- Сыни және шығармашылық ойлау дамиды – оқушылар диалог құрау, пікір айту, мәселе шешу барысында ойларын саралайды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Зерттеу нәтижелері коммуникативті әдістерді қолдану оқушылардың ағылшын грамматикасын меңгеруіне оң әсер ететінін көрсетті. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 85%-ы грамматиканы оқытуда диалог, рөлдік ойын, жұптық және топтық жұмыс сияқты

коммуникативті тәсілдер оқушылардың қызығушылығын арттыратынын атап өтті. Сонымен қатар, 6-сыныптарда өткізілген сабақтарға бақылау жүргізу барысында оқушылардың грамматикалық құрылымдарды сөйлеуде еркін қолдана бастағаны байқалды.

Оқушылар грамматиканы оқшау күйінде емес, нақты коммуникативтік жағдайларда қолдану арқылы тезірек меңгеріп, грамматикалық қателердің саны азайғаны байқалды. Бұл – грамматиканы тек ережелер арқылы емес, сөйлеу әрекетімен байланыстыра оқыту тиімді екенін дәлелдейді.

Сондай-ақ, Oxford және Macmillan материалдарындағы контекстік тапсырмалар оқушылардың тілдік белсенділігін арттыруда маңызды рөл атқарды. Дәстүрлі әдістермен салыстырғанда, коммуникативті тапсырмалар оқушыларды белсенді қатысуға, шығармашылық ойлауға ынталандырды. Бұл нәтижелер коммуникативті тәсілдің теориялық негіздемелерімен (Hymes, Canale & Swain) сәйкес келеді.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістердің тиімділігін дәлелдеді. Грамматиканы оқшау түрде емес, нақты коммуникативтік жағдаяттарда қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, тілдік құзыреттіліктерін дамытуға оң әсер ететіні анықталды.

Oxford және Macmillan баспаларының оқулықтарындағы коммуникативтік тапсырмалар арқылы оқушылар грамматиканы сөйлеу әрекетімен байланыстыра отырып меңгерді. Диалог, рөлдік ойын, жұптық жұмыс сияқты әдістер оқушылардың белсенділігі мен ынтасын арттырды.

Бұл зерттеу нәтижелері ағылшын тілі мұғалімдеріне грамматиканы оқытудың дәстүрлі тәсілдерінен гөрі оқушыны орталыққа қоятын, қатысымдық әдістерді көбірек қолдануға кеңес береді. Алдағы уақытта бұл бағыттағы зерттеулерді кеңейтіп, әртүрлі жастағы топтарда апробация жасау ұсынылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J.B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Penguin.
2. Savignon, S.J. (2002). *Interpreting Communicative Language Teaching: Contexts and Concerns in Teacher Education*. Yale University Press.
3. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
4. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge University Press.
5. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
6. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Pearson Education.
7. Cook, V. (2008). *Second Language Learning and Language Teaching* (4th ed.). Routledge.
8. Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
9. Thornbury, S. (2006). *An A–Z of ELT: A Dictionary of Terms and Concepts Used in English Language Teaching*. Macmillan Education.
10. Nunan, D. (1991). *Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers*. Prentice Hall.
11. Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2006). *Games for Language Learning* (3rd ed.). Cambridge University Press.
12. Мақсұтов Р. (2010). Ағылшын тілін оқытуда коммуникативтік әдістерді қолдану. Алматы: Қазақ университеті.
13. Сағындықова Г.Ә. (2014). Қазақ тілін оқытуда коммуникативтік әдістерді қолдану. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

МАЗМҰНЫ
 СОДЕРЖАНИЕ
 CONTENT

I. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің Басқарма Төрағасы – Ректоры, заң ғылымдарының докторы, профессор Е.А. Бурибаевтың АЛҒЫ СӨЗІ	3
М.Р. Катенова. Өмірбаян.	4
Абишев Д.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ПӘНДІК АСПЕКТІЛЕРДІ ТАЛДАУ	5
Sh. Aidynkyzy, M. Zhumakhan NATIONAL CULTURE IN THE ERA OF GLOBALIZATION: PRESERVE OR ADAPT?	9
Акимжанова Д.Е., Фейзулдаева С.А. ҚОСТЫДІЛІК ЖӘНЕ КӨПТІДІЛІК: ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОРНЫ	13
N. Akhasheva, M. Zhangazina, A. Erbolatkyzy, G. Turabay MOTIVATIONS AND BARRIERS TO INDEPENDENT ENGLISH LANGUAGE LEARNING THROUGH ONLINE COURSES AMONG PROSPECTIVE TEACHERS	18
A. Alpysbaeva, A. Mussabayeva TRANSLATION AND GLOBALIZATION: PRIORITIES AND TRENDS	23
S. Altynbek, S. Dyussebayeva LANGUAGE TOLERANCE AS THE BASIS OF A HARMONIOUS SOCIETY	27
Амангалиева А.К., Лысенко Н.К. ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	32
Әділбекова З.Б., Керімбекова З.К. ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН БІЛІМ БЕРУ ТРЕНДТЕРІ	37
G. Baigudanova, D. Kolomiyets THE USE OF “TOTAL PHYSICAL RESPONSE” METHOD IN EDUCATION	41
G. Baigudanova, A. Bolatkyzy THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CULTURE AND LANGUAGE	45
G. Baigudanova, M. Ybraiymbay THE POWER OF IDIOMS: EXPLORING PHRASEOLOGICAL UNITS IN FICTION	48

A. Baigutova, G. Myrzakulova, G. Turabay ENHANCING ENGLISH PRONUNCIATION AND FLUENCY: THE IMPACT OF LIP SYNC AND SHADOWING IN A MULTIMODAL LEARNING APPROACH	53
Бауыржанқызы А., Мекежанова А.Б. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ BYOD ТЕХНОЛОГИЯ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	59
Бегжан Н. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТӘСІЛДЕРІ	66
Бейсембаева А.Б., Отызбаева Ж.К. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ИГРОВАЯ МЕТОДИКА В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ДОШКОЛЬНИКОВ	71
Бекишова У.Ж., Нусупова Ш.М. СЕНСОРЛЫ АЛАЛИЯ ТҮСІНІГІНЕ СИПАТТАМА	77
Беляева М., Машанова С.М. АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ В ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	81
Болатқызы А., Жумагельдинова Ж.Н., Тұрабай Г.К. ЖАҒАНДАНУ МЕН ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ ӘСЕРІ	84
Болатова Б.Б. ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	88
S. Dyussebayeva, A. Mikhaylova, K. Melyushchenko CHINESE CALLIGRAPHY: HISTORY, PHILOSOPHY AND AESTHETICS	92
Елеусизова Ш.С., Нусупова Ш.М. ФИЛОЛОГ-СТУДЕНТТЕРДІҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕГІ ГЕНДЕРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕР	98
N. Yerzhankyzy, N. Asanbek, Sh. Yeleussizova CULTURE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE GLOBAL SPACE	103
D. Erkinova, T. Ermek, Sh. Yeleussizova THE INFLUENCE OF NORMAN AND FRENCH ON THE ENGLISH LANGUAGE	106
Ернебаева Х.А. ДЕҢГЕЙЛІК ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЛАТФОРМАЛАР	110
Ертаева П.Қ. ҚАЗАҚ ТІЛІН ШЕТЕЛ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ	114

Есенова М.А., Нургалиева А.Е. АҚПАРАТТЫҚ–КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ	118
D. Zhabykbayeva SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF PATRIOTIC EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF ACADEMIC MOBILITY	123
Жабыкбаева Д.М., Аяджан М.Т. ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН БІЛІМ БЕРУ ТРЕНДТЕРІ	127
Жалелова Ж.А. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТА НА ТОЧНОСТЬ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНУЮ КОММУНИКАЦИЮ	135
Жасқайратұлы Н., Тлегенова Г.А. ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛДЕРІНДЕГІ ОРТАҚ ЛЕКСИКА ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МАҒЫНАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	139
Sh. Zhaukumova, N. Khanina MNEMONIC TECHNIQUES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE	145
Жұмағали Қ., Тұрсын Г. ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ РӨЛІ	152
M. Zhumakhan USE OF AI IN TRANSLATION ACTIVITIES: TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF NEWSPAPER HEADLINES	157
Зейналова Я.Я., Жалелова Ж.А. ЯЗЫК КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА В МНОГОЯЗЫЧНЫХ СТРАНАХ	161
Ислам А., Айдарбек К.Д. ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЕРБАЛЬНОГО И НЕВЕРБАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И ИХ ПЕРЕДАЧА В ПЕРЕВОДЕ НА МАТЕРИАЛЕ ТЕЛЕСЕРИАЛА «АББАТСТВО ДАУНТОН»	166
Кабылова М.С. АҒЫЛШЫН СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕГІ ЭМОЦИЯЛАРДЫ ТАҚЫРЫПТАНДЫРУ: ЗЕРТТЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ ЖӘНЕ ШЕТТІЛДІ МЕҢГЕРУДЕГІ МӘДЕНИЕТТЕР ДИАЛОГЫНДА ТІЛДІК БӨЛІМНІҢ РӨЛІ	173
M. Kairan, G. Turabay THE GERMANIC ROOTS OF OLD ENGLISH: A HISTORICAL PERSPECTIVE	180

A. Kairbek THE ROLE OF COMMUNICATION SKILLS IN TEACHING CHILDREN WITH DISABILITIES: STRATEGIES, CHALLENGES, AND IMPLICATIONS FOR INCLUSIVE EDUCATION	187
K. Karimova, G. Kozhbayeva LINGUOCULTURAL ASPECT OF TRANSLATING GREG MORTENSON'S THREECUPS OF TEA	193
Zh. Kassym, S. Dyussebayeva THE IMPACT OF LANGUAGE POLICY ON CAREER OPPORTUNITIES IN KAZAKHSTAN	200
A. Kassymbay, Sh. Yeleussizova INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL TRENDS IN LANGUAGE TEACHING	206
Кашкимбаева К.Ш. АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ: МОТИВАЦИЯНЫ, МАЗАСЫЗДЫҚТЫ ЖӘНЕ ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН БАСҚА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ	210
Кенбаева Қ.М., Жабыкбаева Д.М. АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН НЕЙРОГИМНАСТИКА ЖАТТЫҒУЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	216
Кенжебаева А.Б. ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ӨНЕРГЕ ҰҚПАЛЫ	222
Кенжеғалиева М.Қ., Елеусизова Ш.С. КӨРКЕМ МӘТІНДІ МӘНЕРЛЕП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	225
Кенжеғара М.Қ., Татибеков Б.Л. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ҚОС ҚЫРЛЫ ҚҰРАЛ	230
Комова И.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗЛИЧНЫХ СТРАТЕГИЙ ЧТЕНИЯ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ТЕКСТОВЫХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ	236
Корабаева Б.М., Нусупова Ш.М. ТАРИХИ ПРОЗАДА БИ ОБРАЗЫНЫҢ СОМДАЛУЫ	240
Z. Kuanyshkali, A. Dorskeldina THE POWER OF READING IN LEARNING LANGUAGES	245
N. Kumarbek, A. Kalykbergenuly, D. Kurmasheva USING FICTION IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING: CULTURAL AND LINGUISTIC ASPECTS	250

Кунесбек Ф.М., Рамазанова А.С. ТІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ	254
M. Kylyshpayeva THE IMPORTANCE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO UNIVERSITY STUDENTS	257
S. Kylyshpayeva FEATURES OF CONCEPTUAL TRANSLATION IN SOMERSET MAUGHAM'S "THEATRE"	262
B. Kystaubaeva , A. Kazitay, N. Nurkyzy, A. Bakytzhankyzy, S. Turatai DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN: METHODS, APPROACHES AND PEDAGOGICAL STRATEGIES	268
Қадыс Қ.Қ. , Ансабаева А.Д. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ФИЛОЛОГИЯЛЫҚ ПАРАДИГМАЛАР ЖӘНЕ ТІЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР	273
Қожабергенова Р.Т. ЖАҢА ТРЕНДТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ - БІЛІМ БЕРУДІҢ ТИІМДІ ТЕТІГІ	276
Қыдырбай Г., Раисова А.Б. ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ АҒЫЛШЫН ГРАММАТИКАСЫН ОҚЫТУДА КОММУНИКАТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ	280

*І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің профессоры
Майра Рахметқызы Катенованы еске алуға арналған*

«TІЛ. МӘДЕНИЕТ. КОММУНИКАЦИЯ»

атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

I бөлім

MATERIALS

of the International scientific-practical conference

«LANGUAGE. CULTURE. COMMUNICATION»,

dedicated to the memory of Professor of Zhetysu University named after I. Zhansugurov

Maira Katenova

I Part

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

«ЯЗЫК. КУЛЬТУРА. КОММУНИКАЦИЯ»,

посвященной памяти профессора Жетысуского университета им. И. Жансугурова

Майры Рахметовны Катеновой

I часть

Техникалық қалыптаушы – Байбекова Ә.Қ.

Компьютерлік қалыптаушы – Жепенова Г.М.

Мұқабының дизайны – Айдарбеков Р.А.

(Тапсырыс беруші файлынан басылды)

Басуға қол қойылды 10.06.2025 ж.

Өріп түрі «Times New Roman». Қалыбы 60x84/8. SvetoCopy қағазы

Таралымы 20 дана. Ш.т.б. 36.13. Тапсырыс № 00573

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Өндірістік цех

040009, Талдықорған, Жансүгіров көшесі, 187а

(Распечатано с файла заказчика)

Подписано в печать 10.06.2025 г.

Гарнитура «Times New Roman». Формат 60x84/8. Бумага SvetoCopy.

Тираж 20 экз. У.п.л. 36.13. Заказ № 00573

Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Производственный цех

040009, Талдықорған, ул. Жансугурова, 187а